23-24 NİSAN 2023, ANKARA

5. ULUSLARARASI 23 NİSAN MİLLİ EGEMENLİK KONGRESİ

KONGRE KİTABI

EDİTÖR
DR. YÜKSEL YILDIRIM

ISBN - 978-625-367-074-0

KONGRE KÜNYESİ

5. ULUSLARARASI 23 NİSAN MİLLİ EGEMENLİK KONGRESİ

23-24 NİSAN 2023, ANKARA

Editör:

Dr. Yüksel YILDIRIM

Bu kitabın tüm hakları IKSAD Yayınevi'ne aittir.

Yazarlar etik ve hukuki olarak eserlerinden sorumludurlar.

IKSAD Yayınevi - 2023©

Yayın Tarihi: 08.05.2023

ISBN: 978-625-367-074-0

KONGRE ID

KONGRE ADI

5. ULUSLARARASI 23 NİSAN MİLLİ EGEMENLİK KONGRESİ

TARİH VE YER

23-24 Nisan 2023, Ankara

DÜZENLEME KURULU

Prof. Dr. Sarash KONYRBAYEVA

Doç. Dr. Osman Kubilay GÜL

Doç. Dr. Ayşe ERKMEN

Dr. Yüksel YILDIRIM

Dr. Elvan CAFEROV

Dr. Mustafa Latif EMEK

BİLİM KURULU

Prof. Dr. Necati DEMİR- Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Kasım KARAMAN- Erciyes Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa ÜNAL- Erciyes Üniversitesi

Prof. Dr. Sarash KONYRBAYEVA, Kazak Devlet Pedagoji Üniversitesi

Prof. Dr. Gülzar İBRAHİMOVA, Bakü Avrasya Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet KARAKILCIK- Çukurova Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa TALAS- Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi

Prof. Dr. Ramazan GAFARLI - Azerbaycan Milli İlimler Akademsi

Prof. Dr. Merziyye NECEFOVA -Azerbaycan

Doç. Dr. Ahmet FEYZİ- Atatürk Üniversitesi

Doç. Dr. F. Gül KOÇSOY - Fırat Üniversitesi

Doç. Dr. Ali Korkut ULUDAĞ- Atatürk Üniversitesi

Doç. Dr. Mine GÖZÜBÜYÜK TAMER - KTÜ

Dr. Öğr. Üyesi Ali Fikret AYDIN- Afyon Kocatepe Üniversitesi

Dr. Damezhan SADYKOVA, Kazak Devlet Pedagoji Üniversitesi

Dr. Ahmet GÜMÜŞ- TKGM Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı

Dr. Elena TINIKOVA - Russian Academy of Sciences

Dr. MA Yuzhong – Renmin University

Dr. Elvan CAFAROV- Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Dr. Bashır SALİH- Al-Jabal Al-Gharbi University – Libya

Dr. Murat KARATAŞ - Abdullah Gül Üniversitesi

Dr. Yüksel YILDIRIM - İksad Enstitüsü

FOTOĞRAF GALERİSİ

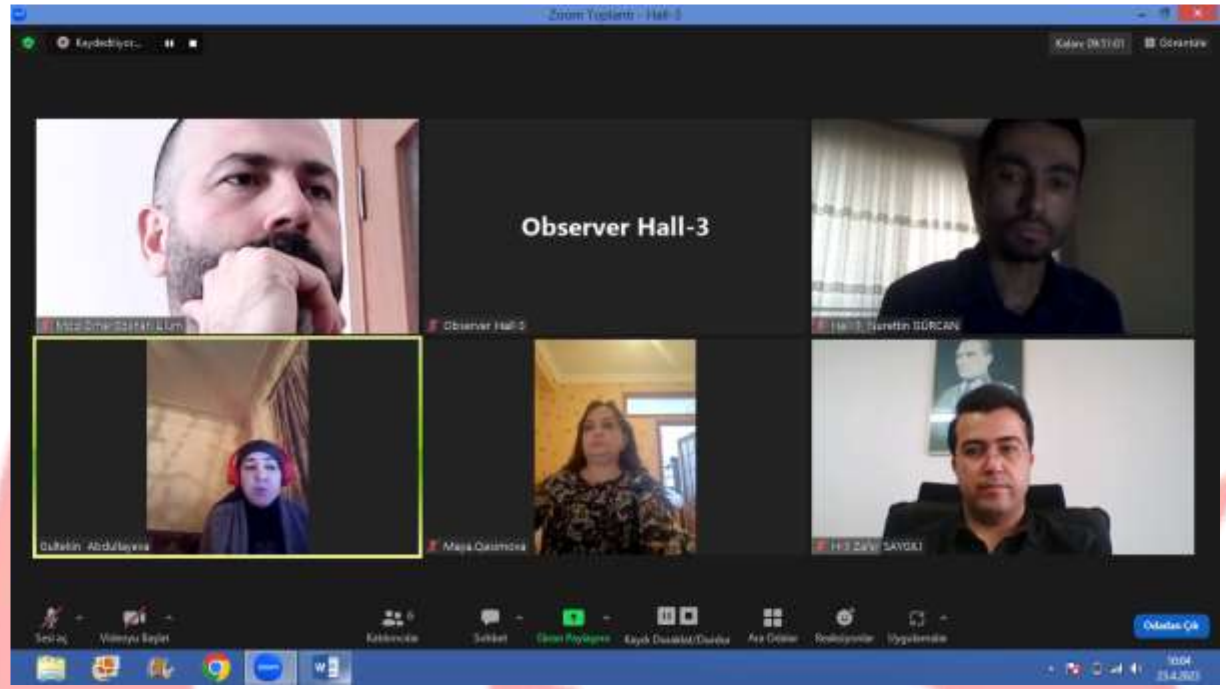
Observer Hall-3

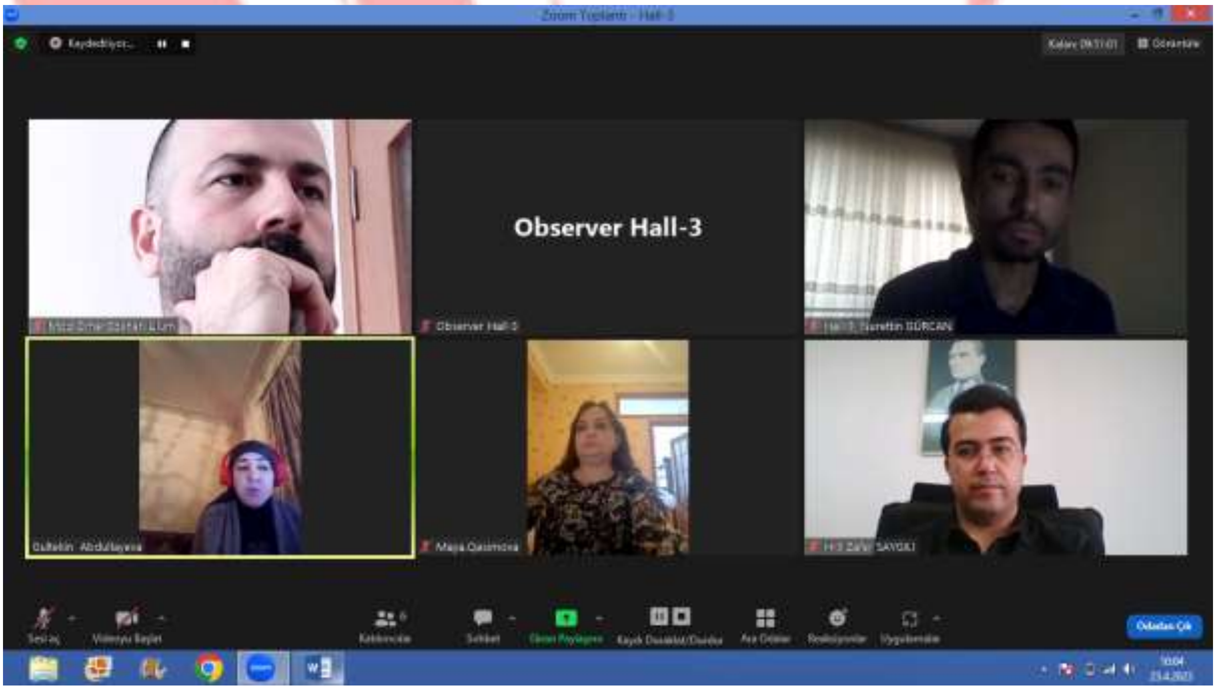
Observer Hall-3

5. ULUSLARARASI 23 NİSAN MİLLİ EGEMENLİK KONGRESİ

23-24 NİSAN 2023, ANKARA

Kongre Programı

Önemli, Dikkatle Okuyunuz Lütfen

- Kongremizde Yazım Kurallarına uygun gönderilmiş ve bilim kurulundan geçen bildiriler için online (video konferans sistemi üzerinden) sunum imkanı sağlanmıştır.
- Online sunum yapabilmek için **https://zoom.us/join** sitesi üzerinden giriş yaparak "Meeting ID or Personal Link Name" yerine ID numarasını girerek oturuma katılabilirsiniz.
- Zoom uygulaması ücretsizdir ve hesap oluşturmaya gerek yoktur.
- Zoom uygulaması kaydolmadan kullanılabilir.
- Uygulama tablet, telefon ve PC'lerde çalışıyor.
- Her oturumdaki sunucular, sunum saatinden 5 dk öncesinde oturuma bağlanmış olmaları gerekmektedir.
- Tüm kongre katılımcıları canlı bağlanarak tüm oturumları dinleyebilir.
- Moderatör – oturumdaki sunum ve bilimsel tartışma (soru-cevap) kısmından sorumludur.

Dikkat Edilmesi Gerekenler- TEKNİK BİLGİLER

- Bilgisayarınızda mikrofon olduğuna ve çalıştığına emin olun.
- Zoom'da ekran paylaşma özelliğine kullanabilmelisiniz.
- Kabul edilen bildiri sahiplerinin mail adreslerine Zoom uygulamasında oluşturduğumuz oturuma ait ID numarası gönderilecektir.
- Katılım belgeleri kongre sonunda tarafınıza pdf olarak gönderilecektir
- Kongre programında yer ve saat değişikliği gibi talepler dikkate alınmayacaktır

Tarih/ **23.04.2023**
Saat/ **10:00-12:00**
Oturum Başkanı: **Neslihan BALCI**

Salon-1
Zoom Meting ID: 845 8348 7296
Zoom Password: 232323

	YAZAR	ÜNİVERSİTE/KURUM	KONU BAŞLIĞI
1	Namiq ƏHMƏDOV	Bakü Devlet Üniversitesi	AZƏRBAYCAN - TÜRKİYƏ MÜNASİBƏLƏRI SOVET HAKİMİYYƏTİNİN İLK İLLƏRİNDƏ (“KOMMUNİST” QƏZETİNİN MATERİALLARI ƏSASINDA)
2	Tekin Şeker	National Education Directorate	TÜRK İSTİKLAL MÜCADELESİNDE BİRİNCİ MECLİS’İN TEŞEKKÜLÜ VE ROLÜ
3	Dr. Öğr. Üyesi, Ayhan CANKUT	Çağ Üniversitesi	ATATÜRKÇÜ DÜŞÜNCE SİSTEMİNDE MİLLİ EGEMENLİK
5	Öğretim Görevlisi Ali TELLİ	Kütahya Dumlupınar	"KÜTAHYA ŞEHRİNE İSTİKLAL MADALYASI VE EMET İLÇESİNE GAZİLİK ÜNVANI VERİLMESİNİN GEREKÇELERİ"
6	Esmira Mammadova	Baş Muallim	23 APREL MİLLİ SUVERENLİK, UŞAQ BAYRAMI.UŞAQLARIN TƏRBİYƏSİNDƏ ANA DİLİNİN ROLU

(All speakers required to be present at the hall 10 min before the session starts)
Moderator is responsible for ensuring the smooth running of the presentation, managing the group discussion and dynamics.

Tarih/ **23.04.2023**
Saat/ **10:00-12:00**
Oturum Başkanı: **Doç. Dr. Kani Ülger**

Salon-2
Zoom Meting ID: 845 8348 7296
Zoom Password: 232323

	YAZAR	ÜNİVERSİTE/KURUM	KONU BAŞLIĞI
1	Arif Esen BAYKURT	İnönü Üniversitesi	TÜRK MİLLİ EGEMENLİK VE CUMHURİYET TARİHİNİ HAZIRLAYAN KATMANLAR VE TÜRK SANATINDAKİ PLASTİK TERCÜMELER
2	Buket Efe / Fatih Başbuğ	Akdeniz Üniversitesi	CUMHURİYET DÖNEMİ 1923-1933 ARASI ÇAĞDAŞ TÜRK RESMİNDE BAZI MİLLİ EGEMENLİK KONULU RESİMLER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME
3	Doç. Dr. Kani Ülger	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	ULUSAL EGEMENLİK VE CUMHURİYET KAVRAMLARININ AFİŞ – POSTER GÖRSELLERİNE YANSIMASI ÜZERİNE BİR İNCELEME VE ÖZGÜN BİR AFİŞ ÇALIŞMASI
4	Günel Hümmetova (Peniyeva) Saleh	Azerbaycan Devlet Üniversitesi	ATATÜRK'ÜN MİLLİ EGEMENLİK İLE İLGİLİ SÖZLERİ
5	Ulduz Ferhad Qəhrəmanova	ADPU-nun "Ədəbiyyat" kafedrasında baş müəllim	MEHMET AKİF ERSOY YARADICILIĞINDA "İSTİKLAL MARŞI" MİLLİ MARŞ JANRININ NÜMUNƏSİ KİMİ
6	Rəhilə Hümmətova	Azerbaycan Devlet Üniversitesi	YENƏ AYLARDAN NİSAN
7	Mehriban Sardarova	Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti	MUSTAFA KAMAL ATATÜRKÜN UŞAQLARLA BAĞLI MİLLİ-MƏNƏVİ İDEALLARI NÜMUNƏ KİMİ

(All speakers required to be present at the hall 10 min before the session starts)
Moderator is responsible for ensuring the smooth running of the presentation, managing the group discussion and dynamics.

Tarih/ **23.04.2023**

Saat/ **10:00-12:00**

Oturum Başkanı: **Doç. Dr. Ömer Gökhan Ulum**

Salon-3

Zoom Meting ID: 845 8348 7296

Zoom Password: 232323

	YAZAR	ÜNİVERSİTE/KURUM	KONU BAŞLIĞI
1	Doç. Dr. Abdullayeva Gültəkin Ataş	Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti	MUSTAFA KAMAL ATATÜRKÜN ÇOCUQLARA ƏRMƏĞANI
2	Dr. Zafer Saygılı	Deniz Kuvvetleri Komutanlığı	MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ÜN MİLLİ EGEMENLİK ANLAYIŞI
3	Qasımova Maya Rəhim	Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti	MUSTAFA KAMAL ATATÜRK – TÜRK DÜNYASININ ÖNDƏRİ, TÜRKİYƏ CÜMHURİYYƏTİNİN QURUCUSU KİMİ
4	Doç. Dr. Ömer Gökhan Ulum	Mersin Universitesi	IDEOLOGY OF TURKISH NATIONALISM AND NATIONAL SOVEREIGNTY IN PRIMARY AND SECONDARY SCHOOL EFL TEXTBOOKS
5	Nuerttin Gürcan	Ege Üniversitesi	YÖNETİMDE VİZYONER LİDERLİK TARZI VE ATATÜRK'ÜN VİZYONER LİDER ÖZELLİKLERİNİN MİLLİ EGEMENLİĞİN KAZANILMASINDAKİ ROLÜ

(All speakers required to be present at the hall 10 min before the session starts)

Moderator is responsible for ensuring the smooth running of the presentation, managing the group discussion and dynamics.

İÇİNDEKİLER

KONGRE KÜNYESİ	**I**
BİLİM KURULU	**II**
FOTOĞRAF GALERİSİ	**III**
KONGRE PROGRAMI	**IV**
İÇİNDEKİLER	**V**

KONGRE KİTABI

Yazar(lar) Başlık	Sayfa
MUSTAFA KAMAL ATATÜRKÜN ÇOCUQLARA ƏRMƏĞANI Abdullayeva Gültəkin Atəş qızı	1
KÜTAHYA ŞEHRİNE İSTİKLAL MADALYASI VE EMET İLÇESİNE GAZİLİK ÜNVANI VERİLMESİNİN GEREKÇELERİ Ali TELLİ	5
TÜRK MİLLİ EGEMENLİK VE CUMHURİYET TARİHİNİ HAZIRLAYAN KATMANLAR VE TÜRK RESİMİNDEKİ PLASTİK TERCÜMELERİ Arif Esen BAYKURT	14
ATATÜRKÇÜ DÜŞÜNCE SİSTEMİNDE MİLLİ EGEMENLİK Ayhan CANKUT	35
CUMHURİYET DÖNEMİ 1923-1933 ARASI ÇAĞDAŞ TÜRK RESMİNDE BAZI MİLLİ EGEMENLİK KONULU RESİMLER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME Buket EFE & Fatih BAŞBUĞ	45
ATATÜRK'ÜN MİLLİ EGEMENLİK İLE İLGİLİ SÖZLERİ Günel Hümmetova (Peniyeva) Saleh	53
ULUSAL EGEMENLİK VE CUMHURİYET KAVRAMLARININ AFİŞ – POSTER GÖRSELLERİNE YANSIMASI ÜZERİNE BİR İNCELEME VE ÖZGÜN BİR AFİŞ ÇALIŞMASI Kani ÜLGER	58
MUSTAFA KAMAL ATATÜRKÜN UŞAQLARLA BAĞLI MİLLİ-MƏNƏVİ İDEALLARI NÜMUNƏ KİMİ Mehriban SARDAROVA	65
23 APREL MİLLİ SUVERENLİK, UŞAQ BAYRAMI. UŞAQLARIN TƏRBİYƏSİNDƏ ANA DİLİNİN ROLU Məmmədova Esmira Fərhad Qızı	73
SOVYET YÖNETİMİNİN İLK YILLARINDA AZERBAYCAN - TÜRKİYE İLİŞKİLERİ (KOMMUNİST QAZETESİ KAYNAQLARINA BİR BAKIŞ) Namiq ƏHMƏDOV	81
YÖNETİMDE VİZYONER LİDERLİK TARZI VE ATATÜRK'ÜN VİZYONER LİDER ÖZELLİKLERİNİN MİLLİ EGEMENLİĞİN KAZANILMASINDAKİ ROLÜ Nurettin GÜRCAN	93
IDEOLOGY OF TURKISH NATIONALISM AND NATIONAL SOVEREIGNTY IN PRIMARY AND SECONDARY SCHOOL EFL TEXTBOOKS Ömer Gökhan ULUM	100

MUSTAFA KAMAL ATATÜRK – TÜRK DÜNYASININ ÖNDƏRİ, TÜRKİYƏ CÜMHURİYYƏTİNİN QURUCUSU KİMİ **Qasımova Maya Rəhim qızı**	**120**
YENƏ AYLARDAN NİSAN **Rəhilə Hümmətova**	**125**
TÜRK İSTİKLAL MÜCADELESİNDE BİRİNCİ MECLİS'İN TEŞEKKÜLÜ VE ROLÜ **Tekin ŞEKER**	**131**
MEHMET AKİF ERSOY YARADICILIĞINDA "İSTİKLAL MARŞI" MİLLİ MARŞ JANRININ NÜMUNƏSİ KİMİ **Ulduz Fərhad qızı Qəhrəmanova**	**136**
MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ÜN MİLLİ EGEMENLİK ANLAYIŞI **Zafer SAYGILI**	**139**

MUSTAFA KAMAL ATATÜRKÜN ÇOCUQLARA ƏRMƏĞANI
MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'S GIFT FOR CHILDREN

Abdullayeva Gültəkin Ataş qızı

pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

ÖZET

Müstəqilliyinin sarsılmaz ifadəsi olaraq türk millətinin qəlbində önəmli yer tutan 23 Nisan Ulusal Egemenlik və Çocuk Bayramı hər il Türkiyədə, xaricdəki nümayəndəliklərdə, qurum və təşkilatlarda, məktəblərdə qeyd olunaraq türk milli birliyinin bariz ifadəsini təmsil etməkdədir. Dünyada çocuqlarına bayram hədiyyə edən və bu bayramı bütün dünya ilə paylaşan ilk və yeganə ölkə Türkiyədir.

Türkiyə Cümhuriyyətinin qurucusu Mustafa Kamal Atatürk 23 aprel 1924-cü ildə "23 Nisan"ın bayram kimi qeyd edilməsinə qərar vermişdir. Bu tarixdən 5 il sonra, 23 aprel 1929-cu ildə Atatürk bu bayramı uşaqlara hədiyyə etmişdir və 23 nisan ilk dəfə 1929-cu ildə "Çocuk Bayramı" olaraq qeyd olunmağa başlandı. 1979-cu ildə ilk dəfə altı ölkənin iştirakı ilə beynəlxalq səviyyədə keçirilən bu milli bayramda hər il orta hesabla qırxdan çox ölkədən gələn və türk çocuqlarına qonaq olan xarici ölkələrdən uşaqlar iştirak edirlər.

Mustafa Kamal Atatürkün təbirincə desək, uşaqlar millətin gələcəyidir. O, uşaqlara duyduğu sarsılmaz inamının, böyük sevgi və məhəbbətinin ifadəsi olaraq milli bayram olan 23 Nisanı balalara ərməğan etmişdir. Türk tarixinin fəxr ediləcək qürur dolu şanlı səhifələrinin yeni nəsillərə ötürülməsi və Türkiyə dövlətinin əmanət ediləcəyi yeni Cümhuriyyət keşikçilərini bu ruhda yetişdirmək üçün 23 Nisan mühüm bir hadisədir. Hər il müxtəlif yerlərdə, məktəblərdə, bir çox qurumlarda tədbirlərlə qeyd olunan və uşaqlar üçün xüsusi olaraq təşkil edilən bu bayram Türkiyə Cümhuriyyətinin qurucusu Qazi Mustafa Kamal Atatürkün mirası sayılır.

Atatürk insanlığın, Türkiyə dövlətinin, dünyanın gələcəyinin məhz uşaqlarda, gənclərdə olduğunu söyləyir, Böyük Türkiyədə yaşayacaq çocuqların, dövlət bayrağına, dövlətinə sadiq, onun tarixini, mədəniyyətini, dəyərlərini tanıyan və mənimsəyən nəsillər yetişdirməyin birinci vəzifə olduğunu vurğulayırdı.

Açar sözlər: Atatürk, Türkiyə, cümhuriyyət, çocuqlar, parlaq gələcək, əmanət sahibləri

ABSTRACT

As an unshakable expression of its independence, 23 Nisan National Sovereignty and Children's Day, which holds an important place in the hearts of the Turkish nation, is celebrated every year in Turkey, abroad, in institutions and organizations, and in schools, representing a clear expression of Turkish national unity. Turkey is the first and only country in the world that presents a holiday to its children and shares this holiday with the whole world.

Mustafa Kemal Atatürk, the founder of the Republic of Turkey, decided to celebrate "Nisan 23" as a holiday on April 23, 1924. 5 years after this date, on April 23, 1929, Ataturk gave this holiday as a gift to children, and April 23 was first celebrated as Children's Day in 1929. In 1979, for the first time with the participation of six countries, this national holiday is attended by children from foreign countries who come from more than forty countries and visit Turkish children every year.

According to Mustafa Kemal Atatürk, children are the future of the nation. As an expression of his unwavering faith in children, his great love and affection, he gifted 23 Nisan, a national holiday, to children. Nisan 23 is an important occasion to transfer the proud pages of Turkish history to new generations and train the new guards of the Republic to whom the Turkish state will be entrusted. This

holiday, which is celebrated every year with events in various places, schools, and many institutions, and is organized by special organizations for children, is considered the legacy of the founder of the Republic of Turkey, Gazi Mustafa Kemal Atatürk.

Atatürk said that the future of humanity, the Turkish state, and the world lies in children and youth, and he emphasized that the first task is to raise generations of children who will live in Great Turkey, who are loyal to the national flag and state, and who recognize and assimilate its history, culture, and values.

Keywords: Ataturk, Turkey, republic, children, bright future, deposit holders

GİRİŞ

23 aprel 1920-ci il türk millətinin iradəsini təmsil edən Türkiyə Böyük Millət Məclisinin açıldığı və Türk Millətinin suverenliyini elan etdiyi tarixdir. Atatürk 1921-ci ildə Milli Bayram kimi qeyd olunması qərara alınan 23 nisan gününü 23 Nisan 1929-cu ildə uşaqlara hədiyyə etdi. Beləliklə, 23 Nisan ilk dəfə 1929-cu ildə Çocuk Bayramı kimi qeyd olundu.

Türkiyə Böyük Millət Məclisi milli varlığına son qoyulmağa çalışılan bir millətin müstəqilliyində etibarlı mövqe tutmuşdur. Eyni zamanda, elm və texnikanın ən yeni prinsiplərinə əsaslanan milli və müasir dövlətin qurulmasına istiqamət verəcək zəmin formalaşdırmışdır. Bu mənada milli suverenlik, dövlət idarəçiliyi kimi demokratiya prinsipləri Türkiyə Böyük Millət Məclisi ilə tam şəkildə həyata keçirilmişdir.

Həmin gündən etibarən Türk Cümhuriyyətinin qurucusu Mustafa Kamal Atatürk türk demokratiyasının ən mühüm qurumu olan Türkiyə Böyük Millət Məclisinin açılış gününü gələcəyin qarantı olan övladlara təqdim etdi. Cümhuriyyət, milli suverenlik, milli istiqlal kimi məfhumların cəmiyyətin bütün təbəqələrində çoxşaxəli şəkildə qəbul edilməsində, Türk Millətinin gələcəyinin hazırlanmasında önəmli olan Milli Suverenlik və Çocuk Bayramı həm də milli həmrəylik hissinin və millət olmaq dərkinin inkişafında mühüm əhəmiyyət kəsb edirdi.

Müstəqilliyinin sarsılmaz ifadəsi kimi türk xalqının qəlbində ən önəmli yeri tutan 23 Aprel Milli Suverenlik və Çocuk Bayramı türk milli birliyinin ifadəsidir. Atatürk İli elan edilən 1981-ci ildən etibarən, bu bayram rəsmî olaraq "23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı" adı ilə qeyd olunur.

Atatürkün prinsiplərindən biri olan cümhuriyyətçilik, dövlət idarəçiliyində milli suverenliyi, milli iradə və azad seçimi qəbul edən prinsipdir. Atatürk düşünürdü ki, cümhuriyyət rejimi üçün yeni bir hüquqi nizam olmalıdır. Dağılan imperiyanın qanunları ilə cümhuriyyəti idarə etmək də mümkün deyildi. Yeni rejim öz konstitusiyasını və qanunlarını gətirməli, bununla da öz hüquqi nizamını yaratmalı idi.

Atatürk hər zaman cümhuriyyəti demokratiya anlayışı ilə bərabər hesab edirdi. Onun fikrincə, respublika demokratiya ilə idarə olunan dövlət formasıdır. Ona görə də Atatürk cümhuriyyətin təsdiqini demokratiyaya çevirmək üçün iki anlayışı yan-yana işlətdiyi halda, formal olaraq qurulmuş cümhuriyyət quruluşunun tədricən demokratik rejimə keçməsini istəyirdi.

Cəmiyyətdə azadlığın, bərabərliyin və ədalətin davamlı şəkildə təmin edilməsi və qorunması yalnız tam və mütləq mənada milli suverenliyin bərqərar olmasından asılıdır. Ona görə də azadlığın, bərabərliyin və ədalətin əsası milli suverenlikdir.

Türkiyə Cümhuriyyətinin əmanət sahibləri

İlk 23 Nisan bayramı 1922-ci ildə Ankarada keçirildi. Uşaqların şənlikdə iştirakı ziyafətə ayrı bir sevinc qatdı. Atatürkün dəstəyini alan Himaye-i Etfal Cəmiyyəti, yəni Uşaq Müdafiə Təşkilatı, 1923-cü il aprelin 23-də yetim uşaqlara kömək etmək məqsədilə fəaliyyətə başladı. Atatürk müasir və xoşbəxt Türkiyəni hər zaman uşaqlarda görürdü.

Türkiyə Böyük Millət Məclisinin açılışının 3. ildönümü münasibətilə 23 Nisan mərasimindən sonra təbrikləri qəbul edən Mustafa Kamal Paşa, “23 Nisan, Türkiye için milli tarihin başlangıcı ve yeni bir dönüm noktasıdır. Bugün, bir cihan husumete karşı kıyam eden Türkiye halkının Türkiye Büyük Millet

Meclisini vücuda getirme hususunda gösterdiği harikayı ifade eder" deyərək 23 nisanın vacibliyini dilə gətirmiştir. [1]

23 Nisan, Türk xalqı üçün milli bayram günüdür. Hakimiyet-i Milliye Bayramı (əvvəllər 1 kasım, sonra 23 nisan) imperiyanın ləğvi və Türkiyə Cümhuriyyətini quran, xalqa suverenlik, azadlıq bəxş edən Türkiyə Böyük Millət Məclisinin açılışını qeyd etmək məqsədi daşısa da, Çocuk Bayramı müharibədə yetim, kimsəsiz, evsiz qalan kasıb uşaqları sevindirmək məqsədi daşıyan, bayram ab-havası bəxş edən bir bahar şənliyi idi. YUNESKO-nun 1979-cu ili Çocuq ili elan etməsindən sonra Türkiyənin Radio Televiziya Qurumu (TRT) 23 Nisan Çocuq Şənliyinə start verdi və bayramı beynəlxalq səviyyəyə qaldırdı.

Himaye-i Etfal Cəmiyyətinin Ankara Şöbəsi ilk 23 Nisan Çocuk Bayramı keçirmələri münasibətilə Ankara əhalisindən, "Yaşınızı, memuriyetinizi, işinizi bir tarafa bırakarak çocuk alaylarına ve şenliklerine iştirak ediniz, çocuklarınızı şevk ve muhabbetle eğlendiriniz. Bu saadetli günü yavrunuzu bağrınıza basarak bahtiyarlıkla geçirirken bir gün sizin müşfik ve rahim yardımlarınızı bekleyen memleketin anasız, babasız, miskin yavrularını unutmayınız! Bize yeni bir vatan ve yeni bir tarih bırakan mübarek şehitlerle fedakâr gazilerin sıkıntıdaki evlatları ve bütün himayeye muhtaç vatan çocukları namına kadın, erkek, genç, ihtiyar hatta vakti hali müsait çocuklardan, çocuklar için yardım bekliyoruz" bəyanatıyla xalqı bayramı qeyd etməyə ve kimsəsiz uşaqlara yardıma çağırırdı.[2]

Həmin dövrdə Türkiyə mətbuatının yaydığı məlumata görə, böyük Türk dövlətinin tarixi bayramlarından biri ve Türklərin çocuq günü olan 23 Nisan, ürəklərdə, qəlblərdə rəhm və mərhəmətin aşıb-daşdığı, çoşduğu vacib olan bir gündür. Türkiyənin hər tərəfində minlərlə baxımsız ve kimsəsiz qalmış, insanların insaflı baxış və nəzərlərindən, rəhmli, mehriban qəlblərindən imdad ve mərhəmət gözləyən yavrular vardır ve bunlara baxılması, bu çocuqların qurtarılması əvəzolunmaz milli borc olaraq görülməkdədir. Hər bir türk dövlətin gələcəyi üçün çalışmalı, çocuqların lap kiçik yaşda ölmələrinin qarşısını almaq, digər tərəfdən ac ve çılpaq, evsiz, yurdsuz qalmış balaları himayəyə götürüb vətənin yoxsul və kimsəsiz çocuqlarına yardım etməlidir. [3]

Sabahkı nəsillər üçün böyük bir Çocuq Bayramı olan 23 Nisan, Böyük Millət Məclisinin açılış gününün ildönümü olduğu için məmləkətin dörd bir yanında böyük sevgi ve həvəslə təşkil olunmuşdu. Bu tarixi gün və Çocuq Bayramını Ankarada qocalar, gənclər, çocuqlar həyəcanla qeyd etmiş və uşaqlar üçün əyləncələr təşkil edilmişdi. Himaye-i Etfalın təşkil etdiyi bu tədbirlərə təxminən səkkiz min məktəbli qatılmıştı. Himaye-i Etfal Cəmiyyətinə edilən yardımlara qarşı hər zaman hörmət və ehtiram bəsləyən Mustafa Kamal Paşa, 23 Nisanda keçirilən tədbirdə iştirak edərək cəmiyyətə və çocuqlara qarşı məhəbbətini izhar etmişdi. Ankarada keçirilən Atatürkün də qatıldığı Himaye-i Etfal tədbirində 10 min lirə yardım toplanmıştı. [4]

Gələcək nəsillər üçün böyük bir çocuq bayramına çevrilmiş 23 Nisan Böyük Millət Məclisinin açılışının ildönümü və çocuq bayramı olduğundan, sadəcə Ankara və İstanbulda deyil, Adana, Kütahya, Uşak, məmləkətin hər tərəfində qocalar, gənclər və uşaqlarla böyük sevinc və coşqu ilə qeyd olunur, uşaqlar üçün əyləncələr təşkil edilirdi. [5]

Mustafa Kamal Paşa Çocuk Bayramına böyük maraq göstərirdi. Türkiyənin gələcəyi çocuqlar üzərində qurulacağı üçün Türk xalqından təməli qoyulan bayramın hər ildönümündə uşaqlara qayğı və mərhəmət göstərilərək humanizm vəzifələrinin icra olunmasını istəyirdi. 1933-cü ildə Atatürklə başlayan çocuqların vəzifəyə qəbulu ənənəsi bu gün də davam edir. Belə ki uşaqlar simvolik olaraq qısa müddət ərzində dövlət qurumlarının başında olan məmurları əvəz edirlər.

---

[1] Vakit, 25 Nisan 1922, s.1

[2] Hâkimiyet-i Milliye, 22 Nisan 1927,s.1

[3] Milliyet, 23 Nisan 1926, s.1

[4] Vakit, 24 Nisan 1927, s.1

[5] Hâkimiyet-i Milliye, 24 Nisan 1927, s.1

[6] Gürbüz Türk Çocuğu, Nisan 1927, s.1

SONUÇ

Türkiyə və Azərbaycan dövlətləri arasında dostluq, qardaşlıq münasibətləri dərin tarixi köklərə malikdir. Mustafa Kamal Atatürkün “Azərbaycanın sevinci sevincimiz, kədəri kədərimizdir” kəlamı türk qardaşlığının parlaq göstəricisidir.

23 aprel 1920-ci ildə Mustafa Kamal Paşanın rəhbərliyi ilə Türkiyə Böyük Millət Məclisinin açılışı türk tarixinin ən mühüm hadisələrindən biri, Türk xalqının öz iradəsiylə yeni bir dövlət yaratmasının elan edildiyi gün idi. Türkiyə Böyük Millət Məclisinin 23 Nisan 1921-ci ildə aldığı qərarla yeni Türk dövlətinin ilk bayramı olaraq 23 Nisan günü “Milli Bayram” kimi qəbul edilmişdir.[6]

Təxminən bir əsr əvvəl Türkiyə Cümhuriyyətinin qurucusu Mustafa Kamal Atatürk “23 Nisan” bayramını uşaqlara ərməğan edərək dünyaya həmin dövrdə və gələcəyə hədəflənmiş xüsusi mesaj verdi. Qazi Mustafa Kamal və hökümətin də dəstəyi ilə 1929-cu ildə “Çocuk Bayramı” adı ilə qeyd olunmağa başlayan 23 Nisan daha çox çocuqların problemlərinin gündəmə gətirildiyi və bütün Türkiyənin coşqu, təntənə ilə qeyd etdiyi bir bayrama çevrildi. Bu bayram Türkiyə Cümhuriyyətiinin uşaqlara verdiyi dəyərin və duyduğu güvənin ən böyük göstəricisidir.

Beləliklə, 23 Nisan Türkiyə Cümhuriyyətinin qurucusu və ilk cumhurbaşkanı Mustafa Kamal Atatürk tərəfındən dünya çocuqlarına ərməğan edildi. Mustafa Kamal Paşa insanlığın, Türkiyə dövlətinin, dünyanın gələcəyinin məhz uşaqlarda, gənclərdə olduğunu söyləyirdi: “Gələcəyimizi əmanət etdiyimiz çocuqlarımıza sağlam və xoşbəxt bir gələcək arzulayırıq”.,“Çocuqlar gələcəyimizin təminatı, yaşamaq sevincimizdir”.

Ömrü boyu bütün sevdiyi adamlara yaşlarından asılı olmayaraq “çocuk” deyirdi, onun daxilində uşaqlara bitib-tükənməyən sonsuz sevgisi var idi. Mustafa Kamal Atatürk milli suverenlik, istiqlaliyyət bəxş etdiyi çocuqlara müraciət edərək deyirdi: “Küçük hanımlar, küçük beyler! Sizler hepiniz geleceğin bir gülü, yıldızı ve ikbal ışığısınız. Memleketi asıl ışığa boğacak olan sizsiniz. Kendinizin ne kadar önemli, değerli olduğunuzu düşünerek ona göre çalışınız. Sizlerden çok şey bekliyoruz”.[7] [3]

ƏDƏBİYYAT:

Qəzet və Dərgilər

Vakit

Hâkimiyet-i Milliye

Milliyet

Gürbüz Türk Çocuğu

Cumhuriyet

NTV

Bayraqdar

MƏQALƏLƏR:

AĞAOĞLU Ahmet, “Çocuk Günü”, Hâkimiyet-i Milliye, 23 Nisan 1927

AKIN Veysi, 23 Nisan Milli Hâkimiyet ve Çocuk Bayramının Tarihçesi, PAÜ Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı:3, 1997.

Mücahit Özçelik, 23 Nisan Çocuk Bayramı’nın Ortaya Çıkışı ve 1922-1929 Yılları Arasında 23 Nisan Kutlamaları, Dergipark, 2016

7 Vakit: 19.10.1922, s.3

KÜTAHYA ŞEHRİNE İSTİKLAL MADALYASI VE EMET İLÇESİNE GAZİLİK ÜNVANI VERİLMESİNİN GEREKÇELERİ

THE REASONS FOR GIVING THE MEDAL OF INVESTMENT TO KÜTAHYA REGION AND THE TITLE OF GAZI TO EMET

Ali TELLİ

Öğretim Görevlisi Kütahya Dumlupınar Üniversitesi

ORCID ID: 0000-0002-2285-351X

ÖZET

Türkiye Cumhuriyeti kurucusu Mustafa Kemal Atatürk ‘ün 30 Ağustos 1924 tarihinde Şehit Sancaktar Anıtının Zafertepe Çalköy de ki temel atma töreninde söylediği; “Dumlupınar Meydan Muharebesi ve onun safhası olan bu 30 Ağustos Muharebesi Türk tarihinin en mühim dönüm noktasını teşkil eder. Milli tarihimiz çok büyük ve çok parlak zaferlerle doludur. Fakat Türk milletinin burada kazandığı zafer kadar kesin sonuçlu, yalnız bizim tarihimiz de değil dünya tarihine de yön veren kesin tarihli bir meydan muharebesi hatırlamıyorum. Hiç şüphe etmediler ki yeni Türk devletinin Genç Türkiye Cumhuriyetinin temelleri burada atıldı.” konuşması ve Atatürk ‘ün Kütahya’mıza özel olarak Bizzat kendisinin yazmış olduğu takdirname ile ödüllendirilmesi nedeniyle Kütahya’mıza istiklal madalyası verilmesini Kütahya Halkı olarak talep ediyoruz.

Emet’in Cevizdere mevkiinde 27 Nisan 1922’de, Emet’i işgale gelen 350 kişilik Yunan birliğini Emetli kahraman muhariplerimiz yok etmiştir. Ardından, bu olayı haber alan Yunan birlikleri iki alay Kütahya’dan, uçak takviyeli iki alay da İzmir’den olmak üzere toplam dört Alaylık birliği, 1922 Mayıs başında Emet üzerine göndermişler ve bu dört Alaylık Yunan birliği 24 Mayıs’a kadar Emet ile beraber 14 köyünü taş üstünde taş kalmayacak şekilde yakmışlardır. Özellikle yakılan köyler Cevizderesi muharebesine katılanların köyleridir ve Yunan birlikleri gittikleri her köyde çoluk çocuk, hamile yaşlı, kadın erkek ayırt etmeden önlerine geleni hunharca şehit etmişlerdir. Yakılan yerlerin bulunduğu belgelerin orijinalleri ve Türkçe çevirileri bu bildiriye eklenmiştir. Kuvayı Milliye ruhuyla bir avuç sivilin vatanın kurtuluşunda, düşmana karşı duruşları ile gösterdikleri kahramanlıklarından dolayı dört alay yunan askeri tarafından 14 köyü ile birlikte yakılan Emet ilçemize Gazilik unvanın verilmesinin uygun olacağı incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dumlupınar Meydan Muharebesi, Emet’in Cevizdere mevkii, istiklal madalyası, Gazilik unvanı.

ABSTRACT

Mustafa Kemal Atatürk, the founder of the Turkish Republic, said at the groundbreaking ceremony of the Martyr Sancaktar Monument in Zafertepe Çalköy on 30 August 1924; “The Battle of Dumlupınar and its phase, the Battle of 30 August, constitute the most important turning point in Turkish history. Our national history is full of great and brilliant victories. However, I do not remember a battle with a definite date, which was as decisive as the victory of the Turkish nation here, and which shaped not only our history but also the history of the world. They never doubted that the foundations of the new Turkish state, the Young Turkish Republic, were laid here.” We, as the people of Kütahya, demand that our Kütahya be given the medal of independence because of his speech and Atatürk's award to our Kütahya with a commendation that he personally wrote.

On April 27, 1922, in the Cevizdere region of Emet, the Greek troops of 350 people who came to occupy Emet were destroyed by our heroic warriors from Emet. Then, the Greek troops, who heard about this event, sent a total of four regiments, two from Kütahya and two with aircraft reinforcements, to Emet at the beginning of May 1922, and these four regiments of Greek troops together with Emet until 24 May. They burned his village so that there was no stone left on top of it. Especially the burned villages were

the villages of those who participated in the battle of Cevizderesi, and the Greek troops brutally martyred in every village they went to, regardless of whether they were children, pregnant women or men. The originals and Turkish translations of the documents containing the burned places are attached to this statement. In the spirit of the Kuvayi Milliye, it was examined that it would be appropriate to give the title of Gazi to our Emet district, which was burned with 14 villages by four regiments of Greek soldiers, due to the heroism of a handful of civilians in the liberation of the homeland, with their stance against the enemy.

Keywords: Battle of Dumlupınar, Cevizdere location of Emet, medal of independence, title of veteran.

GİRİŞ

Cevizdere'de 27 Nisan 1922'de, Emet'i işgale gelen 350 kişilik Yunan birliğini Emetli kahraman muhariplerimizin yok etmesinin ardından, bu olayı haber alan Yunanlar iki alay Kütahya'dan, uçak takviyeli iki alay da İzmir'den olmak üzere toplam dört alaylık birliği, 1922 Mayıs başında Emet üzerine göndermişler ve bu dört alaylık Yunan birliği 24 Mayıs'a kadar Emet ile beraber 14 köyünü taş üstünde taş kalmayacak şekilde yakmışlardır. Özellikle yakılan köyler Ceviz Deresi muharebesine katılanların köyleridir ve Yunan birlikleri gittikleri her köyde çoluk çocuk, hamile yaşlı, kadın erkek ayırt etmeden önlerine geleni hunharca şehit etmişlerdir.

ARAŞTIRMA VE BULGULAR

Emet 14 Ağustos 1921 de Yunanlılar tarafından işgal edilmiş ve bu işgal 24 Mayıs 1922'de sona ermiştir. Yunanlılar Emet halkına türlü zulümler yapmışlardır. Emetliler Yunanlıların yaptıklarına dayanamayarak karşı koymaya girişirler. 19-20 Nisan 1922 'de Hükümet Konağı baskınında 40 ve 27 Nisan 1922'de Cevizdere' de pusu kurularak yaklaşık 200 işgalci Yunan askeri öldürülür. Vurulan bu ağır darbe sonrası Yunan ordusu dört alay asker Emet'e sevk eder. Mayıs başında Emet'e ulaşan bu askerler 24 Mayıs 1922'ye kadar Emet ve Emet' e bağlı 15 köyü yakıp yıkarak Emet'i terk ederler. Yakılan köyler Cevizdere baskınına katılanların köylüleridir. Günümüzde bir ilçe olan Çavdarhisar 1922 de Emet'e bağlı olan bir köydür ve yakılan yerler arasında Çavdarhisar ve çevresindeki bazı köyler de vardır.

Emet ve Çavdarhisar'da Yunanlıların yaktıkları evler için Emet belediyesi bir tespit çalışması başlatarak Kasım-Aralık-Ocak 1922'de üç aylık bir çalışma yapmış, çalışmayı belediye başkan yardımcısı yürütmüştür. Halk, yanan binaları ve talep ettikleri yardım miktarı hakkında Emet Belediyesine beyanname vermiştir. Böylece Emet merkez ve Emet'e bağlı 15 köyde evleri yakılanlar isim isim tespit edilmiş ve yakılan malları karşılığında talep ettikleri yardımlar not edilmiştir.Bu çalışma sonucunda uzunca bir liste hazırlanmıştır. Hazırlanan liste 6 Mayıs 1923 tarihinde Emet kaymakamı, belediye başkanı, mal müdürü, şube reis vekili ve üç tane vakıf ve tamirat uzmanı tarafından imzalanmıştır. Liste cumhuriyet arşivinde olup 54 sayfadır. Belgenin bazı kısımlarında, nemden etkilenme ve karşı sayfaya ya da arka sayfaya mürekkep geçmesi vardır.

Bunun dışında 31 Ağustos 1935 yılında Emet Tapu memuru Akarsu'nun anılarında bunlara eklenebilir.

Yunanlıların her tarafı işgalinde Emet İlçe Bağlığı da işgal edilmiştir. Bu ilçe bağlıkta yunanın bir karakol alarak 50-60 askeri oturmakta iken halka yaptıkları eza, cefa ve bin bir dürlü zulümlerine karşı bu halin devamını Emet halkının çekemeyecek bir hale getirmişler ve halkın bu vaziyete karşı silah hazırlıklarıyla hedeflerine teşkil etmekte iken bu sıra başlarında bir mülâzım (Ragıp) isminde ve yanında altı askeri olan bu zat (Atatürk'ün) emriyle geldiğini ve tayin edilen günde her taraftan taarruz başlayacağını Emet halkından öne gelenlerle görüşüp Emet'te bulunan yunan askerlerine karşı taarruz gününü kararlaştırıp 3-4 Nisan 338 Çarşamba gecesi sabahı yunanlılara karşı ateş başlayarak Hükümet binasında oturan askerler kendilerine karşı hiç de ummadıkları bu vaziyetten şaşarak Hükümet binasından çıkamamışlar ve mukabil ateşe başladıkları sırada Hükümet binasına kaz dökülmek suretiyle Türkler tarafından ateşlenerek ateş içinde durmalarına imkan kalmayınca yunanlılar pencerelerden atlamaya başlayarak atlayan yunanlılar Türkün çelik bileğinden çıkan kurşuna hedef olarak hepsi öldürülmüşlerdir.

Hükümet binasının yanması sırasında bil umum daireler meyânında Tapu idaresinde evrak-ı müsbite ve kayıtlarının hepside kapı çekmeli yanmış ve hiçbir suretle hiçbir dairede kayıt ve evrak kurtulmamıştır.

Sonra bu Emet hadisesini duyan yunanlılar Emet'in yakılması için Tavşanlı tarikıyla 350 kadar asker gönderdiği sırada zaten hepsinin elinde silahı olan Emetliler kasabaya iki saat sülye ile Emet arasındaki Cevizderesinde de bu 350 Yunanlıları kırmaları ve burada ve harp esnasında 3 şehit ve 5 tane yaralı ile ve başkaca telafât olmadan muvaffak olmuşlardır. En son bu vaziyetten de pek fazlasıyla müteessir olan yunanlılar Tavşanlı, Kütahya'dan bir ordu göndererek 18 Nisan 338 Çarşamba günü Emet'in Heyet-i Umumiyesinin bütün eşyaları ile beraber ve civarında sülye, Güreci vesâir köyleri yakmışlardır. Bu sırada Emet halkı Eğrigöz dağı demekle maruf cesim ormanlığa kaçmışlardır.

Sonradan Yunanlıların Ülkemizden koğulması üzerine halk Emet'e gelerek yanmış olan arsalarına birer bina yaptırmakla beraber bir de yanmış olan Hükümet binası arsası üzerine güzel bir Hükümet binası yaptırarak memurları Hükümet binasına yerleştirmişlerdir.

İşte Hükümet kurulduktan sonra mahzen defterine tasarruf kayıtları olarak gösterilen defterlerde peyder pey genel müdürlükce müteaddi tarihlerde örnek ve evvelce buradan gönderilmiş hasılat defterleri aynen yollanarak bir idare kurulmuştur.

Bu itibarla idaremizin bugünkü vaziyeti ve kayıtları hepsiyle tamam değilse de pek çoğu idaremizde mevcut ve bu suretle çalışmakta olduğu dur. "Hatıra olarak yazıldı ve tasdik edildi."

31 Ağustos 1935

Emet Tapu Memuru

A.KARASU

Belgenin düzeltilmiş hal aşağıdadır.

No	Yerleşim	Zarara Uğrayan Sayısı	Yanan			Yapılması Planlanan Yardım Toplamı
			Ev	Ahır	Samanlık	
1	Emet-Kabaklıca Mahallesi	166	164	51	41	63.080
2	Emet-Kaynarca Mahallesi	142	106	5	3	53.960
3	Emet-Dere Mahallesi	169	168	27	25	64.220
4	Emet-Hamam Mahallesi	153	152	23	13	58.140
5	Çalıca Ağıl	24	24	-	-	9.120
6	Yağcık	33	32	18	3	12.540
7	Eğrigöz	123	123	5	5	46.740
8	Küreci	12	12	-	-	4.560
9	Çayır	21	21	14	8	7.980
10	Çaldibi	8	8	4	2	3.040
11	Sülye-Bala	189	189	158	145	71.820
12	Sülye-İsalar	88	88	73	70	33.440
13	Sülye-Şeyhler	53	53	43	42	20.140
14	Susuzkaya	14	13	14	7	5.320
15	Çavdarhisar	17	14	14	13	6.460
16	Susuz	7	6	7	6	2.660
17	Yunuslar	2	1	2	2	760
18	Hacıkebir	1	1	1	1	380
19	Yağdığın	42	19	26	20	15.960
TOPLAM		**1.264**	**1.196**	**485**	**406**	**480.320**

EMET'TEN İSTİKLAL MADALYASI ALANLAR

BİLGİLERİNE İLK ULAŞTIĞIMIZ İSTİKLAL MADALYASI ALMIŞ OLAN ŞEHİTLERİMİZ VE GAZİLERİMİZ

ADI SOYADI RUTBESİ BABA ADI İLÇESİ KÖYÜ / MAH. DOĞUMU TÜMEN ALAY TABUR BÖLÜK BERATIN TARİH VE NUMARASI MADALYANIN VERİLDİĞİ TARİH

AHMET HAMDİ BENLİ PER.ATĞM HASAN EMET CUMHURİYET MH.1307 41-F 16 2 22.12.1927 / 8497 22.12.1927

AHMET ERSÖZ ER MEHMETEMET HAMAM MH. 1319 EMET MÜDAFA-İ HUKUK EFRADI 01.12.1930 / 73686 1.12.1930

MEHMET İĞDE ER ALİ EMET KAPAKLICA MH. 1312 MINTIKA 4 KRGH
01.12.1930 / 39370 1.12.1930

İBRAHİM ŞAMLI ER MEHMET EMET KAYNARCA MH. 1308 F-61 A-190 T1 2
01.12.1930 / 39403 1.12.1930

AHMET TEKİN ER HASAN EMET DERE MH. 1315 F-57 A-37 T1 4
01.12.1930 / 39396 1.12.1930

İBRAHİM SÜER ER İSMAİL EMET HAMAM MH. 1312
01.12.1930 / 39369 1.12.1930

HÜSEYİN KIRMIZI ER ALİ EMET ÇERTE 1314 F-3 A-11 6 01.12.1930 / 39388
1.12.1930

MUSTAFA COŞAR ER HÜSEYİN EMET HİSARCIK 1315 F-7 A-4 1 3
01.12.1930 / 39402 1.12.1930

HALİL KESKİN ER AHMET EMET YEŞİLDERE 1314 F-14 A-26 2 6
01.12.1930 / 39360 1.12.1930

İBRAHİM BAKIR ER AHMET EMET AYDINCIK 1314 F-15 A-32 3
01.12.1930 / 39387 1.12.1930

ABDURRAHMAN ŞENKAYA ER MEHMET EMET TEPECİK 1315 A-4 3 7
01.12.1930 / 39323 1.12.1930

HASAN ÇETİN ÇVŞ YUSUF EMET HACI MAHMUT 1313 TRAKYA PAŞAELİ 4 NOLU MÜFREZE
01.12.1930 / 39375 1.12.1930

MUSTAFA ARMUT (ALHANLIOĞLU) ÇVŞ İBRAHİM EMET EFELER 1313 NİĞDE SAHRA TOPÇU ALAYI 1.BL.
01.12.1930 / 39380 1.12.1930

VELİ ÖZTÜRK ER HASAN EMET ŞEYHÇAKIR 1315 17 63 1 4
01.12.1930 / 39398 1.12.1930

ŞERİF YAVUZ ER İBRAHİM EMET KIZIK 1314 14 HÜCUM 08.05.1969 / 84662
28.07.1969

ÖMER UYANIK ER MUSTAFA EMET HASANLAR 1315 1. KOLORDU MHRB
25.10.1969 /100755 24.03.1970

HÜSEYİN GÜLEŞ ER ÖMER EMET DEĞİRMİSAZ 1308 14 KITA
25.10.1969 /100756 9.03.1970

HİDAYET ATASOY ER MUSTAFA EMET KIZIK 1313 14 25 1
25.10.1969 /100757 4.03.1970

SÜLEYMAN ÖZDEMİR ER MUSTAFA EMET KAYI 1315 7 MHRB
25.10.1969 /100758 5.03.1970

KAMİL ÇAKMAK ER SÜLEYMAN EMET ABAŞ 1315 11 126
25.10.1969 /100759 5.03.1970

İSMAİL ALDEMİR ER HALİL İBRAHİM EMET KAPAKLICA MH. 1308 52 2 7
01.10.1969/100566 4.03.1970

MEHMET DAĞAŞAN ER MUSA EMET UMUTLU 1308 16 2 7
01.10.1969 /100567 4.03.1970

NURİ DÜĞMELİOĞLU (GÜMÜŞ) ER SAİT EMET DERE MH. 1310 KUVVAYI SEYYARE
01.10.1969 /100568 4.03.1970

İBRAHİM ÖZER ÇVŞ MEHMET EMET YENİCE 1310 31 2 01.10.1969 /100569
2.03.1970

İSMAİL SAKLI ER HALİL EMET GÖKLER 1310 12 35 3 01.10.1969 /100571
6.03.1970

YAHYA YAHŞİ ER MEHMET EMET YENİCE 1311 65.PYD 1 1 01.10.1969 /100571
6.03.1970

ALİ TUNCAY ER BEKİR EMET YENİCE 1311 1.PYD 01.10.1969 /100572
6.03.1970

MUSTAFA ÖZEKMEKÇİ ÇVŞ AHMET EMET HAMAM MH. 1313 1.SVR
01.10.1969 /100573 6.03.1970

AHMET YAVUZ ER MUSTAFA (MUSA) EMET ARAPŞAH 1313 2. KOLORDU KRGH
01.10.1969 /100574 26.03.1970

İSMAİL ÖZÇELİK ER OSMAN EMET DEĞİRMİSAZ 1314 14 KRGH
01.10.1969 /100575 4.03.1970

HASAN KURT ER HÜSEYİNEMET ABAŞ 1315 1. KOLORDU KRGH 01.10.1969 /100576 4.03.1970

HÜSEYİN TEMİZ ER HASAN EMET KAPAKLICA MH. 1315 1. KOLORDU KRGH 01.10.1969 /100577 4.03.1970

HASAN DÜZGÜN ER MUSTAFA EMET BAHATLAR 1314 14 HÜCUM 03.02.1970/103566 29.04.1970

HALİL UZUN ÇVŞ ALİ EMET DERE MH. 1313 ANKARA İMALATI HARBİYE 28.08.1970 /111448 15.10.1970

İSMAİL AY ER HALİL EMET AFŞAR 1310 3.KAFKAS FRK.8.AL.2.TB.5.BL. 22.05.1970/107386 15.10.1970

MURAT EKİZ ER MUSTAFA EMET HACI MAHMUT 1314 57 37 22.05.1970 /107387 19.08.1970

HÜSEYİN DEMİRBAĞ ER MEHMETEMET EĞRİGÖZ1315 58 58 3 28.08.1970 /111447 16.10.1970

EMİN DEMİRTAŞ ER HALİL EMET DEREKÖY 1310 57 176 1 12.09.1970 /112994 16.10.1970

AHMET ATAY ER ALİ EMET CUMHURİYET MH.1314 190 1 06.02.1970 /123809 16.10.1970

MEHMET YILDIZ ER MEHMETEMET UMUTLU 1315 27.SVR 1 06.02.1970 /123810 16.10.1970

ZEKERİYYA ÖĞÜTÇVŞ MEHMETEMET EĞRİGÖZ1313 5 3 27.02.1973 /130490 9.04.1973

MEHMET KOÇEL ER HASAN EMET HACIKEBİR 1314 GARP CEPHESİ TAHKİMAT TABURU 13.09.1973 /131061 10.10.1973

SALİH SARIKAYA ER OSMAN EMET AFŞAR 1314 13.09.1973 /131060 12.10.1973

MUSTAFA ÖZSOY ER İSMAİL EMET KAYI 1314 BALIKESİR KAHTA KÖYÜ 07.01.1980 /134481 7.01.1980

(ÇERKEZ) HALİL BURSALI ER SÜLEYMAN EMET DERE MH. 1903 EMET MÜDAFA-İ HUKUK EFRADI 01.12.1930 / 73687 1.12.1930

EMET ASKERLİK ŞUBESİ KAYITLARINA GÖRE BİLGİLERİNE YENİ ULAŞTIĞIMIZ İSTİKLAL MADALYASI ALMIŞ OLAN ŞEHİTLERİMİZ VE GAZİLERİMİZ

MADALYA NO ADI SOYADI DOĞUM TARİHİ LAKABI BABA ADI KÖYÜ / MAH BİRLİĞİ RÜTBESİ

8497 AHMET HAMDİ — — — HASAN — 41.TÜM 16A2.TB BELLİ DEĞİL

10300 MUSTAFA SABRI 01.01.1311 — RAMAZAN — EMETAS.Ş ATĞM(ZABİT VEKİLİ)

4165 AHMET — — — — BEYAZ BELLİ DEĞİL

4406 ALİ RIZA — — — — — EMET MUD. HUK CEMİYETİ LEVAZIM DAİRESİ AZASI BELLİ DEĞİL

4407 OSMAN — — — — — BELEDİYE AZASI MÜFREZE KUMANDANI BELLİ DEĞİL

4408 HASAN — — MÜCAHİT — MİLLİ ORDU BELLİ DEĞİL

4409 AHMET — — — ALI — MÜD HUK CEMİYETİ REİSİ (BEYAZ) BELLİ DEĞİL

4410 MUSTAFA — — — HATİP — MÜD HUK CEMİYETİ AZASI (BEYAZ) BELLİ DEĞİL

4411 SÜLEYMAN — — — ACEM — MÜD HUK.CEMİYETİ AZASI (8EYAZ) BELLİ DEĞİL

4412 MEHMET— — — MÜDERRİS — MÜD.HUK. CEMİYETİ AZASI (8EYAZ) BELLİ DEĞİL

4413 MEHMET HAMDI — — — — — MÜD.HUK AZASI VE HALK FIRKASI AZASI BELLİ DEĞİL

4414 MÜCAHİT ABDÜLKADİR — — — ACEM — EMET KAZASI NAHİYE HALK FIRKASI REİSİ BELLİ DEĞİL

38833 RECAİ — 01 01 1306 — HİLMİ VİRANCIK KY SÜVARKİ 53 ALAY ONBAŞI

38834 HASAN — 01 01.1307 — HÜSEYİN AĞARI KY. SÜVARİ F.2.ALAY BL 2 ONBAŞI

38835 ALİ — 01.01.1307 — HASAN SAMRALAR KY. F.57 ALAY 37 TB 2 BL 6 ER

38836 HALİL — 01.01.1307 — HÜSEYİN SAMRALAR KY. F.57 ALAY 27 TB 2 BL 6 ER

38837 İBRAHİM — 01.01.1308 — HALİL KELPABAT KY. F. 17 ALAY 63 TB.3 BL 9 ER

38838 HALİL — 01.01.1310 — AHMET FAKRA KY. F.14 ALAY 26 TB 2 BL 6 ER

38839 MEHMET — 01.01.1309 — İSMAİL KAYNARCA MH F 57 ALAY 176 TB 2 BŞÇVŞ(ZABİT)

38840 MUSTAFA — 01 01.1310 — İSLAM KUTLUHALLAR KY F 15 ALAY 56 TB 2 BL 2 ER

38841 HİMMET — 01.01.1307 — MEHMET İKİBAŞLI KY. KAFKAS F.3 AL.11 TB.2 ER

38842 AHMET — 01.01.1307 — ÖMER EĞRİ BOZ KY F. 14 HÜCUM TB. ER

38843 HALİL — 01.01.1308 — HÜSEYİN KIZILBÜK KY F 14 HÜCUM TB ER

38844 MUSTAFA — 01 01 1310 — HÜSEYİN SUSUZKAYA KY SÜVARİ F 3 AL 33 BL 5 ONBAŞI

38845 MEHMET — 01.01 1311 — ALI YUNUSLAR KY. F.12AL6T8 2BL7 ER

38846 HASAN — 01.01.1311 — İBRAHİM — KOLORDU 4 F. 12 AL 36 TB.2BL.8 ER

38847 İBRAHİM SÛER 01.01.1312 — İSMAİL HAMAM MH ESKİŞEHİR HAT KOMİSERLİĞİ ER

38849 MEHMET — 01.01 1312 — HASAN ÇALCAAĞIL KY KOL.1 F 10 AL 56 TB 3 BL.12 ER

38850 BEKİR — 01.01.1313 — HASAN KAPAKLICA MH. F.3AL.8 TB.2BL6 ER

38851 SÜLEYMAN — 01.01.1313 — İBRAHİM HACIMAHMUT KY. F.SÜVARİ 2 ALA.63 BL.3 ER

38852 RIZA — 01.01.1313 — HASAN HACIMAHMUT KY F 11 TOPÇU AL. 11 T8.2 ÇAVUŞ

38854 RAMAZAN — 01.01.1313 — İBRAHİM FAKRA KY 53.SÜVARİ ALAYI ER

38855 AHMET — 01.01.1313 — MUSTAFA ÇERTE KY. F.4 AL 58 TB 2 BL 7 ER

38856 YUSUF — 01.01.1313 — İBRAHİM YUNUSLAR KY PİYADE ALAYI 159 TB.3 ER

38857 SÜLEYMAN — 01.01.1313 — AHMET YAĞMURLAR KY PİYADE ALAYI 159 TB.3 ER

38859 AHMET — 01.01.1313 — MEHMET KELPABAT KY F 11 AL 70 TB.3 BL 10 ER

38860 HÜSEYİN — 01.01.1314 — MAHMUT HACIBEKIR KY KOLORDU F.14 AL 26 TB 2 BL 5 ER

38861 OSMAN — 01.01.1313 — ALI HAMAM MH. F.57 AL 176 T8.2 ER

38862 İSMAİL — 01.01.1313 — HASAN SÜLYE BALA KY F.2AL.5TB.3 ER

38863 ALİ — 01.01.1313 — MEHMET EĞRİBOZ KY. F.11 AL.70 TB.3BL.9 ER

38864 SALEYH — 01.01.1314 — HÜSEYİN KAYNARCA MH. TOPÇU AL.44 ER

38865 İBRAHİM — 01.01.1314 — AHMET VİRANCIKŞEHLE RKY. F 15 AL 32 TB.3 ER

38866 HÜSEYİN — 01.01.1314 — ALI ÇERTE KY SÜVARİ TÜMEN 3 AL. 11 BL.6 ER

38867 SÜLEYMAN — 01.01.1314 — MUSTAFA YAĞMURLAR KY. KOLORDU 6 KARARGAHI ER

38868 BAYRAM AHMET — 01 01.1314 — MEHMET AFŞAR KY F.11 AL 70T8.1 BL4 ER

38869 AHMET — 01.01.1315 — MEHMET ÇERTE KY F.11 AL 70 TB 1 BL.4 ER

38870 MEHMET — 01.01.1315 — HALİL YUNUSLARDAN KY. F 6 PİYADE AL 52 TB 2 BL7 ER

38871 ABDURRAHMAN — 01.01.1315 — MEHMET TEPECİK KY. ALAY 14 TB 2 BL 7 ER

38872 AHMET — 01.01.1315 — HİMMET DOĞANCILAR KY. SEYYAR JARNDARMA 6 TB BL.4 ER

38873	AHMET	—	01.01 1315	—	HALİL	DOĞANCILAR KY.	F.23 HÜCUM TB. BL 2	ER
38874	AHMET	—	01.01.1315	—	HASAN	DERE MH	F 57AL.37TB 1 BL 4	ER
38875	ÖMER	—	01.01.1315	—	İBRAHİM	YENİCE KY.	DİNAR HASTANESİ	ER
38876	VELİ	OZTÜRK	01.01.1315	—	HASAN	ŞIHÇAKIR KY.	6.KOLORDU 17.TÜMEN 63 ALAY 1.T8 4BL	ER
38877	MEHMET	—	01.01.1315	—	ALİ	SUBAK KY.	SÜVARİ ALAYI 53	ER
38878	HÜSEYİN	—	01.01.1315	—	HALİL	EĞRİBOZ KY	PİYADE ALAYI 70 TB 3 BL 10	ER
38879	İSMAİL	—	01.01.1315	—	AHMET	SAMRIK KY	F.57 AL 37 TB.3	ER
38880	MUSTAFA	—	01.01 1315	—	HÜSEYİN	HİSARCIK KY.	F.7AL.4 TB.1 BL.3	ER
38881	İBRAHİM	ŞANLIOĞLU	01.01.1308	—	MEHMET	KAYNARCA MH	F 61 A 190 TB1 BL 2	ER
100566	İSMAİL	ALDEMİR	01.01.1308	—	H. İBRAHİM	KAPAKLICA MH.	52.2.TB.7.BL.	ER
100567	MEHMET	DAĞAŞAN	01.01.1308	—	MUSA	UMUTLU KY.	16.A.2.TB.7.BL.	ER
100574	AHMET	YAVUZ	01.01.1313	—	MUSTAFA	YENİPINAR KY.	2.KOLORDU KH.	ER
100575	İSMAİL	ÖZÇELİK	01.01.1314	—	OSMAN	DEĞİRMÎSAZ KY.	14.TÜM.KH.	ER
100576	HASAN	KURT	01.01.1315	—	HÜSEYİN	ABAŞ KY.	1.KOL.KH.	ER
100577	H.HÜSEYİN	TEMİZ	01.01.1315	—	HASAN	KAPAKLICA KY.	1.KOL.KH.	ER
100755	ÖMER	UYANIK	01.01.1315	—	MUSTAFA	HACIKEBİR KY.	1.KOR.MUHABERE.BL	ER
100756	HÜSEYİN	GÜNEŞ	01.01.1308	—	ÖMER	DREĞİRMİSAZ KY.	14.TÜM.KH.	ER
100758	SÜLEYMAN	ÖZDEMİR	01.01.1315	—	MUSTAFA	KAYI KY.	7.TÜM.7.MUH.TK.	ER
100759	KAMİL	ÇAKMAK	01.01.1315	—	SÜLEYMAN	ABAŞ KY.	11.TÜM.126.A.	ER
103566	HASAN	DÜZGÜN	01.01.1314	—	MUSTAFA	BAHATLAR KY.	14.TÜMN.HÜCUM TB.	ER
103567	HALİL	UZUN	01.01.1313	—	BEKİR	DERE MH.	ANK.İMALAT HARBİYE ERATI.	ÇAVUŞ
107387	MURAT	EKİZ	01.01.1314		MUSTAFA	--	57.TÜM. 37.ALAY	ER
123809	AHMET	ATAY	01.01.1314	—	ALİ	CUMHURİYET MH.	190.ALAY.1.BL.	ER
123810	MEHMET	YILDIZ	01.01.1315	—	MEHMET	UMUTLU KY.	27.SV.ALAYI.1.BL.	ER
130490	ZEKERİYA	ÖĞÜT	01.01.1313		MEHMET	EĞRİGÖZ KY.	5.A.3.TB.	ÇAVUŞ
132985	OSMAN NURİ	DÜĞMELİOĞLU	01.01.1310	—	SAİT	DERE MH.	KUVVEYİ SEYYARİYE VE ŞB.MÜZA.	ÇAVUŞ
133388	HASAN	ÇETİN	01.01.1313	—	YUSUF	HACIMAHMUT KY	4.NOLU MÜFREZE EFR.	ÇAVUŞ
134489	MUSTAFA	ÖZSOY	01.01.1311	—	İSMAİL	KAYI KY.	BALIKESİR NOKTA KLİĞİ	ER
134636	ABDULLAH	YEŞİLYURT	01.01.1308	—	ALİ	EĞRİGÖZ KY.	EMET ŞUBESİ MÜZAHİR EFRADI	ER

SONUÇ

Emet'in Cevizdere mevkiinde 27 Nisan 1922'de, Emet'i işgale gelen 350 kişilik Yunan birliğini Emetli kahraman muhariplerimiz yok etmiştir. Ardından, bu olayı haber alan Yunan birlikleri iki alay Kütahya'dan, uçak takviyeli iki alay da İzmir'den olmak üzere toplam dört Alaylık birliği, 1922 Mayıs başında Emet üzerine göndermişler ve bu dört Alaylık Yunan birliği 24 Mayıs'a kadar Emet ile beraber 14 köyünü taş üstünde taş kalmayacak şekilde yakmışlardır. Özellikle yakılan köyler Cevizderesi muharebesine katılanların köyleridir ve Yunan birlikleri gittikleri her köyde çoluk çocuk, hamile yaşlı, kadın erkek ayırt etmeden önlerine geleni hunharca şehit etmişlerdir. Yakılan yerlerin bulunduğu belgelerin orijinalleri ve Türkçe çevirileri bu bildiriye eklenmiştir. Kuvayı Milliye ruhuyla bir avuç sivilin vatanın kurtuluşunda, düşmana karşı duruşları ile gösterdikleri kahramanlıklarından dolayı dört alay yunan askeri tarafından 14 köyü ile birlikte yakılan Emet ilçemize Gazilik unvanın verilmesinin ve kütahya şehrine istiklal madalyasi ünvanının verilmesinin uygun olacağına inancımız doğmuştur.

KAYNAKLAR

https://ecdad.org.tr/

Germiyan Diyarından, Ahmet Demircan, Berikan Yayınevi Ankara 2019 ISBN 9786057634313

THE LAYERS THAT PREPARED THE HISTORY OF TURKISH NATIONAL SOVEREIGNTY AND REPUBLIC, AS WELL AS THEIR PLASTIC TRANSLATIONS IN TURKISH PAINTING

TÜRK MİLLİ EGEMENLİK VE CUMHURİYET TARİHİNİ HAZIRLAYAN KATMANLAR VE TÜRK RESİMİNDEKİ PLASTİK TERCÜMELERİ

Arif Esen BAYKURT

İnönü University, Faculty of Fine Arts and Design, Painting Department

ORCID ID: 0000-0002-1438-1276

ABSTRACT

National sovereignty is a fundamental principle that Atatürk advocated during the War of Independence, stating, "Sovereignty belongs unquestionably to the nation," and in this sense, the nation governs itself according to its own will. This national sovereignty was won through independence struggle and sacrifice during the Turkish War of Independence. Before and after the proclamation of the Turkish Republic, this conflict was depicted through a variety of subjects in Turkish plastic arts, and documentary examples of its history were presented. Thus, in the works presented by the artists from the perspective of the Turkish national sovereignty war, all the sacrifices made for the survival of the Turkish nation were interpreted in the form of a "War of Independence" photo album or panorama. The purpose of this study is to investigate how the period of national struggle influenced Turkish plastic arts following the proclamation of national sovereignty and the republic. The importance of research; is to emphasize the awareness that the defense throughout the country, which provides the freedom and Republic to the Turkish Nation, is realized by the national will of the civilian people in the context of Turkish plastic arts. The problem statement asks, "What are the concrete equivalents and projections of the patriotic spirit, which sustains the existence of the history of National Sovereignty and the Republic to the present, in plastic arts?" The research was conducted using the qualitative research method, a literature review was conducted to obtain the data, and the plastic artworks created in Turkey during this time period were analyzed and synthesized.

The research was limited to the works produced before and after the proclamation of the Republic belonging to the main art branch of Turkish painting, and a conclusion was reached. As a result of the research, in the works created by Turkish painters, the sacrifices of the Turkish people and their villagers are depicted in the national independence struggle and sovereignty, that they earned their sovereignty by uniting with the Kuva-yi Milliye (National Forces), and that the phrase "Sovereignty belongs to the nation unconditionally" is paid for with their blood. It has also been determined that the merit and continuity of sovereignty are directly proportional to the ongoing military, political, and economic conflicts in war and peace. Therefore, the primary message of the plastic artworks is: "Sovereignty can only be achieved through the nation's participation in its struggle for freedom, in war and peace." With the peace and comfort of the Republican era, the new generation of Turkish plastic artists did not greatly prioritize the struggle for national freedom and independence in their artworks. For this reason, political, racial, and religious differences should be set aside, and the future of the Turkish homeland should be

unified by joining hands immediately. On this occasion, it is essential to instill concepts such as "flag, homeland, Turkish army, and Turkish nation" into the subconscious of future generations and young generations. Due to the decline in examples and works of the national independence struggle in Turkish painting after the establishment of the Republic of Turkiye and the relaxation of society during the peace period, the national independence struggle should be treated as a constant theme in the linguistic, plastic, and visual arts so as not to cause future generations of the nation to forget about it.

Keywords: National Sovereignty, Republic, Turkish War of Independence, Sami Yetik, Çallı, Turkish Painting.

ÖZET

Milli egemenlik, Atatürk'ün Milli Mücadelede ortaya attığı "Egemenlik kayıtsız şartsız millet aittir" dediği temel bir ilkedir ve bu ilkede millet kendini kendi iradesiyle yönetmektedir. Millete ait olan bu egemenliğe Türk kurtuluş savaşında verilen mücadele ve sacrifice ile ulaşılmıştır. Bu mücadele Türk Cumhuriyetinin ilanından önceki ve sonraki dönem Türk plastik sanatlarda farklı konularla işlenerek tarihinden belgesel nitelikli örnekler sunulmuştur. Böylece sanatçıların Türk milli mücadele savaşına bakış açısıyla sundukları eserlerde; Türk ulusunun bekası için verilen tüm fedakarlıklar bir "Kurtuluş Savaşı" foto albumü yada panoraması şeklinde romantik ve ekpresif plastik ifadelerle yorumlanmıştır. Araştırmanın amacı; Milli Egemenlik ve Cumhuriyet'in ilanı sonrasını etkileyen milli mücadele döneminin Türk plastik sanatlardaki karşılığını irdelemektir. Araştırmanın önemi; Türk Milletine Cumhuriyet'i aramağan eden milli mücadele dönemindeki Güney Cephesi ve yurt genelindeki savunmanın Türk sivil halkın milli iradesiyle gerçekleştiği bilincini Türk plastic sanatları bağlamında vurgu yapmaktır. Araştırma "Milli Egemenlik ve Cumhuriyet tarihinin varlığını günümüze taşıyan vatanseverlik ruhunun plastik sanatlardaki somut karşılığı ve izdüşümleri nedir?" problem cümlesi üzerine inşa edilmiştir. Araştırma nitel araştırma yöntemi ile yapılmış olup verilere ulaşmak amacıyla literatür taraması yapılmış ve bu dönemde üretilen Türk plastik sanat eserleri analizleri yapılarak sentezlenmiştir. Araştırma Cumhuriyetin ilanı öncesi ve sonrası üretilen plastik eserlerden resim anasanat dalı eserleri ile sınırlandırılarak irdelenmiş ve tümel bir yargıya varılmıştır. Araştırmanın sonucunda ise; Türk resim sanatçılarının gözüyle üretilen eserlerde; milli mücadele ve egemenlikte Türk halkının, köylüsünün fedakarlıklarının betimlendiği, Kuva-yi Milliye ile birleşerek egemenliğini hak ettiği, "Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir" düsturunu döktüğü kanlarla ödendiğini somut ve expresif bir üslupla ifade edilmiştir. Diğer bir çıkarım ise; egemenliğin hak edilmesi ve sürekliliğinin savaşta ve barışta her zaman devam eden askeri, siyasi, ekonomik mücadelelerin verilmesiyle doğru orantılı bir parametre olduğu yargısına varılmıştır. Dolayısıyla üretilmiş plastik sanat eserlerindeki ana mesaj: "Egemenlik ancak milletin katılımıyla gerçekleşip özgürlük için, savaşta ve barısta vereceği mücadelesiyle elde edilebilir" dir. Bu sebeple siyasi, ırki, dini farklılıklar bir kenara atılarak ivedilikle el ele verilerek Türk vatanının geleceği için birlik olmalıdır. Ayrıca Cumhuriyet döneminin huzur ve rahatlığıyla yeni nesil Türk plastik sanatçıları eserlerinde ulusal özgürlük ve bağımsızlık mücadelesini fazla ön planda tutmamışlardır. Bu vesileyle "bayrak, vatan, Türk ordusu, Türk milleti" gibi kavramların kulanımı ile milli değerlerin gelecek nesillerin ve genç kuşakların bilinçaltındaki tezahürü açısından önem arz etmektedir. Türkiye Cumhuriyeti inşaası sonrası Türk resmindeki milli mücadele eserlerinin azalması ve toplumda barış dönemindeki rahatlama sebebiyle Milli Mücadele"nin, ulusun gelecek kuşaklarına fonetik, plastik ve görsel sanatlarda unutturulmadan sürekli tema olarak işlenmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Milli Egemenlik, Cumhuriyet, Türk Kurtuluş Savaşı, Türk Resmi, Sami Yetik, Çallı.

1. INTRUDUCTION

National sovereignty is a fundamental principle exposed by Atatürk during the War of Independence, which asserts that the state's supreme command authority or sovereignty belongs to the nation. (https://turkoloji.cu.edu.tr[1]; Ahmet Mumcu vd. 1986: 40-41). Consequently, there is no higher power or will than the nation. Therefore, the government is governed by its own will (https://turkoloji.cu.edu.tr).[2] Since Turkey's sovereignty belongs to the nation, it is democratically governed. With Atatürk's declaration, "Sovereignty belongs unconditionally to the nation," the parliament also reflects the national will. Thus, the Turkish nation possesses sovereignty, not the sultan, a class, or a group (http://www.stradigma.com[3] 27.3.2023). The plastic artworks produced in the period following the War of Independence, the most significant independence struggle in Turkish history, and the proclamation of the Republic deal with various aspects of the nation's sovereignty and the struggle to attain it. Therefore, Turkish cultural values and patriotism were translated into various artistic surfaces or layers, and documentary examples of Turkish national history were made available to future generations.

2. MATERIALS AND METHODS

As in the declaration "Sovereignty belongs to the nation unconditionally" in the history of the National Sovereignty and the Republic, this research aims to examine the Turkish plastic arts equivalent of the period of a national independence struggle that influenced the post-Republican period from Turkish artists' perspective. The significance of the research lies in revealing, in the context of Turkish plastic arts, that the defense throughout the country, and particularly on the southern front, during the period of War of Independence, which gave the Turkish nation a call for the republic, was accomplished with the help of the Turkish people. The problem statement is the foundation for the research question, "What are the concrete counterparts and projections of the patriotic spirit, which carries the existence of the history of the National Sovereignty and the Turkish Republic to the present, in plastic arts?" The research was conducted using the qualitative research method, and a literature review was executed in order to obtain the data. The research was limited to the works produced before and after the proclamation of the Republic and a conclusion was reached. The research was restricted to plastic artworks created during and after the "Liberation War" era, and a consensus was reached. As a result of the research, it has been determined that the perseverance, self-sacrifice, and labor of the Turkish people and villagers are depicted in the national independence struggle and sovereignty in the works of Turkish painters. In addition, it has been stated in a concrete and evocative manner that the Turkish nation united with the Kuva-yi Milliye (National Forces) and earned its homeland and sovereignty by shedding blood. Consequently, it was determined that the right to sovereignty is directly proportional to the struggle for it. Therefore, the central message of the works of the national independence struggle is that sovereignty is the struggle for freedom in both war and peace. In other words, it has evolved into: "There is no defense of the line, the only defense of the surface, and that surface is the entire nation."

---

[1] https://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/aydin_can_milli_egemenlik_ve_ataturk.pdf
[2] https://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/aydin_can_milli_egemenlik_ve_ataturk.pdf
[3]http://www.stradigma.com/turkce/ agustos2003/makale_06.html

3. LITERATURE REVIEW

With Atatürk's declaration, "Sovereignty belongs unconditionally to the nation," the parliament also reflects the national will. Thus, the Turkish nation possesses sovereignty, not the sultan, a class, or a group (http://www.stradigma.com[4] 27.3.2023). A few days after his mother's death, Atatürk delivered the following eulogy at her grave: "My Mother is buried here, but may the principle of national sovereignty endure forever. This is the power... I swear in front of my mother's grave and in the presence of Allah that I will never hesitate to go to my mother's father if it is necessary to preserve and defend the nation's sovereignty, which has been achieved and expressed through the sacrifice of so much blood" (Ahmet Mumcu vd. 1986; https://turkoloji.cu.edu.tr[5]). In this context, it is possible to state, "National sovereignty is a moral and honorable obligation."

During the War of Independence, M. Kemal Atatürk first went to Samsun. Then, Havza and Amasya Circular, Erzurum, and Sivas Congresses were held, and the Misak-ı Milli (National Pact)decisions were taken in the Parliament. In the meantime, with the invasion of Istanbul, the TBMM. (Turkish Grand National Assembly) in Ankara had opened. Thus, the Turkish people were prepared for war against the attacks of the conflict states on Anatolia from the east, west, and south. In this period, the Turkish nation resisted these invasions with the Kuva-yi Milliye (National Forces) and useful associations. Later, Atatürk gathered all these resistance associations under one power and roof (Atatürk, 2008; https://youtu.be[6] (22.3.2023).

Sami Yetik, a painter and officer during this time, was assigned to the Edirne front alongside his high school friend M. Ali Laga. He was in the vanguard alongside Ali Laga http://www.anti kalar.com/sami-yetik. (27.3.2023). In addition, the attack by Bulgarian soldiers resulted in the martyrises of painter Hasan Rıza. https://www.edirne.bel.tr[7]; (Ünver, 1971).

Figure 1- Kastura production in the Turkish War of Independence and a view from a resting army from a front

Regarding the eastern front, commanded by Kazım Karabekir, by signing the Gümrü (Gyumri) Agreement with the Armenian-Georgian forces, a foreign nation for the first time recognized Turkish army. With the Ankara agreement, the French and their supporters (Armenians) withdrew from the south of the country during the war with Kuva-yi Milliye[8]. The regular TBMM army with the Greeks in the

---

[4]http://www.stradigma.com/turkce/ agustos2003/makale_06.html
[5] https://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/aydin_can_milli_egemenlik_ve_ataturk.pdf
[6] (https://youtu.be/pWsQfqKK--k (22.3.2023).
[7] https://www.edirne.bel.tr/sayfa/sehit-ressam-hasan-riza (27.3.2023).
[8] Commanders: Sütçü İmam had commanded irregular armies in Maraş, Şahin Bey in Antep, and Ali Saip Bey in Urfa. (Atatürk, 2008; https://youtu.be/pWsQfqKK--k (22.3.2023).

West Cost[9] (under the command of Ali Fuat, M. Kemal, and Inonu) fought, and the Mudanya Agreement was signed, bringing an end to the war of independence[10]. The Mudanya ceasefire ended the military phase of the war, but the diplomatic phase was just beginning. Under the terms of the agreement, Istanbul and the Boğazlar (Bosphorus) remained under the control of the TBMM, and this rendered the sultan legally irrelevant (Atatürk, 2008; https://youtu.be[11] (22.3.2023). On the other hand, Hayri Çizel served in the Battle of Gallipoli on the western front. Nearly one hundred artworks on Çanakkale by M. Ali Laga[12], who worked as a painter on the same front, are also in the naval museum of the Dardanelles Bosphorus Command (https://www.wikipedia.tr-tr[13]:[14]; Köksal, 1995: 5-71).

Figure 2. Fronts in the Turkish War of Independence and the Turkish Borders After The Mondros Ceasefire Agreement

[9] On the western front, the enemy was cleared with the 1st and 2nd İnönü, Kütahya Eskişehir, Sakarya, and Great Attacks. Thus with the battle of İnönü, the Moscow agreement and support were obtained with the USSR. b. The National Anthem was adopted first. c. The London Conference with the disputing states was held in 1921, as was the Turkish Grand National Assembly. It was recognized for the first time (and a friendship treaty was signed with the Muslim state of Afghanistan) d- The first constitution of the Turkish Grand National Assembly was signed, the Teşkilat-ı Esasiye. With the victory of the II. İnönü War, a show off was made against the enemy. Because the clauses imposed before the Treaty of Sevr (Sevres) Agreement before 1923 were softened. With the battle of İnönü, fear was given to the enemy with determination. With the Kütahya-Eskişehir war, the Turkish army retreated to the east of the Sakarya river. With this war, the Turkish Grand National Assembly criticized M. Kemal. M Kemal organized the "Educational Congress," and then M. Kemal was given the title of "Commander in Chief". e- Mobilization orders were issued with the Tekalif-i Milliye. Later, with the victory of Sakarya, the enemy withdrew and entered the Parliament. With the friendship between France and France, the conflict bloc broke up. Then, M. Kemale was given the rank of Marshal, and the eastern front was closed with the Kars Agreement. With "the Great Attack" one year later, the liberation war ended with the Mudanya ceasefire. (Atatürk, 2008; https://youtu.be/pWsQfqKK--k (22.3.2023).

[10] As the Italians left Anatolia, thinking that they were treated unfairly in this sharing, eastern Trakya (Thrace) was captured without a fight. (https://youtu.be/pWsQfqKK--k (22.3.2023).

[11](https://youtu.be/pWsQfqKK--k (22.3.2023).

[12] https://www.gazeterize.com/genel/vefatinin-75-yilinda-mehmet-ali-laga-asker-ve-ressam-sergisi-aciliyor-h14814055.html (27.3.2023).

[13] https://www.wikipedia.tr-tr.nina.az/Mehmet_Ali_Laga.html (27.3.2023).

[14] https://tr.wikipedia.org/wiki/Hayri_%C3%87izel (27.3 2023);

Figure 3. Partition of Anatolia according to the Treaty of Sèvres (1920).

Throughout this battle for sovereignty, Turkish plastic arts have depicted the academic and plastic context of this struggle and its resistance; and the stages of the Turkish people, soldiers, and commanders from the beginning of the war to the proclamation of the Turkish Republic have been transferred to canvases. The Sanayi-i Nefise school students (artists) exerted great effort in this transfer. Such as; N. Ziya, İ Çallı, F. Duran, and Sami Yetik undertook it. These painters, the fourth generation of soldiers and students of the Sanayi-i Nefise School, lived through the Balkan War, the First World War, and the Kurtuluş Savaş (War of Independence) (Tansu, 2012: 149). In addition, they were sent to Europe in 1882 and returned to the Homeland (Türkiye) prior to the outbreak of the First World War. By forming a group known as the 1914 - Çallı Generation, these painters established Turkish impressionism in opposition to the photographic and representational painting of the preceding period. (Turani, 1980: 84-85).

During the War of Independence, and the establishment of a new regime, some artists participated in the First World War and the War of Independence during the work of the Şişli Atelier (Studio), where many artists from the art community gathered, and were wounded, captured,[15] and martyred. [16] In addition to these developments, war-themed paintings appeared for the first time in Turkish art. (Keskin, 2014: 263-279).

In the Şişli Atelier (1914–1918), which was established by the Minister of War Enver Pasha and supported by the army, heroic epics and war paintings of Turkish painting history were created. These paintings, completed by artists such as the all generation and Sami Yetik, Mehmet Ali Laga, and Hayri Cizel, who participated at the front where sketches and patterns depicting the Turkish War of

[15] Sami Yetik was captured in Edirne and became a prisoner in Sofia. http://www.antikalar.com/sami-yetik (27.3 2023).

[16] Ali Laga fought in the Edirne-Balkan war and in Çanakkale; Hasan Rızaand Sami Yetik fought in Edirne. Hayri Çizel was fought in Çanakkale and captured by the Bulgarians http://www.antikalar.com/sami-yetik (27.3.2023); https://www.edirne. bel.tr/sayfa/sehit-ressam-hasan-riza (27.3.2023); https://www.gazeterize.com/genel/vefatinin-75-yilinda-mehmet-ali-laga-asker-ve-ressam-sergisi-aciliyor-h14814055.html (27.3.2023); https://www.wikipedia.tr-tr.nina.az/Mehmet _Ali_Laga.html (27.3.2023); https://tr.wikipedia.org/wiki/Hayri_%C3%87izel (27.3 2023).; Ünver, 1971)

Independence played an active role, dealt with the war from a variety of epic and romantic perspectives. The artists who went to the front captured the dynamism of this atmosphere in their studios through their paintings. In addition, since the painters of the Şişli Atelier completed their works in the workshop, soldiers, animals, cannons, and weapons were brought in, and the artists were posed. On the other hand, battle

field-like soil mounds, trenches, and ditches were used to construct platforms that convey the brutality and dynamism of the war. The workshop's paintings were exhibited as "War Plates" at Galatasaray High School, in Vienna, Austria, and in Berlin, Germany, an ally of the Ottoman Empire (Tansu, 2012: 151-52). Parallel to the Turkish War of Independence, Şişli Atelier gathered artists of the time around a spiritual force, such as national sentiment, and produced significant works in the context of historical documents. The 1917 photograph of Abdülmecit Efendi's visit to the Şişli workshop demonstrates his state support and interest in art. However, according to Tansu (2012: 52), after the proclamation of the Republic, there was no interest in war-themed paintings, and they disappeared later on. In this context, the notion that the exhibition will be limited to these photographs, which are documentary records of the Turkish national independence battle from this time period, comes to the fore.

Figure 4. The workshop visit of Abdülmecit Efendi, who visited Şişli Atelier in 1917. (From right to left; Ali S. Boyar, Sami Yetik, Hikmet Onat, İbrahim Çallı, Namık İsmail, Abdülmecit Efendi, Ali Cemal, Mehmet Ruhi Arel).

4. THEMES AND EXPRESSIONS OF NATIONAL INDEPENDENCE IN THE PLASTIC ARTS CONTEXT

When examining the interpretations of the Turkish War of Independence and the national independence in plastic works, the following themes and topics are prevalent: patriotism, longing for family, weapons and logistical support, cooperation and effort of Turkish soldiers, cooperation of civilians of all ages and animals, feelings of compassion and peace, heroism, the flag theme, liberation ceremonies, soldier farewell, the Republic ceremonies, and Turkish youth.

The heroism, self-sacrifice, and fight for liberty of the Turkish people until they attained their Republic and national sovereignty were rendered in a plastic language in the Şişli Atelier and the works of some other new generation painters, with transfers from various concepts. It is possible to see romantic or expressive colors and patterns in the works of Hikmet Onat, İbrahim Çallı, Sami Yetik, Ruhi Arel, Namık İsmail, Avni Çelebi, and Z. Kocamemi, which are inspired by heroism, fight and struggle. With these works in particular, the independence combat of the Turkish Republic has been interpreted through the lens of painting and in an album-like panorama format. If this panorama is visualized briefly;

a- İbrahim Çallı;

Figure 5. From left to right: Zeybekler 1923, Bombardiers 1917, Wounded Soldier 1917, In the Trench/Night Raid

b- Hüseyin Avni Lifij (1886 – 1927);

Figure 6. From left to right: Dark day 1923, White day 1923, Allegory of War, 1916

c- Sami Yetik

Figure 7. From left to right: National Struggle Series 1917, War of Independence.

Figure 8. From left to right: National Battle1917, View from the Eastern Frontage, Raid on Greek Artillery.

Figure 9 From left to right: Turkish Soldiers in the War of Independence 1921, On Attack, National Struggle (1914-18)

d- Ruhi Arel

Figure 10. From left to right: After the Enemy Escaped, Soldiers 1915, Atatürk with the Villagers, Entrance to İzmir.

e-Hikmet Onat **f-Zeki Kocamemi** **g-Namık İsmail** **h- Ali Sami Boyar**

Figure 11. From left to right: Letter in the trench, Mekkare Soldiers 1935, Bombardiers 1917, Trumpeter

i-Şeref Akdik **j-Üsküdarlı Cevat** **k-Şükrü Erdire** **l-Abidin Elderoğlu**

Figure 12. From left to right: Atatürk at the Telegraph, 1934, On the Attack 1934, Great Victory, Departure 1935.

m- İrfan Ertel **n- Halil Dikmen** **o-Avni Çelebi** **p-Ali Cemal**

Figure 13. From left to right: National Struggle 1981, Women Carrying Bullets 1933, Companions in Arms, Turkish Soldier Helping the Enemy Soldier.

r-Arif Kaptan, **s-Arif Kaptan,** **t-Zeki F. İzer** **u-Ahmet Z. Akbulut**

Figure 14. From left to right: Atatürk in the National Struggle, Contribution of the Republic to the Youth, On the Road to Revolution, Entry of the Turkish Army into Izmir.

v. Hayri Çizel

Figure 15. From left to right: Towards Izmir, 1933, Aid to the War Front, National Struggle, National Struggle.

z- Şeref Akdik

Figure 16. Şerek Akdik, “The War of Liberation”, 1917, 156 x 208 cm., Oil on Canvas.

5. OVERVIEW OF TODAY'S TURKISH PICTURE AFTER THE REPUBLIC

In 1923, after the Çallı art group, with the proclamation of the Turkish Republic, the 1928 Müstakiller Group brought Expressionism, Fauvism, and Cubism into Turkish painting. In 1933, cubism and abstract art (as well as traditional motifs) were used with the D Group style. In 1940, socialist realist works were processed with the Yeniler Group; in 1947, the traditional motifs were back in fashion with the Onlar Group. Also, traditional motifs and abstract art were used more as styles after the 1950s. On the other hand, after the 1970s, conceptual and postmodern works were produced in parallel to western art.

Figure 17. From left to right: Nurullah Berk, Nuri iyem, Neşet Ünal, Sabri Berkel’s works.

Figure 18. From left to right: Halil Akdeniz, Devrim Erbil, Adnan Turani, Burhan Uygur’s works.

Figure 19. From Left to Right with plastic art productions after 1970; Bedri Baykam, Altan Gürman, Serhat Kiraz, Murat Morova’s works.

In addition, Mehmet Başbuğ and Avni Arbaş are among the painters who produced works with the theme of the national independence war in the context of plastic thought and forms after the proclamation of the Turkish Republic and Çallı Group. Some of Mehmet Başbuğ’s works are;

Figure 20. The Turkish War of Independence Series by Başbuğ.

Some of Avni Arbaş's works are;

Figure 21. *Mustafa Kemal Series* by Arbaş.

Other produced artworks;

Figure 22. Emel Korutürk "Turkish Child's Gratitude to Atatürk". Ankara Resim ve Heykel Museum.

Figure 23. Turgut Zaim, The Thanksgiving of the People of the East and West to Atatürk, 1933

İstanbul Resim ve Heykel Meseum.

Rezzan Yıldız's Watercolor artworks

Figure 24. Rezzan Yıldız, "Portraits of Ataturk", Watercolor.

Figure 25. Remzi İrem, Atatürk, Oil on Canvas, 2017.

Some examples that are considered to be digital artwork:

Figure 26. Anonymous

Figure 27. CihanEngin, Digital Art.

Figure 28. Anonim, Turkish Artilleries, Grand Attack Panorama 1 and 2

Figure 29. Anonymous.

Figure 29. Anonymous

Figure 30. Anonymous

6. EVİDENCES - SUGGESTIONS

Due to the low resolution of the digital paintings produced by artists who depict the national war, it is impossible to obtain a clear view in the research. In addition, it was discovered that the artists' works were misidentified on various websites with different names. For this reason, it is urgently necessary to create a database website containing the works of all painters who have contributed culturally to the history of Turkish painting. The productions of the Şişli Atelier, which are the plastic story of how the republic was won, tell in a plastic language how the Turkish people established the Republic of Turkey with the bloodshed in the war. The central message of these works is, "Freedom can only be attained through the participation of the nation and the independence struggle of all members of society, regardless of religion, language, or race, in war and peace for eternal freedom."

Figure 32. Anonymous work.Students should learn about copyright and intelligence property at school ages

6. CONCLUSIONS

The Şişli Atelier artworks reflected the perspective of the artists who evaluated the War of Independence, which ensured the national sovereignty of the Turkish nation; all the efforts and sacrifices made to ensure the survival of the Turkish nation are framed in a photo album with romantic and evocative expressions. In other words, the plastic story of how the Turkish national sovereignty and republic were won is illustrated. In these works, which evoke the experience of living through the Turkish War of Independence in its era, the self-sacrifice of the Turkish people, united with that of the Turkish soldiers, is depicted as monumental, as is the sovereignty they attained through the sacrifice of their martyrs. On the other hand, in the words of Atatürk, who formulated the national motto of the Turkish people, "sovereignty belongs unconditionally to the nation" and "national sovereignty is a debt of conscience and honor". Military, political, and economic struggles must be waged in times of war and peace to preserve this honor in perpetuity. This conflict is directly proportional to maintaining sovereignty and liberty. Therefore, the central message of the works of the national independence struggle is that "Sovereignty can only be achieved with the participation of all individuals of the nation, and through the joint struggle of all members of the society, regardless of religion, language, or race, in war and peace for an eternal freedom." Also, making new works of art like this is a very important way to strengthen the memory of national consciousness. In this context, using words and concepts such as "flag, homeland, the Turkish army, Turkish nation" in new era phonetic, plastic, and dramatic art productions is important in manifesting national values in the subconscious of future generations. Finally, with the peace and comfort of the Republican era, the struggle for national freedom and independence in Turkish plastic arts did not feature prominently on the agenda of the new generation of artists. It can be said that the "National Independence Struggle" should be treated as a constant theme without making the future generations of the nation forget phonetic, plastic, and visual arts due to the decrease in works on the national independence struggle in Turkish painting after the establishment of the Republic of Turkey.

REFERENCES

Atatürk M. K., Nutuk, 2008, Boyut Yayıncılık, (1th. Edition), İstanbul.

Erden O., (2012), Türk Resmi Hakkında Bilmeniz Gereken Herşey, (1th. Edition), Tempo Yayıncılık, İstanbul.

Keskin C., (2014), I. Dünya Savaşı ve sonrası Türkiye'de Kültür Sanat ortamı ve Türk resmi.Gazi Akademik Bakış, 7(14), 263 - 279.

Köksal, Ahmet, 1995, Hayri Çizel, Yapı ve Kredi Yayınları, İstanbul.

Mumcu Ahmet vd., Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi II, Ankara 1986,s.40-41)

Ünver, A.Süheyl, (1971), Ressam Şehit Hasan Rıza Hayatı ve Resimleri, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

Turani A., (1980), Bateş Sanat Tarihi Ansiklopedisi, Volume.1 (1th. Edition), Bateş Yayınları, İstanbul.

Tansuğ S., (2012), Çağdaş Türk Resim, (9. th Edition), Remzi Kitabevi, İstanbul.

INTERNET REFERENCES

https://youtu.be/pWsQfqKK--k (22.3.2023).

https://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/aydin_can_milli_egemenlik_ve_ataturk.pdf

http://www.antikalar.com/sami-yetik (27.3.2023).

https://www.edirne.bel.tr/sayfa/sehit-ressam-hasan-riza (27.3.2023).

https://www.gazeterize.com/genel/vefatinin-75-yilinda-mehmet-ali-laga-asker-ve-ressam-sergisi-aciliyor-h14814055.html (27.3.2023).

https://www.wikipedia.tr-tr.nina.az/Mehmet_Ali_Laga.html (27.3.2023).

https://tr.wikipedia.org/wiki/Hayri_%C3%87izel (27.3 2023);

LIST OF ILLUSTRATIONS

Figure 1. https://www.sozcu.com.tr/2022/gundem/hatti-mudafaa-yoktur-sathi-mudafaa-vardir-o-satih-butun-vatandir-7323175/ (22.3.2023)

Figure 2. https://www.sosyalbilimciler.com/5082/milli-mucadele-doneminde-cepheler-haritasi.html/milli-mucadelede-cepheler-haritasi (23.3.2023).

Figure 3. https://engelliler.gen.tr/attachments/sevr-antlasmasi-jpg.5776 (23.3.2023).

Figure 4. https://arsizsanat.com/turk-resminde-savasin-betimi-ve-bir-savas-cephesi-olarak-sisli-atolyesi (23.3.2023).

Figure 5. ttps://tr.wikipedia.org/wiki/Zeybekler_Kurtulu%C5%9F_Sava%C5%9F%C4%B1nda; http://www.sanat teorisi.com/?sayfa=Galeri&icerik=Goster&id=2886&t=turk-topculari-topcu-mevzi-alirken, https://dergipark.org.tr/ tr/ download/article-file/327937,https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/801709 (28.3.2023).

Figure 6. http://www.leblebitozu.com/11-turk-ressamin-fircasindan-kurtulus-savasi/ (23.3. 2023).

Figure 7, 8,9. http://www.leblebitozu.com/11-turk-ressamin-fircasindan-kurtulus-savasi/, https:// www. kulturportali.gov.tr/portal/ai-sami-yetik, https://www.artnet.com/ artists/sami-yetik/kurtulus-savasi-ywjdq_R2G9qCt-k2lLxmgQ2, http://www.antikalar. com /sami- yetik,

https://evetbenim.com/yasayan-asker-ressamlar-resim-sergisi/, https://salutatorium.com/2018/08/30/2681/ (28.3.2023).

Figure 10. https://arsizsanat.com/turk-resminde-savasin-betimi-ve-bir-savas-cephesi-olarak-sisli-atolyesi/; https:// turkishpaintings.com/index.php?p=37&l=1&modPainters_ artistDetailID=33;https://isteataturk.com/g/icerik/Mehmet-Ruhi-Arel-Ataturk-Koylulerle/ 1581,https://www.istanbulsanatevi.com/turk-ressamlar/mehmet-ruhi-arel-hayati-ve-eser leri/ (23.3.2023).

Figure 11,12. https://wannart.com/icerik/8145-bir-milletin-mucadelesi-istiklal-savasinin-sanata-yansimalari; https://salutatorium.com/2018/08/30/2681/; Kaya Özsezgin çağdaş türk resim sanatı tarihi; https://www.nadirkitap.com/sukru-erdiren-ressam-biyografisi-sukru-erdiren-kitap22794081.html; https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/316650 (23.3. 2023).

Figure 13. Soldan Saga: https://salutatorium.com/2018/08/30/2681/, http://www.leblebi tozu .com/11-turk-ressamin-fircasindan-kurtulus-savasi/,https://turkishpaintings.com/inde x.php?p=37&l=1&modPainters_artistDetailID=373. (28.3.2023)

Figure 14. https://salutatorium.com/2018/08/30/2681/, Kaya Özsezgin çağdaş türk resim sanatı tarihi, https://isteataturk.com/g/icerik/Arif-Bedii-Kaptan-Cumhuriyetin-GencligeTe vdii-1933/1573, https://isteataturk.com/g/icerik/Zeki-Faik-Izer-Inkilap-Yolunda-1933/157 1,https://en.wikipedia.org/wiki/Great_Offensive (23.3.2023).

Figure 15. https://salutatorium.com/2018/08/30/2681/, https://docplayer.biz.tr/107898158 - Kurtulus-savasi-milli-mucadele-resimlerinde-anadolu-kadini-imgesi.html, https://www. arthill.com.tr/en/product/4456550/hayri-cizel-1891-1950-milli-mucadele-serisi-nden-eski-turkce-imzali-tuva, https://www.arthill.com.tr/en/product/4456551/hayri-cizel-1891-19 50-milli-mucadele-serisi-nden-eski-turkce-imzali-226 (23.3.2023).

Figure 16. https://www.ulakbilge.com/makale/pdf/1630860378.pdf (23.3.2023).

Figure 17. http://www.leblebitozu.com/nurullah-berk-eserleri-ve-hayati; https://www. daily sabah.com/portrait/2018/03/17/nuri-iyem-painter-of-sad-faces; http://lebriz.com/pages/artist. aspx?artistID=30&section=100&lang=TR&exhID=47&periodID=&bhcp=1; https://www .magnetmuzayede.istanbul/en/product/4205205/sabri-berkel-1907-1993-soyut-kompozisyon-imzali-karton-uzerine-yagliboya-29 (23.3.2023).

Figure 18. https://artam.com/muzayede/353-cagdas-ve-klasik-tablolar/halil-akdeniz-1944-kultur-imleri-7; https://www.artnet.com/artists/devrim-erbil/soyut-kompozisyon-E1x4OWUIkIXuPtqY MkmvyQ2;https://www.galerisoyut.com.tr/adnan-turani-2020/#eser/a2601c138ad9e5496a6d a32 dc872e6b/21344; https://www.artpointgallery.com/en/product/5359078/burhan-uygur-soyut-kom pozisyon-36x50-cm-karton-uzerine-yagliboya-duralite-marufl (23.3.2023).

Figure 19. https://gyiad.org.tr/etkinlikler/bedri-baykam-atolye-ziyareti;https://saltonline. org/tr/2 208/salt-arastirma-altan-gurman-arsivi;https://sanatokuma.blogspot.com/p/serhat-kiraz.html; http s://galerinev.art /en/murat-morova (23.3.2023).

Figure 20. http://www.eskimeyendostlar.net/album/mehmet-basbug/152#prettyPhoto, http://www.turkishpaintings.com/index.php?p=34&l=1&modPainters_artistDetailID=475, https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1399107, https://www.eurovizyon.co.uk/ kultur

-sanat/unlu-ressam-basbug-vefat-etti-h51773.html, https://ahbvsanat.hacibayram.edu.tr/Index/Detay/908, https://ahbvsanat.hacibayram.edu.tr/Index/Detay/907 (23.3.2023).

Figure 21. http://www.sanatatak.com/view/mustafa-kemali-en-gercekci-sekilde-tasvir-eden-portreler1990/1576,https://www.google.com/search?q=Avni+arba%C5%9F%2C+Atat%C3%BCrk&tbm=isch&ved=2ahUKEwjyxZSO7cT9AhVPh_0HHcwvCyAQ2cCegQIABAA&oq=Avni+arba%C5%9F%2C+Atat%C3%BCrk&gs_lcp=CgNpbWcQAzIFCAAQgAQ6BggAEAcQHjoECAAQHjoHCAAQgAQQGDoGCAAQBRAeUJwQWMMnYJMpaABwAHgAgAGbAYgBwwqSAQQwLjEwmAEAoAEBqgELZ3dzLXdpei1pbWfAAQE&sclient=img&ei=YJMEZPKVBs-O9u8PzNsgAI&bih=688&biw=1427&rlz=1C1YTUH_enTR1025TR1025,https://tr.pinterest.com/pin/507006870551630703/,https://isteataturk.com/g/icerik/Avni-Arbas-Mustafa-Kemal-,http://www.leblebitozu.com/avni-arba sin-resimleri-ve-hayati/ (28.3.2023).

Figure 22 https://www.ulakbilge.com/makale/pdf/1630860378.pdf (23.3.2023).

Figure 23. https://www.ulakbilge.com/makale/pdf/1630860378.pdf (23.3.2023).

Figure 24. Rezzan Yıldız Watercolors https://onedio.com/haber/sulu-boya-ile-cizilmis-15-muhtesem-ataturk-portresi-360647 (03.4.2023).

Figure 25 https://tr.pinterest.com/pin/475693398067545574/ (03.4.2023).

Figure 26. https://tr.pinterest.com/pin/265149496803153936/ (03.4.2023).

Figure 27. https://tr.pinterest.com/pin/151293487383716234/, https://tr.pinterest.com/pin/737675613977509 934/; https://tr.pinterest.com/pin/3381922 532799 66491/ (03.4.2023).

Figure 28. https://engelliler.gen.tr/konular/tuerk-tarihi-oezel-incelemeler-kurtulus-savasi.24510/ (03.4.2023); https://wannart.com/icerik/8145-bir-milletin-mucadelesi-istiklal-savasinin-sanata-yansimalari (03.4.2023).

Figure 29. https://www.yeniadana.net/haber/kurtulus-savasi-gunleri-5-6788.html (03.4.2023).

Figure 29. https://tr.pinterest.com/pin/708050372693144734/, https://www.bitmezat. com/ urun/ 1501826/kurtulus-savasi-turk-suvariler (03.4.2023).

Figure 30. https://www.milliyet.com.tr/gundem/emekli-tumgeneral-ahmet-yavuz-kurtulusun-muhru-kurulus-anahtari-6815566 (03.4.2023).

Figure 31. http://www.mhpkacep.org/index.php?sayfa=icerik&icerik=820 (03.4.2023).

Figure 32. https://www.dusuncemektebi.com/d/188639/kurtulus-savasi-yillarinda-turk-sovyet-iliskilerinin-bilinmeyen-yonleri (03.4.2023).

ATATÜRKÇÜ DÜŞÜNCE SİSTEMİNDE MİLLİ EGEMENLİK

NATIONAL SOVEREIGNTY IN THE ATATURKIST THOUGHT SYSTEM

Ayhan CANKUT

Dr. Öğr. Üyesi, Çağ Üniversitesi

ORCID NO: 0000-0001-8890-2727

ÖZET

Atatürkçü düşünce sisteminin temelini kayıtsız şartsız tam bağımsız, milli egemenliğe dayalı bir devlete sahip olunması, aklın ve ilmin yol göstericiliğinde çağdaş uygarlık seviyesine ulaşılması hedefi oluşturmaktadır. Kurtuluş Savaşı'nın hedefi milli egemenlik ilkesi hayata geçirilerek millet iradesinden kaynaklanan güce dayanarak ülkenin işgalden kurtarılması, milletin bağımsızlığına kavuşması idi. Türk milleti Atatürk'ün yol göstericiliğinde milli egemenlik kavramıyla tanışmış, kendi alın yazısına hakim olmuştur. Atatürk bağımsızlık mücadelesine millet iradesinden aldığı güce dayanarak başlamıştır. Anadolu'daki milli cemiyetlerin birleştirilmesi ve Türk halkının yeterince bilinçlendirilmesi halinde kurtuluşun mümkün olduğuna inanıyordu. 9. Ordu Müfettişliği görevi beklediği fırsatı yaratmıştı. "Ya istiklal ya ölüm!" parolasıyla yola çıkan Atatürk, Havza'da 28 Mayıs'ta yayınladığı genelgeyle, milleti uyarıp harekete geçirmiş, Amasya tamimi ile milli egemenlik kararını ilk defa halka açıklamıştır. Erzurum ve Sivas'ta Kongreleriyle milli egemenlik ilkesi perçinlenmiştir.

23 Nisan 1920 tarihinde açılan Büyük Millet Meclisi, bütün millet adına söz söyleme ve hareket etmeye tek yetkili makam haline getirilmiş ve en üstün gücün Padişah ve Halife değil, TBMM olduğu esası kabul edilmiştir. 1 Kasım 1922'de de saltanatın kaldırılmasına karar verilmiştir. Millî Mücadele'nin askeri boyutu zaferle sonuçlandıktan sonra 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet ilan edilerek Mustafa Kemal Paşa'nın en başından beri hedeflediği ve uygulanmakta olan rejimin adı konmuş, milli egemenlik ilkesi gerçekleştirilmiştir.

Tüm bu mücadeleyi Atatürk birinci ağızdan bizzat kaleme aldığı Nutuk'ta belgeleriyle açıklamıştır. Kurtuluşa ve Cumhuriyet'in ilanına giden yolda sergilenen mücadelelerin ve milli egemenlik düşüncesinin öneminin anlaşılabilmesi açısından Nutuk'un temel eser olarak çok dikkatlice incelenmesi gerektiği düşüncesiyle bu çalışmada Nutuk temel alınarak konuya ilişkin diğer basılı kaynaklardan da yararlanılarak milli egemenlik ilkesinin Atatürkçü düşünce sistemindeki önemi ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Milli Egemenlik, Heyet-i Temsiliye, 23 Nisan, TBMM.

ABSTRACT

The basis of the Kemalist thought system is to have a state that is fully independent and based on national sovereignty, and to reach the level of contemporary civilization under the guidance of reason and science. The goal of the War of Independence was to save the country from occupation and to gain the independence of the nation, based on the power stemming from the will of the nation, by realizing the principle of national sovereignty. The Turkish nation met the concept of national sovereignty under the

guidance of Atatürk and dominated its own destiny. Atatürk started his struggle for independence based on the power he received from the will of the nation. He believed that salvation was possible if the national societies in Anatolia were united and the Turkish people were sufficiently conscious. The post of Inspector of the 9th Army had created the opportunity he had been waiting for. 'Either independence or death!' Atatürk, who set out with the motto of Havza on May 28, warned the nation and mobilized the nation, and announced the decision of national sovereignty to the public for the first time with the Amasya circular. The principle of national sovereignty was riveted with Congresses in Erzurum and Sivas.

The Grand National Assembly, which was opened on April 23, 1920, was made the only authority to speak and act on behalf of the whole nation, and the principle that the supreme power was not the Sultan and the Caliph, but the Grand National Assembly was accepted. On November 1, 1922, it was decided to abolish the sultanate. After the military dimension of the National Struggle ended in victory, the Republic was declared on October 29, 1923, and the name of the regime that Mustafa Kemal Pasha had targeted and implemented from the very beginning was named, and the principle of national sovereignty was realized.

Atatürk explained all this struggle with documents in the Nutuk, which he wrote firsthand. In this study, the importance of the principle of national sovereignty in the Kemalist thought system is discussed, based on the Nutuk, based on the idea that the Speech should be examined very carefully in order to understand the importance of the struggles on the road to the liberation and the proclamation of the Republic and the idea of national sovereignty.

Key Words: Ataturk, National Sovereignty, Heyet-i Temsiliye, April 23, TBMM.

GİRİŞ

Atatürkçü düşünce sisteminin temelini kayıtsız şartsız tam bağımsız, milli egemenliğe dayalı bir devlete sahip olunması, aklın ve ilmin yol göstericiliğinde çağdaş uygarlık seviyesine ulaşılması hedefi oluşturmaktadır. Türk milletinin çağdaş medeni ülkeler safında onurlu ve şerefli bir millet olarak yer alması ancak bağımsızlığını elde etmesi ve kendi alın yazgısına hakim olması yani egemenliğine sahip çıkmasıyla mümkündür. Bu yüzdendir ki Kurtuluş Savaşı'nın hedefi ülkenin işgalden kurtarılması, milletin bağımsızlığına kavuşması idi. Bu hedefe ulaşmak da ancak milli egemenlik ilkesi hayata geçirilerek millet iradesinden kaynaklanan güce dayanarak mümkün olmuştur. Atatürk'e göre: *"…Bir milletin ruhu zapt olunmadıkça, bir milletin azim ve iradesi kırılmadıkça, o millete hâkim olmanın imkânı yoktur. Halbuki asırların mevlûdu olan bir ruhu milliye, kavi ve daimî bir iradei milliyeye hiçbir kuvvet mukavemet edemez…"* (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II (1906-1938), 2006, s.179)

Türk siyasi tarihinde halk genel olarak babadan oğula geçen mutlakiyet sistemiyle yönetilmiştir. Osmanlı Devleti de altı yüz yıllık tarihi boyunca teokrasi ve monarşiye dayalı bir sistemiyle yönetilmiş, bu sistemde halk kul olarak nitelendirilmiştir. Bu nedenle milli egemenlik ilkesinin gerçekleştirilmesi Türk siyasi hayatında önemli bir gelişmedir. Türk milleti Atatürk'ün önderliğinde Kurtuluş Savaşı döneminde milli egemenlik kavramıyla tanışmış ve kişisel hak ve özgürlüklerinin farkına varmaya başlamış, kendi alın yazısına hakim olmuştur. Atatürk bağımsızlık mücadelesine millet iradesinden aldığı güce dayanarak başlamıştır (Erendil, 1988, s.326). Tüm inkılâpları da yine millet iradesine dayanarak gerçekleştirmiştir. Atatürk 26 Mart 1937'de Ankara Halkevi'nde yapmış olduğu konuşmanın

bir bölümünde şöyle demiştir: *"...Ben 1919 senesi Mayıs'ı içinde Samsun'a çıktığım gün elimde maddi hiçbir kuvvet yoktu. Yalnız büyük Türk milletinin asaletinden doğan ve benim vicdanımı dolduran yüksek ve manevi bir kuvvet vardı. İşte ben bu ulusal kuvvete, bu Türk milletine güvenerek işe başladım..."* (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II (1906-1938), 2006, s.327)

Atatürkçü düşünce sisteminde egemenlik kayıtsız şartsız millete aittir ve kesinlikle her ne olursa olsun ortaklık mümkün değildir. Millete ait olan güç tüm bireylerin ortak iradelerine dayanmakta ve toplum içerisinde millet iradesine uymayan hiçbir güç yaşayamaz. Atatürkçü düşünce uyarınca, *"Milletin irade ve emeline uymayanların talihi acıdır, yok olmaktır"* (Kocatürk, 2017, s. 103). Dönemin Fransız İçişleri Bakanı Albert Sarraunt'un Atatürk'ün vefatından sonra 15 Kasım 1938'de sarf ettiği; *"O, Türk ulusunda pek derin bulunan ulusal duygu gibi bir manivelayı istediği gibi kullanmayı bilmiştir"* (Erendil, 1988, s.214) ifadesi de Atatürk'ün millet iradesine verdiği önemi çok net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Atatürk'ün bizzat kaleme alarak, yurdumuzun işgal edildiği zorlu günlerden başlayarak adım adım Kurtuluş Savaşı ile Cumhuriyet'in kuruluşuna giden süreci ve inkılâpların hayata geçirilişini anlattığı Nutuk, millete onurlu bir yaşamın ancak milli egemenliğe dayanan kayıtsız şartsız tam bağımsız bir Türk devleti kurulması kararına dayandığını anlatan bir eserdir. Bu sebeple, adım adım kurtuluşa ve tam bağımsızlığa giden yolda Atatürk ve yol arkadaşlarının sergiledikleri mücadelelerin ve milli egemenlik düşüncesinin öneminin anlaşılabilmesi açısından Nutuk'un temel eser olarak çok dikkatlice incelenmesi gerekmektedir. Ancak bu şekilde Atatürk'ün milli egemenlik düşüncesine ne denli önem verdiği tam manasıyla anlaşılabilecektir. Bu çalışmada Nutuk temel alınarak konuya ilişkin diğer basılı kaynaklardan da yararlanılarak milli egemenlik ilkesinin Atatürkçü düşünce sistemindeki önemi ele alınmıştır.

1. ATATÜRK'ÜN ÖNDERLİĞİNDE MİLLİ EGEMENLİĞE

Atatürk, öğrencilik döneminden başlayarak ülke sorunlarıyla ilgili bilgi ve fikir dağarcığını geliştirmişti. Ülke ve dünyadaki değişim ve gelişmeleri analiz ederek geleceğe yönelik düşünce alt yapısını hazırlamıştı. Yeni Osmanlıların yazdıklarından ve Fransızca yayınlardan Fransız İhtilâli'nin ilkelerini öğrenerek, düşünce yapısını geliştirmiştir. Mustafa Kemal'de inkılâpçı düşüncelerin daha da kökleşmesine neden olan olay; 17-21 Eylül 1910 tarihlerinde Fransa, Picardie'de yapılan tatbikatlarda bir Fransız subayının, *"Görüşleriniz hep doğru çıkıyor, ama başınızda şu olduğu için hafife alınıyorsunuz"*, diyerek Osmanlı başlığını göstermesi olmuştur (Akyüz vd., 2010, s.210).

Mustafa Kemal, tedavi için gittiği Karlsbad'da hatıra defterine 6 Temmuz 1918'de, "*...benim elime büyük salahiyet ve kudret geçerse, ben toplumsal yapımızda arzu edilen inkılâbı bir anda bir coup (darbe) ile tatbik edeceğimi zannederim.*" (İnan, 1983, s.43) şeklinde not almıştı. Görüldüğü üzere Mustafa Kemal, daha Kurtuluş Savaşı'na başlamadan önce yapacağı inkılâpları zihninde tasarlamıştı. Anadolu'daki milli cemiyetlerin birleştirilmesi ve Türk halkının yeterince bilinçlendirilmesi halinde kurtuluşun mümkün olduğuna inanıyordu. Bunun için de Anadolu'ya geçmek istiyordu.

Bu esnada Karadeniz bölgesinde Pontus Rum çetelerinin saldırıları nedeniyle bozulan asayişin sağlanması için İngilizler Osmanlı Hükümetine bir nota vermiş, aksi takdirde bölgenin işgal edileceğini bildirmişlerdi. Osmanlı Hükümeti tarafından, siyasetten uzak olması, güvenilirliği ve başarılı bir asker olması nedeniyle Mustafa Kemal Paşa 9. Ordu (15 Haziran 1919'dan itibaren 3'ncü Ordu olarak adlandırılmıştır.) Müfettişi olarak görevlendirildi (Akyüz vd., 2010, s.79).

Mustafa Kemal Paşa bu kararı Millî Mücadele hareketi için bir fırsat olarak değerlendirip kabul etti. Emri altındaki birliklere ilave olarak müfettişlik bölgesine yakın askeri birliklere de tebligat yapabilecekti. Bunun yanında hemen hemen Anadolu'nun bütün sivil yönetim amirleri ile ilişkiler kurabilecek, yazışmalar yapabilecekti. Anadolu'ya gönderilirken verilen bu geniş yetki konusu ile ilgili talimatı Genelkurmay'da bulunan tanıdıkları vasıtasıyla kendisi yazdırmıştı. Başta Padişah olmak üzere kendisine bu yetkiyi verenler Mustafa Kemal Paşa'nın asıl maksadını anlayarak ve bilerek vermemişler, kendisine bu görevi Samsun ve dolaylarındaki güvensizlik olaylarını yerinde görüp tedbir alması amacı ile vermişlerdi (Atatürk, 2007, s.7).

Ülkenin içinde bulunduğu genel durum özetle şöyle idi: Düşman devletler, Osmanlı devlet ve memleketini yok etmek ve paylaşmak maksadıyla saldırıya geçmişlerdi. Padişah ve onun Hükümetleri, milletin ıstırabına kulak vermemişler, çekingen ve korkak davranmışlar, milletin haklarını savunmamışlardı. İşgalci kuvvetlerin isteklerine boyun eğmek, politikalarının esasını teşkil etmekteydi. Padişah ve halife unvanını taşıyan Vahdettin ve Hükümeti, hayat ve rahatını kurtarabilecek çareden başka bir şey düşünmemekteydi. Millet ve ordu ise Padişah ve Halife'nin (Atatürk'ün ifadesiyle) hainliğinden haberdar olmadığı gibi asırlardan beri gelen alışkanlıkla o makama ve makamdaki kişiye din ve gelenek bağlarıyla sadık ve boyun eğmiş durumdaydı (Atatürk, 2007, ss.7-8).

Atatürk ise içerisinde bulunulan durum karşısında aldığı kararı şu şekilde açıklamıştır (Atatürk, 2007, ss.9-10):

> *"Efendiler, bu durum karşısında bir tek karar vardı. O da millî hâkimiyete dayanan, kayıtsız şartsız, bağımsız yeni bir Türk devleti kurmak!*
>
> *İşte, daha İstanbul'dan çıkmadan önce düşündüğümüz ve Samsun'da Anadolu topraklarına ayak basar basmaz uygulanmasına başladığımız karar, bu karar olmuştur."*
>
> Atatürk, aldığı bu kararın dayandığı mantığı da; "*Temel ilke, Türk milletinin haysiyetli ve şerefli bir millet olarak yaşamasıdır. Bu ilke, ancak tam istiklâle sahip olmakla gerçekleştirilebilir. Ne kadar zengin ve bolluk içinde olursa olsun istiklâlden yoksun millet, medeni insanlık dünyası karşısında uşak olmak mevkiinden yüksek bir muameleye layık görülemez...*
>
> *Halbuki Türk'ün haysiyeti, gururu ve kabiliyeti çok yüksek ve büyüktür. Böyle bir millet esir yaşamaktansa yok olsun daha iyidir!..*
>
> *O halde ya istiklal ya ölüm!"*

İşte Kurtuluş savaşının parolası bu idi. Ya Türk milleti onur ve şerefine sahip çıkarak hür ve bağımsız bir şekilde yaşayacaktı ya da onursuz yaşamaktansa ölmeyi göze alacaktı. Türk'ün yurduna ve bağımsızlığına saldıranlar kim olurlarsa olsunlar milletçe silahla karşı koymak gerekiyordu. Onun için de Osmanlı Hükümeti'ne, Padişah ve Halife'ye baş kaldırmak, bütün millet ve orduyu ayaklandırmak gerekiyordu. Ancak bu kararı açığa vurup ifade etmek o günün şartlarında uygun değildi. Atatürk de bu sebeple uygulamayı safhalara ayırarak olayların akışından yararlanarak, milletin duygu ve düşüncelerini hazırlayarak, basamak basamak hedefe ilerlemeye gayret etmişti.

Atatürk, milletin gelişme kabiliyetini, bir millî sır gibi vicdanında taşıyarak, yavaş yavaş bütün halka uygulatmak zorunda olduğunu şöyle açıklamıştır (Atatürk, 2007, s.11): *"Yapılan Millî Mücadele dıştan gelen saldırıya karşı vatanın kurtuluşunu tek hedef olarak kabul ettiğine göre, bu Millî Mücadele'nin, başarıya yaklaştıkça, safha safha bugünkü döneme kadar millî irade rejiminin bütün ilke ve gereklerini*

yerine getirmesi tabiî ve kaçınılmaz bir tarihi akış idi…Başarı için pratik ve güvenilir yol, her safhayı vakti geldikçe uygulamaktı. Milletin gelişmesini ve yükselmesini sağlayacak doğru yol buydu."

Atatürk, aldığı karar doğrultusunda hareket ederken dönem dönem yakın çalışma arkadaşlarından bazılarıyla görüş ayrılığına düşmüş, hatta ayrılmalar yaşamıştır. Bunu sebebini ise; *"Millî Mücadele'ye beraber başlayan yolculardan bazıları, millî hayatın bugünkü cumhuriyete ve cumhuriyet kanunlarına kadar uzanan gelişmelerinde, kendi fikir ve ruh kabiliyetlerinin kavrayış sınırı bittikçe bana karşı direnişe ve muhalefete geçmişlerdir..."* (Atatürk, 2007, s.11) şeklinde belirtmiştir.

Atatürk, bir hafta kadar Samsun'da, 25 Mayıs'tan 12 Haziran'a kadar Havza'da kaldıktan sonra Amasya'ya geçmiştir. İzmir'in onun peşinden de Manisa ve Aydın'ın işgali ile yapılan saldırı ve zulümler hakkında millet gereğince aydınlatılmamış, millî varlığa karşı vurulan darbeye karşı açıktan açığa herhangi tepki ve şikâyet gösterilmemişti. Milleti uyarıp harekete geçirmek için, Havza'da 28 Mayıs'ta mülki ve askeri amirlere gönderdiği bir genelgeyle, büyük ve heyecanlı mitingler yapılarak milli gösterilerde bulunulması, bunun bütün kasaba ve köylere kadar genişletilmesi, büyük devletlerin temsilcilerine ve hükümete uyarı telgraflarının çekilmesi talimatını vermiştir. Ayrıca düzenlenen mitinglerde Hıristiyan halka zarar vermemek için gerekli tedbirler alınmasının zorunluluğunu belirtmiştir (Atatürk, 2007, ss.15-16).

Atatürk bu girişimleri karşısında, İstanbul Hükümeti tarafından 8 Haziran 1919'da İstanbul'a geri çağırılmış, geri çağrılma emrine uymayarak, millî teşkilat ve hazırlıkların yönetimine devam ederek asi durumuna düşmüştü. Faaliyetler, şahsi olmak niteliğinden çıkarılmalı ve bütün bir milletin birlik ve dayanışmasını sağlayacak, yani milli iradeye dayanacak bir heyet tarafından yürütülmeliydi (Atatürk, 2007, ss.20-21).

Havza'daki çalışmalarını tamamladıktan sonra Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları 12 Haziran 1919'da Amasya'ya geçtiler. Millî Mücadele çalışmalarını sürdüren Mustafa Kemal Paşa, Hüseyin Rauf Orbay, Refet Bele ve Ali Fuat Cebesoy birlikte Amasya Genelgesi'ni hazırlamışlardır. Hazırlanan bildiri, Konya'da bulunan Ordu Müfettişi Cemal Paşa ile Erzurum'da bulunan 15. Kolordu Komutanı Kazım Karabekir'e sunulmuştur. Onların da onayının alınmasından sonra, bir genelge ile 21-22 Haziran 1919'da tüm mülki amir ve askeri komutanlara telgrafla ulaştırılmıştır. Amasya tamimi hem ihtilâlin gerekçesini ve programını hem de ihtilâlin başladığını gösteren bir belge niteliğindedir. Padişah iradesine karşı ayaklanma başlamıştır. Türk Ulusuna bu çağrının yapılmasının gerekçesini ve uygulanacak planı açıklamaktadır. Bu tamim millî egemenliğe dayalı yeni Türk devletinin kurulması yolunda atılan ilk adımdır (Akyüz vd., 2010, ss.82-83). Amasya tamiminde açıklanan, *"Milletin bağımsızlığını, yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır"* (Atatürk, 2007, s.21) ifadesi ile milli egemenlik kararı ilk defa halka açıklanmıştır

Amasya'da çalışmalarını tamamlayan Mustafa Kemal Paşa, Doğu illeri adına düzenlenecek kongreye katılmak üzere halkın ve askerlerin sevgi gösterileri eşliğinde 3 Temmuz'da Erzurum'a ulaşmıştır (Atatürk, 2007, s.30). 8/9 Temmuz gecesi resmi görevinden ve askerlikten istifa etmiştir. Durumu ordulara ve millete bizzat duyuran Mustafa Kemal Paşa; *"Bu tarihten sonra resmi görev ve yetkilerinden sıyrılmış olarak, yalnız milletin sevgi ve fedakarlığına güvenerek ve onun tükenmez feyiz ve kudret kaynağından ilham ve güç alarak vicdani görevimize devam ettik"* (Atatürk, 2007, s.33) diyerek millete olan inancını vurgulamıştır.

23 Temmuz 1919'da toplanan kongrede ilk gün başkanlığa seçilen Mustafa Kemal Paşa, yaptığı konuşmada, milletin kaderine hâkim olacak millî iradenin ancak Anadolu'dan doğabileceğini belirterek,

kongre çalışmalarının ilk hedefinin milli iradeye dayanan bir Millet Meclisi'nin meydana getirilmesi ve gücünü millî iradeden alacak bir hükümetin kurulması olduğunu işaret etmiştir. Erzurum kongresi maddeleri arasında yer alan; *"Kuva-yı Milliye'yi tek kuvvet olarak tanımak ve milli iradeyi hâkim kılmak esastır"* (Atatürk, 2007, ss.45-46) ifadesi millî hâkimiyete dayanan, kayıtsız şartsız, bağımsız yeni bir Türk devleti kurmak yolunda atılan önemli bir adımdır. Milli iradeyi hâkim kılmak esası Cumhuriyet rejiminin ruhunu yansıtır.

Erzurum Kongresi, Türk tarihinde önemli bir dönüm noktasıdır. Kurtuluş Savaşı'nın temelleri bu kongrede atılmış, alınan kararlar Millî Mücadele'nin temel kurallarını oluşturmuştur. Kongre milletin bağımsızlık yolundaki azim ve kararlılığının tüm dünyaya duyurulmasını sağlamıştır. Mustafa Kemal Paşa kongrenin sonunda yaptığı konuşmada (Atatürk, 2007, ss.46-47); *"Önemli kararlar alındığını, bütün dünyaya milletimizin varlık ve birliğinin gösterildiğini"* söylemiş ve *"tarih bu kongremizi ender görülen büyük bir eser olarak kaydedecektir"* ifadesiyle kongrenin önemini vurgulamıştır. Kongre 7 Ağustos'ta kendisi adına tüm yetkileri kullanacak dokuz kişilik bir Temsil Heyeti oluşturarak çalışmalarını tamamlamıştır. Bu heyetin başkanlığına da Mustafa Kemal Paşa seçilmiştir.

Toplanış şekli bakımından bölgesel olmasına karşın aldığı kararlar bakımından milli bir kongredir. Kendisinden sonra gelişen tüm olayları büyük ölçüde etkilemiştir. Sivas Kongresi kararları ile Büyük Millet Meclisi'nin toplanış ve açılış gerekçesi Erzurum Kongresi kararlarına dayandırılmıştır. Mudanya ve Lozan Antlaşmalarının bağımsızlığı savunma ruhu, ilhamını Erzurum Kongresi kararlarından almıştır.

Amasya Genelgesi ile Sivas'ta Doğu ve Batı illeri ile Trakya'nın yani bütün bir memleketin birliğini sağlama gayesi güden milli bir kongrenin toplanması öngörülmüştü. Mustafa Kemal Paşa bir kısım Heyet-i Temsiliye üyesiyle birlikte 29 Ağustos 1919'da Erzurum'dan ayrılarak 2 Eylül'de Sivas'a ulaşmıştır. Kongre 4 Eylül 1919'da o günlerde ''Mektebi Sultani'' olarak kullanılan binada saat 14:00'de toplanmış, ilk gün yapılan seçimde kongre başkanlığına Mustafa Kemal Paşa getirilmiştir (Atatürk, 2007, ss.58-61). Kongre 8 gün devam etmiş ve 11 Eylül'de Heyet-i Temsiliye seçimini takiben beyanname yayınlayarak çalışmalarını sonlandırmıştır. Oluşturulan yeni Heyet-i Temsiliye'nin başkanlığına da Mustafa Kemal Paşa seçilmiştir. Sivas Kongresi'nin toplanışı esnasında, Erzurum Kongresi'nde olduğu gibi İstanbul hükümeti zorluklar çıkarmıştır. Tüm engellemelere rağmen kongre Batı ve Orta Anadolu'dan gelen delegeler ile Erzurum Kongresi'nce seçilen Heyet-i Temsiliye üyelerinin katılımıyla toplanmıştır. Böylelikle kongreye memleket çapında bir genişlik ve bütünlük kazandırılmıştır. Sivas Kongresi, ilk milli kongre niteliğinde olduğu için kararlar da bu doğrultuda alınmıştır. Erzurum Kongresi'nde kabul edilen, *"Kuva-yı Milliye'yi tek kuvvet olarak tanımak ve milli iradeyi hâkim kılmak esastır"* kararı Sivas'ta bir kez daha aynı şekilde kabul edilerek milli egemenlik ilkesi perçinlenmiştir (Akyüz vd., 2010, ss.89-92).

Sivas kongresi kararları Erzurum Kongresi kararları genişletilerek ve bazı noktaları değiştirilerek hazırlanmıştır. Bu şekliyle Sivas Kongresi, bütün memleketi kapsayan bir nitelik kazandırılması bakımından İnkılâp Tarihimizde büyük öneme sahiptir. Erzurum Kongresi'nden sonra Millî Mücadele tarihimizin ikinci büyük halkasını oluşturmuştur. Değiştirilen önemli maddeler şunlardı (Atatürk, 2007, s.61):

1. *Tüm millî cemiyetler Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı altında birleştirilmiştir.*

2. *Erzurum Kongresi kararlarında bulunan "Heyet-i Temsiliye, bütün Doğu Anadolu'yu temsil eder" ifadesi "Heyet-i Temsiliye, bütün vatanı temsil eder" şeklinde değiştirilmiştir.*

Sivas Kongresi Türkiye'nin kaderini çizen, bütün milletin tek vücut halinde birlik olduğunu dünyaya ilan eden milli bir kongredir. Bunun içindir ki etkileri Erzurum Kongresi'nden daha geniş olmuştur. Zira Misak-ı Millî'de, TBMM'nin açılışında, Millî Mücadele'nin tüm anlaşmalarında, Mudanya'da, Lozan'da Sivas Kongresi kararlarının izleri görülür.

14 Eylül 1919'da Sivas'ta Heyet-i Temsiliye'nin görüş ve düşüncelerini ulusa iletmek üzere *İrade-i Milliye* adı altında bir gazete çıkarılmıştır. Bu, ulusal mücadelenin doğrudan doğruya sözcülüğünü yapacak ilk gazetedir. Mustafa Kemal Paşa, Heyet-i Temsiliye ile birlikte Ankara'ya geldikten sonra Ocak 1920'de bu gazete *Hâkimiyet-i Milliye* adı altında yayınlanmaya devam etmiştir (Yalçın vd., 2002, s.359). Gazetelerin adları rastgele seçilmemiştir. Egemenliğin artık millete ait olduğunun göstergesidir.

Sivas Kongresi'nden sonra Büyük Millet Meclisi açılıncaya kadar Heyet-i Temsiliye'yi Anadolu'daki tek merci olarak kabul eden Mustafa Kemal Paşa, Millî Mücadele'yi Heyet-i Temsiliye Başkanı sıfatı ile yürütmüştür. Mustafa Kemal Paşa, ülkenin kaderini elinde bulunduran ve genel durumu yürütme sorumluluğunu üzerine alan Heyet-i Temsiliye'nin en önemli hedefe ve en yakın tehlikeye mümkün olduğunca etki edebilecek, ancak genel durumu gözden kaçırmayacak mesafede olan bir yerde olması gerektiğini düşünüyordu. Doğu, Güney ve Batı Anadolu'da yapılacak mücadelenin ağırlığını Batı Anadolu, yani Yunan cephesi oluşturmaktaydı. Meclis-i Mebusan'ın da İstanbul'da toplanması sebebiyle Sivas çok uzak kalıyordu. Cephelere ve İstanbul'a demiryolu ile bağlı olan ve genel durumu yönetme bakımından en uygun yerde olan Ankara'yı seçen Mustafa Kemal Paşa, 27 Aralık 1919'da Ankara'ya geçmiştir (Atatürk, 2007, ss.228,230). Bu durum kurulması düşünülen yeni Türk devletinin başkentinin de Ankara olacağının işaretiydi.

16 Mart 1920'de İstanbul'un İtilaf Devletlerince "geçici" kaydıyla işgali, Meclis-i Mebusan'ın dağılması, aydınların ve milletvekillerinin tutuklanması, Osmanlı Devleti'nin sona erdiğini gösteriyordu. Millî egemenliğe dayalı bir devlet kurmayı düşünen Mustafa Kemal Paşa, bu fırsatı iyi değerlendirerek, Heyet-i Temsiliye'yi geçici bir hükümet gibi çalıştırarak, Ankara'da ulusal iradeyi gerçekleştirecek bir meclis toplamak kararını almıştır. Bu kararının ilk adımını Heyet-i Temsiliye'nin Anadolu'da tek idarî merci olduğunu duyurarak atmıştır (Selek, 1987, s.334)

Mustafa Kemal Paşa, olağan üstü yetkiler taşıyan bir meclisin Ankara'da toplanmasını sağlamaya yönelik millî ve vatani göreve ait kararını ve bu kararın nasıl uygulanacağını gösteren aynı zamanda bir seçim yasası niteliği taşıyan bir genelge hazırlayarak, 19 Mart 1920'de illere, bağımsız sancaklara ve kolordu komutanlıklarına göndermiştir. Bu konu üzerinde iki gün kadar komutanların görüşünü almıştır. İlk hazırladığı taslakta "Meclis-i Müessisan (Kurucu Meclis)" deyimini kullanmıştır. Maksadı da toplanacak meclisin ilk anda rejimi değiştirme yetkisine sahip olmasını sağlamaktır. Ancak bu deyimin kullanılmasındaki maksadı gereğince açıklayamadığı veya açıklamak istemediğinden, halkın alışık olmadığı bir deyimdir gerekçesiyle 3. ve 15. Kolordu Komutanları ile Sivas Valisi tarafından bu deyime karşı çıkılmıştır. Bunun üzerine genelgede "Meclis-i Müessisan" yerine "Selahiyeti fevkaladeyi haiz (olağanüstü yetkili) bir Meclis" adını kullanarak kuruculuk özelliğini bu adla sürdürmüştür (Atatürk, 2007, ss.287-288).

Ankara'da bulunan milletvekilleri ülkedeki iç gelişmeleri kendi aralarında tartıştıktan sonra, o günlerin duygu ve düşüncesine uygun olarak Meclis'in 23 Nisan 1920 Cuma günü, Cuma namazından sonra açılmasının daha yararlı olacağı düşünülmüştür. Mustafa Kemal Paşa, 22 Nisan 19202'de bütün valilikler ile askeri birliklere bir tebliğ yayınlayarak, açılış günü olan 23 Nisan tarihinden itibaren bütün milletin tek yetkili makamın Büyük Millet Meclisi olacağını bildirmiştir (Atatürk, 2007, ss.294-295).

Meclis, Milletvekilleri Hacıbayram Camii'nde halkla cuma namazını kıldıktan sonra, 23 Nisan 1920'de saat 13.45'te Meclis en yaşlı üye olan Sinop Milletvekili Şerif Bey'in (Alkan) başkanlığında toplanarak, onun şu konuşmasıyla çalışmalarına başlamıştır (Yalçın vd., 2002, ss.190-191: *"…Bu yüksek meclisin en yaşlı üyesi olarak ve Tanrının yardımıyla ulusumuzun iç ve dış tam bağımsızlık içinde alın yazısının sorumluluğunu doğrudan doğruya yüklenip kendi kendisini yönetmeye başladığını tüm cihana ilan ederek Büyük Millet Meclisi'ni açıyorum."*

24 Nisan 1920 günü, saat 10.00'da toplanan TBMM'de ilk sözü Mustafa Kemal Paşa almıştır. Açık ve gizli oturumlarda, 30 Ekim 1918'den 23 Nisan 1920'ye kadar geçen olayları belgelerine dayalı olarak anlatmıştır. Osmanlı döneminde izlenen siyasetin yeni Türkiye'nin siyasi politikası olamayacağını belirtmiştir. Mustafa Kemal Paşa, Panislamizm ve Panturanizm politikalarının dünyada başarıya ulaşamadığını vurgulamıştır. Sözlerine daha sonra şöyle devam etmiştir (Atatürk, 2007, s.299): "*Bizim açıklık ve uygulanabilirlik gördüğümüz siyasî ilke, millî siyasettir... Millî sınırlarımız içinde her şeyden önce kendi gücümüze dayanmakla varlığımızı koruyarak, millet ve memleketin gerçek saadet ve refahına çalışmak… Genellikle milleti uzun emeller peşinde yorarak zarara sokmamak… Medeni dünyadan, medeni, insani ve karşılıklı dostluk beklemektir."*

Atatürk, vatanı çökmekten kurtarmak için alınacak önlemlerin artık meclise ait olduğunu bildirmiş ve vakit geçirilmeden sorumluluğu takdir ve tespit edilecek bir hükümetin kurulmasını Meclis'e önermiştir. Atatürk'ün asıl hedefi Osmanlı saltanatının ve hilafetin yıkılmış ve ortadan kalkmış olduğunu düşünerek yeni temellere dayanan, yeni bir devlet kurmaktı. Fakat durumu olduğu gibi açıklamak, amaca ulaşılmasını büsbütün tehlikeye sokabilirdi. Bu yüzden asıl maksadı gizli tutan teklifini bir önerge halinde sunmuştur. Bu önerge şu şekildedir (Atatürk, 2007, s.300):

1. *Hükümetin kurulması zaruridir.*
2. *Geçici olduğu bildirilerek bir hükümet başkanı seçmek veya Padişah'a bir vekil tanımak mümkün değildir.*
3. *Meclis'te yoğunlaşan ulusal iradenin, doğrudan doğruya vatanın mukadderatına el koymuş olduğunu kabul etmek temel ilkedir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin üstünde bir kuvvet yoktur.*
4. *Türkiye Büyük Millet Meclisi, yasama ve yürütme yetkilerini kendinde toplar.*

Meclis'ten seçilecek ve vekil olarak görevlendirilecek bir hey'et, hükümet işlerine bakar. Meclis başkanı bu hey'etin de başkanıdır.

Not: Padişah ve Halife, baskı ve zordan kurtulduğu zaman Meclis'in düzenleyeceği yasal ilkeler içinde durumunu alır.

Önergede not olarak belirtilen son ifade kurulan yeni devlette en üstün gücün Padişah ve Halife değil, TBMM olduğunu açıkça belirtmektedir. Bu şekilde teklif edilen hükümet şekli, kolaylıkla anlaşılacağı gibi millî egemenlik temeline dayanan halk hükümetidir. Yani Cumhuriyet'tir.

20 Ocak 1921'de, TBMM'nin kabul ettiği Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun 1. maddesine göre (Atatürk, 2007, s.382); *"Hakimiyet kayıtsız, şartsız milletindir. Yönetim şekli, halkın mukadderatını bizzat ve fiili olarak yönetmesi ilkesine dayanır."* Bu sistemin adı konmasa bile kurulduğu andan itibaren, egemenliğin toplumun tümüne ait olduğu yönetim biçimi olan cumhuriyet niteliği taşıdığı açıktır.

Millî Mücadele'nin en zorlu dönemlerine denk gelen Büyük Millet Meclisi'nin açılışının birinci yıldönümünde 23 Nisan 1921'de bugünün milletin hafızasında yer etmesi için milli bayram ilan edilmesi teklifi Meclis'e getirilmiş ve yapılan görüşmeler sonucunda, "23 Nisan'ın Milli Bayram Addine Kanun" kabul edilmiştir. 2 Mayıs 1921 tarihli Resmî Gazete'de "Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ilk yevmi küşadı (açılış günü) olan 23 Nisan günü milli bayramdır" (23 Nisan'ın Milli Bayram Addine Dair Kanun, No. 112, 1337) hükmü ile yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Büyük Millet Meclisi'nin açılış yıldönümünün bayram olarak kutlanması, milli egemenlik ilkesinin milletin şuurunda güçlü bir şekilde yer etmesi açısından son derece önemlidir.

Osmanlı Devleti'nin yıkılmış olduğunu, yeni bir Türk Devleti'nin doğduğunu, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu gereğince hakimiyet haklarının millete ait olduğunu ifade eden bir önerge 1 Kasım 1922'de Meclis'te yapılan uzun görüşmelerden sonra oy çokluğuyla kabul edilerek saltanatın kaldırılmasına karar verilmiştir (Atatürk, 2007, s.467). Saltanatın kaldırılmasıyla egemenliğin milletin kendisine ait olduğu düşüncesi güçlü bir şekilde ortaya konmuştur.

Atatürk, milli irade ve milli egemenlik konularına son derece önem vermiş, halkın tek meşruiyet kaynağı olduğu inancıyla hareket etmenin önemine inanmıştır. Atatürk'e göre; *"…Bizim hükümetimiz…millî hâkimiyeti, milli iradeyi yegane tecelli ettiren bir hükümettir…"* (Bozdağ, 2001, ss.58-59). Nihayet Millî Mücadele'nin askeri boyutu zaferle sonuçlandıktan sonra 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet ilan edilerek Mustafa Kemal Paşa'nın en başından beri hedeflediği ve uygulanmakta olan rejimin adı konmuş, milli egemenlik ilkesi gerçekleştirilmiştir. Mustafa Kemal Atatürk yeni kurulan yönetim biçimini (Erendil, 1988, s.330); *"Cumhuriyet milli egemenlik temeline dayanan halk hükümetidir"* şeklinde tanımlamıştır. Atatürk; *"Egemenlik milletindir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden başka hiçbir makam milletin kaderine hakim olamaz"* diyerek milli egemenlik ilkesinin Türkiye Büyük Millet Meclisi bünyesinde tecelli ettiğini vurgulamıştır.

SONUÇ

Cumhuriyetimizin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, Kurtuluş Savaşı'nı başlatırken dışarıya karşı ekonomik ve siyasi prangalardan kurtularak kayıtsız, şartsız tam bağımsız bir devlet idealini ortaya koyarken, yeni kurulacak devletin gücünü halktan alacak demokratik bir yönetim sistemi yani cumhuriyeti hedeflemiştir. Bu sebeple kayıtsız şartsız tam bağımsızlık ve milli egemenlik vaz geçilmez prensipler olarak benimsenmiştir.

Mustafa Kemal Atatürk, hedefinden ödün vermeden, zaman zaman en yakın arkadaşlarıyla bile ters düşse de büyük bir ustalıkla yürüttüğü mücadeleyi ortamı ve şartları hazırlayarak, uygun zamanda gerekli adımları atarak ve tabii ki Türk milletine olan güveni sayesinde başarıya ulaşmıştır. Bu sayede Türk milleti hak ettiği milli egemenliğe cumhuriyet yönetimi ile kavuşmuştur. Türk milleti yüzyıllar boyunca katlanmak zorunda kaldığı kula kulluk etme duygusundan kurtularak kendi kaderine hakim olarak en doğal insan hakkı olan fert olma duygusuna kavuşmuştur.

Türk milleti Atatürk'ün açtığı çağdaşlaşma yolunda hür, bağımsız ve onurlu bir şekilde akıl ve bilimin ışığından feyz alarak yarınlarına umutla ilerlemektedir. Egemenliğimizin dayanak ve güvencesi olan demokrasiye, kişisel haklarımıza yani Atatürk'ün bize bıraktığı mirasa sahip çıkarak Türkiye Cumhuriyeti'ni ilelebet muhafaza ve müdafaa etmek Türk milletinin her bir ferdinin öncelikli görevidir.

KAYNAKÇA

Akyüz, Y., Kocatürk, U., Bozkurt, G., Güneş, İ., Kürkçüoğlu, Ö., Aybars, E., …Genç, N. (2010). *Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi (Türk İnkılâbı'nın hazırlık dönemi ve Türk İstiklâl Savaşı I/1, Atatürk İnkılâpları I/2)*. Ankara: Yüksek Öğretim Kurulu, Ayraç Kitap Evi.

Atatürk, M. K. (2007). *Nutuk*. (Yay. Haz. Zeynep Korkmaz). Ankara: AKDTYK Atatürk Araştırma Merkezi.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II (1906-1938). (2006). Ankara: Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınlar.

Bozdağ İ. (2001). Atatürk'ün evrensel boyutları. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

İnan, A. (1983). *Mustafa Kemal Atatürk'ün Karlsbad hatıraları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Erendil M. (1988). *İlginç olaylar ve anekdotlarla Atatürk.* Ankara: Gnkur. Basımevi.

Kocatürk, U. (2017). *Atatürk'ün fikir ve düşünceleri.* Ankara: AKDTYK Atatürk Araştırma Merkezi.

Selek, S. (1987). *Anadolu İhtilâli, Birinci Cilt.* İstanbul: Kastaş A. Ş. Yayınları.

Yalçın, D., Akbıyık, Y., Akbulut, D. A., Balcıoğlu M., Köstüklü, N., Süslü, A., …Tural, A. (2002). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-I.* Ankara: AKDTYK Atatürk Araştırma Merkezi.

23 Nisan'ın Milli Bayram Addine Dair Kanun, No. 112 (1337, 23 Nisan). *(Ceride-i Resmiye ile neşir ve ilânı: 2 Mayıs 1337-No. 13)* https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc001/kanuntbmmc001/kanuntbmmc00100112.pdf (Erişim: 30.03.2023)

CUMHURİYET DÖNEMİ 1923-1933 ARASI ÇAĞDAŞ TÜRK RESMİNDE BAZI MİLLİ EGEMENLİK KONULU RESİMLER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Buket EFE

Fatih BAŞBUĞ

Akdeniz Üniversitesi

ORCID NO: 0000-0001-7600-273X

ÖZET

Cumhuriyet Dönemi'nde yapılan çalışmalar, Çağdaş Türk resim sanatında "Milli Egemenlik" konulu resimlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Dönemin getirdiği savaş koşulları, sosyal, ekonomik ve siyasal olarak devleti ve toplumu her açıdan etkilemiştir. Yaşanılan mücadele ve savaşın getirdiği yıkım, sanatçı üzerinde etkisini hissettirirken, sanat eserlerine yansıma süreci, genelde savaş ve mücadele sahneleri şeklinde olmuştur. Bu sahnelerde, zafer kazanan askerlerin, şanlı ordunun rekabete dayalı dinamik hareketleri, ressamların gözlem yeteneğine bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Bildiride, 1923-1933 yıllarında toplumu ve sanatçıyı etkileyen "Milli Egemenlik" konulu resimler incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İstiklal Savaşı, Asker Ressamlar, Türk Resim Sanatı, Milli Egemenlik

ABSTRACT

The studies carried out during the Republican Period have enabled the emergence of paintings on the theme of "National Sovereignty" in contemporary Turkish painting art. The war conditions brought about by the period affected the state and society in every way, socially, economically and politically. While the struggle experienced and the destruction caused by the war made the artist feel its impact, the reflection process in the works of art was usually in the form of scenes of war and struggle. In these scenes, the competitive dynamic movements of the victorious soldiers and the glorious army appeared depending on the painters' ability to observe. In the statement, the paintings on the theme of "National Sovereignty", which influenced society and the artist in the years 1923-1933, were examined.

Key Words: The War of Independence, Military Painters, Turkish Art of Painting, National Sovereignty

GİRİŞ

Geçmişten günümüze kadar toplumsal ve sosyal sorunlar adı altında yer alan sosyoekonomik, siyasi, ideoloji konulu başlıklar, toplumu oluşturan ve etkileyen unsurlardır. Devleti, toplumu ilgilendiren bir başka durum, tarihsel olaylar ve savaşlardır. İfade etme aracı olarak yapılan ve birçok disiplini barındıran sanat kavramı, yaratma, aktarma ve betimleme olarak insanlık tarihinden itibaren resim sanatında kendini göstermiştir.

Osmanlı Devleti'nin son dönemi, iki büyük savaş olan Balkan ve Birinci Dünya Savaşlarını göğüslemekle geçmiştir (Akın, 2002: 116). Doğu Anadolu'da Ruslarla yapılan savaşlarda, milyonlarca

insan Rus ve Ermeni işgali önünde, Anadolu içlerine doğru göç etmek zorunda kalmıştır. Rusların ve Fransızların desteğinde Ermeni zulmüne uğrayan ve öldürülen Türklerin sayısı bir milyonun üzerindedir. Bu sebeple Doğu Anadolu'da işgaller büyük can ve mal kaybına ve Doğu vilayetlerimizin tamamen harap olmasına yol açmıştır (Akbıyık, 2002: 153).

Mondros Mütarekesi sonrası, Anadolu'da Türk varlığını tehdit eden oluşum karşısında, Türk milleti yeniden bir mücadeleye girişmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın bir devamı niteliğinde düşünebileceğimiz bu yeni savaş döneminde, Doğu'da Ermeniler, güneyde Fransızlar ve batıda da Yunanlarla çetin mücadeleler yaşanmıştır (Köstüklü, 2022: 168). Savaş yıllarının Türk halkı üzerinde yarattığı etkiyi gözlemleyen ressamlar, atölyelerinde yaptığı resimlerle, savaşın yıkımını, zaferin coşkusunu eserlerine yansıtma zorunluluğu hissetmişlerdir. Buradan hareketle özellikle Cumhuriyetin ilk on yılında üretilen eserler büyük önem arz etmektedir.

CUMHURİYET DÖNEMİ 1923-1933 ARASI ÇAĞDAŞ TÜRK RESMİNDE MİLLİ EGEMENLİK KONULU RESİMLER

Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle birlikte, 1923-1933 yılları arasında toplumsal anlamda bir yenileşme hareketinden söz edilebilir. Bu yol, çağdaşlaşma ve modern toplum hüviyeti kazanma durumuyla doğrudan ilgilidir. Türk insanının kültür dünyası genişlemiş, yüksek medeniyet seviyesine ulaşma azmi artmıştır. Atatürk'ün gösterdiği hedefe ilerleyen bir süreç tüm toplumsal özelliklerle kabul edilmiştir.

Atatürk'e göre her alanda devrim ve yenilik söz konusu olmalıdır. Buradan hareketle sanatta da devrim niteliğinde değerler oluşturulması yönünde bir takım hareketler başlatarak sanatçıları cesaretlendirmiştir. Sanatçının kendi kültürünü oluşturan değerleri, sanat anlayışı ve yorumlaması, çağdaş bir anlayışa sahip olabilmesini etkin kılmaktadır. Devletin sanatçısına tüm imkânları sağlamasıyla beraber, Batı sanat anlayışını ve tekniğini öğrenme amacıyla yurtdışından eğitim alma gerekliliği önem kazanmıştır. Türkiye'de resim sanatının gelişmesinde sanatçıların özellikle yurtdışında eğitim almaları etkili olmuştur. Osmanlı Ressamlar Cemiyeti'nin başlattığı Galatasaray Sergileri, Cumhuriyet'in ilanıyla beraber geleneksel hale gelerek, süreklilik arz etmiştir.

Ekim 1933 yılında Cumhuriyet'in 10. Yıldönümü sebebiyle düzenlenen "İnkılâp Sergisi", 1923'ten sonra "Ankara Sergileri" Atatürk Türkiye'sinin sanata ve sanat etkinliklerine verdiği desteği göstermesi açısından önemli etkinliklerdir. 1914 yılında 1. Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla yurda dönmek zorunda kalan sanatçılar, Enver Paşa'nın desteklediği Şişli Atölyesi'nde savaş konulu resimler yapmışlardır. Bu atölyenin açılmasındaki en etkili sebep, halkın devletiyle olan dayanışmasıyla birlikte giriştiği, Milli mücadelenin görsellik kazanmasıdır. Aynı zamanda kahramanlık duygularını hareketlendiren bu zenginlik sayesinde, yurdun her köşesine basılarak çoğaltılan bu eserlerin halkta yarattığı moral ve motivasyon duygusuna katkı sağlamaktır. Bu resimlerin konusunu genel anlamda, şair, yazar ve bir grup ressamın Çanakkale Savaşı'nı konu edinmek üzere cephe gerisine gönderilerek burada edindikleri izlenimleri sanat eserlerine dökerek yaptığı savaşlar oluşturmaktadır. Savaşlar sonunda elde edilen zaferle birlikte yeni ve son kurulan Türk Devleti'nin kurucu idaresinin hafızalara kazınmış isimleri, ressamların eserlerine konu olmuştur.

İbrahim Çallı'nın Mustafa Kemal ve İsmet İnönü portreleri o günlerin hatıralarını yansıtması bakımından önem taşımaktadır. Ressamlar ve Türk halkı için artık yeni bir sürecin başlaması kaçınılmaz olmuştur. Ülkeyi bu zor ve dar günlerden kurtaran Mustafa Kemal, yeni bir ülkenin, yönetim şeklinin ve birlikteliğin sinyallerini vermiştir. Bu kurulacak yeni devlet; kültürden, politikaya, eğitimden, sanata

her alanda ileriye gitmelidir (Başbuğ, 2016: 58). Bu düsturla çalışan ressamlar, sanatın temel ilke ve elemanlarına uygun, resimler üretmişlerdir.

Bu eserlerden biri olan İbrahim Çallı'nın, "Zeybekler Kurtuluş Savaşı'nda" isimli eseri (Resim 1), Batı Anadolu'nun güçlü, koruyucu kişiliğini yansıtan isimsiz kahramanlarının tablosudur. Anadolu halkı topyekün mücadele içindeyken bu oluşumun savaşın gerisinde durması düşünülmezdir. Denizlili ünlü ressam Çallı, zeybekleri çalışmanın ana konusu haline getirerek, savaş yıllarından bir görüntüyü izleyiciyle paylaşmıştır.

Sami Yetik'in, "Topçular"ı (Resim 2), sanatsal anlamda plastik değerleri içinde barındırması açısından önemli kompozisyonlardan biridir. Eserde Türk topçusunun ağır silahı, kağnı arabalarıyla cepheye götürmesi ele alınmıştır. Hayvanların gücünün yetmediği yerde, insanların dayanışmasıyla yürütülen top arabası, hedefe doğru ilerlemektedir.

Ali Avni Çelebi'nin, "Silah Arkadaşları" isimli eserinde (Resim 3), savaşta yolları kesişmiş iki arkadaşın dayanışma gücünü yansıtmaktadır. Yaralı silah arkadaşını düşmanın insafına bırakmak istemeyen Türk askeri, onu sırtında taşıyarak cephe gerisine götürmektedir.

Halil Dikmen'in, "Kurtuluş Savaşı" isimli eseri (Resim 4), erkeklerini savaşa göndermiş kadınlı çocuklu köylülerin, cephede bulunan askerlere erzak götürmesini konu edinmiştir. Resimde heykelsi ifadelerle betimlenen Türk kadınları, canlarını pahasına yurdu savunan askerlere destek olmakta tereddüt etmeden vazife almışlardır.

Namık İsmail'in, "Vatan Emredince" isimli eseri (Resim 5), vatanı savunan Türk askerlerinin aldığı emirle atlarını düşmanın üstüne doğru dört nala doğru sürmelerini ele almıştır. Tabloda dinamik bir hareket unsuru ve geometrik ifade biçimleri dikkati çekmektedir. Düşman karşısında ölümü göze alan askerlerin mücadelesinin en güzel örneklerinden biridir.

Namık İsmail'in "Son Mermi"si (Resim 6), çaresizliğin ifade edildiği, ancak bu çarersizlik karşısında umudun olduğunu anlatan metaforik göndermeler barındıran bir kompozisyon olarak dikkati çekmektedir. Milli egemenliğin belki de son mermiyle kazanılacağı bir umudu barındırması açısından önemli eserler arasındadır.

Hüseyin Avni Lifij'in, "Karagün" adını verdiği eser (Resim 7), lirik anlatım diliyle dramatik bir konu içermektedir. Savaşın ezici yıkımının göstergesidir. Evleri yıkılmış köylüler, tecavüze uğramış kadınlar, öldürülmüş bebekleri sembolik objeler üzerinden tanımlamaktadır. Eser, yürek yakan konusuyla Türk resminin en üzüntü verici eserleri arasındadır.

Savaş yıllarında resim sanatında bunlar olurken, şüphesiz ki edebi eserlerde de kelimelere dökülen betimlemeler, bu yılların acısını yansıtmıştır. Gerçek savaş romanları, barış yıllarının ürünü olmuştur. En güzel aşk romanları savaş yıllarında yazılmıştır. Her şey bitip barış gelip yaralar kapandıktan, acılar unutulduktan sonra, savaş romanlarının yazıldığı görülmüştür. Yakup Kadri, Yaban' romanını İstiklal Savaşı'ndan tam on yıl sonra yazmıştır (Yetkin, 1979: 13).

SONUÇ

Sanatçı, toplumun fikirlerini yansıtan ve toplumu görünür kılan eserler üreterek, dönemin ve toplumun dili, rehberi ve yansıtıcısı olmuştur. Türk ressamları, her ne kadar yurtdışından savaş nedeniyle dönmüş olsalar da döndükten sonra gerçek figüratif resim yapma özelliklerini bu dönemde yaptıkları milli

egemenlik konularıyla kazanmışlardır. Onların ressamlıkta kendilerini ispat süreçleri ve aynı zamanda vatana olan borçlarını ödeme imkanları, bu döneme denk gelmiştir.

Eserlerde konu edinilen veya anlatılmak istenen düşünce, bir milletin değerlerine olan saldırılara verilen tepkidir. Genciyle, yaşlısıyla, kadını, çocuğuyla tüm toplum kademelerinin aynı refleksle verdiği tepki, vatanı için ölümü göze alan insanların ortak kaygılarının yansımasıdır. Evet savaş yıkımdır, ölümdür, çaresizliktir, kayıptır ancak aynı zamanda da mücadele ve gelecek yarınların teminatı ve umududur. Savaşlar sonunda kurulan yeni devletle birlikte, ortak değerleri yeniden inşa eden toplumun kendi potansiyelini fark etmesi kazanımların en önemlisi olmuştur.

Milli egemenlik konulu bu eserlerin bir kısmı, Ankara Resim ve Heykel Müzesi, İstanbul Resim ve Heykel Müzesi, Dolmabahçe Sarayı Resim Müzesi, Askeri Müze gibi müzelerde bugün binlerce insana hitap etmektedir. Savaş yıllarının hüznünü ve heyecanını yaşamak isteyen insanların ziyaret edebileceği bu müzeler, izleyici tarihte yolculuğa çıkarması açısından milli servettir.

EKLER

Resim 1. İbrahim Çallı, Zeybekler Kurtuluş Savaşı'nda, 118x154 cm., tuval üzerine yağlıboya, 1923

Resim 2. Ali Sami Yetik, Topçular, 71x100 cm., tuval üzerine yağlıboya, 1928

Resim 3. Ali Avni Çelebi, Silah Arkadaşları, 150,5x100 cm., muşamba üzeri yağlıboya, 1932

Resim 4. Halil Dikmen, Kurtuluş Savaşı, 142x243 cm., tuval üzerine yağlıboya, 1933

Resim 5. Namık İsmail, Vatan Emredince, 105,5x138 cm., tuval üzerine yağlıboya, 1933

Resim 6. Namık İsmail, Son Mermi, 145x204 cm., tuval üzerine yağlıboya, 1933

Resim 7. Hüseyin Avni Lifij, Karagün, 93x119 cm., tuval üzerine yağlıboya, 1932

KAYNAKLAR

Akbıyık, Y. (2002). Milli Mücadele'de Doğu Cephesi, Türkler Ansiklopedisi Cilt 16, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Akın, R. (2002). Birinci Meclis'in Sosyal Politika Gündemi ve Milli Mücadele Döneminde Türk Halkının Sosyo-Ekonomik Durumu, Türkler Ansiklopedisi Cilt 16, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Başbuğ, F. (2016). Türk Resim Sanatında Savaş Yılları. Akdeniz Sanat, 9 (19), 0-0. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/akdenizsanat/issue/27666/291644

Berk, N. ve Özsezgin K. (1983). Cumhuriyet Dönemi Türk Resmi (3. baskı). Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Çalışkan, S. Türk Resim Sanatında Savaş Resimleri ve Bayrak İmgesi İlişkisi. ulakbilge, 63 (2021 Ağustos): s. 1097–1107. doi: 10.7816/ulakbilge-09-63-06

Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi 1. "Cumhuriyet". (2008). İstanbul: YEM Yayın.

Özpınar, C. (2016). Türkiye'de Sanat Tarihi Yazımı (1970-2010) Sanat Tarihi Anlatıları Üzerine Eleştirel Bir İnceleme. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Yetkin, S. K. (1979). Estetik ve Ana Sorunları. İstanbul: İnkılâp ve Aka Basımevi.

https://www.sakipsabancimuzesi.org/sayfa/sergi-metinleri (22.03.2023)

https://arhm.ktb.gov.tr/ (22.03.2023)

https://www.meb.gov.tr/belirligunler/10kasim/inkilaplari/siyasi/cumhuriyet.htm (22.03.2023)

Resim 1. Çallı, İ. (1923). Zeybekler Kurtuluş Savaşı'nda [tuval üzerine yağlıboya]. ARHMK. https://www.kulturportali.gov.tr/portal/ibrahim-calli

Resim 2. Çelebi, A. A. (1932). Silah Arkadaşları [muşamba üzerine yağlıboya]. ARHMK. http://www.leblebitozu.com/11-turk-ressamin-fircasindan-kurtulus-savasi/

Resim 3. Dikmen, H. (1933). Kurtuluş Savaşı [tuval üzerine yağlıboya]. ARHMK.https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/38824

Resim 4. İsmail, N. (1933). Vatan Emredince [tuval üzerine yağlıboya]. ARHMK. https://arhm.ktb.gov.tr/repo/uploads/21122020212235-8ad4f809-9272-460a-9630-8104dee92011-cs.jpg

Resim 5. İsmail, N. (1933). Son Mermi [tuval üzerine yağlıboya]. ARHMK. https://arhm.ktb.gov.tr/repo/uploads/21122020212349-cc78ef82-ac02-4c23-a8aa-9f408995216e-cs.jpg

Resim 6. Yetik, A. S. (1928). Topçular [tuval üzerine yağlıboya]. ARHMK. https://arhm.ktb.gov.tr/repo/uploads/07032022105957-63bbf43e-78f0-45f6-92ed-e99bcbc48a4f-cs.jpg

Resim 7. Lifij, H. A. (1932). Karagün [tuval üzerine yağlıboya]. ARHMK. https://arhm.ktb.gov.tr/repo/uploads/22122020135841-dfe33ecd-72eb-4d22-8efd-f72faecf4ebf-cs.jpg

ATATÜRK'ÜN MİLLİ EGEMENLİK İLE İLGİLİ SÖZLERİ

ATATURK'S WORDS ABOUT NATIONAL SOVEREIGNTY

Günel Hümmetova (Peniyeva) Saleh

Azerbaycan, Bakü, Azerbaycan Devlet Pedaqoji Yünversitesi, öğretmen

ORCID ID:0000-0002-8916-3484

ÖZET

Herhangi bir ülke, bağımsız devletini kurmak için birkaç yıl boyunca birçok savaş verir ve bunu başarır. Yıllar süren mücadele sonucunda yeni bir düzen, yeni bir yaşam biçimi ve bağımsız bir devlet ortaya çıktı. Türk milleti tarih boyunca milli değerlerini hep korumuş ve geliştirmiştir. Bu, devletin toplumuna ve halkına her zaman güven duymasından kaynaklanıyordu. Bu güven neticesinde milli egemenliği elde etmiştir. Halk, ulusal egemenliğin en önemli unsurudur. Çünkü egemenlik, halkın sahip olduğu bir sistemi içerir. Bu nedenle halkın yönetimde söz hakkı vardır ve birinci sıradadır. Kısaca ulusal egemenlik, bir toplumun kendi kendini yönetebilme yeteneğidir ve bu yetenek, seçim olduğunda toplumun oy kullanma ve bağımsız olarak kendi adayını seçme hakkına sahip olmasından oluşur. Dolayısıyla ulusal egemenlikte toplumun seçme ve seçilme hakkı elinden alınamaz, halkın yönetimde söz sahibi olması ve devleti yönetme yetkisinin belli bir zümreye ait olmaması.

Ulusal egemenlik ilkesinin kendisi, devlet sistemindeki hizmet ve işlevleri aynı olan birkaç ilke tarafından desteklenmektedir. Milli egemenlik ilkesini en iyi destekleyen ilkeler halkçılık ve cumhuriyetçilik ilkeleridir. Çünkü demokrasi ile yönetilen her toplum ulusal egemenliğe sahip olmalıdır. Yani halkın devletin mevcut mevkilerini seçme ve katılma hakkı vardır. Ulusal egemenlik sayesinde toplumun devlete olan güveni büyük ölçüde artmıştır. Ayrıca devlet, toplumuna daha fazla güvenmeye başladı. Atatürk'ün milli egemenlik ile ilgili sözlerine bakalım

"Egemenlik, hiçbir mâna, hiçbir şekil ve hiçbir renkte ve işarette ortaklık kabul etmez". 1922 (Nutuk II, S. 700)

"Hiç şüphe yok, devletimizin ebedi müddet yaşaması için, memleketimizin kuvvetlenmesi için, milletimizin refah ve mutluluğu için hayatımız, namusumuz, şerefimiz, geleceğimiz için ve bütün kutsal kavramlarımız ve nihayet her şeyimiz için mutlaka en kıskanç hislerimizle, bütün uyanıklığımızla ve bütün kuvvetimizle millî egemenliğimizi muhafaza ve müdafaa edeceğiz." 1923 (Atatürk'ün S.D. I, S. 298)

"Millî emeller, millî irade yalnız bir şahsın düşünmesinden değil bütün millet fertlerinin arzularının, emellerinin bileşkesinden ibarettir." 1923 (Atatürk'ün S.D. II, S. 95)

"Egemenlik kayıtsız ve şartsız milletindir." 1923 (Atatürk'ün S.D. II, S. 58)

"Millî egemenlik öyle bir nurdur ki, onun karşısında zincirler erir, taç ve tahtlar yanar, yok olur. Milletlerin esareti üzerine kurulmuş müesseseler her tarafta yıkılmağa mahkûmdurlar." 1929 (Atatürk'ün B. N., S. 82-83)

Buradan da anlaşılacağı gibi, ulusal egemenlik, bağımsız bir devletin varlığı için gerekli olan en önemli ilkedir.

Anahtar kelimeler: Atatürk, milli egemenlik, demokrasi

ABSTRACT

Any country fights many wars for several years to establish its independent state and succeeds. As a result of years of struggle, a new order, a new way of life and an independent state emerged. The Turkish nation has always preserved and developed its national values throughout history. This was due to the

fact that the state always trusted its society and people. As a result of this trust, he obtained national sovereignty. People are the most important element of national sovereignty. Because sovereignty involves a system owned by the people. Therefore, the people have the right to speak in the administration and are in the first place. In short, national sovereignty is the ability of a society to govern itself, and this ability consists of the society having the right to vote and independently choose its own candidate when there is a choice. Therefore, in national sovereignty, the people's right to choose and be elected cannot be taken away, the people have a say in the government and the authority to rule the state does not belong to a certain group.

The principle of national sovereignty itself is supported by several principles that have the same functions and services in the state system. The principles that best support the principle of national sovereignty are the principles of populism and republicanism. Because every society governed by democracy must have national sovereignty. That is, the people have the right to choose and participate in the current positions of the state. Thanks to national sovereignty, the society's trust in the state has greatly increased. Also, the state began to trust its society more. Let's look at Atatürk's words about national sovereignty

" Sovereignty can never accept partnership in terms of any form, meaning party color or emblem." 1922 (The Speech II, page 700

" There is no doubt that we will protect and defend our national sovereignty in our most jealous and alert mood and with all our might for the sake of the eternal life of our state, the strengthening of our country, the comfort and happiness of our nation as well as for the sake of our lives, pride, honor and future as well as all our sacred concepts and finally all we possess." 1923 (Atatürk' s S.D.I, page 298)

"*National will and national determination do not only consist of the ideas of an individual but is a combination of the will of all the individuals of the nation.* "1923 (Atatürk 's S.D.I, page 95)

*" Sovereignty belongs to the nation unconditionally.*1923 (Atatürk's S.D.II, page 58)

"National sovereignty is such a light that chains melt, crowns and thrones burn and disappear against it. Institutions established on the slavery of nations are bound to be demolished everywhere." 1929 (Atatürk's B.N., page 82-83)

As can be understood from here, national sovereignty is the most important principle necessary for the existence of an independent state.

Key words: Atatürk, national sovereignty, democracy

Giriş

Konunun alaka düzeyi, ulusal egemenliğin incelenmesi ve Atatürk'ün bu konudaki sözlerinin incelenmesidir. Burada aynı zamanda millî egemenlik kavramının tarihçesi, gerekçesi ve dayanağı tanımlanmaktadır. Milli egemenlik kavramının devletin temel unsurlarından biri olduğunun ve ayırt edici özelliğinin keşfedilmesi konunun incelemesini oluşturmaktadır. Aynı zamanda devletin oluşumu için ortak özelliklere sahip ve belli bir toprağa (ülkeye) yerleşmiş halklar üzerinde birleşik ve üstün bir siyasal iktidar uygulayabilme gibi ilkelerin analizi de tasavvur edilmektedir. çeşitli yönler.

Devletin temel unsuru olan bağımsızlığın temeli olan egemenlik, sınırsız yetkiye ve emir, emir ve yaptırım uygulama yetkisine sahiptir. Dolayısıyla, devletteki egemenlik benzersiz olmakla birlikte, iç ve dış olmak üzere iki biçimi vardır. İç egemenlik, devlet gücünü, dış egemenlik ise, devletin siyasal gücünün, gücü elinde bulunduran diğer gerçek ve tüzel kişilerden üstün olmasını, yönetme ve yönetme yetkisine sahip olmasını, kısacası "bağımsızlık" olarak tezahür etmesini içermektedir. yani devlet, devletin bağımsızlığı olarak kendini gösterir. Dolayısıyla bir devlet, uluslararası arenada gönüllü olarak kabul ettiği kısıtlamalar dışında her türlü kısıtlamaya tabidir.

Aynı zamanda bir devletin bağımsızlığı, egemenliği, gücü, siyasi gücü, devlet gücü ile gerçekleşir. Devletin belirli sınırlar içinde yerleşik bir halk topluluğuna, istikrarlı bir siyasi teşkilata ve en azından kurumsal güce sahip olduğunu da belirtmek gerekir. Bu anlamda devlet karakterine sahip her toplumun üstün bir otoriteye veya güce ihtiyacı vardır ve olmalıdır.

1. Milli egemenlik-halk egemenliği anlayışı nedir?

Buradan, modern anlamda devletin ilk oluştuğu zamandan günümüze kadar merkezi egemenlik ve siyasal iktidar kavramının var olduğu sonucuna varılabilir. Egemenlik kavramı sadece insan egemenliği anlamında değil, insan egemenliği anlamında da detaylandırılmış ve aralarında en temel iki türün - halk egemenliği ve ulusal egemenlik teorileri - yaygın olduğu insan egemenliği teorileri oluşturulmuştur. Bu iki egemenlik teorisinin anlamı ve uygulamaları, ilk geliştirildiklerinden beri çok farklı anlamlara sahip olmuştur. Son zamanlarda anayasacılık, hukuk devleti, hukuk devleti, anayasal demokrasi, küreselleşme, insan hakları vb. gibi ifadelerin gelişmesi ve bu alanlardaki gelişmeler bu iki insan egemenliği teorisinde önemli değişiklikler yaratmıştır. . Modern zamanlarda devletin sınırsız ve mutlak egemenliğe sahip olduğunu, demokratik bir hukuk devleti olduğunu söylemek mümkün değildir, çünkü bir hukuk devleti olan demokratik devlet artık sınırlı bir devlettir.

Ulusal egemenlik ve halk egemenliği kavramlarının tarihine bakacak olursak, bu iki kavramın yaratılış tarihinin Rousseau'nun fikirlerine ve Fransız Devrimi'ne kadar uzandığını görürüz. Aslında her ikisinin de aynı anlamı ifade ettiğini düşünsek bile millet ve halk kavramlarının tanımından bunun doğru olduğunu görürüz. İnsan kavramının tanımına bakacak olursak, halk kavramının belli bir zaman ve mekanda yaşayan insan topluluğu, millet kavramının ise ortak bir geçmişe ve ortak geçmişe sahip insanların oluşturduğu topluluk olduğunu görürüz. bu geçmişi koruyarak gelecekte birlikte yaşama arzusu ve bilinci. Buradan milletin geçmişi ve geleceği olmayan bir kalabalık olduğu halde, milletin manevi ve kültürel bir şahsiyet olduğu sonucuna varabiliriz.

2.Atatürk'ün milli egemenlik ile ilgili sözleri

Atatürk'ün egemenlik ile ilgili sözlerine bakacak olursak bir dehanın ulusal egemenliğinin hayatta hiçbir şeyle eş tutulamayacağını görürüz. Aynı zamanda Atatürk, toplumda en yüksek hürriyetin, en yüksek eşitlik ve adaletin sürekli olarak sağlanması ve korunmasının ancak milli egemenliğin tam ve mutlak anlamda tesis edilmesine ve dolayısıyla hürriyet, eşitlik ve adaletin temeli olduğuna dikkat çekmiştir. ulusal egemenliktir. Toplumumuzda ve devletimizde sınırsız özgürlüğün milli egemenlik sayesinde gerçekleştiğini de vurguladı. Atatürk'ün milli egemenlik ile ilgili sözlerine bakarsak, bunları veya diğer fikirleri açıkça görebiliriz.

1. Egemenlik, hiçbir mâna, hiçbir şekil ve hiçbir renkte ve işarette ortaklık kabul etmez. 1922 (Nutuk II, S. 700)

2. Toplumda en yüksek hürriyetin, en yüksek eşitlik ve adaletin devamlı şekilde sağlanması ve korunması ancak ve ancak tam ve kat'î mânasiyle millî egemenliğin kurulmuş bulunmasına bağlıdır. Bundan ötürü hürriyetin de, eşitliğin de, adaletin de dayanak noktası millî egemenliktir. Toplumumuzda, devletimizde hürriyet sonsuzdur. Ancak onun hududu, onu sonsuz yapan esasın korunmasıyla mevcut ve çevrilidir.

3. Bir insan, belki kendi arzusiyle şahsî hürriyetini yok etmek ister, fakat bu teşebbüs koca bir milletin hayatına ve hürriyetine zarar verecekse, muazzam ve şerefle dolu bir millet hayatı, bu yüzden sönecekse ve o milletin çocukları ve torunları bu yüzden yok olacaksa bu teşebbüsler hiçbir vakit meşru ve kabule değer olamaz. Ve hele böyle bir hareket hiçbir vakit hürriyet namına müsamaha ile telâkki edilemez.

4. Hiç şüphe yok, devletimizin ebedi müddet yaşaması için, memleketimizin kuvvetlenmesi için, milletimizin refah ve mutluluğu için hayatımız, namusumuz, şerefimiz, geleceğimiz için ve bütün kutsal kavramlarımız ve nihayet her şeyimiz için mutlaka en kıskanç hislerimizle, bütün uyanıklığımızla ve bütün kuvvetimizle millî egemenliğimizi muhafaza ve müdafaa edeceğiz. 1923 (Atatürk'ün S.D. I, S. 298)

5. Millî emeller, millî irade yalnız bir şahsın düşünmesinden değil bütün millet fertlerinin arzularının, emellerinin bileşkesinden ibarettir. 1923 (Atatürk'ün S.D. II, S. 95)

6. Egemenlik kayıtsız ve şartsız milletindir. 1923 (Atatürk'ün S.D. II, S. 58)

7. Kuvvet birdir ve o milletindir. 1937 (Atatürk'ün K.A.N., S. 41)

8. Millî egemenlik öyle bir nurdur ki, onun karşısında zincirler erir, taç ve tahtlar yanar, yok olur. Milletlerin esareti üzerine kurulmuş müesseseler her tarafta yıkılmağa mahkûmdurlar. 1929 (Atatürk'ün B. N., S. 82-83)

9. Bir millet, varlığı ve hukuku için bütün kuvvetiyle, bütün fikri ve maddî güçleriyle alâkadar olmazsa, bir millet kendi kuvvetine dayanarak varlığını ve bağımsızlığını temin etmezse şunun, bunun oyuncağı olmaktan kurtulamaz. Millî hayatımız, tarihimiz ve son devirde idare tarzımız, buna pek güzel delildir. Bu sebeple teşkilâtımızda millî güçlerin etken ve millî iradenin hâkim olması esası kabul edilmiştir. Bugün bütün cihanın milletleri yalnız bir egemenlik tanırlar: Millî egemenlik... 1920 (Nutuk III, S. 1185)

10. Dünyanın belli başlı milletlerini esaretten kurtarmak için egemenliklerine kavuşturan büyük fikir akımları, köhne müesseselere ümit bağlayanların, çürümüş idare usullerinde kurtuluş kuvveti arayanların amansız düşmanıdır. 1923 (Atatürk'ün S.D. I, S. 309)

11. Arkadaşlar! Türkiye devletinde ve Türkiye devletini kuran Türkiye halkında tacidar yoktur, diktatör yoktur! Tacidar yoktur ve olmayacaktır. Çünkü olamaz.

12. Bütün cihan bilmelidir ki artık bu devletin ve bu milletin başında hiçbir kuvvet yoktur, hiçbir makam yoktur. Yalnız bir kuvvet vardır. O da millî egemenliktir. Yalnız bir makam vardır. O da milletin kalbi, vicdani ve mevcudiyetidir. 1923 (Atatürk'ün S.D. I, S. 300)

13. Egemenliğine doğrudan doğruya sahip olmanın kıymetini pek iyi anlayan ve pek iyi bilen millet, bu mukaddes egemenliğine karşı başgösterecek her tehlikeyi kahredecektir. 1923 (Atatürk'ün S.D. II, S. 135)

14. Millî egemenlik uğrunda canımı vermek, benim için vicdan ve namus borcu olsun. 1923 (Atatürk'ün S.D. II, S. 76)

15. Kendilerine bir milletin tahili bırakılan adamlar, milletin kuvvet ve kudretini yalnız ve ancak yine milletin hakikî ve elde edilmesi mümkün menfaatleri yolunda kullanmakla görevli olduklarını bir an hatırlarından çıkarmamalıdırlar. Bu adamlar düşünmelidirler ki, bir memleketi zabt ve işgal etmek o memleketin sahiplerine hâkim olmak için kâfi değildir. Bir milletin ruhu zabtolunmadıkça, bir milletin azim ve iradesi kırılmadıkça, o millete hâkim olmanın imkânı yoktur. Halbuki asırların getirdiği bir millî ruha, hiçbir kuvvet mukavemet edemez.

16. Mahkûm olmak istemeyen bir milleti, esareti altında tutmağa gücü yetecek kadar kuvvetli müstebitler artık dünya yüzünde kalmamıştır. 1924 (Atatürk'ün B.N., S. 81)

17. Büyük Millet Meclisi Türk milletinin asırlar süren aramalarının özeti ve onun bizzat kendisini idare etmek şuurunun canlı bir timsalidir.

18. Türk milleti mukadderatını Büyük Millet Meclisinin kifayetli ve vatanperver eline tevdi ettiği günden itibaren karanlıkları sıyırıp kaldırmış ve ümitle istikbale yönelmiştir.

19. Yeni Türkiye Hükümetinin öz cevheri millî hâkimiyettir. Milletin kayıtsız ve şartsız hâkimiyetidir. (1923)

20. Gerek askerlik, gerekse siyaset hayatımın bütün devir ve safhalarını dolduran mücadelelerimde daima hareket düsturum millî iradeye dayanarak milletin, vatanın muhtaç olduğu gayelere yürümek olmuştur. (1920)

SONUÇ

Tün söylediklerimizden böyle sonuç ala biliriz ki,

--ulusal egemenlik, bağımsız bir devletin varlığı için gerekli olan en önemli ilkedir,

-- bütün cihanın milletlerinin yalnız bir Millî egemenliği tanırlar

-- Atatürk'ün milli egemenlik ile ilgili sözlerinden ordunun varlığının ve yönetiminin milli egemenlikten askıya alındığı anlaşılmaktadır.

KAYNAKLAR

1. **Milli Egemenlik** //ATATÜRK DİYOR Kİ! // Millî Egemenlik (Millî Hakimiyet) [elektronresur] https://www.ktb.gov.tr/TR-96463/milli-egemenlik.html

2. **Adnan Küçük** // Egemenlik (hâkimiyet), Halk egemenliği ve milli egemenlik tartişmalari ve egemenlik anlayişinda esaslı dönüşüm [elektronresur] https://dergipark.org.tr/tr/pub/mdergi/issue/16886/175835

ULUSAL EGEMENLİK VE CUMHURİYET KAVRAMLARININ AFİŞ – POSTER GÖRSELLERİNE YANSIMASI ÜZERİNE BİR İNCELEME VE ÖZGÜN BİR AFİŞ ÇALIŞMASI

AN INVESTIGATION UPON THE REFLECTION OF THE CONCEPTS OF NATIONAL SOVEREIGNTY AND REPUBLIC ON POSTERS AND AN ORIGINAL POSTER WORK

Kani ÜLGER

Doç. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

ORCID ID: 0000-0001-7435-175X

ÖZET

Milli Egemenlik ve Cumhuriyet kavramları, 1919-1922 yılları arasında birçok cephede gerçekleşen Türk Kurtuluş Savaşının askeri ve siyasi mücadelesinin sonucunda, Türk ordusunun Gazi Mustafa Kemal Atatürk başkomutanlığında zaferle çıktığı bir süreçte temellenmiştir. *Ulusal egemenlik* kavramı milletin azmi, kararı ve iradesi çerçevesinde, *cumhuriyet kavramı* ise halkın kendi kendini idare etmesi biçiminde bu tarihsel süreçte anlamını bulmuştur. Bu bağlamda, toplumların tarihinde büyük bir anlam ifade eden kavramlar üzerine, grafik sanatı ürünlerinden afiş-poster odağında eserler üretilmiştir. Bu araştırmanın amacı, ulusal egemenlik ve cumhuriyet kavramlarının işlendiği afiş-poster eserlerini inceleyerek, içerdikleri görselleri ve kompozisyon kurgusunu belirlemek ve bu sonuca göre, "ulusal egemenlik ve cumhuriyet" temalı özgün bir afiş uygulaması gerçekleştirmektir. Bu çalışma, nitel araştırma yönteminde betimsel tarama desenindedir. Araştırma kapsamında, alanyazın taramasıyla "Ulusal Egemenlik ve Cumhuriyet" kavramlarıyla ilgili toplam 94 adet görsele ulaşılmış, Pedagojik sanat eleştirisi *betimleme* ve *çözümleme* basamaklarıyla bu görseller incelenerek belirlenen kategoriler betimsel içerik analizine tabi tutulmuştur. Bu analiz sonucuna göre, *ulusal egemenlik* kavramı ile ilgili afiş-poster eserlerde en çok çocuk imgesi, Türk Bayrağı ve Atatürk resimleri, *cumhuriyet* kavramı ile ilgili afiş-posterlerde ise, Atatürk resimleri ve Türk Bayrağı yer almıştır. Bulgulara göre, *ulusal egemenlik* ve *cumhuriyet* kavramlarını konu edinen afiş-poster çalışmalarında ortak görseller olarak, Atatürk resimleri, Türk Bayrağı ve çocuk imgesi belirlenirken, kompozisyon kurgusu açısından ise, genellikle açık kompozisyonda simetrik / asimetrik bir yapıda ve kırmızı renk ağırlığında mavi renk içerdiği saptanmıştır. Bu sonuca dayalı olarak, yazar tarafından "*ulusal egemenlik ve cumhuriyet"* temalı özgün bir afiş uygulaması gerçekleştirilmiş ve metinde sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ulusal Egemenlik, Cumhuriyet, Gazi Mustafa Kemal Atatürk

ABSTRACT

The National Sovereignty and Republic concepts are the result of a political and military struggle, which is called the Turkish War of Independence. The Turkish army in this struggle gained a victory under the command of Gazi Mustafa Kemal Atatürk. In this historical process, the concept of the national sovereignty has been based on the determination, decision and will of the nation while the republic as the self-government of the people. On the other hand, some poster works regarding the graphic design included these concepts as a great meaning in the history of societies. The aim of this research is to examine the poster works upon the concepts of national sovereignty and republic to determine the images and the compositional setup in these works. Additionally, this study will carry out an original poster work with the theme of "national sovereignty and republic" as based on the current result. This study reached 94 posters related to the concepts of "National Sovereignty and Republic". These posters were examined by the pedagogical art criticism's stages as description and technical analysis regarding the images to determine categories. After that, determined categories examined by the content analysis. According to the findings, the concept of national sovereignty were consisted of images of the children, the Turkish Flag and Atatürk's

pictures generally, while the concept of republic were included Atatürk's pictures and the Turkish Flag. The content analysis determined the composition setup in these posters as the symmetrical-asymmetrical structure in the open composition with containing blue color in the weight of red color generally. In the end of this study, the author as considered the current result made an original poster application with the theme of “national sovereignty and republic” as presented in the text.

Keywords: The National Sovereignty, Republic, Gazi Mustafa Kemal Atatürk

GİRİŞ

Ulusal Egemenlik ve Cumhuriyet kavramları Türk Kurtuluş Savaşı’nın en önemli kavramları arasındadır. Dolayısıyla, bu kavramların öneminin tarihsel temelleri vardır. Türkiye yakın tarihinde, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Mîsâk-ı Millî sınırları için bir mücadele başlatılmış, 1919-1922 yılları arasında, çok cepheli siyasi ve askeri bir mücadelen (*Türk Kurtuluş Savaşı*, 2022) Türk ordusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk başkomutanlığında zaferle çıkmıştır. Ülke böylece, cumhuriyet yönetim biçimiyle birlikte ulusal egemenlik kavramının temellendiği tarihi bir süreçten geçmiştir.

Bu bağlamda, Ulusal egemenliği bir ilke olarak temellenmesini sağlayan gelişmeler; "Milletin azim ve kararı" açısından Amasya Tamimi, "Millî Kuvvetleri amil ve Millî iradeyi Egemen Kılmak" esası ile Erzurum Kongresi ve Sivas Kongresi'nde millet temsilcilerinin oybirliği ile kuvvetlendirilmiş olmasıdır. TBMM tarafından benimsenen "Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir, idare usulü halkın kendi kendini idare etmesi esasına dayanır" şekli ile 20 Ocak 1921 tarihli Anayasada yerini almıştır (Giritli, 1996, 347). Dolayısıyla, ulusal egemenlik Türkiye yakın tarihi açısından, milletin azmi, kararı ve iradesi çerçevesinde temellenen bir kavram olduğu söylenebilir.

Egemenlik, bir kamusal güç olarak devletle özdeşleşmiştir ki, söz konusu bu güç ile toplumsal ve siyasal alanı düzenlemek için kural koyma ve bunların gereklerini yerine getirme yetkisi olarak tanımlanabilir. Egemenlik kavramı, Latincede en yüksek, en üst anlamlarına gelen “superanus” teriminden türemiştir. Souveraineté (egemenlik) ise, bir devletin mutlak ve sürekli gücünü nitelemek için kullanılmıştır. Egemenlik, bu bağlamda mutlaktır. Egemenlik, güç, işlev ya da süre açısından sınırlandırılmamıştır. Dünya tarihi açısından egemenlik kavramı Fransız Devrimi 1789 yılından sonra tek yetkin biçimde “*ulusal egemenlik*” olarak belirmiştir. Dolayısıyla Fransız Devrimi’nden sonraki süreçte, modern devlet ile ulus-devlet özdeşleşmiştir. Bu durumun doğrudan sonucu egemenliğin ulusa aktarılması olarak görülebilir (aktaran Beriş, 2008, 56-59). Diğer yandan, Arapça’da toplu halde bulunan halk anlamına gelen "cumhur" kökünden gelen *cumhuriyet* kelimesi etimolojik olarak "halka mahsus şey", "halka ait olan şey" demektir. Buna göre, devlet bağlamında cumhuriyet; "halka ait olan devlet" olarak tanımlanabilir. Cumhuriyet kelimesinin Fransızca’daki karşılığı "republique" kelimesi de benzer bir anlamı taşır (aktaran Gözler, 1999, 52).

Türkiye yakın tarihinde, monarşi yönetim biçiminin sonlanmasıyla birlikte yerini cumhuriyet yönetim biçiminin almış olmasıyla halkın egemenliğini temsil eden Türkiye Büyük Millet Meclisi ile devlet mevcudiyeti kendini belli eder (Acun, 2007, 49-50). Buna göre, *ulusal egemenlik* milletin azmi, kararı ve iradesi çerçevesinde anlamını bulan, halkın kendi kendini idare etmesi olarak tanımlanan *cumhuriyet* ile taçlanan bir kavram temelinde, Türkiye yakın tarihi açısından, ulusal egemenlik ve cumhuriyet kavramlarının birbirini bütünleyen iki kavram olduğu ileri sürülebilir.

Toplumların tarihine yön veren önemli olaylar gibi büyük bir anlam ifade eden kavramlar da her zaman sanatçıların duyarlılığında tekrar tekrar ele alınmış, görsel sanatlar ürünleri noktasında farklı sunumlarla belli bir yorum getirilerek bu kavramlar yansıtılmıştır. Görsel sanatlardan grafik sanatı açısından da bu kavramları yansıtan eserler görsel olarak toplumların ortak hafızasında yer ettiği söylenebilir. Bundan dolayı, grafik sanatı özellikle geniş halk kesimlerine mesaj veren afiş-poster ürünlerinde, toplumların tarihinde büyük bir anlam ifade eden kavramlara kayıtsız kalmamış, *ulusal egemenlik* ve *cumhuriyet* kavramları bağlamında eserler vermiştir. Dolayısıyla, bu çalışmanın amacı, Türkiye’de Ulusal Egemenlik ve Cumhuriyet kavramlarının konu edindiği grafik sanat ürünlerinden afiş-posterlerin görsel ve kompozisyon kurgusu açısından yansımasını incelemek, kullanılan görselleri ve kompozisyon kurgusunu belirlemektir. Bu çalışmanın alt amaçları ise

şöyledir: Türkiye'de Ulusal Egemenlik ve Cumhuriyet kavramlarının afiş-poster ürünlerine görsel olarak yansıması nasıldır? Türkiye'de Ulusal Egemenlik ve Cumhuriyet kavramlarını konu edinen afiş-poster ürünlerinde kompozisyon kurgusu nasıl düzenlenmiştir? Araştırma bulgularına dayalı olarak, araştırma sonucunun görsel bir ifadesi açısından, "Ulusal Egemenlik ve Cumhuriyet" temalı özgün bir afiş çalışması nasıl olabilir?

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Bu çalışma, nitel araştırma yönteminde betimsel tarama desenindedir. Tarama araştırmalarında çalışma konusundaki mevcut durum ortaya konulduğu için, tarama araştırmaları betimsel düzeydedir (aktaran Demirel, 2018). Betimleyici araştırmalarda bir durum tespiti yapabilmek için, *frekans* istatistiği kullanılarak, incelenen konunun genel özellikleri ortaya konulabilir (*Araştırma Yöntem ve…*, tarih yok). Betimsel tarama deseninde, araştırma konusu nesne hakkındaki mevcut durumu ortaya koyabilmek için, ilgili alan yazında "Ulusal Egemenlik" ve "Cumhuriyet" anahtar kelimeler ile literatür taraması yapılmıştır. Anahtar kelimelerle literatür taraması internet ortamındaki arama motorlarıyla yapılabilir (Aktaran Yıldırım, 2014, 145). Dolayısıyla, bu araştırma kapsamında, herkese açık olan *Google Akademik* ve *Google Görseller* veri tabanında *Ulusal Egemenlik* ve *Cumhuriyet* anahtar kelimeleriyle yapılan tarama sonucunda ulaşılan belge ve görseller doküman analiz tekniğinde incelenerek, araştırma konusuyla doğrudan ilişkili doküman ve görseller araştırmaya dâhil edilmiştir. Bu araştırma kapsamında, "Ulusal Egemenlik ve Cumhuriyet" anahtar kelimesiyle yapılan taramalar sonucunda araştırma konusuyla doğruda ilişkili toplam 94 adet görsele ulaşılmıştır. Yapılan içerik analiziyle elde edilen bulgular tablo biçiminde frekans istatistiğiyle sunulmuştur. Betimsel içerik analizinde verilerle ilgili *frekans* (*f*) değerleri araştırmacı tarafından incelenerek (Ültay, Akyurt ve Ültay, 2021, 199) yorumlanabilir. Buna göre, araştırmada incelenen görsellerin içerik analiz sonuçları dikkate alınarak, özgün bir afiş çalışması yazar tarafından uygulaması gerçekleştirilmiştir.

Araştırma konusuyla doğrudan ilişkili görseller Pedagojik Sanat Eleştirisi *Betimleme* ve *Çözümleme* basamaklarıyla incelenerek, belli kategoriler belirlenmiş ve bu kategoriler betimsel içerik analizine tabi tutulmuştur. Betimsel içerik analizi, araştırılacak konuya ilişkin belli tema/kategorilerde inceleme yapılarak ortaya konulmasıdır (Ültay ve Diğ., 191). Pedagojik eleştiride *betimleme* aşamasında, eserde görünür şeylerin, bilgi objelerinin gözlemlenerek listelenmesi söz konusudur. *Çözümleme* basamağında ise, sanatın eleman ve ilkeleri dikkate alınarak "Eser nasıl düzenlenmiştir?" teknik sorusuna cevaplar aranır. Bu aşamada renk, denge, kompozisyon gibi sanat eleman ve ilkeler incelenir (Alakuş ve Mercin, 2005, 41-42).

ARAŞTIRMA BULGULARI

Bu çalışmanın amacı doğrultusunda, Ulusal Egemenlik ve Cumhuriyet kavramlarını konu edinen afiş-poster eserlerde görsel olarak yansıma ve kompozisyon odağında nasıl düzenlendiğine ilişkin inceleme yapılmıştır. Buna göre, ilgili alan yazın taramasıyla ulaşılan eserler, pedagojik sanat eleştirisi *betimleme* ve *çözümleme* basamağıyla incelenerek, kategoriler belirlenmiş ve bu kategoriler betimsel içerik analizine tabi tutularak, *frekans* (*f*) değerleri Tablo 1 ve Tablo 2'de verilmiştir. Buna göre, "Ulusal Egemenlik" anahtar kelimesiyle yapılan taramalar sonucunda araştırma konusuyla doğrudan ilişkili toplam 45 adet görselde belirlenen kategoriler açısından içerik analizi, Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. "Ulusal Egemenlik" Kavramını İçeren "Afiş-Poster" Görsellerin Belirlenen Kategoriler Açısından Betimleme ve Çözümleme Aşamalarına Dayalı Olarak İçerik analizi

Anahtar Kelime / *Betimleme* Kategoriler	Ulusal Egemenlik	Frekans	*Çözümleme* Kategoriler	Ulusal Egemenlik	Frekans
Türk Bayrağı	********* ******* ********* *******	32	Mavi (Renk)	************ *********	21
Atatürk	********* ********* ***	21	Kırmızı (Renk)	************ *****	17
Çocuk	********* ******** ********* *********	35	Açık Kompozisyon	************ *********	21
İlk Meclis	******	6	Kapalı Kompozisyon	************ ********	20
Balon	********* *	10	Dağınık Kompozisyon	-	-
Gökyüzü	********* ******	15	Simetrik Denge	************ ************ **	26
			Asimetrik Denge	************ ****	16

Tablo 1 incelendiğinde, *ulusal egemenlik* kavramı en çok, çocuk imgesi (f = 35), Türk Bayrağı(f = 32) ve Atatürk resimleriyle (f = 21) yer aldığı anlaşılmaktadır. Bu görselleri sırasıyla, gökyüzü (f = 15), balon (f = 10) ve ilk meclis binası (f = 6) görselleri izlemiştir. Bulgulara göre, *ulusal egemenlik* kavramını içeren afiş-poster görsellerin çoğunda çocuk imgesi, Türk Bayrağı ve Atatürk resimlerinin görüldüğü söylenebilir. Bu ağırlıklı görsel sunum, gökyüzü, balon ve ilk meclis binası resimleriyle zenginleştirilmiştir. Bu türden bir görsel sunum, en çok simetrik (f = 26) bir dengede kapalı (f = 20) ya da açık kompozisyon (f = 21) olarak, ağırlıklı mavi (f = 21) ve kırmızı renk (f = 17) tonlarında kurgulandığı anlaşılmaktadır.

"Cumhuriyet" anahtar kelimesiyle yapılan taramalar sonucunda araştırma konusuyla doğrudan ilişkili toplam 49 adet görselde belirlenen kategoriler açısından içerik analizi, Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. “Cumhuriyet” Kavramını İçeren “Afiş-Poster” Görsellerin Belirlenen Kategoriler Açısından Betimleme ve Çözümleme Aşamalarına Dayalı Olarak İçerik analizi

Anahtar Kelime / *Betimleme* Kategoriler	Cumhuriyet	Frekans	*Çözümleme* Kategoriler	Cumhuriyet	Frekans
Türk Bayrağı	********** ********** ********** ********** **	42	Mavi (Renk)	*****	5
Atatürk	********** ********** ********** ******	49	Kırmızı (Renk)	********** ********** ********** ******	36
Halk	********** ***	13	Sarı (Renk)	**	2
Çocuk	*	1	Açık Kompozisyon	********** ********** ********** *****	35
İlk Meclis	********	8	Kapalı Kompozisyon	**********	10
Gökyüzü	*********	9	Dağınık Kompozisyon	**********	10
Türkiye Haritası	*	1	Simetrik Denge	********** **********	20
			Asimetrik Denge	********** ********** ***	23

Tablo 2 incelendiğinde, *cumhuriyet* kavramı ilgili görsellerde en çok, Atatürk (f = 49) fotoğraf ya da resimlerinin Türk Bayrağıyla (f = 42) yansıtıldığı söylenebilir. Halk (f = 13), gökyüzü (f = 9), ilk meclis binası (f = 8) görselleri ile Atatürk resmi veya fotoğrafı ve Türk Bayrağının başat sunumuyla, ilgili afiş-posterlerdeki görsel içeriğinin oluşturulduğu ileri sürülebilir. Tablo 2 incelendiğinde, kurgu açısından ilgili görsellerin çoğunlukla asimetrik (f = 23) bir dengede, açık kompozisyonda (f = 35) ve genellikle kırmızı renk (f = 36) ve tonlarında kurgulandığı söylenebilir.

SONUÇ

Bu araştırma sonucunda, *ulusal egemenlik* kavramını içeren afiş-posterlerde en çok, çocuk görseli, Türk Bayrağı ve Atatürk resim ya da fotoğraflarının görsel olarak yansıdığı belirlenmiştir. Mevcut araştırmada *Cumhuriyet* kavramını içeren afiş-posterlerde ise en çok, Atatürk resim veya fotoğraflarının Türk Bayrağıyla yansıtıldığı saptanmıştır. İlgili görsellerde kurgu açısından, simetrik ve asimetrik bir dengede açık kompozisyon kurgusunun baskın olduğu belirlenmiş, renk olarak da daha çok kırmızı renk ağırlığında mavi renk ile desteklendiği gözlemlenmiştir. Bu araştırmada ayrıca, Ulusal Egemenlik ve

Cumhuriyet kavramlarının yer aldığı afiş-poster eserlerde yansıyan görseller ile kompozisyon düzenleri uyarınca, araştırmanın ulaştığı sonuçlarının somut bir ifadesi olarak, özgün bir afiş çalışması nasıl olabilir sorusuna da cevap aranmıştır. Buna göre, araştırmanın ulaştığı sonuçlar açısından, *ulusal egemenlik* ve *cumhuriyet* kavramlarını içerecek özgün bir afiş çalışmasında, Atatürk ve Türk Bayrağıyla birlikte çocuk görseline yer verilebileceği söylenebilir. Bunun yanında, gökyüzü ve ilk meclis binası görsellerinin de mevcut tasarımda görsel hiyerarşi açısından çokça yer alan Atatürk resmi, Türk Bayrağı ve çocuk görsellerini zenginleştiren bir kompozisyonda düşünülebilir. Bu türden bir tasarım, görsel sunum açısından, açık kompozisyonda simetrik ya da asimetrik bir dengede ve kırmızı renk ağırlığında mavi rengin de içerikte yer alması biçiminde kurgulanabilir. Bu sonuca dayalı olarak, *ulusal egemenlik ve cumhuriyet* temalarını içeren özgün bir afiş tasarımı yazar tarafından uygulaması yapılarak, altta sunulmuştur:

“Ulusal Egemenlik ve Cumhuriyet” Temalı Özgün Afiş Çalışması:

Eser Adı:	Ulusal Egemenlik ve Cumhuriyet
İllüstrasyon/Uygulama:	Kani Ülger
Yapım Tarihi:	Mart 2023
Yapım Tekniği:	Dijital
Boyut:	35 x 50 cm

KAYNAKÇA

Acun, F. (2007). Osmanlı’nın Torunları Cumhuriyet’in Çocukları: Osmanlıdan Cumhuriyet’e Değişme ve Süreklilik. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15, 39-63. https://dergipark.org.tr/en/pub/sufesosbil/issue/11423/136464

Alakuş, A. O. ve Mercin, L. (2005). Sanat eleştirisi ve pedagojik eleştiri yönteminin incelenmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, (5), 36-46. https://dergipark.org.tr/tr/pub/zgefd/issue/47965/606859

Araştırma Yöntem ve Tekniklerinin Seçimi (tarih yok). https://www.bingol.edu.tr/media/205521/sayt-bolum9-Arastirma-Yontem-ve-Tekniklerinin-Secimi.pdf Adresinden 11.02.2023 tarihinde alındı.

Beriş, H. E. (2008). Egemenlik kavramının tarihsel gelişimi ve geleceği üzerine bir değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63(1), 55-80. Doi:10.1501/SBFder_0000002053

Demirel, E. T. (2018). Nicel araştırma tasarımı. Araştırma yöntemleri içinde 105-117 (Ed. Ş. Aslan). (1.Baskı). Eğitim Yayınevi: Konya https://acikerisim.firat.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11508/12158/6%20N%C4%B0CEL%20ARA%C5%9ETIRMA%20TASARIMI.pdf?sequence=1&isAllowed=y Adresinden 19.03.2023 tarihinde alındı.

Giritli, İ. (1996) Ulusal Egemenlik ve Atatürk. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 12: 347-356

Gözler, K. (1999). Hukuk Açısından Monarşi ve Cumhuriyet Kavramlarının Tanımı Sorunu. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 54(1). Doi: 10.1501/SBFder_0000001933

Türk Kurtuluş Savaşı (2022). https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrk_Kurtulu%C5%9F_Sava%C5%9F%C4%B1 Adresinden 12.07.2022 tarihinde alındı.

Ültay, E., Akyurt, H., Ültay, N. (2021). Sosyal bilimlerde betimsel içerik analizi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (10), 188-201.

Yıldırım, N. (2014). Meta analiz, *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemi* içinde 137-159 (Ed. M. Metin). Pegem Akademi: Ankara

MUSTAFA KAMAL ATATÜRKÜN UŞAQLARLA BAĞLI MİLLİ-MƏNƏVİ İDEALLARI NÜMUNƏ KİMİ

ABOUT MUSTAFA KAMAL ATATÜRK'S CHILDREN NATIONAL-SPIRITUAL IDEALS AS AN EXAMPLE

Mehriban SARDAROVA

Elmi işçi, Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti.

XÜLASƏ

Məqalədə Türkiyə Cümhuriyyətinin qurucusu və ilk dövlət başçısı böyük Mustafa Kamal Atatürkün zəngin irsində uşaqların xüsusi yeri milli-mənəvi ideallar konteksində araşdırılır. Atatürk irsində uşaqlar, onlara sevgisi, qayğısı, hər kəsə məlum olan görüntülərdən uşaqları heç vaxt rast gəlinməyən bir tərzdə siyasi, iqtisadi, sosial və mədəni tədbirlərdə böyüklərlə bərabərhüquqlu bir şəkildə yanında olmasına yer verməsi sıradan bir, yaxud təsadüfi hadisə deyildir. Atatürk kimi polad nizam-intizamlı hərbçi bir şəxsiyyətin uşaqlara qarşı yumşaqlığı kimi qavrana bilməz. Ona görə də, Atatürk irsində uşaqların yeri fenomenal hadisə kimi bir neçə istiqamətdən baxıla biləcək, araşdırılıb nəticə çıxarılacaq mövzudur.

Əvvəla onu qeyd edək ki, Cümhuriyyət qurulanacan Türkiyənin uğradıldığı saysız döyüşlərdə yüz minlərlə əsgər şəhid olmuş, ölkə büsbütün yetim uşaqların böhranı içində çabalayır, minlərlə uşaq kimsəsiz, evsiz, yurdsuz, yalnız həyatda qalmağa səy göstərən bir durumda idi. Bu yöndən baxsaq, vətənini həyatında artıq sevən bir dövlət başçısının vətən övladlarına sevgisi, yanğısı kimi dəyərləndirmək olar. Digər tərəfdən isə ətrafındakılara və dövləti idarə orqanları rəhbərlərinə, eləcə də onunla siyasi danışıqlar aparmağa gələn xarici ölkə rəsmilərinə müdrikcəsinə anlatdığı məqamlar vardır. Əvvəla, Atatürkün uşaqları çox sevməyi inkaredilməzdir. Atatürkə görə, uşaq sevgi deməkdir. Təsadüfi deyildir ki, Atatürk deyir, "Uşaqlar gələcəyimizin təminatı, yaşama sevincimizdir." Atatürkə görə, uşaqlar sevgidir, saflıq, təmizlik, dürüstlük, səmimiyyətdir. Atatürkün yaxın ətrafındakıların xatirəsinə görə, uşaqlardan bəhs edərkən demişdi, "Üşaqlıq nə gözəl şey...Uşaqlar nə gözəl, nə dadlı yaradılışdır deyilmi? Ən çox xoşuma gedən halları nədir, bilirsənmi? İkiüzlü olmamaları, bütün istək və duyğularını içlərindən gəldiyi kimi açıqlamaları..." Bu baxımdan dürüstlük, vicdan, ədalət rəmzi böyük Atatürk uşaqların varlığından bir tərbiyə vasitəsi kimi istifadə edir, yaxın ətrafında sevdiklərinə hansı yaşda olurlarsa olsun, "cocuk/uşaq" deyə müraciət etməklə vurğuladığı bu məqamla demək istəyirdi ki, onları sürəkli şəkildə saf, dürüst, səmimi, dedi-qodusuz fəaliyyət təmsil etsinlər, hər bir zaman onları ətrafında uşaqcasına təmiz görmək istəyir, gələcəyin iqbal işığı, məmləkəti əsl işığa bürüyəcək qüvvə məhz uşaqlıqdır.

Bundan əlavə, gələcəyə ötürdüyü ismarıc da bundan ibarət idi, cümhuriyyət o zaman yaşayar ki, doğru görüşlü uşaq kimi gələcək təmsilçiləri olsun. Fikirlərinin birində bildirir: *"Türk milletinin geleceği, bugünkü çocuklarının doğru görüşü ve yorulmak bilmeyen çalışma azmi ile büyük ve parlak olacaktır."*

Atatürk irsində uşaqların yeri araşdırıldıqca mahiyyət içində mahiyyətlərin gizləndiyi üzə çıxır. O cocuqluq kimi bir dəyərin yolunun aydınlıqdan keçdiyini vurğulayır, uşaqları yetişdirən ana-atalarına, müəllimlərinə səslənir, tövsiyələr verir.

Atatürkün dünyada ilk olaraq Türk üşaqlarına hədiyyə etdiyi 23 Nisan bayramı bir uşaq bayramı hüdudundan aşaraq məzmununda dərin mənalar daşıyır. Bənzərsiz 23 Nisan bayramı bir tərəfdən keşmişin iztirablarından doğan bu günü ifadə edirsə, digər tərəfdən də gələcəyi quran, yaradan uzaqgörən bir milli-mənəviyyat hadisəsidir.

Ümumiyyətlə, mahiyyəti nəzərə almadıqda belə, Atatürk kimi dahi insanın uşaqlarla dostluğu özü də bir örnəkdir. Zirvə şəxsiyyətlərin daşıdığı ürəyin xəbərçisidir. Təəssüf ki, ondan sonra da, günümüzdə də belə bir dostluq nümunəsinə çox az rast gəlinməkdədir. Bununla belə, öz siyasi rəhbərlik fəaliyyətində Atatürk irsindən örnək götürən böyük liderlər də yox deyildir.

Açar sözlər: Atatürk, Atatürk və uşaqlar, milli-mənəvi ideallar, 23 Nisan, Milli Suverenlik və Uşaq Bayramı Günü, Atatürk Mərkəzi

ABSTRACT

In the article, the special place of children in the rich heritage of the great Mustafa Kemal Atatürk, the founder of the Republic of Turkey and the first head of state, is examined in the context of national and moral ideals. In Atatürk's legacy, it is not an ordinary or accidental event that children, his love, care for them, and his presence in political, economic, social and cultural events in a way that is never seen before, are seen by everyone. A steel-disciplined military man like Atatürk cannot be perceived as the softness of a personality towards children. Therefore, the place of children in Atatürk's legacy is a subject that can be looked at from several directions and drawn conclusions from.

First of all, let's note that hundreds of thousands of soldiers were martyred in the countless battles that Turkey suffered before the establishment of the Republic, and the country struggled with the crisis of orphaned children. If we look at it from this point of view, it can be appreciated as the love and fire of a head of state who loves his country already in his life. On the other hand, there are points that he wisely explained to those around him and to the heads of state administration bodies, as well as to foreign officials who came to conduct political negotiations with him. First of all, it is undeniable that Atatürk loved children very much. According to Atatürk, a child means love. It is no coincidence that Atatürk said, "Children are the guarantee of our future, our joy in life." According to Atatürk, children are love, purity, cleanliness, honesty and sincerity. According to the memory of Atatürk's close circle, when talking about children, he said, "Childhood is a beautiful thing. Children are a beautiful and delicious creation, aren't they? Do you know what my favorite situations are? They should not be hypocrites, express all their desires and emotions as they come from inside..." In this regard, the symbol of honesty, conscience, and justice, Atatürk uses the presence of children as a means of education, addressing loved ones around them as "children" no matter what age they are. with this point he emphasized, he wanted to say that they should be constantly represented by pure, honest, sincere, gossip-free activities, he always wants to see them clean like children around him, the bright light of the future, the force that will cover the country in true light is childhood.

In addition, the message he sent to the future consisted of this, the republic will live only if it has future representatives like children with right views. In one of his thoughts, he states: "The future of the Turkish nation will be great and bright with the right meeting of today's children and tireless determination to work." Or, he recommends protecting childhood from all expected and unexpected exploitation: "Children should be protected from all kinds of neglect and exploitation, They should be treated more specially than adults in any case."

When examining the place of children in Atatürk's legacy, it is revealed that essences are hidden in the essence. He emphasizes that the path to a value like childhood is clear.

The Nisan 23 holiday, which Atatürk gave to Turkish children for the first time in the world, is more than just a children's holiday and has deep meanings in its content. The unique Nisan 23 holiday, on the one hand, represents this day born from the sufferings of the raisin, and on the other hand, it is a visionary national-spiritual event that builds and creates the future.

In general, even if the essence is not taken into account, the friendship of a genius like Atatürk with children is an example in itself. The peak is the herald of the heart carried by the personalities. Unfortunately, even after that, even today, such an example of friendship is rare. However, there are also great leaders who take an example from Atatürk's legacy in their political leadership activities.

Key words: Atatürk, Atatürk and children, national and moral ideals, 23 Nisan, National Sovereignty and Children's Day, Atatürk Center

GİRİŞ

Dünya liderlərinin böyük, çoxşaxəli irsində bir mövzu, bir müstəvi vardır ki, o, yaşından, mövqeyindən, məşğulluq sahəsindən, dilindən, inancından, milliyətindən asılı olmayaraq hər kəsin xüsusi maraq dairəsindədir. Bu, böyük liderlərin cəmiyyətin ən kiçik üzvlərinə bəslədiyi böyük ideallardır.

Doğrudur, bu münasibət bir tərəfdən, incə, həssas, nikbin duyğular oyadır, digər tərəfdən də düşündürücü məqamlara diqqəti çəkir. Çünki hər bir ölkənin gələcəyi orada uşaqların necə tərbiyə olunması, hansı ideallara qulluq etməsi ilə düz mütənasibdir. Ona görə də dünya liderlərinin uşaqlara diqqət və qayğısı, onlara müraciəti, tövsiyəsi sıradan bir fikir olmayıb həmin liderin ölkəsinin gələcəyi ilə bağlı proqram xarakterli konsepsiyasıdır.

Böyük filosof-alimimiz Xudu Məmmədovun şüar kimi səslənən bir aforizmində deyilir: "Üzünü gəncliyə tut, səsin gələcəyə çatsın".

Həqiqətən də, dünya liderlərinin gəncliyə müraciəti onların gələcəyə ismarışıdır. Bunu onların üzünü uşaqlara tutub gələcəklə bağlı ifadə etdiyi arzuları, ümidləri, hədəfləri və məqsədlərinin məzmununda təzahür edən milli-mənəvi ideallarından görmək olur.

Türkiyə Cümhuriyyətinin banisi, XX əsrin bəşəriyyətə verdiyi böyük dühalardan biri, Türk dünyasının qürur mənbəyi Mustafa Kamal Atatürkün mənəvi ideallarından nəinki yazmaq, hətta düşünmək belə insanı ruhən zənginləşdirir. Bütün dünyaya ilham verən, hərbi, siyasi zəkasına görə nəsilləri özünə heyran qoyan Atatürkün insani münasibətləri içində bir guşə həmişə incə duyğular oyatmaqla insanları bir daha heyrətə gətirir. Bu onun uşaqlara bənzəri olmayan sevgisi, baxışı, irəli sürdüyü ideyalar, bəslədiyi böyük ideallardır.

1. Mustafa Kamal Atatürkün uşaq sevgisi

Atatürk irsində uşaqlar, onlara sevgisi, qayğısı, hər kəsə məlum olan görüntülərdən uşaqları heç vaxt rast gəlinməyən bir tərzdə siyasi, iqtisadi, sosial və mədəni tədbirlərdə böyüklərlə bərabərhüquqlu bir şəkildə yanında olmasına yer verməsi sıradan bir, yaxud təsadüfi hadisə deyildir. Atatürk kimi polad nizam-intizamlı hərbçi bir şəxsiyyətin uşaqlara qarşı yumşaqlığı kimi qavrana bilməz. Ona görə də, Atatürk irsində uşaqların yeri fenomenal hadisə kimi bir neçə istiqamətdən baxıla biləcək, araşdırılıb nəticə çıxarılacaq mövzudur.

Əvvəla onu qeyd edək ki, Cümhuriyyət qurulanacan Türkiyənin uğradıldığı saysız döyüşlərdə yüz minlərlə əsgər şəhid olmuş, ölkə büsbütün yetim uşaqların böhranı içində çabalayırdı. Bu yöndən baxsaq, vətənini həyatında artıq sevən bir dövlət başçısının vətən övladlarına sevgisi, yanğısı kimi dəyərləndirmək olar. Digər tərəfdən isə ətrafındakılara və dövləti idarə orqanları rəhbərlərinə, eləcə də onunla siyasi danışıqlar aparmağa gələn xarici ölkə rəsmilərinə müdrikcəsinə anlatdığı məqamlar vardır.

Əvvəla, Atatürkün uşaqları çox sevməyi inkaredilməzdir. Atatürkə görə, uşaq sevgi deməkdir. Təsadüfi deyildir ki, Atatürk deyir, "Uşaqlar gələcəyimizin təminatı, yaşama sevincimizdir." Gələcəyin təminatı saf duyğulardan, təmizlikdən, səmimiyyətdən, hiyləsiz-riyasız yaşam tərzindən keçdiyi üçündür ki, Atatürkə görə, uşaqlar sevgidir, saflıq, təmizlik, dürüstlük, səmimiyyətdir. Yalnız uşaq kimi məsum olmaq əbədi sevinclərə səbəbdir. Atatürkün yaxın ətrafındakıların xatirəsinə görə, uşaqlardan bəhs edərkən demişdi, "Üşaqlıq nə gözəl şey..Uşaqlar nə gözəl, nə dadlı yaradılışdır deyilmi? Ən çox xoşuma gedən halları nədir, bilirsənmi? İkiüzlü olmamaları, bütün istək və duyğularını içlərindən gəldiyi kimi açıqlamaları..." Bu baxımdan dürüstlük, vicdan, ədalət rəmzi böyük Atatürk uşaqların varlığından bir tərbiyə vasitəsi kimi istifadə edir, yaxın ətrafında sevdiklərinə hansı yaşda olurlarsa olsun, "cocuk/uşaq" deyə müraciət etməklə vurğuladığı bu məqamla demək istəyirdi ki, onları sürəkli şəkildə saf, dürüst, səmimi, dedi-qodusuz fəaliyyət təmsil etsinlər, hər bir zaman onları ətrafında uşaqcasına təmiz görmək istəyir, gələcəyin iqbal işığı, məmləkəti əsl işığa bürüyəcək qüvvə məhz uşaqlıqdır.

Bundan əlavə, gələcəyə ötürdüyü ismarıc da bundan ibarət idi, cümhuriyyət o zaman yaşayar ki, doğru görüşlü uşaq kimi gələcək təmsilçiləri olsun. Fikirlərinin birində bildirir: "Türk milletinin geleceği, bugünkü çocuklarının doğru görüşü ve yorulmak bilmeyen çalışma azmi ile büyük ve parlak olacaktır."

Atatürk irsində uşaqların yeri araşdırıldıqca mahiyyət içində mahiyyətlərin gizləndiyi üzə çıxır.

Atatürkə görə, uşaqlar sevgidir, saflıq, təmizlik, dürüstlük, səmimiyyətdir. Atatürkün yaxın ətrafındakıların xatirəsinə görə, uşaqlardan bəhs edərkən demişdi, "Üşaqlıq nə gözəl şey...Uşaqlar nə gözəl, nə dadlı yaradılışdır deyilmi? Ən çox xoşuma gedən halları nədir, bilirsənmi? İkiüzlü olmamaları, bütün istək və duyğularını içlərindən gəldiyi kimi açıqlamaları..." Bu baxımdan dürüstlük, vicdan, ədalət rəmzi böyük Atatürk uşaqların varlığından bir tərbiyə vasitəsi kimi istifadə edir, yaxın ətrafında sevdiklərinə hansı yaşda olurlarsa olsun, "cocuk/uşaq" deyə müraciət etməklə vurğuladığı bu məqamla demək istəyirdi ki, onları sürəkli şəkildə saf, dürüst, səmimi, dedi-qodusuz fəaliyyət təmsil etsinlər, hər bir zaman onları ətrafında uşaqcasına təmiz görmək istəyir, gələcəyin iqbal işığı, məmləkəti əsl işığa bürüyəcək qüvvə məhz uşaqlıqdır.

Atatürkə görə, uşaqları lap kiçik yaşlarından, dil açmağa başlayandan düşüncələrini çəkinmədən açıq ifadə etməyə, daxilən inandıqlarını müdafiə etməyə, buna qarşılıq da başqalarının səmimi düşüncələrinə hörmət etməyə alışdırmaq gərəkdir. Bu əsasda onların təmiz ürəklərində; vətən, yurd, ailə və vətəndaş sevgisi ilə bərabər doğrunu, yaxşını və gözəl şeyləri təbliğ etmək məqsədəuyğundur.

O cocuqluq kimi bir dəyərin yolunun aydınlıqdan keçdiyini vurğulayır, bu məsələdə ilk növbədə uşaqların ana-atalarının, müəllimlərinin aydın olmasını, aydınlığa inanmasını başlıca vəzifə hesab edir: *"Hedefe yalnız çocukları yetiştirmekle ulaşamayız! Çocuklar geleceğindir. Çocuklar geleceği yapacak adamlardır. Fakat geleceği yapacak olan bu çocukları yetiştirecek analar, babalar, kardeşler hepsi şimdiden az çok aydınlatılmalıdır ki, yetiştirecekleri çocukları bu millet ve memlekete hizmet edebilecek, yararlı ve faydalı olabilecek şekilde yetiştirsinler! Hiç olmazsa yetiştirmek lüzumuna inansınlar! Okullardan başka; gazeteler, küçük dergiler köylere kadar yayınlanıp dağıtılmalıdır. Bizim köylümüz ne gazete ne dergi okumaz. Bilenler bilmeyenleri toplayıp, okutmayı, onlara okumayı anlatmayı bir vazife bilmelidir."*

Atatürkün "Biz uşaqları nə üçün sevirik.Uşaqları sevirik, ona görə ki, hər uşaqda bizim əbədiyətə doğru uzanıb getmə istəyimiz saxlanır." fikri deməyə əsas verir ki, uşaqlar Atatürkün ümid yeridir, canından artıq vətəninin ümid edəcəyi qüvvədir.

2. 23 Nisan bayramı gələcəyi yaradan bir milli-mənəviyyat hadisəsi kimi.

Atatürkün Türkiyənin gələcəyinə, yeni nəslinə əbədi ərmağanı olan 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı yaranışından, tarixindən, davamlı inkişaf mərhələlərindən daha çox Atatürkün özünün ona bəslədiyi münasibət, onunla nəinki dünya uşaqlarına, hətta dünya böyüklərinə belə ünvanladığı, gələcəyə ötürdüyü səslə diqqəti çəkir.

Əvvəla onu qeyd edək ki, 23 Nisan dünyada ilk uşaq bayramıdır, Mustafa Kamal Atatürk tərəfindən gələcəyin sahibləri uşaqları düşünülərək yaradılıbdır, amma bununla belə o tərkibində dünya üzərində bənzəri tapılmayan bir anlayışda iki fərqli və önəmli ünsürü bir arada daşıyan milli bayramdır. Məlumdur ki, 23 Nisan ilk öncə TBMM-in yarandığı gündür. Türkiyə Böyük Millət Məclisi, xalq suverenliyinə əsaslanan özgür bir rejimin təməllərinin qoyulması və uşaq bayramı ilk baxışdan bir araya gəlməyəcək qədər fərqli görünür və aydınlıq tələb edir.

Atatürkə görə, gələcəkdə türk millətinin balalarının özgür olması, belə mühitdə yaşayıb, inkişaf etməsi, təhsil alması suveren bir dövletdə mümkün olacaqdır. Buna ən çox da Qurtuluş Savaşında gözlərini qırpmadan canlarını verən, vətəninin gələcəyi üçün bu gününü fəda edən şəhidlərin ruhu haqq edirdi.

Atatürkə görə, 23 Nisan Türkiyə milli tarixinin başlangıcı və yeni bir dönüm nöqtəsidir. Türk dünyasına qarşı düşmənçilik edən dünya imperializm cəlladlarına qarşı ayağa qalxan Türkiyə xalqının Türkiyə Böyük Millət Məclisini meydana gətirmək istiqamətində möhtəşəmliyini ifadə edir.

Çox sonralar növbəti Nisanda "Yurtta sulh, cihanda sulh" fikrini dilə gətirən Atatürk üçün əzəl başdan bu mövqe hakimdir: "Dünyada ve dünya milletleri arasında sükun, huzur ve iyi geçim olmazsa, bir millet kendisi için ne yaparsa yapsın, huzurdan mahrumdur." Göründüyü kimi, dünya savaşlarında Atatürkün ən çox üzüldüyü də uşaqların taleyidir. Bir millət savaşlardan hansı qazancla çıxır çıxsın, müharibənin olduğu yerdə yangı vardır. Ona görə də Atatürk dünyaya ismarış göndərir: *"Ben çocuk haftasını, çocuklara hürmet edilmesini temin ve onların zaafından yararlanarak çok defa yapıldığı gibi onlara eziyet ve hayvan gibi muamele edilmesini önlemek için meydana getirdim. Bu tedbirim, milletin geleceğine karşı gösterilen bir saygı olarak görülmelidir."* Yaxud, gözlənilən və gözlənilməyən hər

istismardan uşaqlığı qorumağı tövsiyə edir: *"Çocuklar her türlü ihmal ve istismardan korunmalı, Onlar her koşulda yetişkinlerden daha özel ele alınmalıdır."*

Atatürk suverenliyi uşaqlara əmanət edir, həm də onlara bənzədir: *"Ulusal egemenlik öyle bir ışıktır ki, onun karşısında zincirler erir, taç ve tahtlar batar yok olur."*

Cümhuriyyətin gələcəkdə qorunmasını da uşaqlar kimi suverenliyə etibar edir: *"Bütün cihan bilmelidir ki artık bu devletin ve bu milletin başında hiçbir kuvvet yoktur, hiçbir makam yoktur. Yalnız bir kuvvet vardır. O da millî egemenliktir. Yalnız bir makam vardır. O da milletin kalbi, vicdanı ve mevcudiyetidir."*

Bir məsələ də diqqəti çəkir ki, dünya mədəniyyətində uşaqlarla, onların gələcəyi ilə bağlı yüzlərlə tövsiyə-sözün içində nəyə görə Atatürkün fikirləri şüar kimi səslənir, xüsusi ehtişam doğurur. Kiçikdən böyüyə, sıravidən ali rütbəliyə sanki Atatürk sözlərinə təzim edir.

Çünki Atatürk ideyaları, Atatürk idealları Atatürkün özünün təməl özəlliyi olan vətən və millət sevgisindən, idealistliyindən, həqiqəti arama gücündən, yaradıcı zehniyyətindən, uzaqgörənliyindən, gözəl qəlbindən, bütün dünya xalqlarına təmiz niyyətindən nəşət tapdığındandır ki, mütərəqqi ideyalardır, yarandığı gündən yaşayan, yaşadan hədəfləri vardır. Təsadüfi deyil ki, Türkiyə Cümhuriyyəti ilə eyni vaxtda sosialist ideyalarının hakim olduğu dövlətlər də yaranmışdı. Amma onların məram və niyyətləri nəticə etibarilə yarandığı yerlərdə xarabalıq qoydu. Amma Atatürk ideyalarının nəticəsində isə bu gün dünyanın barış simvolu sayılacaq Türkiyə Cümhuriyyəti yaşamaqda, günü-gündən tərəqqi etməkdədir. Təsadüfi deyildir ki, Rəcəb Tayyib Ərdoğan Atatürkün hədəfdə gördüyü, görməyi bütün varlığı ilə, əməli və fəaliyyəti ilə arzuladığı Türkiyəni belə ifadə edir: *"Görülən bu işlər nə üçündür? Artıq dünyada gündəmi müəyyənləşdirilən bir ölkə olmaqdan çıxıb, gündəm müəyyən edən bir ölkəyə çevrilmişik."* [6]

"23 Nisan" Atatürkün milli suverenlik niyyətindən, ədalətindən, təmiz qəlbindən doğan bir bayram olduğu üçündür ki, bu sevinci həmin gün dünyanın bir çox ölkəsinin uşaqları eyni nəşə ilə qutlayır, dəvət olunduqları bu tören və qutlamaların sevincini bir ömür içlərində, əməllərində yaşadırlar. Uşaqların timsalında dünya ölkələrinə duydurduqları azadlıq və ədalət duyğularına görə Türk uşaqları da bu bayramın mahiyyətini anlayıb qürur duymaqdadırlar. Bir sözlə, 23 Nisan millilikdən dünyəviliyə yüksələn bir duyğu tərbiyə edir. Bax, bu Atatürkün mənəvi ideallarının hər zaman yaşamasıdır!

Atatürkün 23 Nisanla bağlı hər kəsə yol göstərəcək sözlərini təhlil etdikcə görürük ki, bu bayaram bir işıq projektoru kimi gələcəyə işıq ötürür. Nümunə götürməyə səsləyir.

3. Atatürk idealları Heydər Əliyevin ilham, örnək qayəsi kimi

Atatürk şəxsiyyətinin iki başlıca cəhəti – siyasi-hərbi fəaliyyəti və ictimai-siyasi ideyaları XX əsrdən, yəni mövcud olduğu tarixdən bir türk xalqı olaraq azərbaycanlıların həmişə xüsusi diqqətində olub. Müstəqil dövlətçiliyimizin olmadığı mərhələlərdə bu bir qürur tarixi kimi yaşanırdısa, milli dövlətçiliyimiz yaranandan bu qürur həm də bir örnək kimi elm, təhsil, araşdırma müstəvisinə adlamaqla insanların düşüncə, həyat tərzinə təsir vasitəsinə çevrildi.

Atatürkün ideyalarının olduğu kimi yayılması, təbliği 1990-cı ilin ortalarından ümummilli lider Heydər Əliyevin milli dövlət quruculuğu proseslərinə başlaması ilə eyni vaxta təsadüf edir. 2001-ci ildə Heydər Əliyevin Atatürk Mərkəzinin yaradılması ilə bağlı sərəncam və fərmanlarınada əks olunduğu kimi, məqsəd Azərbaycanda Atatürk irsinin öyrənilməsi, təbliğ edilməsi və ötürülməsi idi.[4]

Heydər Əliyevə görə, Atatürk ideyaları tarixi həqiqətdir, təkcə bu gün üçün deyil, həm də gələcək üçündür. Bu baxımdan Heydər Əliyev irsində Atatürk, türk soy-kökünə dönüş, özünüdərk, istiqlal düşüncələri ruhu daşımaqla ana Vətənin istiqlalı ideyasını əks etdirməklə milli ruh və vətəndaşlıq mövqeyinin gücləndirilməsidir.

Heydər Əliyevə görə, Atatürk irsi, ideyaları, idealları vətəndir, əbədiyaşar türk sevgisidir. Prezident İlham Əliyevin təbirincə, "Azərbaycan xalqının qəlbindəki duyğuların ifadəsidir." [6]

Heydər Əliyev irsində Atatürk heyranlığı bir dövlət başçısının digər bir dövlət başçısına verdiyi yüksək qiymət deyil, Atatürkün kimliyinə, məqsədyönlüyünə, yenilməz vətəndaşlıq əzminə, "axına qarşı ikiqat, üçqat artıq güclə" yorulmaz səylərlə üzməsinə, görünməyən üfüqdə gördüyü hədəflərinə verilən qiymətdir və bu baxımdan Atatürkü Heydər Əliyev qədər duyan, anlayan, dərk edən ikinci bir dövlət

xadimi tapmaq çətindir. Bir türk oğlunun dünya ilə savaşaraq yaratdığı Türkiyə Cümhuriyyətinin dövlətçilik təcrübələri ona fəaliyyətinin hər iki dövründən yaxşı tanışdır. Heydər Əliyevin milli dövlət quruculuğunda özünü möhkəm özüllü cümhuriyyət ilə təsdiqlədən Atatürk ideyalarına əsaslanmasının bir ortaq məqamı da ümummilli liderin özünün dövlət quruculuğu təsəvvürləri, milli dövlətçiliyin prinsipial əsasları barədə fikirləri, təcrübələri ilə üst-üstə düşməsindədir.

Ona görə də Atatürkün milli-mənəvi idealları Heydər Əliyevin ilham aldığı zəruri mənbələrdən biri olmuşdur: "*Mustafa Kamal Atatürk bəşər tarixinin XX əsrinin ən böyük şəxsiyyətlərindəndir. İstiqalal savaşına başçılıq edərək qalib gəlib Türkiyə Cümhuriyyətini yaratmaqla o, türk xalqına böyük yol açmışdır. Türkiyə Atatürk ideyalarına sadiq olaraq 76 ildir ki, bu yol ilə gedir və böyük nailiyyətlər əldə etmişdir. Qardaş Azərbaycan xalqı Atatürkün şəxsiyyətinə, onun ideyalarına, onun qoyduğu dəyərli irsə böyük hörmət və ehtiram hissi ilə yanaşır. Atatürkün dahiliyi, müdrikliyi bizim üçün ilham mənbəyidir."* [5]

Təsadüfi deyildir ki, H.Əliyev Atatürk adına sülh mükafatını həyatındakı bütün mükafatlardan üstün tutur, tədbirdəki çıxışında uzaq gələcəyə hesablanmış bu fikirləri diqqətə çatdırır: *"Mustafa Kamal Atatürkün dediyi sözlər təkcə Türkiyə üçün yox, hamı üçün bu gün də aktual sözlərdir: "Yurdda sülh, bölgədə sülh, cahanda sülh". Biz bunu istəyirik."* [5]

Atatürkün uşaqlarla bağlı milli idealları, onlara cümhuriyyətin gələcəyini etibar etməsi Heydər Əliyevin özünün də qeyd etdiyi kimi, bir Atatürk mənəvi irsinin tərkib hissəsi olaraq ilham mənbəyidir, mənəvi-ideoloji güc aldığı, örnək kimi qiymətləndirdiyi məqamdır.

Əvvəla onu qeyd edək ki, bu dahi şəxsiyyətlər özlərinin qeyri-adi idarəçilik bacarığı, polad iradəsi və yüksək vətənpərvərliyi sayəsində, uzaqgörən və məqsədyönlü qərarları ilə müxtəlif zaman kəsiyində öz dövlətçiliklərini xilas etmişlər.Hər iki şəxsiyyət vətənlərinin sosial-iqtisadi, elmi-texniki və mədəni sahələrin inkişafında böyük sıçrayışa nail olmuşlar. Bütün həyatları boyu millətini və xalqını sevmiş və millətinin rifahı naminə əllərindən gələni əsirgəməmiş, millətinin milli mənafeyinə zərbə vuracaq amillərlə mübarizə aparmış, vətənin hər qarış torpağını əziz tutmuş və dövlətinə fədakarcasına bağlılıqları ilə seçilmişlər. Və nəhayət mübariz keçmişlərinə bağlılıqları, duyduqları qürur, gələcəyə sonsuz inamlarında, ümidlərində, vətənin gələcək igid övladlarını duyaraq onları öz idealları ilə vəsf etmələrində özünü göstərir.

Həm Atatürk, həm də Heydər Əliyevin gələcəklə bağlı hədəfləri həmişə diqqət mərkəzində olmaqla xüsusi öyrənilmə sahəsidir. Qeyd etdiyimiz kimi, müxtəlif zaman kəsimini ehtiva etsə də tələb, baxış, prinsiplər demək olar ki eyniyyət təşkil edir və bu iki dahi şəxsiyyətin uşaqlara ürək sözlərində milli ideallara xidmət göstərən bəzi sətiraltı məna və məqamların yer aldığı inkar edilməzdir.

Məsələn, böyüyən nəsli gələcəyin təməl daşı hesab etmək Atatürkdə *"Bir milletin ilerlemesindeki temel taş çocuklardır! Çocuklara gereken değeri verirseniz, ilgiyi, şefkati gösterirseniz, onlar da bir gökkuşağı edasıyla geleceği renklendireceklerdir."* kimi ifadə olunursa, bu fikir Heydər Əliyevin çıxışında *"Azərbaycanın gələcəyi bu qədər gözəl təməl əsasında qurulur. Siz bugünkü həyatınızla, təhsilinizlə, öz istedadınızı inkişaf etdirməklə Azərbaycanın gələcəyinin binasını qurursunuz, böyük binanı qurursunuz. Müstəqil Azərbaycanın, daim müstəqillik içində yaşayan Azərbaycanın böyük binasını qurursunuz."* əminliyində özünü göstərir.

Yaxud dövlətin xoşbəxt gələcəyini, hədəflərini Atatürk uşaqlara vəzifə kimi tapşıraraq *"Küçük hanımlar, küçük beyler! Sizler hepiniz geleceğin bir gülü, yıldızı ve ikbal ışığısınız. Memleketi asıl ışığa boğacak olan sizsiniz. Kendinizin ne kadar önemli, değerli olduğunuzu düşünerek ona göre çalışınız. Sizlerden çok şey bekliyoruz."* deyir. Heydər Əliyev eyni missiyanı "*Əmin olun ki, siz bizim rastlaşdığımız çətinliklərlə rastlaşmayacaqsınız. Ancaq bu, sizə imkan verəcək ki, bizim başladığımız işləri daha da uğurla həyata keçirəsiniz. Siz bizim ümidimiz, gələcəyimizsiniz"* fikirlərində ifadə edir.

Atatürkün *"Ey yükselen yeni nesil, gelecek sizindir. Cumhuriyeti biz kurduk; onu yükseltecek ve sürdürecek sizsiniz."* fikri Heydər Əliyevin *"Uşaqlar bizim gələcəyimizdir, gələcəyimizi nə cür tərbiyə edəcəyiksə, ölkəmizin, millətimizin, dövlətimizin sabahı bundan asılı olacaqdır"* fikri ilə eyni məqamı nəzərdə tutur.

Atatürkə görə də, Heydər Əliyevə görə də hər bir uşağın şəxsiyyət kimi formalaşdırılması demokratik dövlətin milli təhsil sisteminin, xüsusən müəllimlərin ən ümdə vəzifəsidir. Atatürk gələcəyin

quruculuğunda müəllimlərə xüsusi vəzifələr müəyyənləşdirir: *"Yeni kuşak, en büyük cumhuriyetçilik dersini bugünkü öğretmenler topluluğundan ve onların yetiştirecekleri öğretmenlerden alacaktır...Öğretmenler! Cumhuriyet; fikren, ilmen, fennen, bedenen kuvvetli ve yüksek seciyeli muhafızlar ister. Yeni nesli bu nitelik ve kabiliyette yetiştirmek sizin elinizdedir."*

Heydər Əliyev uşaqların milli və umumbəşəri dəyərlər əsasında formalaşdırılmasını dövlətçilik ideyalarına sədaqət, vətənə, torpağa məhəbbət ilə eyniləşdirir və müəllimlərdən bu keyfiyyətləri tələb edir: *"Məktəb həyatı təkcə təhsil vermir, eyni zamanda bu, yüksək tərbiyə ocağıdır."*

Atatürk və Heydər Əliyev irsində eyniyyət təşkil edən belə nümunələrin sayı çoxdur, məqsəd hamısını bu məqaləyə yığmaq deyil, burada Türkün bir övladının digər övladından nümunə götürməsi və gələcəkdə Türk övladlarına da biri-birindən nümunə götürməklə irəliləməyi məsləhət bilməsi, tövsiyə etməsini öyrənməkdir. Bu mənada Heydər Əliyevin gələcək nəslə Atatürklə bağlı tövsiyələri fikrimizə sübutdur: *"Atatürk ideyalarını yaymaq təbliğ etmək və xalqımıza çatdırmaq üçün, həm də bu ideyalardan faydalanmaq, istifadə etmək sahəsində çox işlər görmüşəm."* [5]

"Türkiyə və Azərbaycan gənclərinə arzum budur ki, öz cümhuriyyətiərini Mustafa Kamal Atatürk kimi qorusunlar, inkişaf etdirsinlər, daha da yüksəklərə qaldırsınlar." [5]

NƏTİCƏ

Araşdırmada Türkiyə Cümhuriyyətin qurucusu Mustafa Kamal Atatürkün hər kəsə məlum uşaq sevgisinin daşıdığı ideyalar təhlilə cəlb edilir. XX əsrin dünyaya bəxş etdiyi ən böyük şəxsiyyətin – böyük Türkün özü kimi də böyük olan uşaq sevgisi milli, mənəvi, siyasi, ümumbəşəri istiqamətdən öyrənilməyə cəhd edilir. Bir sıra maraqlı məqamlar öyrənilir. Atatürkün 23 Nisan bayramının millilikdən çıxaraq dünyəviliyi təbliğ edən mahiyyətinin dünyaya Türkün milli-mənəvi ideallar ötürücüsü olduğu qənaətinə gəlinir.

Araşdırmamızın sonunda bunu da qeyd etməliyik ki, Atatürkün mənəvi ideallarının Azərbaycanda öyrənilməsində Heydər Əliyevin rolu onun fikirlərinin təhlilə cəlb edilməsi ilə sübuta yetirilir. Belə ki, Heydər Əliyev irsində Atatürk ideyalarının öyrənilməsi bir tərəfdən, özünəqədərki irsdən öyrənmə ənənəsinin davamıdırsa, digər tərəfdən isə, fərdi özəllikləri ilə seçilir.

Heydər Əliyev irsində Atatürk ideyaları milli-vətənpərvərlik baxış bucağından gələcəyə ötürülən milli-mənəvi ideallar kimi də maraq doğurur. Heydər Əliyevin Atatürk sevgisi Türk övladının Mustafa Kamal Atatürk sevgisinə nümunə kimi təqdim edilir.

Təsadüfi deyil ki, Atatürk deyir: *"Türk cocuğu əcdadını tanıdıqca daha böyük işlər görmək üçün özündə qüvvə tapacaqdır."*

Başqa sözlə, Heydər Əliyevin konseptual baxışlarında Atatürk ideyaları, idealları bir zirvədir və bu zirvədən yeni mənzərələr açılır.

ƏDƏBİYYAT

1. Atatürk'ün 23 Nisan ile ilgili yaratıcı sözleri - Mynet

https://www.mynet.com/ataturk-un-23-nisan-ile-ilgili-yaratici-sozleri-en-farkli-23-nisan-mesajlari-sozleri-ve-kisa-siirleri-110106789199

2. Atatürk'ün Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı Sözleri

https://www.neoldu.com/ataturk-23-nisan-sozleri-42926h.htm

3. Mustafa Kemal Atatürk'ün 23 Nisan sözleri - Habertürk

https://www.haberturk.com/ataturk-un-23-nisan-sozleri-kucuk-hanimlar-kucuk-beyler-ataturk-un-en-guzel-sozleri-ve-gorselleri-3417223

4. Azərbaycanda Atatürk Mərkəzi haqqında Əsasnamənin təsdiq edilməsi barədə

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı https://e-qanun.az/framework/2814

5. Heydər Əliyev Atatürk haqqında. Azərbaycanda Atatürk Mərkəzi, B., AzAtaM, 2003.

6.“Bakıda Türkiyə Respublikasının banisi Mustafa Kamal Atatürkün abidəsi açılmışdır”. Azərbaycan.- 2010.- 18 may.- S. 4, 5.

23 APREL MİLLİ SUVERENLİK, UŞAQ BAYRAMI.UŞAQLARIN TƏRBİYƏSİNDƏ ANA DİLİNİN ROLU

P.Üz.F.D. Məmmədova Esmira Fərhad Qızı

Bakı Şəhəri, Adpu-Nun "Azərbaycan Dili Və Onun Tədrisi Texnologiyası" Kafedrasının Baş Müəllimi

ORCID ID: 0009-0008-3969-1669

Açar Sözlər: uşaq bayramı, suverenlik, uşaq, ana dili, nitq inkişafı, təfəkkür, yaradıcılıq bacarığı, təlim, tərbiyə

Anahtar Kelimeler: çocuk bayramı, egemenlik, çocuk, türkçe, konuşma gelişimi, düşünme, yaratıcılık, eyitim

Ключевые Слова: детский праздник, суверенитет, ребенок, родной язык, развитие речи, мышление, творчество, обучение, воспитание.

Key Words: children's holiday, sovereignty, child, fairy tale, mother tongue, speech development, thinking, creativity, training, education

XÜLASƏ

Doğma qonşumuz olan Türkiyədə 23 aprel tarixi hər il Milli suverenlik və uşaq bayramı günü kimi qeyd olunur. Bu təkcə Türkiyədə deyil, eyni zamanda da Azərbaycanda da qeyd edilir. Həmin gün Türkiyənin hər bir tərəfində qələbəlik, bayram əhval-ruhiyyəsi yaşanır. Başqa dillərə, dinlərə mənsub olan uşaqlar öz hüquqlarını, öz günlərini qeyd etmək üçün Türkiyə ölkəsinə gəlirlər. onlar türk dilində çıxışlar edib, fikirlərini, hislərini bir-birinə çatdırırlar. Dünyada baş verən hadisələrin bir çox uşaqların hüquqlarını pozmaqla onların gələcəyinə kölgə salır. Ona görə də uşaqlara aid olan bayramların keçirilməsi çox önəmlidir. Onlar özlərini vacib, hörmətli, gələcəyin vacib şəxsiyyəti kimi hiss edirlər.

Həmin günlərdə də ölkəmizdə Türkiyənin 23 aprel Milli suverenlik və uşaq bayramı günü münasibəti ilə bir çox yerlərdə tədbirlər keçirlir və keçirilməkdədir. Tədbirlərin iştirakçısı kimi uşaqların necə sevinərək dünyaya öz səslərini çatdırmağının şahidi olmuşam. 23 aprel Uşaqların Bayramı adlı tədbirlərdə Bakıda fəaliyyət göstərən Türk və Azərbaycan məktəblərinin şagirdləri qatılırlar. Tədbir öncəsi bizə 23 aprel bayramının tarixindən danışılaraq onun uşaqlar üçün vacibliyi qeyd edilir. Bildirilir ki, 23 aprel 1920-ci ildə Türkiyə Böyük Millət Məclisinin qurulması şərəfinə Türkiyə Böyük Millət Məclisi tərəfindən yalnız Türk uşaqlarına deyil, bütün dünya uçaqlarına edilən hədiyyədir. Həmin günün şərəfinə hər il 23 aprel günü qeyd olunan Türkiyənin milli bayramıdır. 1979-cu ildən bu bayram BMT tərəfindən tanınmışdır. 23 aprel bayramı dünyada qeyd edilən yeganə uşaq bayramıdır. Hər il bu bayramı Türkiyədə 30 –dan çox ölkədən gəlmiş minlərlə uşaq qeyd edir.

GİRİŞ

Bu bayramın da ölkəmizdə keçirilməsi həmişə Türkiyə tərəfindən yüksək qiymətləndirilmişdir. Türk və Azərbaycan uşaqlarının gələcəkdə daha da savadlı olması üçün əlindən gələni edən müəlimlərinə təşəkkür etmək mütləqdir.

Mustafa Kamal Atatürk söyləmişdir: "Uşaqlar bizim ən dəyərli varlığımızdır. Böyük Atatürk "Vətən qədər əziz çocuklar sizə əmanət" .

Belə tədbirlərdə Azərbaycanda təhsil alan türk liseyləri tələbələrinin hazırladıqları çıxışlar nümayiş etdirilir və şeirlər söylənilir.

Bu tədbirlərinə həyata keçməsində öncəliklə təhsil sisteminin düzgün qurulmasının çox böyük önəmi vardır. Uşaqlar öz fikirlərini sərbəst, ifadəli. düzgün söyləmələri üçün müəllimlər çoxlu işlər görməlidirlər. Onlar belə tədbirlərdə öz ana dillərini mükəmməl bilməlidirlər ki, çıxışları insanlara təsir etsin.

Bildiyimiz kimi, təhsil sisteminin başlanğıc təməli olan məktəbəqədər təhsil müəssələrinin qarşısında duran mühüm vəzifələrdən biri uşaqların ana dilinin zənginliyindən istifadə etməyi, öz fikirlərini, arzusunu şifahi nitq vasitəsilə müsahibinin başa düşəcəyi tərzdə düzgün, səlis və aydın danışmağa, fikrini ardıcıl, sərbəst və rabitəli şəkildə ifadə etməsinə nail olmaqdan ibarətdir. Məktəb yaşı çatmamış uşaqların ana dilinə yiyələnməsi, təlim - tərbiyə işinin mühüm vəzifələrindən biridir.

Bildiyimiz kimi, uşaq onu əhatə edən adamların mənəvi dünyasına ana dili vasıtəsilə daxil olur. Əhatəsində olduğu mənəvi varlıqlar uşağın şüurunda doğma dil vasitəsilə öz ifadəsini tapmış olur. Uşaqların nitqinin inkişafı ana dilinin mənimsənilməsi prosesi ilə intensiv şəkildə davam edir, daha fəal bir forma alır və onların həyat tərzinin ayrılmaz bir hissəsinə çevrilir. Bu əsasən uşağın məişətdə, əməkdə, içtimai fəaliyyətdə ana dilinin zənginliyindən istifadə etməyi öyrətmək təlimin bütün mərhələlərində həyata keçirilir, ətraf mühütin əşya və hadisələr nitqdə gerçəkləşir.

23 aprel Türkiyə Böyük Millət Məclisinin açılışı və bu səbəbdən də xalqın rəhbərliyə tam mənasıyla hakim olmasının ilk günü olduğu üçün milli suverenlik baxımından da əhəmiyyətli bir məna daşıyır. Uşaqlar həmin günü əylənir, öz ölkələrinin geyim və ənənələrini nümayiş etdirirlər. Onlar çox xoşbəxt görünürlər. Ayrı-ayrı ölkələrdən olan minlərlə uşaqlar fərqli dillərdə danışsalar da onlar eyni mənsəbə-xoşbəxt olmağa qulluq edirlər. öz dillərini sevərək onları düzgün mənimsəmələri vacibdir.

Hər il onlarla uşaqlar Azərbaycanda da həmin tədbirlərə qatılırlar. Bəziləri öz dillərini başqa ölkədən olan uşaqlara öyrətdiklərinin şahidi də olmuşuq.

Bildiyimiz kimi, Azərbaycan dili əsrlər boyu inkişaf edib, cilalanaraq kamil bir dil səviyyəsinə kimi yüksəlmişdir. Kiçik yaşdan uşaq bilməlidir ki, Azərbaycan və Türk dilləri dünyanın ən gözəl dillərindəndir.

Uşaqlar ana dili vasitəsi ilə hafizəsini, düşünmə qabiliyyətini, müəyyən hadisədən nəticə çıxarmağı, onu yekunlaşdırmağı, ümumiləşdirməyi, digərindən fərqləndirməyi inkişaf etdirə bilir və onda idrak bacarıq tərbiyələnir.

Uşaq ana dilinin yalnız şərti səslərini öyrənmir, o, eyni zamanda ana dilinin doğma döşündən mənəvi həyat və qüvvət içir. Ana dili, təbiəti heç bir təbiətçinin izah edə bilmədiyi bir şəkildə izah edir, o, uşağın onu əhatə edən adamların xarakteri ilə, onun istəkləri ilə heç bir tarixçinin tanış edə bilməyəcəyi bir

tərzdə tanış edir, o, uşağı xalq etiqatlarına, nəhayət, o, elə məntiqi anlayışlar və fəlsəfi görüşlər verir ki, əlbəttə bunu heç bir filosof verə bilməz.

TƏDQİQAT

Bütün hadisələr, tədbirlər onların-uşaqların müdafiəsi üçün təşkil olunmalıdır. 23 aprel də məhz belə bayramlar, günlər sırasına daxildir. Artıq ənənə halını almış bu bayramda Türkiyənin hər tərəfində uşaqlar tərəfindən çoşğu ilə bayram kimi qeyd olunur. Uşaqlarımız müəllimlərin hazırladığı tədbirlərdə ailələri ilə bir araya gəlir və bayramı sevinclə qeyd edirlər.

Belə tədbirlərin təşkil olunmasında uşaqlarda vətəninə və xalqına coşqun məhəbbət hissinin tərbiyə edilməsinə, onların ictimai və kolektivçilik ruhunda tərbiyə olunmasına əsas amil kimi xidmət etməlidir.

Uşaq ana dilini öyrənmək yolu ilə öz zehnini yeni təsəvvürlər və surətlərlə, məfhum, fikir və ideyalarla zənginləşdirir. O, söz ehtiyatını yeni sözlər və ifadələrlə artırır, nitqini məntiqi surətdə qurmağa, ardıcıl, rabitəli düşünməyə adət edir. Nəticədə uşaq ana dili vasitəsi ilə hafizəsini, düşünmə qabiliyyətini - müəyyən hadisədən nəticə çıxarmaq, onu yekunlaşdırmaq, ümumiləşdirmək, digərindən fərqləndirmək və s. inkişaf etdirə bilir və onda idrak bacarığı tərbiyələnir.

Müşahidə və təcrübələr göstərir ki, uşaqların tədbirlərdə bütün işlərinin müvəffəqiyyəti uşağın ana dili sahəsindəki uğurlarından əhəmiyyətli dərəcədə asılıdır. Uşaq onu əhatə edən mühit və əşyanı idrak yolu ilə, dərk etdiyi şeyləri isə sözlər vasitəsilə mənimsəyir. Ana dili təlim məşğələləri uşaqlarda xəlqilik hissini inkişaf etdirir və bu hissi onda möhkəmləndirir.

Beləliklə, ana dili müəllimin əlində tədrisin bütün mərhələlərində uşağı təlim edən və tərbiyələndirən mühüm bir amil kimi özünü göstərməkdədir.

Bütün bunlarla yanaşı bədii ədəbiyyatın böyük tərbiyəvi qiymətini də qeyd etmək lazımdır. Bədii ədəbiyyat uşaqlara nəinki şadlıq və fərəh gətirir, o, eyni zamanda onların ətraf mühitdəki həqiqəti dərk etməsinə və gənc nəslin qəlbində milli şüurun ilk əlamətlərinin yetişdirilməsinə kömək edir.

Bədii ədəbiyyatın qiyməti eyni zamanda onun uşağın hərtərəfli inkişaf etməsinə göstərdiyi təsirlərdir. Realist nağıllar, hekayələr və şeirlər ətraf mühiti dərk etmə formalarından biri olub, uşaqlara hər hansı bir hadisəni başa düşməyi, hiss etməyi öyrədir, uşağın şəxsi təcrübəsini genişləndirir, onun biliyini dəqiqləşdirərək tədricən artırır.

Uşağın bədii əsərlə tanışlığı kiçik yaşlardan başlayır. Kiçik məktəbəqədər yaşlı uşaqlar danışılan nağılı həvəslə dinləyir və böyüklərdən nağıl söyləməyi xahiş edirlər. Uşaq altı yaşında ikən artıq 2-3 yaşına nisbətən daha mükəmməl danışıq qabiliyyətinə, danışıq bacarığına malik olur.

Uşaqların bədii tərbiyəsində ana dilinin rolu ondan ibarətdir ki, müxtəlif epik, lirik əsərləri və bədii nümunələri ilə onların bədii zövqünün tərbiyyə edilməsinə və ətraf həyatı daha dərin dərk edib, onu qavramalarına təsir edir.

Beləliklə, uşaq bağçası tərbiyəçiləri uşaqların əqli, fiziki, əxlaqi, əmək, estetik və bədii tərbiyəsi, onların ətraf mühiti dərk etmələri üçün ana dilindən qüdrətli bir vasitə kimi istifadə etməlidirlər.

Uşaq təlimlərinin qarşısında uşaqlara ətrafdakı adamlarla bilavasitə ünsiyyətdə olarkən ana dilindən sərbəst istifadə etməyi və şifahi nitqdə öz fikirlərini dinləyicilər üçün düzgün və aydın söyləməyi öyrətmək, onlarda bədii sözə maraq və məhəbbət hissi tərbiyə etmək kimi vəzifələr durur.

Bu vəzifələr məktəbəqədərki dövrdə uşaqların uşaq bağçasında olduğu bütün il müddətində hər yaş qrupu üçün kurikulum tələbinə müvafiq şəkildə tərbiyəçi tərəfindən həyata keçirilir.

Ana dili həm də bağça yaşlı uşaqlarda təfəkkürün inkişafı, onların görüş dairəsinin genişlənməsi üçün böyük əhəmiyyətə malikdir. Uşaq ətraf aləmi müşahidə və dərk edir, onu əhatə edən hadisələr isə, şübhəsiz, söz vasitəsilə onun şüurunda da möhkəmlənir.

Uşaqlar bədii söz vasitəsilə ədəbi dilə sahib olur və bədii danışma qabiliyyətini mənimsəyirlər. Buna görə də bədii sözün ana dilinin inkişafındakı rolu çox böyükdür, bədii söz vasitəsilə uşaq ana dilini, onun qrammatik quruluşunu öyrənir və öz lüğətini zənginləşdirir.

Söz kiçik yaşlı uşaqların nitq fəaliyyətinə eşidildiyi və tələffüz edildiyi şəkildə təsir edir, uşaq onu əhatə edən ictimai mühitdə eşitdiyi sözləri təhlil etmədən olduğu kimi qavrayır və ifadə edir. Təkrar nəticəsində həmin sözlər beyin qabığı üzərində iz buraxır və möhkəmlənir. Ona görə də uşağın düzgün nitqə yiyələnməsi işində onu əhatə edən yaşlıların düzgün və ədəbi dildə danışmaları böyük əhəmiyyətə malikdir.

Odur ki, uşağın böyüklər tərəfindən eşitdikləri sözlər, cümlələr qrammatik cəhətdən düzgün ifadəli, aydın və anlaşıqlı olmalıdır.

Bu tələb məktəbəqdər yaşlı uşaqların nitqini inkişaf etdirmək işində xüsusilə əhəmiyyətlidir, çünki bu dövrdə uşaq dilin qrammatik quruluşuna yenicə alışmağa başlayır. Bunun üçün həm valideyn, həm də tərbiyəçilər öz nitqlərini bədii və mənalı olması üzərində xüsusilə çalışmalıdır.

Tərbiyəçinin nitqi xüsusilə kiçik yaşlı uşaqlar üçün əsas nümunə olmalıdır. Buna görə də tərbiyəçi öz nitqinin mənasına, sadəliyinə, cümlə quruluşuna diqqət yetirməlidir.

Uşaq bağçalarında uşaqlar müxtəlif məşğələlərdə iştirak edir və bu zaman onların fəaliyyəti əsasən söz vasitəsilə ifadə olunur. Ana dilinin təlim edilməsi işində bədii sözün ən müxtəlif formalarından - nağıl, hekayə, təmsil, şeir, məzhəkə, atalar sözü, tapmacalar, yanıltmaclardan və s. istifadə olunur. Təfəkkürün elementar formaları uşaqlarda məktəbəqədər yaş zamanı tərbiyə və təlim prosesində inkişaf edir.

Ana dili təlimi uşaqların təfəkkür fəaliyyətinin formalaşmasına, müstəqilliyinin və yaradıcı təşəbbüsünün inkişafına kömək edir. Hər bir bədii nümunəyə, xalqın öz sərvətinə dərin məhəbbət tərbiyə edir. Uşaqların yaradıcı təfəkkürü, hadisələri bədii obrazlarla daha səmərəli qavrayır.

Odur ki, müəllimlər xalqımızın mənəvi sərvətlərinə yaxından bələd olmalı, gənc nəslin həyata hazırlığının düzgün istiqamətləndirilməsində bədii ədəbiyyatdan, oradakı müsbət obrazlardan istifadə etməyi bacarmalıdır. Çünki ana dilinə yaxşı yiyələnmək uşaqların müvəffəqiyyətlə təhsil almalarina kömək edir. Bunlar uşaqların tərbiyəsinə təsir edən qüvvətli amillərdəndir və onların mənəviyyatını zənginləşdirir, vətənin ləyaqətli övladları kimi böyüməlrinə müsbət təsir göstərir.

Bütün bu deyilənlər göstərir ki, uşağın inkişafında və tərbiyəsində ana dilinin əhəmiyyəti çox böyükdür və tərbiyəçilər bu sahəyə ciddi fikir verməli, öz işlərinə yaradıcı yanaşmalı və təşəbbüskar olmalıdırlar.

Nəticə etibarilə deməliyik ki, bədii nümunələrdən istifadə edilməsi böyüməkdə olan nəslin Vətənə məhəbbət, torpağa qayğı, xalqa, onun bədii xəzinəsinə sevgi, ekoloji mühitə bağlılıq ruhunda tərbiyəsinə nail olmaq işi asanlaşır. Təklif etdiyimiz məzmunda aparılan işlər zamanı uşaqların əxlaqi-mənəvi normalarının tənzim edilməsi, onların estetik dünyagörüşlərinin formalaşdiriması işində müvəffəqiyyət qazanmaq mümkündür.

Azərbaycan xalqının yaratdığı zəngin şifahi ədəbiyyatın növləri rəngarəngdir. Şifahi ədəbiyyatda zəngin xalq müdrikliyi vardır. Bunlardan biri də xalqın həyat və məişətinin geniş bədii ifadəsini verən qəhrəmanlıq və vətənpərvərlik motivləri ilə cilalanan nağıllardır. Çünki nağıllarda uşaq aləminə daha yaxın, həyatdan götürülmüş hadisələr və qəhrəmanlar təsvir edilir. Öz dili, ifadə tərzi etibarı ilə şeir uşaqlarda böyük maraq oyadır. Şeirlər canlı dildə yaradılmış yüksək bədii təsir gücünə malik əsil sənət nümunələridir.

Uşaqların ana dilinə yiyələnmələrində, nitq fəallığının artırılmasında Məktəbəqədər yaşlı uşaqlara şeirlərin öyrədilməsi, onların bədii tərbiyəsinin dəyəri və zəruri materiallardandır. Şeirdə verilən bədii obrazlar uşaqlarda yüksək hisslər yaradır, onların yaradıcı təxıyyülünün inkişafına səbəb olur. Şeir uşaqlarda qafiyənin, müsiqi ahəngini duymaq və bu qabiliyyəti qazanmaq vərdişini inkişaf etdirib uşağın nitqini, təfəkkürünü zənginləşdirir. Bundan başqa şeir uşaqlarda vətənpərvərlik hissi tərbiyə edir və onların yaradıcılıq fəaliyyətinin təşəkkülünə kömək edir.

Məktəbəqədər yaşlılarda bədii əsərlərə sevgi tərbiyə etmək, onların bədii zövqünü inkişaf etdirmək, poeziyanın ən gözəl və müvafiq nümunələrini onlara aşılamaq məqsədilə uşaq bağçalarında uşaqlara şeir öyrədilməlidir.

Şeirlər uşağın hiss, hərəkət və rəftarına emosional təsir edir və daim şeir eşitməyə həvəs göstərirlər. Şeirin ritmi uşaqları cəlb edir, məzmun isə ikinci plana keçir. Ona görə də uşaqlara elə şeirləri əzbər öyrətmək lazımdır ki, onlar bədii tərbiyyənin bu vəzifələrini yerinə yetirə bilsinlər. Bədii cəhətdən yüksək keyfiyyətli şeir uşağın hissinə qüvvətli təsir göstərir və bütün həyatı boyu onun yadından çıxmır.

Müəllim şeiri seçərkən uşaqların yaş xüsusiyyətləri ilə bərabər şeirin bədiiliyini də nəzərdə tutmalıdır. Kişik yaşlı uşaqlara verilən şeirlərin məzmununu nisbətən mürəkkəb, təsirli, ictimai xarakterli olmalıdır.

Oxumaq və əzbərləmək üçün seçilən şeirlərdə uşaqlara tanış olmayan sözlər, ibarələr nəzərdə tutulmamalıdır. Bunun üçün tərbiyəçi anlaşılmayan sözlərin mənasından istifadə edə bilər. Şeirdə tanış olmayan və anlaşılmayan sözlərə rast gələndə onları əvvəlcədən seçib müsahibə və danışıq zamanı yeri gəldikcə işlətmək olar. Şeir oxunarkən və yaxud əzbər öyrədərkən tərbiyəçi onların fərdi maraqlarını və zövqlərini də nəzərdə tutmalıdır. Oxu zamanı tərbiyəçi uşaqlarda həyacan və başqa hisslərin yaranmasına təsir etməyə çalışmalıdır.

Uşaqların, şeirləri nəinki dinləməsi, hətta əzbər söyləmələri də zəruridir. Şeirlər qafiyə və ahəngdarlığına görə asanlıqla yadda qalır. Kiçik qrup uşaqları bir-iki bənd, böyük, məktəbəhazırlıq qrup uşaqlar isə üç-dörd bənd şeir əzbər öyrənə bilərlər.

Uşaqlara şeir öyrədərkən tərbiyəçinin qarşısında iki məsələ durur:

1. Şeiri yadda saxlamaq.

2. Şeiri ifadəli söyləmək.

Bu iki məsələ eyni vaxtda yerinə yetirilir. Əgər bu iki məsələ növbə ilə yəni ifadəliliyə fikir vermədən, əvvəlcə şeirin əsbərlənməsinə , uşaqlar şeiri əzbər bilmədən sonra isə ifadəli söyləməyə nail olmaq o zaman tərbiyəçi uşaqlara yenidən şeiri ifadəli söyləməyi öyrəytməkdə çətinlik çəkər, çünki onlar şeiri bir tonda söyləməyi vərdiş edirlər, bəzən də sözləri hecalara ayıraraq söyləyirlər:

El bi-lir ki, sən mə-nim-sən,

Yur-dum, yu-bam məs-kə-nim-sən.

Şeiri möhkəm məzmuna müvafiq halda yadda saxlanılması üçün tərbiyəçi onu hissə-hissə sözlərlə deyil, bütünlükdə uşaqlara öyrətməlidir.

Şeirin yaxşı yadda saxlanılması üçün uşaqlarda həmin şeirə yaxşı maraq oyadılmalıdır. Şeirin uşaqların xoşuna gəlməsinin, onlardan canlı surətlərin və hisslərin əmələ gəlməsinin qayğısına qalmaq lazımdır.

Şeirin əzbər öyrədilməsi uşaqlar tərəfindən məcburi xarakter daşımamalıdır. Şeirləri qavramaq üçün uşaqları bacarıqla hazırlamaq lazımdır. Bu məqsədlə əyani vasitələrdən istifadə etmək olar.

Şeirin öyrədilməsində məşğələlərin daha maraqlı, cəlbedici cəhətlərinə xüsusi diqqət yetirilməlidir.

Kiçir qrupda müəllim uşaqlara şeirin öyrədilməsini müxtəlif oyun üsulları vasitəsilə keçirirlər. Çünki, bu zaman uşaqlarda oyunda olduğu kimi emosionallıq yarana bilir.

Əgər müəllim müxtəlif oyun üsullarının köməyi ilə şeiri bir neçə dəfə təkrar edərsə, uşaqlar oynayaraq qeyri-iradi halda həmin şeirin mətnini yadda saxlayırlar.

Şeiri canlı, ifadəli, bədii oxuduqda bu uşaqlarda yüksək əhval-ruhiyyə oyadır ki, şeirdən sonra uşaqlar pilot olmaq, vətəni düşməndən müdafiə etmək arzularını bildirirlər. Şeirlərin keçirilməsində, məşğələlərin daha maraqlı, cəlbedici cəhətlərinə xüsusi diqqət yetirilməlidir. Buna görə də məşğələnin təşkilində əyani vasitələrdən şəkil, oyuncaqlar və sairədən daha geniş surətdə istifadə edilməlidir.

Şeiri oxuyarkən və yaxud əzbər öyrədərkən tərbiyəçi pedaqoji prosesi elə təşkil etmılidir ki, uşaqlar bədii obrazı başa düşsünlər, yəni əsərlərdəki qəhrəmanın şəxsiyyətini qiymətləndirə bilsinlər. Oxu prosesi uşaqlarda təbiət və hadisələrə qarşı müsbət hisslər və maraq oyatmalıdır.

Müəllim şeiri oxuduqca uşaq əlindəki oyuncaq pişiyi tumarlayır. Uşaqlar da pişiyi tumarlamaq istədiklərinə görə şeir bir neçə dəfə oxunur. Buna görə də kiçik qrupda məşğələnin təşkilində əyani vəsaitlərdən şəkil, oyuncaqlardan istifadə edilməlidir.

Şeirin bu qayda ilə keçirilməsi, ayrı-ayrı rolların uşaqlar arasında bölüşdürülməsi uşaqları olduqca əyləndirir, onlarda xoş-əhvali ruhiyyə yaradır və şeir, oyun dramatizasiya formasında keçirilir.

Əgər şeiri əzbərləmək üçün uşaqlara adi şəkildə təkrar etdirsək, bu kiçik uşaqları tez darıxdırır. Pişiyi tumarlayaraq şeiri dinləmək uşaqlar üçün maraqlı olur. Çünki bu oyundur, oyun isə həmişə uşaqları maraqlandırır və yormur. Oyun metodları vasitəsilə şeirlər yaxşı yadda saxlanılır.

Müəllimi şeiri ifadəli, bədii surətdə oxumalıdır ki, uşaqlar onu dərindən hiss edib, başa düşə bilsinlər. Bu müəllimdən böyük yaradıcılıq məharəti tələb edir. Buna görə də, uşaqların şeirləri yaxşı qavramaları üçün, mətin və yeni sözləri qabaqcadan izah etmək və təbiəti müşahidə etdirmək lazımdır.

Böyük və məktəbəhazırlıq qrup uşaqlara şeiri əzbər öyrədərkən müəllim uşaqların şeirin məzmununu anlamalarına və onu şüurlu surətdə başa düşərək öyrənmələrinə çalışmalıdır. Bunun üçün:

a) şeiri ayrı-ayrı yerlərini sadə və lazımi hiss ilə necə oxumağı uşaqlara müvafiq dillə izah etmək;

b) əgər mümkündürsə, şeirin məzmunu ilə əlaqədar olaraq onların baş verən müvafiq hadisələri xatırlatmaq;

c) ən sadə oyun üsullarınndan istifadə etmək, haqqında şeir söylənən oyun hərəkətlərini göstərərək şeir söyləmək.

Məşğələnin əvvəlində şeirin dərk edilməsi və yadda saxlanılması üçün uşaqlarda müvafiq hal yaratmaq lazımdır. Məsələn, uşaqlara əsərin məzmunu ilə əlaqədar olan suallar verilməli və ya şeirin məzmununa yaxın olaraq onların həyatından hadisələr xattırlatmalıdır. Sonra tərbiyıçi şeiri əzbər oxuyur. Tərbiyəçi şeiri əzbər öyrənəcəklərini bildirir. Şeiri bir neçə dəfə oxuduqdan sonra tərbiyəçi uşaqları bir-bir cağırır və şeiri təkrar etdirir. O, əvvəlcə şeiri tez yadda saxlayan və onu söyləmək arzusunda olan uşaqlara, sonra isə qalan uşaqlara söyləməyi təklif edir. Uşaqların şeiri belə fərdi söyləməsi tərbiyəçinin köməyi ilə keçirilir. Növbəti məşğələlərdə həmin şeirin təkrarına on dəqiqə vaxt ayrılır və şeiri əzbər deməyən uşaqlar söyləyirlər. Beləliklə, tərbiyəçi şeirin hər bir uşağın yadında qalmasına nail olur.

Müəllim şeiri uşaqlara qışqırmadan, tələsmədən söylətməlidir. Şeiri lazım olmayan fasilə ilə, həddən artıq uca səslə, yersiz hərəkətlər edərək söylənilməsinə yol verməməlidir, çünki bunlar uşaqlara pis təsir edir və onları şeirin məzmunundan uzaqlaşdırır.

Şeiri söyləyərkən müəllim onun məzmunun uşaqlar tərəfindən necə qavranılmasına, uşaqların diqqətli olmalarına, yorğunluq əlamətlərinin olub-olmamasına fikir verməlidir. Yorğunluq zamanı şeirin öyrədilməsini davam etdirmək məqsədə uyğun deyildir. Bu zaman başqa şeirlərin təkrarına, yaxud şeirin məzmununa uyğun tapmaca, atalar sözü və yanıltmacların söylənməsinə sərf etmək yaxşı olar.

Öyrənilmiş şeirlər təkrar edilmədikdə tez yaddan çıxır. Ona görə öyrənilmiş şeirlərin təkrar edilməsi üçün vaxtaşırı, ayda bir dəfə məşğələ keçirilməlidir. Bu məşğələlərdə şeiri çətin yadında saxlayan uşaqlara söylətmək lazımdır.

NƏTİCƏ

Ölkəmizdə uşaqların sağlam, hərtərəfli, Vətənə layiqli övladlar kimi böyümələri üçün hər cür şərait yaradılıbdır. Təbii ki, uşaq hüquqları da insan haqlarının ən mühüm və ayrılmaz hissələrindən biridir. Uşaqlar bizim gələcəyimizdir və ölkənin gələcəyi onların əlindədir.

Bu gün Ulu Öndər Heydər Əliyevin ideyalarını əməli fəaliyyəti ilə yaşadan Heydər Əliyev Fondu tərəfindən də genişmiqyaslı tədbirlər həyata keçirilir. Heydər Əliyev Fondunun keçmiş prezidenti, YUNESKO-nun və İSESKO-nun xoşməramlı səfiri, vitse prezident Mehriban xanım Əliyeva xüsusi qayğıya ehtiyacı olan, valideyn himayəsindən məhrum olmuş uşaqlara diqqət və qayğı ilə həmişə yanaşır.

Ölkəmizdə uşaq hüquqlarının təmin olunması, onların istedadının üzə çıxarılması istiqamətində silsilə tədbirlərin keçirilməsinə təkan verir. Məhz Heydər Əliyev Fondunun təşəbbüsü ilə qaçqın və məcburi köçkün ailələrindən olan, eləcə də imkansız uşaqlara xüsusi diqqət ayrılır. Əlilliyi olan uşaqların cəmiyyətə qatılması və inteqrasiya olunması istiqamətində tədbirlər həyata keçirilir. Bu tədbirlərdən ən önəmlisi 23 aprellə-Türkiyə Milli suverenlik Uşaq bayramı ilə bağlı olan tədbirlərdir. Bütün dünyada olan uşaqları bu bayram münasibəti ilə səmimi qəlbdən təbrik edirəm. Bu yerdə Azərbaycanın Xalq şairi, düşünən və düşündürən mütəfəkkir Bəxtiyar Vahabzadənin "Azərbaycan – Türkiyə" şeiri yada düşür:

Bir millətik, iki dövlət

Eyni arzu, eyni niyyət

Hər ikisi Cümhuriyyət

Azərbaycan-Türkiyə.

Bir ananın iki oğlu

Bir ağacın iki qolu

O da ulu, bu da ulu

Azərbaycan-Türkiyə.

Ana yurdda yuva qurdum

Ata yurda könül verdim

Ana yurdum, ata yurdum

Azərbaycan-Türkiyə.

Birdir bizim hər halımız

Diləyimiz, amalımız

Bayraqlarda hilalımız

Azərbaycan-Türkiyə.

Dinimiz bir, dilimiz bir

Ayımız bir,ilimiz bir

Eşqimiz bir, yolumuz bir

Azərbaycan-Türkiyə.

Əziz uşaqlar, sevilin, sevin. Siz bizim üçün çox dəyərlisiniz!

ƏDƏBİYYAT:

1. http://az.baku-art.com/az/bir-millet-iki-dovlet-az-rbaycan-turkiye

2. https://atib.az/main/543-23-aprel-milli-suverenlik-v-uaq-bayram-gn.html

3.https://az.wikipedia.org/wiki/Millil%C9%99%C5%9Fdirm%C9%99

4.B. Paşayeva – "Nitq inkişafının metodikası" Bakı 2004

AZƏRBAYCAN - TÜRKİYƏ MÜNASİBƏLƏRİ SOVET HAKİMİYYƏTİNİN İLK İLLƏRİNDƏ

("KOMMUNİST" QƏZETİNİN MATERİALLARI ƏSASINDA)

SOVYET YÖNETİMİNİN İLK YILLARINDA AZERBAYCAN - TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

(KOMMUNİST QAZETESİ KAYNAQLARINA BİR BAKIŞ)

TURKISH THEME IN THE AZERBAIJANI PRESS DURING THE FIRST YEARS OF SOVIET RULE

(BASED ON NEWS STORIES PUBLISHED IN THE "KOMMUNIST" NEWSPAPER)

ОТНОШЕНИЯ АЗЕРБАЙДЖАН-ТУРЦИЯ В ПЕРВЫЕ ГОДЫ СОВЕТСКОЙ ВЛАСТИ

(ВЗГЛЯД НА МАТЕРИАЛЫ ГАЗЕТЫ «КОММУНИСТ»)

Namiq ƏHMƏDOV

Bakı Dövlət Universiteti, Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

ORCID ID:0000-0003-1970-182X

XÜLASƏ

Sovet dövrü Azərbaycan mətbuatında Türkiyə mövzusu ciddi maraq doğuran və populyarlıq qazanan mövzulardan olmuşdur. Təqdim edilən məqalədə də Sovet hökumətinin ilk illərində dövrün çox populyar mətbuat orqanlarında dərc edilən məqalə və xəbərlərdə türkçülüyə qarşı qısqançlıq meyllərinin olmasına baxmayaraq, Türkiyə və türkçülük haqqında yazıların kifayət qədər çox və əhatəli olması faktlarla təsdiq edilir. Eləcə də ölkənin baş mətbu orqanı olan "Kommunist" qəzetinin əlifba islahatının həyata keçirilməsində, Şərq xalqlarının və Türkoloji qurultayların informasiya-təbliğat işinin aparılmasında önəmli vasitə olması diqqətə çatdırılır. O da diqqətə çatdırılır ki, Elmlər Akademiyasının, ədəbi-bədii təşkilatların hələ formalaşmadığı illərdə redaksiya milli qüvvələri ətrafında toplayan mənəvi mərkəz rolunu oynamışdır.

Amma bir məsələni də yaddan çıxarmaq olmazdı ki, qəzet, eləcə də "Kommunist" qəzeti orqanı olduğu rəhbər təşkilatın siyasətini yerinə yetirmək üçün təsis edilib və onun vəsaiti ilə nəşr olunurdu. Bununla belə qəzet milli təəssübkeşliyini unutmamış, coxsayli məqalələrdə milli dünyagörüşün qorunmasına çalışılmış və müntəzəm olaraq bunun cəzasını çəkmiş, ciddi tənqid və təqiblərə məruz qalmışdır.

"Kommunist" qəzetində 1920-ci illərdə yer alan məqalələr Türkiyə-Sovet dostluğuna, Türkiyə ilə münasibətlərin gələcəyinə inam yaratmaqda idi. Təəssüf ki, sonralar məlum oldu ki, bunlar Türkiyəni kommunist yoluna gətirmək üçün Sovet dövlətinin daxili və xarici siyasətindən irəli gələn plan imiş. Təbii ki, bu plan baş tutmayanda repressiyalar başlandı və bu qəzetdən də yan keçmədi. Müəlliflərin "millətçilik", "türkçülük" adı ilə təqibi başlandı. Faktlar var ki, "Kommunist" qəzetindəki "millətçilik yuvası"nı dağıtmaq üçün dəfələrlə çox yüksək səviyyədə ciddi tədbirlər həyata keçirilmişdir.

Açar sözlər: "Kommunist" qəzeti, Türkiyə-Sovet dostluğu, Sovet dövrü, millətçilik, türkçülük.

ÖZET

Sovyet dönemi Azerbaycan basınında Türkiye konusu ciddi merak uyandıran konulardan biri olmuştur. Bu makalede Sovyet hâkimiyetinin ilk yıllarında, dönemin basın organlarında yayınlanmış makale ve haberlerde Türkçülüğe karşı kıskanç tavırlar olmasına rağmen Türkiye ve Türkçülük hakkında yazıların çok ve detaylı olması örneklerle doğrulanıyor. Ayrıca "Komünist" gazetesinin alfabe reformu gerçekleştirilmesinde Doğu ülkelerinin ve Türkoloji Kurultaylarının bilgi ve propaganda işinin önemli bir araç olması gösteriliyor. İlimler Akademisi'nin, edebi-kültürel kurumların daha kurulmadığı yıllarda yayın evleri millî güçleri etrafında toplayan manevi merkez rolünde olmuştur.

Ama unutmamalıyız ki, gazeteler bağlı oldukları ana kurumların siyasetini yürütmek için yaratılmıştı ve onun maddi desteği ile basılıyordu. Bununla birlikte gazeteler millî düşünceyi unutmamış, makalelerin çoğunda millî bakış açısını korumaya çalışmış ve devamlı bunun cezasını çekmiştir.

"Komünist" gazetesinde 1920'lerde yayınlanmış makaleler Türkiye-Sovyet dostluğuna, Türkiye ile ilişkilerin geleceğine güven duygusu oluşturuyordu. Maalesef sonraları bunun Türkiye'yi komünist yapmak için Sovyet hükümetinin iç ve dış siyasetinin bir parçası olduğu belli oldu. Tabii ki, bu plan gerçekleşmediğinde baskılar başladı ve bu gazeteleri de es geçmedi. Yazarlar takip edilmeye başlandı. "Komünist" gazetesindeki "milliyetçilik yuvası"nı dağıtmak için defalarca girişimlerde bulunulduğuna dair belgeler var.

Anahtar kelimeler: "Komünist" gazetesi, Türkiye-Sovyet dostluğu, Sovyet dönemi, milliyetçilik, Türkçülük.

ABSTRACT

Turkish theme was one of the topics of great interest in the Azerbaijani press in the Soviet era. This article provides factual evidence that there were quite a lot of comprehensive writings about Turkey and Turkism, though the articles and news published in most popular press media of the time in the early years of the Soviet government were savored with envy and jealousy towards Turkism. Also the article brings to attention the role of the "Kommunist" newspaper as an important tool in the implementation of the alphabetic reform, conducting of information and propaganda work of the Eastern peoples and Turkic congresses. It is shown that in the years when the Academy of Sciences, literary-artistic organizations have not yet been formed, the newspaper editorial has played the role of a spiritual center, which has gathered national forces around itself.

But at the same time it should not be forgotten that the newspaper was founded to carry out the policy of and published by means of the resources of the governing organization, which it was a body of. Nevertheless, the newspaper has never abandoned its national affiliation, always sought to protect the national identity in numerous articles, and has been punished for such a stance from time to time.

The articles published in the "Kommunist" newspaper in the 1920s were building confidence in Turkish-Soviet friendship and the future of relations with Turkey. Unfortunately, it became clear later on that it was a plan stemming from domestic and foreign policies of the Soviet government to bring Turkey to the communist path. Needless to say that repression was unleashed when this plan did not work, and the newspaper was not spared as well. Prosecution of the authors has been initiated on the grounds of "nationalism", "Turkism". There have been cases of tough measures taken repeatedly at a very high level to disperse the "nationalist nest" in the "Kommunist" newspaper.

Key words: "Kommunist" newspaper, Turkish-Soviet friendship, Soviet era, nationalism, Turkism.

РЕЗЮМЕ

Турецкая тема была одной из тем, представляющих большой интерес для азербайджанской прессы советской эпохи. В статье приведены факты, доказывающие наличие довольно большого количества всеобъемлющих статьей о Турции и тюркизме, хотя и с проявлениями ревности к тюркизму, имевшими место в статьях и новостях, опубликованных в самых популярных органах печати в первые годы существования советского правительства. В работе также отмечается роль газеты «Коммунист» как важного инструмента в осуществлении реформы алфавита, проведении информационно-пропагандистской работы народов Востока и тюркологических съездов. Отмечается, что в те годы, когда Академия наук и литературно-художественные организации еще не были сформированы, редакция газеты играла роль духовного центра, объединившего вокруг себя национальные силы.

Но, не следует забывать еще и тот факт, что газета была учреждена для проведения политики и издавалась за счет средств руководящей организации, органом которой она являлась. Тем не менее, помня о своей национальной принадлежности, газета всегда стояла на защите национальных интересов, стремилась сохранить национальное мировосприятие в многочисленных статьях, за что и наказывалась систематически.

Статьи, опубликованные в газете «Коммунист» в 1920-х годах, развивали веру в турецко-советскую дружбу и будущее отношений с Турцией. К сожалению, позже стало ясно, что это был план, исходивший из внутренней и внешней политики советского правительства, имевший целью переманить Турцию на коммунистический путь развития. Естественно, когда этот план не удался, начались репрессии, которые не обошли стороной и газету. Началось преследование авторов под предлогом «национализма» и «тюркизма». Имеются факты, подтверждающие строгие меры, которые неоднократно были приняты на самом высоком уровне, с целью ликвидации «националистического гнезда» в газете «Коммунист».

Ключевые слова: газета «Коммунист», турецко-советская дружба, Советская эпоха, национализм, тюркизм.

GİRİŞ

Bolşeviklərin və Sovet hakimiyyətinin Azərbaycanda qələbəsi Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin süqutu ilə nəticələndi. Bu dövr bütün Şərqdə, eləcə də Türk–İslam dünyasında ilk demokratik, hüquqi və dünyəvi dövlət nümunəsi olan Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin bütün müsəlman dünyasında ilk demokratik respublika kimi tarixə düşdüyü siyasi bir dövrdür.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti (AXC) Paris sülh konfransının qərarına (1920, 11 yanvar) əsasən müstəqil dövlət kimi tanınmışdı. Bununla da Azərbaycan xalqının qədim dövlətçilik ənənələrini bərpa edilmiş, insan hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsinə, irqi, milli, dini, sinfi və digər sosial bərabərsizliklərin ləğvinə şərait yaradılmışdı. Siyasi quruluşuna, həyata keçirdiyi demokratik tədbirlərə, qarşıya qoyulan məqsəd və vəzifələrin yerinə yetirilməsinə görə də, AXC dünyanın ən demokratik qurluşları ilə müqayisə edilirdi. Dünyanın bir çox ölkələri ilə (Türkiyə, İran, Ukrayna, Böyük Britaniya,

ABŞ, Fransa, İtaliya, Polşa, İsveç, İsveçrə, Latviya, Litva, Estoniya, Finlandiya, Rumıniya, Almaniya, Gürcüstan, Ermənistan, Dağlılar Respublikası, Krım və b.) səfirlik və nümayəndəlliklər səviyyəsində diplomatik münasibətlər yaradılmış, ikitərəfli və çoxtərəfli müqavilələr, sazişlər bağlamışdı. O da qeyd edilməlidir ki, 1918-ci ilin 28 mayında müsəlman Şərqində ilk demokratik dövlətin – Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin möhkəmlənməsində Türkiyə yaxından iştirak etmiş, Türkiyənin dəstəyi ilə Azərbaycanın müstəqilliyi təmin olunmuş, Qafqaz İslam Ordusunun göstərdiyi yardım ilə bolşeviklərin və daşnakların Bakı və ətraf rayonlarda ağalığına son qoyulmuşdur. Amma 1920-ci il aprelin 28-də beynəlxalq hüquq normalannı kobudcasına pozan Sovet Rusiyasının hərbi müdaxiləsi nəticəsində AXC hakimiyyətinə son qoyuldu və Azərbaycanın şimalı rus-bolşevik qoşunları tərəfindən işğal edildi. "Bolşeviklər 1920-ci ilin aprelindən 1921-ci ilin avqustuna kimi əksəriyyəti ziyalılar olan 48 min insanı güllələmişlər" (Nəzərli, 1995:197)

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin süqutundan və Bakıda bolşevik hökumətinin qurulmasından sonra respublikada müstəqil və demokratik mətbuat ənənələrinə son qoyulmuş, Xalq Komissarları Soveti 27 oktyabr 1920-ci ildə "Mətbuat haqqında" Dekret imzalamış, mətbuata qarşı açıq repressiya xarakteri daşıyan bu sənədlə 2 ay ərzində 92 qəzet bağlanmışdı. Amma sovet rejimi bir çox məsələlərdə, o cümlədən Azərbaycan-Türkiyə münasibətlərində xalqlarımızın tarixdən gələn bağlılıqlarını birmənalı olaraq qırmaq cəhdində olmamışdır. Bu daha çox Sovet hakimiyyətinin ilk illərində özünü təsdiqləmiş, münasibətlərin daha da möhkəmləndirilməsi və inkişaf etdirilməsi dövlətlərarası münasibətlərin əsas reallıqlarından olmuşdur.

Birinci Dünya müharibəsindən sonra Sovet Rusiyası ilə Türkiyə arasında münasibətlərin yaxşılaşdırılmasının vacibiyini qəbul edən V.İ.Lenin və M.K.Atatürk bu münasibətlərin təməlini qoya bildilər. Sonralar bunun həm də siyasi bir məqsəd olduğu və Türkiyənin kommunistləşdirilməsi yolunda ciddi bir önəm daşıdığı diqqətdən yayınmamışdır.

1.Sovet dövrü Azərbaycan-Türkiyə əlaqələrinin ilk illəri

Sovet dövrü Azərbaycan mətbuatında Türkiyə mövzusu bütün qadağalara baxmayaraq cəmiyyətin daim açlıq duyduğu və ciddi maraq doğuran mövzulardan olmuşdur. 70 illik bir tarixi özündə birləşdirən bu əlaqələrin tarixi həm vaxt, zaman baxımından, həm də mahiyyət baxımından müəyyən mərhələlərdə vacib və ziddiyətli olmuşdur. "1920-ci ildə bağımsız Azərbaycan Sovetlər Birliyi tərəfindən işğal olunduqdan sonra ilk on ildə ədəbi əlaqələr davam etmiş... Buna şərait yaradan səbəblərdən biri Demokratik Cümhuriyyət dövründə Azərbaycan-Türkiyə arasında ədəbi-mədəni əlaqələrin güclənməsi, Türk aydın və ziyalılarının Azərbaycan təhsil müəssisələrinə dəvət olunması, türk şair və yazıçılarının əsərlərinin geniş səviyyədə tədrisi ilə əlaqədar idi" (Bağırlı,2016:279).

Amma sonradan, o cümlədən repressiya illərində "bu ilişkilər, bu sıx ünsiyyət 30-cu illərdə ideoloji yasaq və qadağalarla üzləşdi (Bağırlı,2016:279). Sovet təbliğat sisteminin sərt təpkiləri ucbatından Türkiyə-Azərbaycan arasındakı münasibətlər "30 ildən çox, 40 ilə yaxın soyuqluq olmuş, türk sevdası ancaq ayrı-ayrı aydınların, ziyalıların, söz adamlarının daxilindəki işıq sayəsində sönməmişdir" (Bağırlı,2016:279). Əslində bu dövr Stalinin ölümünə (1953) qədər davam etmiş, özünü daha çox təcavüz və düşmənçilik aspektində göstərmişdir. Tədqiqatçıların nəzərindən qaçmayan zəruri hadisələr də illərə görə təyin olunmuş bölgünü təsdiq etmiş, onun mərhələlərlə öyrənilməsinə çalışılmışdır. Çəsarətlə demək olar ki, bu bölgü Azərbaycan-Türkiyə əlaqələrinin bütün sahələrində təsdiqini tapmışdır.

Azərbaycanda Sovet hökumətinin ilk illəri Türkiyə ilə münasibətlərin birinci mərhələsi kimi qəbul edilir. Birinci mərhələ şərti olaraq Azərbaycanda Sovet hökumətinin qurulduğu 28 may 1920-ci il tarixindən sonrakı, təqribən 10 ilə qədər olan bir dövrü əhatə edir və bu əlaqələrin sıx bir şəkildə davam etdiyini ortaya qoyan önəmli hadisələrlə zəngindir. Bu dövr tarixi baxımdan məhsuldar olduğu qədər də, ziddiyətli, eyni zamanda vacib bir mərhələ olmuşdur. Tarixi reallıqlar prizmasından baxanda hər iki dövlətin bütün parametrlərdə siyasətini və maraqlarını təmin etmişdir. Hətta Moskvanın razılığı ilə Azərbaycan Respublikasının Türkiyə Cümhuriyyətində səfirliyi belə olmuşdur.

1921-ci ildə Nəriman Nərimanovun tövsiyəsi ilə Azərbaycan SSR-in, sonra isə ZSFSR-in Türkiyədə fövqəladə və səlahiyyətli səfiri olmuş İbrahim Əbilovün Sovet-Türkiyə, o cümlədən Azərbaycan-Türkiyə dostluq münasibətlərinin formalaşmasında və möhkəmləndirilməsində böyük rolu olmuşdur. Səfir İbrahim Əbilovun bu təyinatı və bir azərbaycanlı kimi onun özü, nəinki türk hökumət dairələri, eləcə də türk xalqının ən müxtəlif zümrələri tərəfindən böyük bir coşqunluqla qarşılanmışdır. Ankaraya gedən Azərbaycanın diplomatik nümayəndəliyinin yolüstü Kastamonuda dayanması və burada böyük bir sevinclə qarşılanma mərasimindən yazan Türkiyənin “Açıq söz” (Açıksöz) qəzetinin baş redaktoru İsmayıl Həbib (Sevük) “Qardaş ölkənin səfiri” adlı baş məqaləsində “… dünən axşam buraya gələn və bu gün bizim əziz qonağımız olan səfir qarışıq bir hökumətin, dost bir hökumətin, bilməm necə bir hökumətin deyil, birbaşa qardaş bir hökumətin səfiridir" deyərək qardaşlıq hüququnu önə çıxarmaqla azərbaycanlı səfirdən bəhs etmişdir. Baş redaktor "Bizim tarixlərimiz bir, dinimiz bir, bizim Azərbaycanla dilimiz bir, qanımız birdir. Tarixi bir araya gətirdik və tariximizi birlikdə yoğurduq. Azərbaycanla bir gündə beş dəfə üzümüzü Məkkədəki Allahın evinə çeviririk. Gündə beş dəfə Azərbaycan və qüvvələrimiz Allahın sədəqətini bağlayırlar. Dilimizin şivəsi bəlkə bir az fərqlidir, lakin kökü eynidır. Dualarımızı eyni dildə edir, mevlitlerimizi eyni dildə okutuyor, hislərimizi eyni sözlərlə ifadə edirik. Azərbaycanla biz yalnız tarixdə, yalnız dində və dildə deyil, qanda və irqdə də bərabərik. Biz onun qanında və o bizim irqimizdədir ... " şəklində tarixi, dini, irqi bağları önə çıxaran ifadələr işlətmişdir (İsmail,1921:Açıksöz).

Heç şübhə yoxdur ki, möhtərəm səfir qeyri bir millətin nümayəndəsi olsa idi, sayın İsmayıı əfəndi belə bir yazını yazmaq fikrində belə olmayacaqdı. Təbii ki, bu heç bir şərhə və yozuma ehtiyacı olmayan, ancaq qırılmaz və qardaşlıq telləri ilə bir-birinə bağlı olan bir ürəyin riqqəti idi. Bunu Atatürkün səfirlə isti görüşləri də təsdiqləyir. “1921-ci il noyabrın 18-də İbrahim Əbilov və Türkiyə Böyük Millət Məclisinin sədri və Baş Komandan Qazi Mustafa Kamal Paşanın çıxışlarının sonunda Azərbaycan səfirliyi binasında mərasim keçirildi və bayraq qaldırıldı” (Şimşir, 2012:32).

Yeri gəlmişkən qeyd edilməlidir ki, o dövrdə Memduh Şevket Esendal (1883-1952) TBMM hökumətinin ilk elçisi kimi 1920-ci ildə Azərbaycana göndərilir. Memduh Şevket Esendal özünü sosialist təfəkkürlü, Türkiyədə sosialist hökumətinin qurulmasını istəyən, dünya inqilabı tərəfdarı kimi təqdim etməklə Azərbaycan hökumətinin nazirlərinin və yüksək səviyyəli bürokratlarının hörmətini qazanmışdı. Bunlar Azərbaycandakı keçmiş Osmanlı dövlətinin vətəndaşlarına və ya Azərbaycandakı millətçi və vətənpərvər insanlara faydalı idi. Rusiya tərəfindən əsir götürülən Osmanlı ordusu mənsublarına və onların sırasında DTK-nın təzyiqinə məruz qalan bir çox insanın Türkiyəyə getməsinə kömək edir (Şamil,2016:23).

Göründüyi kimi müəyyən dövrlərdə bəzi fikir ayrılıqları olsa belə, nə hadisələrin gedişi və tələbləri, nə də hakimiyyət dəyişiklikləri xalqlarımızın birliyini poza bilməmişdir. Bunun da önəmi o olmuşdur ki, “Türkiyə ilə Azərbaycan arasındakı sıx münasibətlər ortaq tarixə və köklərə söykənir. Onun ortaq dili,

mədəniyyəti, adət-ənənələri var, iki qardaş ölkədir, xalqları arasında tarixi qohumluq vardır (Arıkan, Çelebi,2016:345). Türkiyə Cümhuriyyətinin qurucusu Atatürkün "Azərbaycanın sevinci sevincimiz, kədəri kədərimizdir" kəlamı, Ümummilli Lider Heydər Əliyevin birliyimizin möhtəşəm sloqanına çevrilmiş "Bir millət – iki dövlət" ifadəsi müasir dövrdə Azərbaycan–Türkiyə münasibətlərinin məzmununu və yönünü aydın göstərir.

2. Bakı: türkçülüyün paytaxtı

Maraqlıdır ki, şərqdə ilk Demokratik Respublikasının-ADR-in süqutundan sonra, kommunist rejiminin qələbəsinin bərqərər olduğu ilk illərdə Bakı təkcə Azərbaycanın yox, həm də Şərq xalqlarının, eləcə də Türkiyəni kommunist yoluna istiqamətləndirmək uğrunda paytaxta çevrilmişdı. Amma bolşeviklərin bu məramı o zamanlar heç kəsin ağlından belə keçməmiş, əksinə bolşevik rejimin siyasi xəttinə bütün gücləri ilə dəstək verən Nəriman Nərimanov kimi siyasi xadimlərin bu ideyaların möhkəmlənməsində əvəzsiz xidmətləri olmuşdur. 1920-ci ildə Yaxın və Orta Şərqin qovuşuğunda yeni bir dövlətin - əhalisi əsasən müsəlmanlardan ibarət olan Azərbaycan Sovet Sosialist Respublikasının yaranması bu regiondakı ölkələrin qarşılıqlı münasibətlərinə və ictimai-siyasi vəziyyətə ciddi təsir etməkdə idi. Hətta Azərbaycanda sovet hakimiyyətinin qurulmasına böyük əhəmiyyət verirən sovet rəhbəri V.İ.Lenin ölkənin beynəlxalq və daxili vəziyyətinin möhkəmlənməsində, Şərqdə sosialist ideyalarının yayılmasında sovet Azərbaycanının roluna xüsusi dəyər vermiş və bu fikirlərini ən yüksək tribunalardan dəfələrlə vurğulamışdı (Агамалиоглы, Бакинский рабочий: 1925).

Şərq Xalqlarının I qurultayının (1920, 1-7 sentyabr), Şərq Gəncləri qurultayının (1920, 9-10 sentyabr) təmtəraqlı şəkildə Bakıda keçirilməsi şübhəsiz ki, bu amillərdən doğurdu və sonralar bəlli olduğu kimi Şərq xalqları arasında inqilabi təbliğat işi aparmaq və milli azadlıq hərəkatlarını idarə etmək üçün bu ən uğurlu vasitə idi. Eyni zamanda Şərq Xalqlarının birinci qurultayı Şərq ölkələrində imperializmə və müstəmləkəçiliyə qarşı mübarizə aparan inqilabi qüvvələrin yüksəlişini, onların həmrəyliyinin artmasını nümayiş etdirdi. İngiltərənin nüfuzlu "Mançester Qardian" qəzetinın yazdığı kimi: "İndi Rusiya Şərqdə həmişəkindən daha güclüdür" (Коммунистический интернационал:1920). Bu həm də Şərq xalqları qurultayının imperialistləri, müstəmləkəçiləri necə narahat etdiyinin də göstəricisi idi. "Bolşeviklər Azərbaycanda möhkəmlənmişlər, onun paytaxtı Bakı İranda və Xəzər dənizindən şərqə doğru vilayətlərdə siyasi təbliğatın mərkəzi olmuşdur. Nəhayət, lap bu yaxınlarda Bakıda bolşeviklərin rəhbərliyi altında Şərq Xalqlarının Birinci Qurultayı keçirilmiş və o, Qərbi Avropaya müqəddəs müharibə elan etmişdir" (Quliyev,1960: Azərbaycan kommunisti).

Digər tərəfdən kommunist-bolşevik rejiminin Türkiyə Respublikasına maddi dəstəyi hər iki ölkənin təkcə qonşuluq siyasətindən yox, daha çox dünyadakı siyasi vəziyyətdən irəli gəlirdı. Bu dönəm həm də özlərinin siyasi maraqlarını önə çəkən kommunistlər Türkiyə ilə münasibətlərini daha da yaxınlaşdırmaq üçün daha bir mühüm layihənin həyata keçirilər: Bakıda Birinci Türkoloji Qurultay (*1926, 26 fevral-5 mart)* çağrılır.

Türkologiyanı böyük və sistemli elmi təlim kimi təqdim edən Bakı Türkoloji Qurultayı böyük əks-səda doğurmuş, haqqında mətbuatda gedən yazılar silsiləsi bu dəyəri dəfələrlə artırmışdı. Səkkiz gün davam edən bu mötəbər tədbirdə müxtəlif ölkələrdən 131 nümayəndə iştirak etmiş, müzakirəyə çıxarılan türk xalqlarının ortaq dili, tarixi və ədəbiyyatı məsələləri bu gün də öz aktuallığını qoruyub saxlayır. Hələ o zaman qrultayın çağrıldığı ərəfədə və fəaliyyəti dövründə "Yeni fikir", "Maarif və mədəniyyət", "Maarif işcisi", "Yeni məktəb", "Dan ulduzu", "Kommunist" kimi dövrü mətbuat orqanlarında və məcmuələrdə qurultay haqqında, onun təşkili və perespektivlərinə həsr olunan 300-ə qədər müxtəlif səpkili məqalə

dərc olunmuşdu. Ölkənin bir nömrəli mətbuat orqanı olan "Kommunist" qəzetinin dərc etdiyi materialların sayı az qala bütün mətbuat orqanlarında dərc edilənlərin yarısı qədər olmuşdur. Bu təqribən qəzetin hər 3 sayından birində bu mühüm mövzu haqqında məlumat deməkdir. Göründüyü kimi qəzet əlifba islahatının həyata keçirilməsində, Şərq xalqları və Türkoloji qurultayların keçirilməsində informasiya təbliğat ruporu olmuşdu. Elmlər Akademiyasının, ədəbi-bədii təşkilatların hələ yeni-yeni formalaşmağa başladığı o illərdə "Kommunist" qəzetinin redaksiyası milli elmi-mədəni qüvvələri öz ətrafında toplayan başlıca mənəvi mərkəz idi.

3. Türk ziyalılarının Azərbaycandakı fəaliyyəti

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin qısamüddətli fəaliyyəti tarixin önəmli səhifələrindən oldu. 1918-1920-ci illərdə respublikada demokratik hüquq və azadlıqların bərqərar olması, etnik və dini mənsubiyyətindən asılı olmayaraq bütün vətəndaşlara bərabər hüquqların verilməsi, Şərqdə ilk dəfə qadınların seçki hüququnun tanınması, milli pulun dövriyyəyə buraxılması, ordunun, parlamentin, təhlükəsizlik strukturlarının formalaşdırılması, mətbuatın inkişafı kimi tarixi reallıqları bunu təsdiq etdi. Ola bilsin ki, bu önəmli məsələlərin təsiri idi ki, sovet rejimi bu demokratik ənənələrdən qaynaqlanan ideallarla mübarizəsinə xeyli vaxt ayırsa da ondan uzun illər belə qurtula bilməmişdir.

İyirminci illərin mətbuatında diqqəti cəlb edən bir fakt da təhsil sisteminə Türkiyədən cəlb olunan kadrlarla əlaqəlidir. Tədqiqatçı alim Əli Şamil yazır ki, "Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə təhsilə xüsusi diqqət yetirilir. Yeni məktəblər, universitetlər açılır. Amma müəllim kadrlar çox az idi. Buna görə də, Azərbaycan hakimiyyəti Osmanlı dövlətinə yardımı üçün müraciət edir. Osmanlı dövlətindən Azərbaycana göndərilən müəllimlər 1919-cu ilin payızında işə başladı" (Şamil,2016:19). Maraqlıdır ki, bolşeviklər Azərbaycanı işğal etdikdən sonra da Osmanlı İmperatorluğundan müəllimlərin Azərbaycanı gəlməsi davam etdirilmiş, ADR dövründə imzalanmış müqavilənin davamı kimi daha 10 nəfər müəllim də Azərbaycanın təhsil ocaqlarında müəllimlik etmişdir. Tədqiqatçı professor Ədalət Tahirzadə Azərbaycan Respublikası Dövlət Arxivinin 51-ci və 57-ci Fondunda müəyyən edilmiş və Azərbaycanda müəllimlik etmiş Osmanlı dövlətindən gələn 21 nəfərin və bolşeviklər Azərbaycanı işğal etdikdən sonra gələn 10 nəfər müəllimin də siyahısını təqdim edir. Siyahıda bu müəllimlərin adı, soyadı və harada işlədiyi barədə məlumatlar verilmişdi (Şamil,2016:24).

Bu siyahıda sonralar nəinki Türkiyədə, hətta bütün dünyada tanınan çox məşhur insanların adları var. Azərbaycandan getdikdən sonra təhsilini davam etdirən, daxili tibb və rentgen mütəxəssisi, riyaziyyatçı, fizik, dil ekspert, estetik, şair, rəssam... kimi məşhurlaşan, uzun müddət Amerikada çalışan Rəsid Sürəyya Gürsey (1889-1962) Bakı Seminariyasında müəllim olmuşdur. Onun Bakıda ailə qurduğu Rəmziyə Hisar (1902-1992) Fransanın məşhur Sorbon Universitetini bitirən ilk türk qadın və Türkiyə Respublikanın ilk qadın kimyaçısı olmuşdur. Canlarını sovet represisindan qurtararaq Türkiyəyə qayıtmışlar. Məşhür cütlük dünya şöhrətli fizik Feza Gursey və Beynəlxalq Psixiatriya Assosiasiyasının yeganə Türk üzvü psixiatr Deha xanımın ata-anasıdırlar.

Məşhur türk yazıçısı, iqtisadçısı və tarixçisi Şövkət Sürəyya Aydəmir (1897-1976) də Nuxada (indi Şəki) müəllimlik etmişdir. O, burada 1919-1920-ci illərdə ermənilərə qarşı qurulan könüllü birliyin komandiri olur. 1920-ci ilin sentyabrında Şərq Xalqları Qurultayında iştirakdan sonra kommunizm ideyalarına yiyələnir, kommunist partiyası sıralarına qəbul edilir. 1923-cü ildə Türkiyəyə dönür. "İnqılab və kadro ", "Lenin ve Leninizm", "Dünya iqtisadiyyatında Türkiyə", "Tək Adam (Mustafa Kemal)", "İkinci Adam (İsmət İnönü)", "Makedonyadan Orta Asyaya-Ənvər Paşa", "Su axtaran adam",

"Menderesin Dramı", "Toprak oyanırsa", "Qəhrəmanlar doğulmalıydı" və sair məşhur əsərlərin müəllifidir.

Əslində sovetlərin ilk illərində xaricdən dəvət olunan müəllimlərin fəaliyyətində də məqsəd təkcə kadr boğluğunu doldurmaq yox, həm də başqa səbəblərdən də qaynaqlanırdı. "Azərbaycan Sovet Sosialist Respublikasının yüksək vəzifəli şəxsləri də kadr çatışmazlığı səbəbindən milli hökumətin yolu ilə getməli oldular və gənc Türkiyə Cümhuriyyətindən kadrlar dəvət etdilər. Bu kadrların xarici ölkələrdən dəvət edilməsinə sovet rəsmiləri arasında ikili baxış var idi. Bəzi yüksək səviyyəli sovet bürokratları elə bilirdilər ki, xarici ölkələrdən gələn kadrlar geri qayıdarkən Sovet İttifaqında kommunizm, marksizm-leninizm ideologiyasını öyrənib öz ölkələrində də tətbiq edəcəklər (Şamil,2016:21). Amma KQB arxivlərində bu yanaşma tam başqa cür qiymətləndirilmişdi: "Azərbaycana dəvət olunan türklər ziyalılar və gənclər arasında təbliğat aparır, istiqlal ideyalarını daha da gücləndirir və onları bu yolda mübarizəyə dəvət edirlər" (Qasımov,1998:74).

Dövrün mətbuat orqanlarında bu fədakar insanların fəaliyyətlərini əks etdirən onlarca məqalə və materiallar da sübut edir ki, tutduqları vəzifələrindən asılı olmayaraq onlar Azərbaycanı heç vaxt doğulub, boya-başa çatdıqları məmləkətlərindən ayırmamış, özlərini də burada qərib hiss etməmişlər. Hətta xidmətlərini belə ayrı-ayrılıqda Türkiyəyə, Azərbaycana xidmət kimi yox, millətə, böyük Turana xidmət kimi dəyərləndirmişlər. Amma təəsüflər olsun ki, Azərbaycanın təhsil sistemində çalışan və bu sistemə böyük töhfələr verən bu təhsil fədailərinin də həyat və taleləri keşməkeşli olmuşdur. Onların bəziləri sövet repressiyasının amansız çaynaqlarından çanlarını qurtarıb doğma məmləkətlərinə-Türkiyəyə dönə bilsələr də, bəziləri bu repressiyanın qurbanları olmuşlar.

4. Aparıcı bolşevik nəşrində milli təəssübkeşlik

Dövrün çox populyar mətbuat orqanlarında, o cümlədən "Kommunist" qəzetində dərc edilən məqalə və xəbərlərdə türkçülüyə qarşı böyük bir qısqançlıq meyllərinin sezilməsinə baxmayaraq, Türkiyə və türkçülük ideyalarının təbliği haqqında yazıların da kifayət qədər çox və əhatəli olması diqqəti cəlb edir. Onda "Kommunist" qəzeti sıradan bir qəzet yox, qısa müddət ərzində bütün Cənubi Qafqazın aparıcı dövri nəşrlərindən birinə çevrilmiş, SSRİ-nin iri şəhərlərində və bir sıra xarici ölkələrdə xüsusi müxbirləri var idi.

Ikinci müstəqilliyimizi qazananda bəzi qüvvələrin mətbuata ciddi qınaqları, o cümlədən sovet rejimini dəstəkləmək kimi tarixi reallıqları dəyərləndirməkdən uzaq olan ciddi və haqqsız iradları ortaya çıxdı. Hətta cəmiiyyətdə bu kimi zərərli fikirlər bəzi yüksək tribunalardan eşidildi. Amma unudulmamalıydı ki, "Öz dövrü üçün birinci rəsmi partiya və dövlət qəzeti olan "Kommunist" kütlənin siyasi və mənəvi tərbiyəçisi kimi fəaliyyət göstərirdi. Bu qəzet həmişə tarixi hadisələrin mərkəzində olmuş, xalq kütlələrinə müsbət təsir göstərmiş, respublikanın gündəlik həyatında baş verən bütün məsələlərin həllində siyasi rəhbərliyin mühüm təbliğat vasitəsi olmuşdur. Bir məsələni unutmaq olmaz ki, bu qəzet orqanı olduğu rəhbər təşkilatın siyasətini yerinə yetirməyə borclu idi, onun vəsaiti ilə nəşr olunurdu, amma bununla belə o milli təəssübkeşliyini heç vaxt unutmamış və həmişə bunun cəzasını çəkmişdir" (Həsənov,2015:Xalq qəzeti).

Başqa bir müəllifin yazdığı kimi ""Kommunist" təkcə qəzet deyil, milli jurnalistikamızın avanqardı idi. O, ictimai fikri formalaşdıran, Azərbaycan dilinin və mədəniyyətinin keşiyində dayanan, tariximizi təbliğ edən, mənəviyyatımızı yad təsirlərdən qoruyan müqəddəs bir ocaq, ciddi bir mərkəz idi. Sovet rejimi dağılanda, haqlı olaraq, "Kommunist"in adını "Xalq qəzeti" qoydular. Çünki bu nəşr həqiqətən, xalqın qəzeti olmağa çalışıb. "Kommunist"lik əksər hallarda qəzetin yalnız adında olub. 1919-cu ildən

üzü bəri bu qəzetdə yüzlərlə, minlərlə yazı dərc edilib ki, onlar bu gün də uğurlu jurnalist materialı kimi gənc müəlliflərə nümunə ola bilər (Süleymanzadə,2009: Xalq qəzeti).

Gizlədilməsi mümkün deyil ki, milli ruhun dirçəldilməsi və qorunmasını təbliğ edən məqalələrin qəzet səhifəsində görünməsi həm də müntəzəm bir xarakter almışdı. Bəzi ümdə misalların haqqında danışmaq da olar: 1922-ci il martın 2-də "Kommunist" qəzetində Azərbaycanın sərvətlərinin Rusiyaya daşınıb aparılması və əvvəllər bunun müqabilində Bakıya ərzaq adı altında boş vaqonlar gətirilməsi barədə böyük müzakirə və mübahisələrə səbəb olan bir yazı dərc edilib. "Yoxsul" imzası ilə təqdin olunan bu məqalənin müəllifi Xalq Daxili İşlər Komissarı vəzifəsində çalışan Həmid Sultanov idi (Yoxsul,1922:Kommunist). Arxiv sənədləri əsasında hazırlan məqalədə 1912-ci ildən 1922-ci ilə qədər Azərbaycandan Rusiyaya göndərilən məhsullar haqqında məlumatlar yer alır. Bunun əvəzində isə Rusiyadan Azərbaycana ərzaq məhsulları göndərilir, amma qapısı möhürlü olan bu vaqonlar boş olurmuş. Müəllif yazısında ümidlə elan edirdi ki, bu kimi işlərə son qoyulacaq, sovet hakimiyyəti bu cür saxtakarlıqların qarşısını alacaq, bu kimi hallar aradan qaldırılacaqdır. Sonrakı gün – martın 3-də Azərbaycan K(b)P MK-nın Siyasi Bürosunun xüsusi iclasının qərarı ilə Həmid Sultanov tutduğu vəzifədən azad edildi. Yaxud ali təhsilin milliləşdirilməsi mülahizələri ilə çıxış etmiş müsavatçı-publisist Mirzəbala Məmmədzadənin yazıları qəzetin bir neçə nömrəsində dərc edilmişdi. Bu o demək idi ki, mətbuat nə qədər rejimin təbliğatçısı olsa belə milli dünyagörüşün formalaşmasında da əvəzsiz rolunu ortaya qoya bilmışdir.

O ayrı bir məsələdir ki, "Kommunist" qəzetinin milli təmayülünü Sergey Kirov, Levon Mirzoyan kimi yad və düşmən simaların rəhbərlik etdikləri, çox ziddiyyətli bir şəxs olan Əliheydər Qarayev kimi milli hisslərdən məhrum yerli rəhbər kadrların fikir və mülahizələri əsasında Azərbaycan Kommunist Partiyasının Mərkəzi Komitəsi daim nəzarət altında saxlamış, yeri gəldikcə müəlliflər "millətçilik", "türkçülük" adı ilə təqib edilmişlər. Faktlar var ki, "Kommunist" qəzetindəki "millətçilik yuvası"nı dağıtmaq üçün dəfələrlə çox yüksək səviyyədə ciddi tədbirlər həyata keçirilmişdir (Məhərrəmov,2009:88; Həsənov,2015:Xalq qəzeti).

1924-cü ilin 18 aprelində Mərkəzi Komitənin ikinci katibi, 27 yaşlı gənc vətənpərvər Eyyub Xanbudaqov "Kommunist" qəzetində "Milli məsələyə dair" məqalə ilə çıxış edərək partiyanın milli siyasətinin yerinə yetirilməməsini ciddi tənqid edir, milli kadrların hazırlanmasının qarşısının alındığını, yerli kadrların vəzifəyə təyinatında ayrı-seçkiliyə yol verildiyini bildirir (Xanbudaqov,1924: Kommunist). Məqalə aprelin 27-də Bakı Partiya Komitəsinin növbəti konfransında müzakirə edilir. Xanbudaqov cəzalandırılır və Əliheydər Qarayevə tapşırılır ki, "Kommunist" qəzetində kök salmış millətçilər, sovet hakimiyyətinin düşmənləri aşkar edilərək ifşa olunsunlar. Nəticədə qəzetin redaksiyasında çalışan milli ruhlu, türkçülük ideyalarının təbliğatçısı olan görkəmli ziyalılar – Əbdürrəhim bəy Haqverdiyev, Ağababa Yusifzadə, Cəfər Cabbarlı, Mir Seyfəddin Kirmanşahlı Əliheydər Qarayevin təkidi ilə xırda burjuaziyanın əlaltısı adlandırılır, bir qismi işdən qovulur, bir qismini isə ciddi tənbehlərə məruz qalırlar. Bu kimi faktların sayı isə olduqca yetərincədir

Yeri gəlmişkən qeyd edilməlidir ki, dövrün mətbuat orqanlarını, eləcə də "Kommunist" qəzetini vərəqlədikcə cox aydın bir şəkildə görünür ki, "Qəzet əlifba islahatının həyata keçirilməsində, Şərq Xalqları və Türkoloji qurultayların keçirilməsində informasiya-təbliğat ruporu olmuşdu. Qəzet, eyni zamanda, milli jurnalist kadrları yetişdirən, yönləndirən yaradıcılıq məktəbi idi. Ümumiyyətlə, uzun onilliklər boyu "Kommunist" qəzeti respublikanın ən yaxşı jurnalistlərinin qüvvəsi, təəssübkeş ziyalıların fəal iştirakı ilə nəşr edilib. Onun ideya-siyasi və peşəkarlıq səviyyəsi sahə və bölgə dövri

nəşrləri üçün örnək kimi qəbul olunub. Qəzetin həyatındakı bir sıra yeniliklər, milli mətbuatımızın ümumi tarixinə önəmli fakt və hadisələr kimi daxildir" (Həsənov,2015:Xalq qəzeti).

Ümumiyyətlə, Moskva nəşrləri sayılan mərkəzi mətbuat orqanları da Birinci Türkoloji Qurultayın keçirilməsi, hətta türk xalqlarının latın əlifbasına keçməsi barədə qərarını çox böyük bir canfaşanlıqla yaymışdı. Bu məqalə və materiallar qurultayın işini, məqsəd və məramını açıqlayan sənədlər kimi də böyük dəyərə malikdirlər. Qurultayda keçmiş Sovetlər Birliyində yaşayan türkdilli xalqların, Avropa türkologiyasının nümayəndələrinin təmsil olunması, Türkiyə və İrandan dəvət edilmiş ziyalılarının iştirakının təmin edilməsi türkoloji mühitin nə qədər geniş olduğunu aydın şəkildə ortaya qoyur. Böyük türk dünyasının və türkologiya elminin Əlibəy Hüseynzadə, Mehmet Fuad Köprülüzadə, Vasili Bartold, Hənifə Zeynallı, Bəkir Çobanzadə və onlarca bu kimi nəhənglərinin məqalə və müsahibələrinin təqdim olunduğu (Ağamalıoğlu,1925; Ağamalıoğlu,1926; Bartold, 1925; Çobanzadə,1925; N.N.,1925; Professor Köpürlüzadə ilə müsahibə,1925) "Kommunist" qəzetinin o dönəmdə nəşr olunmuş nüsxələri Türkiyə-Sovet dostluğuna inam yaratdığı kimi, həm də Türkiyə ilə münasibətlərin böyük və uğurlu gələcəyini təlqin etməkdə, buna inam yaratmaqda idi. Təəssüf ki, sonralar məlum oldu ki, Türkiyəni kommunist yoluna gətirmək planının mühüm bir hissəsi də bu qurultayla bağlı imiş. "... çəkişmələr, qırğınlar, aclıq, səfalət, özbaşınalığın tüğyan etdiyi bir dövrdə qurultayın çağrılması nə qədər düzgün idi? Türk xalqlarına olan bu isti münasibət, canıyananlıq, sevgi nədən irəli gəlirdi? İlk öncə türk xalqlarına olan bu səmimiyyət bizə elə gəlir ki, Sovet hökumətinin daxili və xarici siyasətindən irəli gəlirdi. Bu hökumət dünyaya nümayiş etdirmək istəyirdi ki, Rus imperiyasının qurduğu dövlət azadlıq, bərabərlik, qardaşlıq simvoludur (Məhərrəmov,2009:109). SSRİ-nin məkrli planının iflasa uğraması repressiyaların başlanması ilə nəticələndi, o cümlədən "...100-dən artıq iştirakçısının, seçmə alim və mütəfəkkirinin əksəriyyətinin həbsi və fiziki məhvi ilə bitən bu qurultay yaxın tarixin ən böyük ziyalı-alim soyqırım sənədidir, 30-cu illərin Sovet-Stalin diktatura rejiminin tarixi üçün ittihamdır" (Nərimanoğlu, 2006:44).

Bütün bunlara baxmayaraq "...dünya elminin, xüsusən də türk dünyasının böyük elmi hadisəsi olan Birinci Bakı Türkoloji Qurultayı həm tarix kimi, həm də müasirlik baxımından mühüm əhəmiyyətə malikdir. 1926-cı ilin 26 fevralından 6 martına kimi Bakı şəhərində keçirilmiş Birinci Türkoloji Qurultay türk xalqlarının elmi-mədəni birliyinə, ortaq milli-mənəvi dəyərlərinin inkişaf etdirilməsinə, inteqrasiya proseslərinin dərinləşdirilməsinə geniş üfüqlər açan ictimai hadisədir" (Həbibbəyli,2016: Azərbaycan).

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin Birinci Türkoloji qurultayın 80 illiyi ilə bağlı 9 noyabr 2005-ci il tarixli, 90 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında 18 fevral 2016-cı il tarixli sərəncamları da (Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev,2005: Xalq qəzeti; Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev,2016: Xalq qəzeti) qurultayın türk xalqlarının həyatında necə böyük tarixi əhəmiyyət daşıdığını bir daha təsdiq edir. Dövlət başçısı tərəfindən imzalanmış hər iki sərəncam bu gün türkdilli respublikalar arasında elmi-mədəni əlaqələrin inkişaf etdirilməsində mühüm əhəmiyyətə malik olmuşdur.

NƏTİCƏ

Dövrün qəzetdlərində, o cümlədən "Kommunist" qəzetində dərc edilən coxsayli məqalələrdə milli dünyagörüşün qorunması, qəzetdə çalışan ziyalıların milli varlığa bağlılığı, mətbuatın milli-xəlqi istiqamətinin qorunub saxlanması kimi ciddi cəhdlər açıq-aydın özünü biruzə vermişdir. Eyni zamanda rejimin dayaqlarının daha da möhkəmlənən təməllər üzərində inkişafı təbii ki, ciddi ideoloji qarşıdurmalara əsas yaradır və cəmiyyəti represiyaya doğru aparmaqda idi.

Mətbuat tədqiqatçılarının araşdırmaları ilə tanış olanda AXC dövrü və Azərbaycanda Sovet hakimiyyətinin qurulduğu illərə kimi mətbuat tariximizin daha geniş və əhatəli araşdırıldığının şahidi oluruq. Sovet dövründə buna geniş imkan verilməsə də, müxtəlif vasitələrlə, eyni zamanda tədqiqatçı fədakarlığı ilə mətbuat tariximizin bu dövrü də öyrənilmiş və bu ənənə davam etdirilməkdədir. Müstəqilliyimizin yeni dövründə bu işlər daha da geniş vüsət almış, eləcə də mühacirət jurnalistikası tarixinin araşdırılması önəmli tədqiqatlardan olmuşdur. Amma sovet dövrü mətbuat tarixinin tədqiqatı və bu sahədə təqdim edilən əsərlərin sayı barmaqla sayılacaq qədər azdır. Əslində, ortaya qoyulan tədqiqatların böyük qismi Sovet dövrünün payına düşdüyündən ideoloji baxışlar üstünlük təşkil edir.

İndiki dövrdə Azərbaycan sovet mətbuatının cəmiyyət qarşısında xidmətlərini “rejimin xidmətçisi və təbliğatçısı” adlandırmamaq mümkün olmadığı kimi, onu tam şəkildə bu cür təqdim etmək də haqsızlıq olardı. Bu baxımdan, Azərbaycan sovet mətbuatı tarixinin, o cümlədən dövri nəşrlərin öyrənilməsi önəmli olmalıdır. Təqdim olunan məqalədə sovetlərin ilk illərində Azərbaycan–Türkiyə münasibətlərinin az bir hissəsinin araşdırılmasına cəhd edilmiş və burada da, ancaq “Kommunist” qəzetinin dərc etdiyi materiallar tədqiqat obyekti olmuşdur. Bu araşdırmalardan sonra ortaya qoyulan qənaət belədir: uzun illər boyu Azərbaycan KP MK-nın, Azərbaycan SSR Ali Sovetinin və Nazirlər Sovetinin orqanı kimi nəşr edilmiş “Kommunist”, təkcə “rejimin xidmətçisi” yox, həm də xalqımızın uğurlarla, hədsiz çətinliklər və faciələrlə müşayiət edilən həyat yolunun əks olunduğu tarixi güzgü olmuşdur.

KAYNAKÇA

Ağamalıoğlu, S., (1925, 9 noyabr). Türkoloji qurultay bizə nə verə bilər? /Türkoloji qurultay ərəfəsində.Kommunist, s.4.

Ağamalıoğlu, S., (1926, 28 fevral) Birinci Türkoloji qurultayın açılışı münasibəti ilə təbriknitqi. Kommunist, s.5.

Агамалиоглы, С.,(1925,25 января).Ленин и Восток.Бакинский рабочий.

Arikan, S., Çelebi, E., (2016, 12-14 Mayıs). Türkiye ve Azerbaycan arasinda imzalanan uluslararasi anlaşmalar. I.Millətlərarası Türkiye-Azerbaycan münasibetleri sempozyümü, s.416-429.

Bağırlı,A., (Kastamonu: 2016). Sovetlər dönəmində Türkiyə-Azərbaycan ədəbi əlaqələri. I.Millətlərarası Türkiye-Azerbaycan münasibetleri sempozyümü, s.279-282.

Bartold, V., (1925, 9 noyabr).Türkoloji qurultay münasibətilə /Qurultayın Bakıda keçirilməsi haqqında.Kommunist,s.4.

Birinci Türkoloji Qurultayın 80 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin sərəncamı. (9 noyabr 2005). Xalq qəzeti.

Birinci Türkoloji Qurultayın 90 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin sərəncamı. (18 fevral 2016). Xalq qəzeti.

Çobanzadə, B., (1925.9 noyabr). Türkoloji qurultayı:Türkoloji qurultayın gündəliyində duran məsələlər haqqında. Kommunist, s.4.

Həbibbəyli, İ., (2016, 13 Noyabr). Birinci Türkoloji Qurultayın dərsləri və müasir çağırışlar. Azərbaycan.

Həsənov, H., (2015, 29 avqust). Azərbaycanın milli maraqlarına və dövlətçilik məfkurəsinə sədaqətlə xidmət etmiş mətbuat orqanı.Xalq qəzeti.

Xanbudaqov, E., (1924, 7 aprel). Milli məsələyə dair. Kommunist, № 79, s.3.

İsmail, H.,(1921, 09 ekim - 1337, 9 Teşrin-i evvel). Kardaş Hükumetin Sefiri, Açıq söz (Açıksöz) qəzeti, sayı:304,s.1.

Коммунистический интернационал, (1920). М., №12, стр.259-262.

Qasimov, C., (1998). Repressiyadan deportasiyaya doğru, Mütərcim nəşriyyatı,

Quliyev, C., (1960). Şərq xalqlarının I qurultayının 40 illiyi. Azərbaycan kommunisti,№ 9.

Məhərrəmov,Ə., Məhərrəmli,A., (2009). Xalq qəzetinin (Kommunist) yaranması və inkişafı tarixindən.Nəşrinin 90 illiyi. Elm və təhsil, 88 c.

Nərimanoğlu, K. V., (2006). 1926-cı il Bakı Türkoloji Qurultayı haqqında söz. Latın əsaslı yeni türk əlifbası və Birinci Bakı Türkoloji Qurultayı, biblоqrafiya. s.44.

Nəzərli, Ş. (1995). Cümhuriyyet generalları, Hərb nəşriyyatı, Bakı.

N.N., (1925, 9 noyabr). Türkoloji qurultayın təşkili: Türkoloji qurultayın keçirilməsi üçün təşkilat komisiyasının görəcəyi işlər haqqında. Kommunist, s.4.

Professor Köpürlüzadə ilə müsahibə, (1926,25 fevral).Türkoloji işlərin Türkiyyədəki əhəmiyyəti və onunla əlaqədar görülən işlər haqqında. Kommunist, s.3.

Yoxsul., (1922, 3 mart). Kommunist, № 68, s.3.

Şamil,Ə.,(12-14 Mayıs 2016).KGB arşivin'de Türkiye'den Azerbaycan'a davet edilmiş aydınlar haqqında belgeler. I.Millətlərarası Türkiye-Azerbaycan münasibetleri sempozyümü. s.17-26.

Şimşir, B., (2013). Ankara'da Açılan İlk Azerbaycan Temsilciliği, İrs: Miras, Sayı:7, s.32. (http://irsaz.com/new/pdf/201312/1386944848824816094.pdf).

Süleymanzadə, M.,(2009, 3 sentyabr). Milli jurnalistikamızın avanqardı.Xalq qəzeti.

YÖNETİMDE VİZYONER LİDERLİK TARZI VE ATATÜRK'ÜN VİZYONER LİDER ÖZELLİKLERİNİN MİLLİ EGEMENLİĞİN KAZANILMASINDAKİ ROLÜ

Nurettin GÜRCAN

Doktora Öğrencisi, Ege Üniversitesi

ORCID NO: 0000-0002-5361-4351

ÖZET

Yönetim yazınındaki liderlik çalışmalarının günümüzde geldiği noktada önemli liderlik tarzlarından birini vizyoner liderlik tarzı oluşturmaktadır. Bu çalışmada, yönetsel anlayışlar içerisinde önemli bir yeri olan vizyoner liderlik konusu Atatürk'ün liderlik tarzı ile ilişkisi bakımından ele alınmıştır. Çalışmada, ilgili yazında yer verilen vizyoner liderlik kavramsallaştırmaları, vizyoner liderliğin boyutları ve vizyoner liderliğin üç temel boyutu üzerinden incelemeler yapılmıştır. Söz konusu liderlik tarzını anlamlandırmaya yönelik kuramsal açıklamaların ardından, bu liderlik tarzının Atatürk'ün liderliğindeki yeri açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, vizyoner liderliğin öncülleri ve Atatürk'ün liderlik tarzında vizyonerliğin yeri üzerinde durulmuştur. Çalışmaya dair son başlık içerisinde ise Atatür'ün vizyoner lider özellikleri inceleme konusu edilmiş ve bu özelliklerin Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla gelen milli egemenliğin kazanılmasındaki rolü ve önemine değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yönetim, Liderlik, Vizyoner Liderlik, Atatürk

ABSTRACT

At the point where the leadership studies in the management literature have reached today, one of the important leadership styles is the visionary leadership style. In this study, the subject of visionary leadership, which has an important place in managerial understanding, is discussed in terms of its relationship with Atatürk's leadership style. In the study, the conceptualizations of visionary leadership in the related literature, the dimensions of visionary leadership and the three basic dimensions of visionary leadership were examined. After the theoretical explanations to make sense of the said leadership style, the place of this leadership style in Atatürk's leadership has been tried to be explained. In this context, the antecedents of visionary leadership and the place of visionary in Atatürk's leadership style are emphasized. In the last title of the study, Atatürk's visionary leader features were examined and the role and importance of these features in the acquisition of national sovereignty that came with the establishment of the Republic of Turkey was mentioned.

Keywords: Management, Leadership, Visionary Leadership, Atatürk

GİRİŞ

Yönetim ve örgüt yazınında gelişen post modern anlayışla birlikte birçok farklı liderlik tarzı ortaya çıkmıştır. Bu dönemle birlikte değişen ve dönüşen liderlik davranışlarının işaret ettiği önemli bir yönetim davranışı da vizyoner liderlik tarzı adıyla öne çıkmıştır. Yöneticinin veya liderin ortaya konulan vizyona dayalı ve geleceğe yönelik davranışlar göstermesi şeklinde ifade edilebilen vizyoner liderlik tarzı günümüzün önemli bir yönetim anlayışı olarak değerlendirilmektedir. Türk yönetim tarihinde vizyoner yönetim ve liderlik tarzıyla öne çıkan kişiler incelendiğinde Atatürk öne çıkmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu lideri olan Mustafa Kemal Atatürk, ortaya koyduğu vizyonla Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne dönüşümün en önemli itici güçlerinden biri olmuştur. Gerek kurtuluş mücadelesi döneminde ortaya konulan inançlı tavır gerekse yeni ülkenin kuruluşundaki özgüvenli ve kararlı tutum Atatürk'ün ileri görüşlü ve vizyoner lider duruşunun temsilleri olmuştur. O, milletinin varoluş mücadelesinde geleceği inşa etmek adına vizyoner düşünen, eylem odaklı olan, değişimlere açık davranan ve geleceğin resmini ortaya koyan bir vizyoner yönetim örneği sergilemiştir.

Ülkenin ve Türk milletinin varoluşunda önemli bir yeri olan Atatürk, öncelikle yolu görmüş, yolda yürümüş ve ardından yol olmuş bir vizyoner liderdir. Tüm bu yönleriyle ve farklı liderlik tarzlarında işlenen çeşitli nitelikleriyle Atatürk'ün liderliği farklı liderlik yaklaşımlarının bir arada sergilendiği bir bütünsellik taşımaktadır. Bu araştırmada ise Atatürk'ün liderliğinin vizyoner tarafı üzerinde durulmakta ve bu tarz liderliğin gerek kendi liderlik anlayışında gerekse milli egemenliğin kazanılmasındaki rolü inceleme konusu edilmektedir.

1. VİZYONER LİDERLİK KAVRAMI

Vizyoner liderlik, bir örgütün çalışmasına anlam ve amaç sağlayan net vizyonlar yaratma ve ifade etme yeteneği olarak tanımlanmaktadır. Vizyoner liderler, kendi kişisel vizyonlarını geliştirir ve ardından bunu meslektaşlarıyla ortak bir vizyonda birleştirirler. Burada vizyonun iletilmesi, insanlara harekete geçme gücü veren şeydir. İnsanlar harekete geçirilemediğinde ise bunun nedeni genellikle vizyonun açıkça iletilmemesi olarak görülür (Taylor, Cornelius ve Colvin, 2014: 567). Vizyon sahip bir lider, örgüt için yapılanlarla, ileride yapılması gerekenler arasında köprü kurar ve izleyenleriyle bir gelecek hayalini paylaşır, bu hayal doğrultusunda izleyenlerini nasıl motive edeceğine ve hedeflere nasıl ulaşılacağına odaklanmaktadır (Derin, Demirtaş ve Baynal Doğan, 2020: 552). Bir diğer deyişle vizyoner liderlik; vizyon (fikir), iletişim (söz) ve yetkilendirme (eylem) gibi belirli adımları içerisinde barındıran bir süreç olarak kabul edilmektedir (Westley ve Mintzberg, 1989: 18).

Vizyoner liderlik, örgütün bütünü veya bir kısmı için gerçekçi, güvenilir, çekici bir gelecek vizyonu yaratabilme ve ifade edebilme kabiliyeti olarak da tanımlanır. Vizyoner liderler, vizyon oluşturabilmenin yanı sıra bu vizyonu çalışanlarına açıklayabilme yeteneğine de sahip olan kişidir. Burada gidilecek yolun, varılacak hedeflerin tanımlanması ve bunların çalışanlara açık, sözlü ve yazılı bir iletişimle aktarılması gereklidir. Ayrıca vizyoner bir lider, vizyonu sadece sözlü iletişimle aktarmaz, bu vizyonu davranışlarıyla da çalışanlarına yansıtmaya çaba gösterir. Bu bakımdan günümüz yöneticilerinin, örgütü başarıya sevk edecek bir vizyon oluşturması, vizyona giden yolda güçlü stratejiler geliştirmesi ve tehditleri fırsatlara dönüştüren proaktif bir yaklaşım ile başarıyı elde etme yolunda hızlı bir şekilde ilerlemesi önemlidir. Bunlara ek olarak yenilik ve değişimleri yakından izleyerek, eğitimin gereğine inanmaları ve öğrenen bir örgüt oluşturmaları gerekir. Ayrıca bu tarz liderlerin çalışanlarına ilham vermesi ve onlara yetki devrederek onları sürece dahil etmesi de önemli görülmektedir (Tekin ve Ehtiyar, 2011: 4010).

Vizyoner liderlik, örgütün misyon ve vizyonunun geliştirilmesi anlamına gelmektedir. Vizyoner liderlik, izleyenlerin ilerleme gösterebilmesi için yol açıp onları yönlendirebilmeye ve ihtimalleri değerlendirebilmeye karşılık gelmektedir. Söz konusu olasılıkları görebilen liderler, işini bilen, pazar ve çevresindeki imkanlara ulaşabilen, yeni fikir ve planlar sunmaları için astlarını harekete geçirebilen, hitap ettiği kitleyi iyi tanıyan ve bir davranışın ortaya konması için birçok şeyi yapabilme konusunda gücü olan kişilerdir (Aydın ve Karaman, 2022: 267). Bu yönleriyle vizyoner lider, hem tanımı hem özellikleri itibariyle geçmiş ve bugünden ve geçmişten çok gelecek ile ilgili olan ve sürekli iyileştirmeyi önemseyen kişilerdir (Uygun ve Bulut, 2019: 672).

Vizyoner liderler hayal dünyasında yaşamanın aksine içerisinde bulunduğu gerçekliğin farkında olan ve buna göre gelecekle ilgili planları yapabilen kimselerdir. Ayrıca bu tarz liderler vizyon ortaya koyan ve aktaran kişi olmanın yanı sıra vizyonu gerçekleştirmeye giden yolda ortaya çıkan olumsuzlukları çözebilen kişiler olarak tanımlanır (Aydoğan ve Bilgivar, 2022: 1736). Vizyoner liderlik yaklaşımı; vizyoner düşünce, eylem odaklı olma, geleceğin resmi ve değişikliklere açık olma şeklinde 4 alt boyut ile açıklanır (Çınar ve Kaban, 2012: 200). Bu boyutlar ise aşağıdaki gibi açıklanmaktadır (Özeroğlu ve Koçyiğit, 2020: 15):

- Vizyoner düşünce: Vizyoner lider izlenilecek yolu, ulaşılacak hedefleri tanımlamalı ve vizyonu çalışanlara açık, sözlü ve yazılı iletişim yoluyla aktarmalıdır.
- Eylem odaklı olmak: Vizyoner liderler; yetki devri yaparak, astlarına bazı sorumluluklar vererek, planlama sürecine onları da dahil ederek, vizyonu örgütün bütününe yayarak çalışanların vizyonu sahiplenmelerini sağlayarak beklenen performansın üzerinde bir performans sağlarlar.

- Değişimlere açık olmak: Vizyoner liderler, izleyenlerin birbirleri ile ve çevreleriyle olan ilişkileri sonucunda ulaştıkları genel düşüncelerini geliştirmelerine yardım eden genel durum, sosyal ihtiyaç, problemin açıklanması ve vizyonla ilgili umut veren çözümlerle ilgili anladıklarını birlikte ortaya koymaktadırlar.
- Geleceğin resmi: Vizyoner liderler tüm çalışmalarını örgütü geleceğe hazırlama doğrultusunda şekillendirirler. Gelecekte karşılaşılacak olumlu/olumsuz durumlar hakkında yeni fikirler oluşturarak, bu süreçte gerek duyulduğunda büyük ve cesaret gerektiren projeler üreterek uygulamaya koyarlar.

Yazında etkin bir yönetim için vizyoner liderliğe olan ihtiyacın üzerinde durulmaktadır (Bulut ve Uygun, 2010). Genel olarak değerlendirildiğinde, vizyon sahibi liderlerin temel özellikleri olarak şunlar sıralanmaktadır: Muhakeme ve analiz yapabilme yeteneği etkili stratejik düşünebilme kabiliyeti, ihtimallerden haberdar olmak ve zamanı yapılandırabilmek, içgüdülü, sezgili, dürüst ve adaletli olmak, zaman yönetimini çok iyi yaparak hızlı çalışabilmek, mücadeleci ve hırslı olmak, yenilikçi olmak, fikir yürütebilmek ve sentez yeteneğine sahip olmak, sürekli öğrenme eğilimini taşımak, olayları diğerlerinden farklı ve çok yönlü olarak algılayabilmek, iyi bir iletişim kurma becerisine sahip olmak, kendine güvenmek ve kendini sürekli geliştirmek, başarısızlıktan korkmadan riskleri göze alabilmek, değişimden korkmadan her değişim fırsatını bir öğrenme aracı olarak görebilmek ve son olarak da tüm bunları yaparken mütevazı olabilmek şeklinde sıralanmaktadır (Bulut ve Uygun, 2010: 34). Türk yönetim tarihinde söz konusu özelliklere sahip olarak, ortaya koyduğu vizyon ile kitleleri peşinden sürüklemeyi başarabilmiş en önemli liderlerden biri Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'tür. Bu bağlamda Atatürk'ün liderlik ve yönetim tarzında vizyoner liderliğin birçok yansımasını görmek mümkündür.

2. VİZYONER LİDERLİĞİN ÖNCÜLLERİ VE ATATÜRK'ÜN LİDERLİK TARZINDA VİZYONERLİĞİN YERİ

Liderlik konulu araştırmaların özellikle 1990'lı yılların ardından gelen süreçte vizyoner liderlik konusuna giderek daha fazla önem verdiği görülmektedir. Bunun ana dayanaklarından biri, vizyoner liderlik anlayışının örgütlerin geleceği ile ilgili belirsiz durumları gidermeye önemli katkılar sağlaması hususudur. Bu bağlamda içinde bulunduğumuz yüzyılın hızla değişiminden önemli düzeyde etkilenen örgütlerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için, örgütleri paylaşılan bir vizyonla geleceğe taşıma kabiliyetini gösteren vizyoner liderlere ihtiyaç vardır (Gümüşeli, 2001: 538).

Örgütsel veya makro bağlamda toplumsal dönüşümlerin sağlanması için önemli ölçüde yönetimin bu süreçte göstereceği liderlik davranışlarının etkinliğine ve liderin geleceğe ilişkin öngörülerine bağlı hale gelmektedir. Bu durumda belirsizliğin hakim olduğu zamanlarda vizyonu belirleyen ve onun kitleleri sürükleyecek şekilde benimsenmesini sağlayan vizyoner liderlere ihtiyaç daha da artmaktadır. Vizyoner liderliğe dair üç temel rolden söz edilmektedir. Bunlar; yolu görmek, yolda yürümek ve yol olmak şeklinde sıralanmaktadır (Çelik, 1997: 472).

Vizyoner liderlik açısından ilk önemli nokta yolu görmektir. Yol, vizyonun gelecekteki görüntüsünü ifade eder. Bu anlamda ulaşılması gereken hedeftir. Vizyoner lider, farklı yollar içerisinden en uygun olan yolu keşfedebilmelidir. Geleceğe dair projesi ve tasarımı olan yöneticilerin yolu görmekle ilgili endişesi ve arayışı olabilir. Aksi durumda geleceği hayal etmeyen, projesiz ve plansız bir yönetici için yolu görmek bir yana "bir arpa boyu ilerisini görmek" de mümkün olmayacaktır. Çünkü vizyoner liderlik gelecekle ilgili olarak duygusal ve entellektüel bir sancıyı gerektirmektedir. Vizyoner liderler, entellektüel ve duygusal bakımdan geleceğin ufkunu açan liderlerdir. Bu liderlik tarzında yolu görmek sezgisel bir gücü gerektirir. Bu tarz liderler düşünce ve sezgi gücüyle geleceğin bilinmez dünyasının perdesini aralarlar, geleceğe ışık tutarlar ve geleceğin haritasını çizerler. Çizilen bu harita vizyon olarak görülmekte ve izlenecek yolu belirgin hale getirmektedir (Çelik, 1997: 472). Nitekim vizyoner liderliğin yolu görmekle ilgili tüm bu öncüllerini kurtuluş mücadelesi sürecinde Atatürk'ün liderlik anlayışında görmek mümkündür. O da; ülkenin geleceğiyle ilgili bir görüntü ortaya koymuş, ulaşılması gereken hedefleri göstermiş, kitleleri en uygun yolun bu olacağına inandırmış ve kurulacak olan yeni cumhuriyetin ufkunu belirleyeceğini savunmuştur. Vizyoner bir lider olarak Atatürk, sezgilerinin gücüyle geleceğin yol haritasına ışık tutmuş ve izlenecek yolu aydınlatmıştır. Vizyoner liderliğin

rollerinden biri olarak görülen ve Atatürk'ün bir örneği teşkil ettiği diğer önemli liderlik rolü 'yolda yürümek' olarak ifade edilmektedir.

Vizyoner bir liderin izleyenlerine işaret ettiği yolda onlarla birlikte yürüyebilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu açıdan vizyoner liderin başarısı yalnızca yolu görmekle sınırlı kalmamaktadır. Bunun ötesinde vizyoner bir lider, gördüğü yolda yürümeyi de başaran bir liderdir. Vizyoner liderlik anlayışında yolu görme çok önemlidir fakat yolda yürüme de en az yolu görme kadar önem görülür. Yolda yürüme, vizyoner lider için bir kararlılık göstergesi olarak kabul edilir. Bu bakımdan görülen yol ve yürünen yol farklı olursa vizyona ulaşılması mümkün değildir. Nitekim bazı liderler vardır ki, kendilerine bir hedef çizerler ve çizdikleri bu hedefte de yol almaya çalışırlar (Çelik, 1997: 472). Tarihimizde Atatürk de bu tarz liderlerin bir örneği niteliğindedir. Mustafa Kemal, Türk milleti için kurtuşun yolunu önce görmüş ve ardından o yolda milletiyle birlikte yürümüş bir vizyoner liderdir. Böylelikle halkıyla birlikte yürüdüğü bu yolun ne kadar meşru ve haklı bir yol olduğunu tüm dünya halklarına ve devletlerine göstermiş ve ilan etmiştir. Bu yönüyle Atatürk, gördüğü yolda yürüyerek hedefe koyduğu çağdaş uluslar düzeyine ulaşma gayesinde yılmadan yürümüş bir liderdir. O'nun ileri görüşlülüğü ve vizyoner duruşu, yürüdüğü yolda halkının da ona inanarak eşlik etmesinde ve ilerleyen süreçte millet egemenliğinin kazanılmasında önemli katkılar sağlamıştır. Atatürk bu vizyoner yönetim anlayışıyla, yaşadığı dönemde ve sonrasında da izleyenleri için bir yol olmuştur. Nitekim vizyoner liderliğin üçüncü temel rolü de 'yol olmak' şeklinde ifade edilmiştir.

Vizyoner liderler, ortaya koydukları vizyonla insanları ardından sürükleyebilen kişilerdir. Bu tarz liderler oluşturdukları vizyonlarla yeni yollar açabilen kişilerdir. Dolayısıyla vizyoner lider için üçüncü önemli rol yol olmaktır. Yol olma, yol açma anlamına gelmektedir. İzleyenler, vizyoner liderin açtığı yolda yürümeye çalışmaktadırlar. Bu açıdan yol olma, ciddi bir fedakarlık gerektirmektedir. Nitekim yine de vizyoner lider kendi yaşamını ortaya koyarak bir riske girebilir ve vizyonu gerçeğe taşıyabilmek uğruna hayatını bile kaybedebilir. Vizyoner liderlikte düşünce ve sezginin bir araya gelmesiyle ortaya çıkan yol, vizyona ulaşmayı sağlamaktadır. İzleyenler, vizyoner liderin açtığı bu yolda güven içinde yürüyebilmekte ve yolun sonundaki hedefe ulaşabilmektedirler (Çelik, 1997: 473). Benzer şekilde Türk milleti de kendisine kurtarıcı olarak gördüğü Mustafa Kemal Atatürk'ün yolundan bu şekilde yürümüştür ve bağımsızlığını kazanmıştır. Bu süreçte Atatürk de ortaya koyduğu vizyonuyla insanları arkasından sürüklemeyi başarmış bir liderdir. Kurtuluş mücadelesi sürecinde halkının varoluşu için onlara yeni yollar açmış ve bu yolu inançla yürümelerini sağlamıştır. Bu yönüyle ciddi bir fedakarlığı ve sorumluluğu üstlenen Atatürk, tüm varlığını ortaya koyarak bütün riskleri göğüslemeye hiç tereddütsüz razı olmuştur. Böylelikle lider olarak onun ortaya çıkardığı yol, Türk milletinin bağımsız ve çağdaş bir devlet kurma yönündeki hayali ve vizyonuna ulaşmayı sağlamıştır. Atatürk'ün bu ileri görüşlülüğü ve vizyoner liderliği sayesinde milli egemenliğin kazanılması da Türk milletinin en büyük kazanımlarından biri olmuştur.

3. ATATÜRK'ÜN VİZYONER LİDER ÖZELLİKLERİNİN MİLLİ EGEMENLİĞİN KAZANILMASINDAKİ ROLÜ

Vizyoner liderlik kavramı, tanımları ve özellikleri itibariyle liderin geleceğe yönelik gerçekleştirdiği bir uygulamalar silsilesini temsil etmektedir. Bunlar; (1) belirli bir noktaya odaklanmak ve yön vermek, (2) bulunulan andaki gerçekleri tanımlayabilmek, (3) engelleri teşhis etmek ve ortadan kaldırmak, (4) aidiyet hissini geliştiren bir ortam oluşturmak ve (5) kişilerin kendi kendilerini yönetmelerini teşvik etmek şeklinde özetlenmektedir (Uygun ve Bulut, 2019: 672-673). Bu aşamaların hemen hepsinde vizyoner anlayışın, katılımcılık, iyi performans, güven ve değişime açık olmak ile gerçekleşeceğine dikkat çekilmektedir (Bulut ve Uygun, 2010: 33). Nitekim Atatürk'ün milli egemenliğin kazanılması sürecinde ortaya koyduğu vizyoner liderliğin temel unsurları da bu aşamaları ve kriterleri içerisinde barındırmaktadır. Mustafa Kemal Atatürk, liderlik özellikleri itibariyle yazında birçok incelemede vizyoner ve ileri görüşlü bir lider olarak gösterilmektedir (Arslan, 1996; Çelebi, 2002; Çelebi, 2004; Çolak, 2000; Göktaş ve Çarıkçı, 2016; Göyünç, 2002; Köroğlu, 2009; Murat, 2016; Saatçioğlu, 1974; Yıkılmaz, 2021).

Vizyoner liderliğe uygulamalar açısından bakıldığında Atatürk'ün öncelikle belirli bir noktaya odaklanma ve yön verme süreci üzerinde durmak gerekmektedir. Mustafa Kemal ulusunun kurtuluşunu ve bağımsızlığını elde etmek için muasır medeniyetler seviyesine odaklanmış ve bütün yol haritasını bu

yön doğrultusunda inşa etmiştir. Söz konusu süreçleri yönetirken içerisinde bulunduğu bağlamsal koşulları göz ardı etmeden gerçeğe dayalı ve gerçeğe dönüşecek bir vizyon ortaya koymuştur. Diğer yandan Atatürk, milli mücadele döneminde ülkenin içerisinde olduğu sıkıntılı süreçleri etkin yöneterek engelleri doğru tespit etme ve ortadan kaldırma yoluna gitmiştir. Vizyoner liderliğin diğer bir uygulama safhası da aidiyet duygusu geliştiren bir ortamın oluşturulması hususu da Atatürk'ün liderliğinde kendine önemli bir yer bulmaktadır. Buna göre Atatürk, inşa ettiği yeni Anadolu içerisinde milletin tümünün sahipleneceği ve aidiyet düşüncesiyle bağlı olacağı bir cumhuriyeti ortaya koymak için çaba göstermiş ve bunu başarabilmiştir. Bu yönüyle vizyoner bir lider olarak ortaya koyduğu bu gelecek hayalini milletin desteğiyle gerçeğe dönüştürmüştür. Ayrıca ulusunun tüm vatandaşlarına asil birer birey olarak yaklaşmış ve kişilerin kendi kaderleri üzerinde ne denli önemli bir etkiye sahip olduklarını göstermiştir. Böylelikle Atatürk vizyoner bir lider yaklaşımıyla, kişilerin kendi kendilerini yöneterek, inançlarını tazeleyerek geleceklerini yeniden inşa etmelerine destek olmuştur.

Yazında Atatürk, döneminin zorlu koşulları ve atılan hatalı adımları değerlendirme konusunda iyi bir sentez yeteneği olan, ülkenin karşı karşıya kaldığı felaketin olası sonuçlarını öngörebilen bir lider olarak değerlendirilmektedir (Murat, 2016). Balkan Savaşı döneminde ordu içerisinde deneyimlenmiş ve savaşın gidişatını olumsuz etkileyecek şekilde tesiri olan siyasetin, ordu ve yönetsel süreçten hemen uzaklaşması gerektiğine dair yapılan vurgusu ve savaşın olası sonucuna yönelik öngörüsü Atatürk'ün vizyoner liderliğine örnek gösterilmektedir. Ayrıca I. Dünya Savaşı'nda Almanya tarafında hareket etmenin ve Mondros Antlaşması'nın maddeleri itibariyle net olmayışı nedeniyle doğabilecek riskleri tahmin etmesinin önemli bir liderlik niteliği olarak kendini göstermektedir. Ayrıca, dönemin şartları ve görece Osmanlı Devleti'nin son dönemindeki çabaların bağımsızlık konusunda istenen sonucu vermeyeceği ile ilgili öngörüsü ve buna yönelik ortaya koyduğu vizyon kapsamında Kurtuluş Savaşı sürecinde Türk Milleti'nin bütün paydaşlarını ikna ederek, bir gelecek hayali çevresinde toplayabilmesinin, vizyoner liderlik bağlamında değerlendirilmesi gerektiği belirtilmektedir (Murat, 2016: 316; Yıkılmaz, 2021: 75). Bu bağlamda, Mustafa Kemal Atatürk'ün siyasi ve askeri alandaki ileri görüşlülüğünün, Kurtuluş Savaşı'nın başarı ile sonuçlanmasına ve bunun ardından uluslararası alanda Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin hak ettiği yerini alması konusunda kendisini gösterdiği ifade edilmektedir (Murat, 2016: 316).

Çok yönlü bir liderlik anlayışı ile tasvir edilen Mustafa Kemal'in, çevresel koşullarla ilgili doğru tespit ve gözlemleri, kaynakları ve mevcut durumu etkin bir şekilde sentezleme kabiliyeti ile çeşitlenen liderlik tarzlarının her birisi için örnekler sunduğu belirtilmektedir. Ortaya koyduğu liderlik tarzlarıyla Atatürk; katılımcılığı, bilimi, gerçekçiliği, etkin bir iletişimi ve ikna sürecini savunan ve her davranışında vizyoner ve demokratik tutumu ile çağının çok ötesinde bir lider olarak görülmektedir. İyi ve açık bir vizyon ifadesini, detaylı planlama ve yüksek ikna kabiliyeti ile birleştirerek takipçilerinin paylaşılan vizyona kendi iradeleri ile katılmalarını sağlayan bir liderdir. Sahip olduğu karizması ve her koşulda önemini vurguladığı entelektüel sermayesi ile, izleyenlerinin saygısını, güvenini ve motivasyonlarını kazanmış ve ortaya koyulan hedeflere ilişkin bağlılıklarını arttırmıştır. Her fırsatta yapılması gereken ile ilgili rol model oluşu, karar alıcıların ve uygulamacıların yanında bir mentör gibi destek faaliyetlerinde bulunuşu, izleyenlerinin ihtiyaç duyduğu yerde ve zamanda müdahale edişi, onların tüm güçleri ile paylaşılan bir vizyona doğru mücadelelerine katkı sağlamıştır. Eğitim, tartışma ve karşıt görüşlerin paylaşılması ile ilgili demokratik tarzı ise, popülist beklentilerin çok daha üzerinde bir amaç olarak görülen kapsayıcı ve grubun ortak amacı haline gelebilecek vizyonun ortaya konmasına ve gerçek anlamda paydaşlar tarafından kabul görmesine imkan sağlamıştır (Yıkılmaz, 2021: 80).

SONUÇ

Liderlik geçmişten günümüze yaşadığı dönüşümlere bugün de devam etmektedir. Bugünün liderlerinin yaşanan tüm teknolojik, ekonomik ve kültürel değişimlerden etkilendiği gibi Türk yönetim tarihinin önemli lider figürleri de gerek döneminin bağlamsal koşullarından gerekse ekonomik şartlardan etkilenmiştir. Bu etkinin önemli bir çıktısı olarak, ait oldukları örgütsel veya toplumsal anlayışın dönüşümünü sağlayacak bir vizyon ortaya koymuşlardır. Ortaya konulan bu vizyon çerçevesinde ileri görüşlü bir anlayışla yeni bir gelecek yaratmaya çalışmışlardır. Atatürk de bu yönlü bir çabayla ülkesinin ve Türk ulusunun geleceğini sağlam temeller üzerine inşa etmek üzerine bir vizyon ortaya koyarak örnek bir vizyoner lider tutumu sergilemiştir. Milli mücadele döneminde geleceğe dair bir vizyonla halkı peşinden gelmeye ikna etmiş ve bu vizyonu kendi de inançla uygulamaya koymuştur. Atatürk'ün

ülkesinin ve milletinin kurtuluşu ve bağımsızlığı için yılmadan ortaya koyduğu söz konusu mücadelenin en önemli dayanaklarından biri inandırıcı bir vizyonla halkına liderlik edebilmesi olmuştur. Böylelikle Atatürk, vizyoner düşünce ile yola çıkmış, bu süreçte eylem odaklı davranmış, değişimlere açık bir tavır sergilemiş ve ileriye yönelik bir gelecek resmi (vizyoner liderliğin boyutları) ortaya koymuştur. Nitekim Türkiye Cumhuriyeti'nin bugünkü geldiği noktada, Atatürk'ün vizyoner lider bakış açısıyla çizdiği gelecek resminin içerisinde ülkemizin bağımsızlığı ve varlığı için birçok çaba göstermekte olduğumuzu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu bakımdan Atatürk'ün ileri görüşlü bir lider olarak çizdiği yol, Türk milletine bir rehber olmuş ve gelecek için de yön tayin etmeyi kolaylaştırmıştır. O, döneminin içerisindeki tüm olumsuz koşullara rağmen kültürü, entelektüel birikimi ve bilgisi, modernliği, barışa dair tutumu, vatanseverliği, alçakgönüllülüğü ve karizmasıyla tarihteki vizyoner liderler arasına adına yazdırmıştır. Sonuçta, Atatürk'ün kişisel karizmasından entelektüel birikimine kadar tüm bu özellikler, onun ortaya koyduğu inandırıcı vizyona dayanak sağlayarak Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulmasına ve bu yeni devlette milli egemenliğin kazanılmasına temel hazırlamıştır.

KAYNAKÇA

Arslan, S. (1996). Atatürk'ün Devlet Adamlığı Vasfı. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, *12*(36), 931-952.

Aydoğan, İ., & Bilgivar, O. O. (2022). Okul Müdürlerinin Vizyoner Liderlik Davranışlarının Okul İklimine Etkisi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, *23*(2), 1735-1763.

Bulut, Y. B., & Uygun, S. (2010). Etkin bir yönetim için vizyoner liderliğin önemi: Hatay'daki kamu kurumları üzerinde bir uygulama. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *7*(13), 29-47.

Çelebi, E. (2002). Atatürk'ün Ekonomik Reformları ve Türkiye Ekonomisine Etkileri 1923-2002. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, *3*(1), 17-50.

Çelebi, M. (2004). Atatürk'ün himayesinde kurulan Türk maarif cemiyeti. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, *19*(2), 35-53.

Çelik, V. (1997). Eğitim yönetiminde vizyoner liderlik. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, *12*(12), 465-474.

Çınar, F., & Kaban, A. (2012). Conflict management and visionary leadership: An application in hospital organizations. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, *58*, 197-206.

Çolak, M. (2000). Atatürk Döneminde Kültürel, Siyasi ve Ekonomik Bakımdan Türk-Macar İlişkileri (1919-1938). *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (2), 61-72.

Derin, N., Demirtaş, Ö., & Doğan, T. G. B. (2020). Vizyoner Liderlik Davranışlarının Örgütsel Destek Aracılığıyla Örgütsel Vatandaşlık Davranışları Üzerindeki Etkisi: Psikolojik Rahatlığın Düzenleyici Rolü. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (41), 550-562.

Göktaş, P., & Çarıkçı, İ. H. (2016). Siyasi liderlerden beklenen liderlik ve iletişim tarzları: y kuşağı üzerine bir araştırma. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, *71*(3), 855-888.

Göyünç, N. (2002). İnsan Olarak Atatürk. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *26*(1), 169-175.

Gümüşeli, A. İ. (2001). Çağdaş okul müdürünün liderlik alanları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, *28*(28), 531-548.

Köroğlu, V. (2009). Çevreci Atatürk. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *6*(2), 57-69.

Murat, T. M. (2016). Askeri ve Siyasi Yönleriyle Mustafa Kemal Atatürk'ün İleri Görüşlülüğü. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *26*(1), 307-317.

Özeroğlu, E., & Koçyiğit, Y. (2020). Organizational agility in health organizations: the role of visionary leadership. *Research Journal of Business and Management (RJBM)*, *7*(1), 13-22.

Saatçioğlu, F. (1974). Atatürk'ün Orman Görüşü ve Türkiye Ormancılığı Hakkındaki Direktifleri. *Journal of the Faculty of Forestry Istanbul University*, *24*(2), 24-30.

Taylor, C. M., J. Cornelius, C., & Colvin, K. (2014). Visionary leadership and its relationship to organizational effectiveness. *Leadership & Organization Development Journal*, *35*(6), 566-583.

Tekin, Y., & Ehtiyar, R. (2011). Başarının Temel Aktörleri: Vizyoner Liderler Vısıonary Leaders: The Major Actors Of Success. *Journal Of Yasar University*, *24*(6), 4007-4023.

Uygun, S. V. ve Bulut, Y. (2019). Vizyoner Liderlik Uygulamalarının Kamu Personelinin Görev Motivasyonuna Etkisi: Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, *9*(2), 670-686.

Westley, F., & Mintzberg, H. (1989). Visionary leadership and strategic management. *Strategic management journal*, *10*(1), 17-32.

Yıkılmaz, İ. (2021). An Evaluation of The Leadership Behavior of Mustafa Kemal Atatürk in Terms Of Post-Modern Leadership Styles. *New Era International Journal Of Interdisciplinary Social Researches*, *6*(9), 70-83.

IDEOLOGY OF TURKISH NATIONALISM AND NATIONAL SOVEREIGNTY IN PRIMARY AND SECONDARY SCHOOL EFL TEXTBOOKS

Assoc. Prof. Dr. Ömer Gökhan ULUM

Mersin University

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-7685-6356

ABSTRACT

Textbooks can be influenced by various ideologies, including political, social, cultural, and religious beliefs. The ideology of a textbook refers to the worldview, values, and beliefs that are reflected in the content, presentation, and language used in the textbook. For instance, a textbook that promotes a conservative ideology may emphasize the importance of traditional values, individual responsibility, and free-market economics, while a textbook that promotes a progressive ideology may focus on issues such as social justice, equality, and the role of government in ensuring these values. The ideology of textbooks can impact the way students understand and interpret the world, shaping their attitudes and beliefs. It is important to critically examine the ideology of textbooks and ensure that they present diverse perspectives and provide accurate and objective information. Turkish nationalism is rooted in the concept of a unified Turkish nation, which is defined by common ethnic, linguistic, and cultural characteristics. The ideology of Turkish nationalism emphasizes the importance of preserving and promoting these characteristics to maintain the unity and integrity of the Turkish nation. This ideology is often tied to the concept of national sovereignty, which refers to the idea that the Turkish people have the right to determine their own destiny and make decisions about their country's future. In the context of EFL primary and secondary school textbooks in Turkey, it is likely that the ideology of Turkish nationalism and national sovereignty is reflected in the content and language used. This may include emphasizing the importance of Turkish history, culture, and language, and presenting a positive view of Turkey's role in the world. Textbook evaluation is a process of critically examining and analyzing the content, language, and presentation of textbooks to determine their quality, effectiveness, and appropriateness for a particular context. The evaluation can be done by teachers, curriculum developers, students, parents, and other stakeholders. Descriptive content analysis is a research method used to analyze and interpret the content of textual data, such as written or spoken communication. The method involves systematically identifying, categorizing, and describing the key themes, concepts, and patterns present in the data. Descriptive content analysis can be used to provide a detailed and systematic understanding of the content of textual data. It is often used in combination with other research methods, such as surveys or interviews, to provide a more comprehensive understanding of a particular phenomenon or issue. The present study aims at analyzing both primary and secondary school EFL textbooks in order to perceive the scope of nationalistic ideology compounds.

Keywords: ideology, nationalism, EFL textbooks, textbook evaluation

Introduction

Textbook authors, editors, and publishers may have their own biases and perspectives that they bring to the content they create. In addition, the political and social context in which a textbook is produced can also affect its content. For example, in some countries, textbooks may be influenced by government policies or the prevailing political ideology. This can result in certain topics being emphasized or omitted, or a particular viewpoint being presented as the only valid one. Similarly, textbooks can reflect the cultural and religious values of the authors or the society in which they are produced. This can impact the portrayal of certain historical events or the way certain social issues are presented. It's important to be aware of the potential biases and influences that can shape textbooks, and to approach them critically, with a willingness to consider different perspectives and sources of information (Gann, 1995). The ideology of a textbook refers to the underlying worldview, values, and beliefs that are reflected in the content, presentation, and language used in the textbook. This can include the political, social, cultural, and religious beliefs of the authors, editors, and publishers who create the textbook, as well as the prevailing ideological context in which it is produced. Ideology can be conveyed in a variety of ways in a textbook, including the choice of topics, the language used to describe certain events or issues, the way in which different perspectives are presented (or omitted), and the overall tone of the text. Ideology can also be expressed through visual elements such as illustrations, photographs, and charts. It's important to recognize that no textbook is completely objective or neutral, and all textbooks will reflect some level of ideological bias (Xiong & Qian, 2012). Therefore, it's important to approach textbooks with a critical eye and to consider multiple sources of information to gain a more complete and nuanced understanding of the subject matter. A textbook that promotes a conservative ideology may emphasize traditional values, individual responsibility, and free-market economics, while a textbook that promotes a progressive ideology may focus on issues such as social justice, equality, and the role of government in ensuring these values. These are just a few examples of how different ideologies can shape the content, presentation, and language used in a textbook. It's important to note, however, that not all textbooks that reflect conservative or progressive ideologies will be the same, and there may be differences in the specific beliefs and values that are emphasized. Additionally, there may be a range of perspectives within each ideology, so textbooks can also vary in their representation of different viewpoints (Zhang & Song, 2022). Ultimately, it's important to approach textbooks with a critical and open-minded perspective, recognizing that they may reflect certain biases and perspectives. By considering multiple sources of information and perspectives, we can gain a more nuanced understanding of the subject matter and develop our own informed opinions. The ideology of textbooks can have a significant impact on the way students understand and interpret the world, as it can shape their attitudes and beliefs about a wide range of social, political, and cultural issues (Babaii, 2022). Textbooks are often a primary source of information for students, and the ideas and perspectives presented in them can influence the way students think about themselves and their place in the world. When textbooks reflect a particular ideology, they can reinforce certain beliefs and values, while downplaying or omitting others. This can lead students to develop a narrow or one-sided perspective on a given topic, which may not reflect the full complexity of the issue (Blair, 1995). Moreover, if textbooks present controversial or contested issues in a biased or incomplete manner, this can lead students to develop misconceptions or misunderstandings about the topic. On the other hand, if textbooks present a range of perspectives and encourage critical thinking and analysis, students are more likely to develop a well-rounded and nuanced understanding of the subject matter. By presenting multiple viewpoints and encouraging students to question assumptions and evaluate evidence, textbooks can help students

develop the skills and knowledge necessary to think critically and engage with the world in a thoughtful and informed way (Setyono & Widodo, 2019). Therefore, it's important for educators and textbook publishers to be mindful of the potential impact of ideology on student learning, and to strive to create textbooks that present a broad range of perspectives and encourage critical thinking and analysis (Pinto, 2007). It's possible that the ideology of Turkish nationalism and national sovereignty is reflected in the content and language used in EFL (English as a Foreign Language) primary and secondary school textbooks in Turkey. This is because textbooks in any subject are often influenced by the cultural, social, and political context in which they are produced, and Turkish nationalism and national sovereignty are important themes in Turkish society and culture. The Turkish government has historically placed a strong emphasis on promoting a sense of national identity and unity among its citizens, and this has been reflected in various aspects of Turkish education, including textbooks. It's possible that EFL textbooks in Turkey may include content and language that emphasize the importance of Turkish history, culture, and language, and that promote a sense of pride in Turkish national identity. However, it's important to note that not all EFL textbooks in Turkey will necessarily reflect this ideology, and there may be variation in the extent to which different textbooks emphasize Turkish nationalism and national sovereignty. Additionally, the content and language used in textbooks can change over time, as educational policies and societal values evolve. It's also worth noting that while the ideology of Turkish nationalism and national sovereignty may be reflected in EFL textbooks in Turkey, this does not necessarily mean that the textbooks are inherently biased or unbalanced. As with any textbook, it's important to approach EFL textbooks in Turkey with a critical eye and to consider multiple perspectives and sources of information.

Methodology

Textbook evaluation is an important process for ensuring that textbooks are of high quality, effective, and appropriate for a particular context. It involves systematically examining and analyzing various aspects of the textbook, such as its content, language, organization, and design, to determine whether it meets the needs of students, teachers, and other stakeholders. Textbook evaluation can be conducted by a range of individuals, including teachers, curriculum developers, students, parents, and other stakeholders. Each of these groups may have different perspectives and priorities when it comes to evaluating textbooks, and it's important to consider multiple viewpoints in the evaluation process (Williams, 1983). There are many different approaches to textbook evaluation, and the specific methods used will depend on the goals of the evaluation and the context in which it is being conducted (Ansary & Babaii, 2002). Some common methods include:

Content analysis: This involves systematically analyzing the content of the textbook to determine whether it is accurate, up-to-date, and appropriate for the intended audience (Prasad, 2008).

Pedagogical analysis: This involves examining the organization, structure, and presentation of the textbook to determine whether it is effective in facilitating student learning (Koulaidis & Tsatsaroni, 1996).

Cultural analysis: This involves evaluating the representation of different cultures, groups, and perspectives in the textbook to determine whether it is inclusive and promotes cultural competence (Ahmed & Narcy-Combes, 2011).

User feedback: This involves soliciting feedback from students, teachers, and other stakeholders about their experiences with the textbook and using this information to inform the evaluation (Cho, 2017).

Overall, textbook evaluation is an important process for ensuring that textbooks are of high quality and appropriate for a particular context, and it can help to promote effective teaching and learning.

Descriptive Content Analysis

Descriptive content analysis is a qualitative research method that involves analyzing the content of textual data in order to identify and describe patterns, themes, and concepts that are present. It is commonly used in social science research to study communication, media, and other forms of textual data. The process of descriptive content analysis typically involves several steps, including:

- Defining the research question or objective.
- Selecting the sample of textual data to be analyzed.
- Developing a coding scheme or set of categories to organize the data.
- Applying the coding scheme to the data, systematically identifying and categorizing key themes, concepts, and patterns.
- Analyzing and interpreting the data, drawing conclusions and insights based on the findings.

Descriptive content analysis can provide a detailed and systematic understanding of the content of textual data, and it can be used to complement other research methods, such as surveys or interviews. By analyzing the content of textual data, researchers can gain insights into the attitudes, beliefs, and values of individuals or groups, and can use this information to inform policy or practice. The present study aims at analyzing both primary and secondary school EFL textbooks in order to perceive the scope of nationalistic ideology compounds. Since all the textbooks published by the Ministry of Turkish National education must involve such content as Turkish National Anthem, Turkish Oath, Atatürk's Address to Turkish Youth, Atatürk's portrait, and Turkish flag in their initial pages, the related content in the initial pages of each textbook was excluded in the overall analysis.

The Analyzed EFL Textbooks Freely Distributed by the Government of Turkish National Education

- Primary School 2nd Grade EFL Textbook (Tan, 2018)
- Primary School 3rd Grade EFL Textbook (Kutlu, 2021)
- Primary School 4th Grade EFL Textbook (Kara, 2021)
- Happy English 5th Grade EFL Textbook (Ceylan, Gümüş, & Kabukçu, 2022)
- English Route 6th Grade Coursebook (Kaldar & Karamil, 2021)
- Primary School 7th Grade EFL Textbook (Şad, 2019)
- Mastermind 8th Grade EFL Textbook (İlter, 2021)

Findings and Results

The findings of the study involves the nationalistic ideology compounds in the 2nd, 3rd, 4th, 5th, 7th, and 8th grade primary and secondary school EFL textbooks. The 6th grade textbook was not represented since no such compound was detected in the material.

Table 1

Nationalistic Ideology Compounds in the Primary and Secondary School EFL Textbooks

Evaluated Textbooks	**f**	**%**
Primary School 2nd Grade EFL Textbook	1	3.70
Primary School 3rd Grade EFL Textbook	1	3.70
Primary School 4th Grade EFL Textbook	2	7.41
Happy English 5th Grade EFL Textbook	7	25.93
English Route 6th Grade EFL Textbook	-	-
Primary School 7th Grade EFL Textbook	7	25.93
Mastermind 8th Grade EFL Textbook	9	33.33
Total	27	100.00

It is clearly observed from Table 1 that the higher the grade of the textbook is, the more nationalistic compounds are (33.33%). However, no nationalistic compound was observed in the 6th grade EFL textbook.

Primary School EFL Textbooks

Primary School 2nd Grade EFL Textbook (Tan, 2018)

Figure 1. Turkish Flag (p.68)

Primary School 3rd Grade EFL Textbook (Kutlu, 2021)

Figure 2. Atatürk's Family (p.42)

Primary School 4th Grade EFL Textbook (Kara, 2021)

Figure 3. The Great Leader (p.40)

Figure 4. Turkish Scientist (p.74)

Secondary School EFL Textbooks

Happy English 5th Grade EFL Textbook (Ceylan, Gümüş, Kabukçu, 2022)

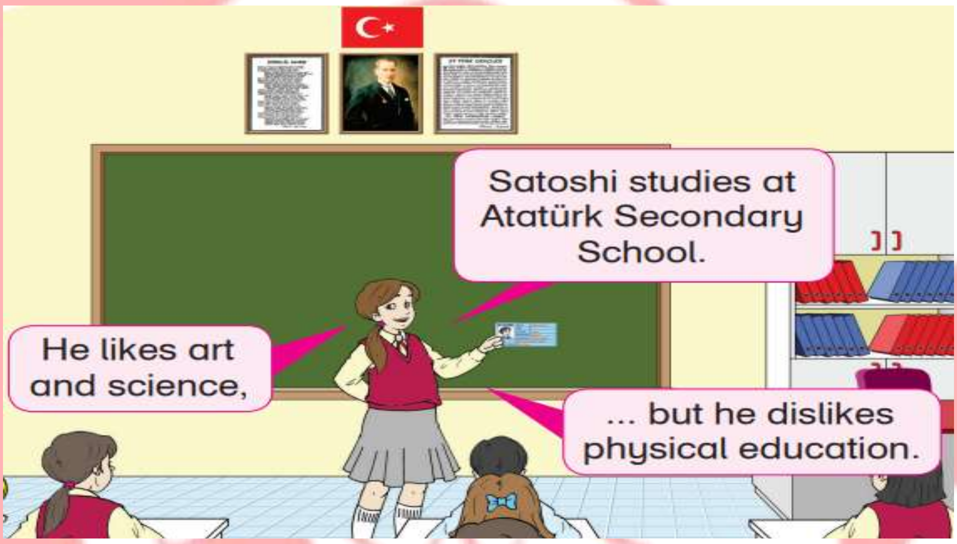

Figure 5. Atatürk Secondary School (p.16)

Figure 6. Fetih 1453 (p.94)

Figure 7. Children's Day (p.143)

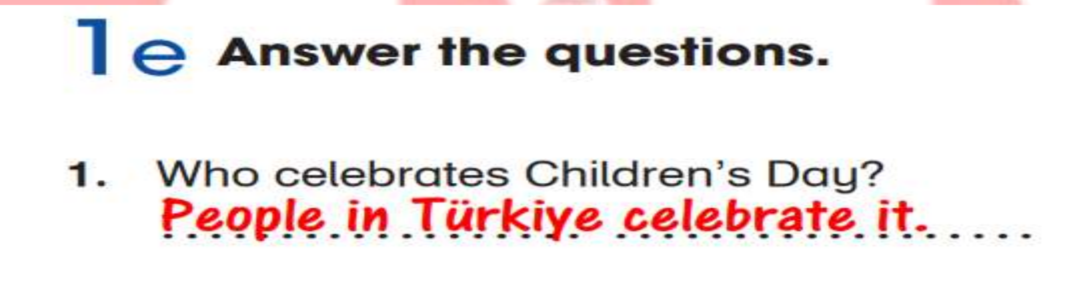

1e Answer the questions.

1. Who celebrates Children's Day?
People in Türkiye celebrate it.

Figure 8. Children's Day (p.144)

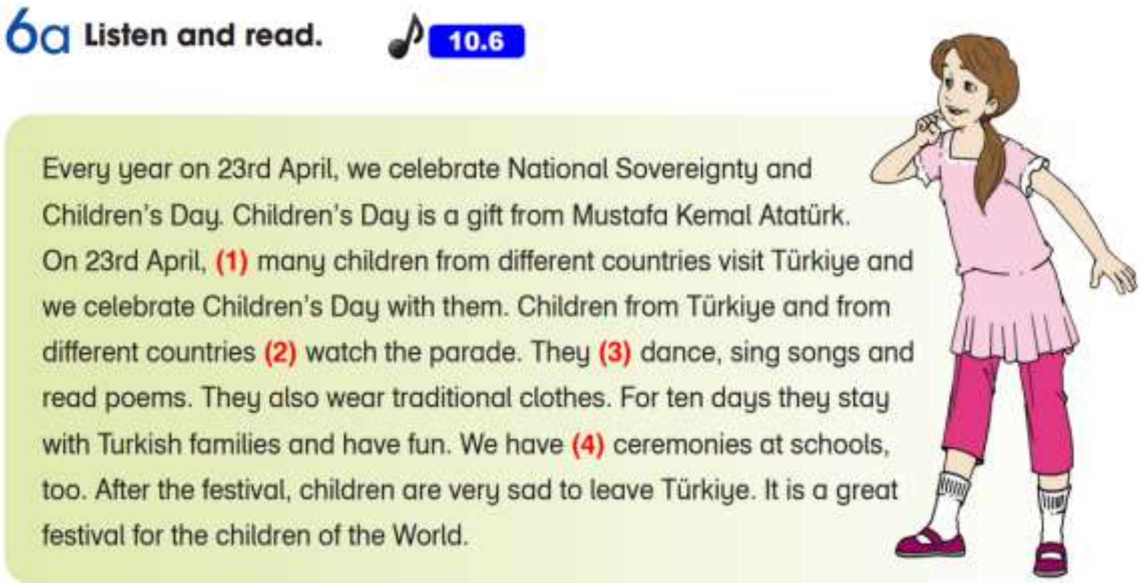

6a Listen and read. 10.6

Every year on 23rd April, we celebrate National Sovereignty and Children's Day. Children's Day is a gift from Mustafa Kemal Atatürk. On 23rd April, (1) many children from different countries visit Türkiye and we celebrate Children's Day with them. Children from Türkiye and from different countries (2) watch the parade. They (3) dance, sing songs and read poems. They also wear traditional clothes. For ten days they stay with Turkish families and have fun. We have (4) ceremonies at schools, too. After the festival, children are very sad to leave Türkiye. It is a great festival for the children of the World.

Figure 9. Children's Day (p.151)

Children's Day

People in Türkiye celebrate National Sovereignty and Children's Day every ~~month~~ year. Many children from different cities in Türkiye celebrate Children's Day. They watch the parade, dance, sing songs and read poems. They also wear modern clothes. They also have ceremonies at homes, too.

Figure 10. Children's Day (p.153)

Figure 11. Youth and Sports Day (p.144)

Primary School 7th Grade EFL Textbook (Şad, 2019)

2 Read the texts. Which sports are there in the texts?

Mete Gazoz is a young Turkish national archer. He was the youngest (17) Turkish athlete in Rio 2016 Olympics. He beat his opponent in the first tour. One year later, in 2017, he won the gold medal in European Youth Cup. Now, he wants to be the world and Olympic champion. He is successful because he trains day and night.

Figure 12. Turkish National Archer (p.30)

Figure 13. European Paralympics Championship (p.30)

Figure 14. Turkish Tennis Player (p.30)

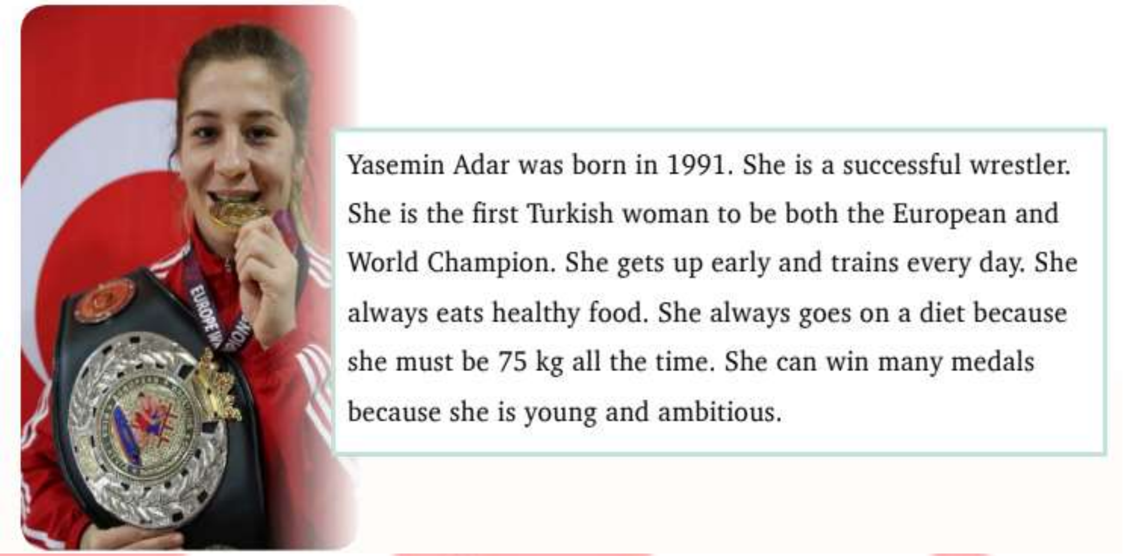

Yasemin Adar was born in 1991. She is a successful wrestler. She is the first Turkish woman to be both the European and World Champion. She gets up early and trains every day. She always eats healthy food. She always goes on a diet because she must be 75 kg all the time. She can win many medals because she is young and ambitious.

Figure 15. Turkish Wrestler (p.30)

Figure 16. Barbarossa Hayreddin (p.44)

Figure 17. Turkish Special Days (p.81)

Figure 18. Turkish Money (p.85)

Mastermind 8th Grade EFL Textbook (İlter, 2021)

[The phone rings]
Lily : Lily is speaking.
Kemal : Hi, Lily! I'm Kemal. Is James there? May I speak to him?
Lily : Hang on a minute. I'll get him. Hmmm, I'm afraid he isn't available at the moment. He is washing the car in the garden. Would you like to leave a message?
Kemal : Hmmm, could you tell him to call me back today?
Lily : He'll get back to you as soon as possible.
[15 minutes later]
James : Hi bro! This is James calling.
Kemal : Hey bro! I've two tickets for Turkey National Amputee Football Team's match. Would you like to join me?
James : Hey Kemal. I can't hear you well. It's a bad line.
Kemal : I've two tickets. Do you want to come to the Turkey National Amputee Football Team's match on Saturday?
James : Oh, it is great. I want to come.
Kemal : It's at 7 p.m. Shall we meet at the City Stadium?
James : OK. Let's meet at 6.30 p.m. there. Is it OK?
Kemal : Yeap, see you there.

Figure 19. Turkey National Amputee Football Team (p.49)

Activity 2
Read the phone conversation again. Choose the correct answers.

1. The neighbour is calling ... (a) fire fighter (b) ambulance (c) police officer
2. The conversation is between ... (a) Daniel-police officer (b) Daniel-his wife (c) Daniel-neighbour
3. The conversation is about a/ an ... (a) burglary (b) accident (c) fire
4. The incident takes place at ... (a) Demokrasi Street (b) Atatürk Street (c) Vatan Street
5. What happens at the end? It's a/ an ... (a) misunderstanding (b) movie shooting (c) joke

Figure 20. Street Names (p.52)

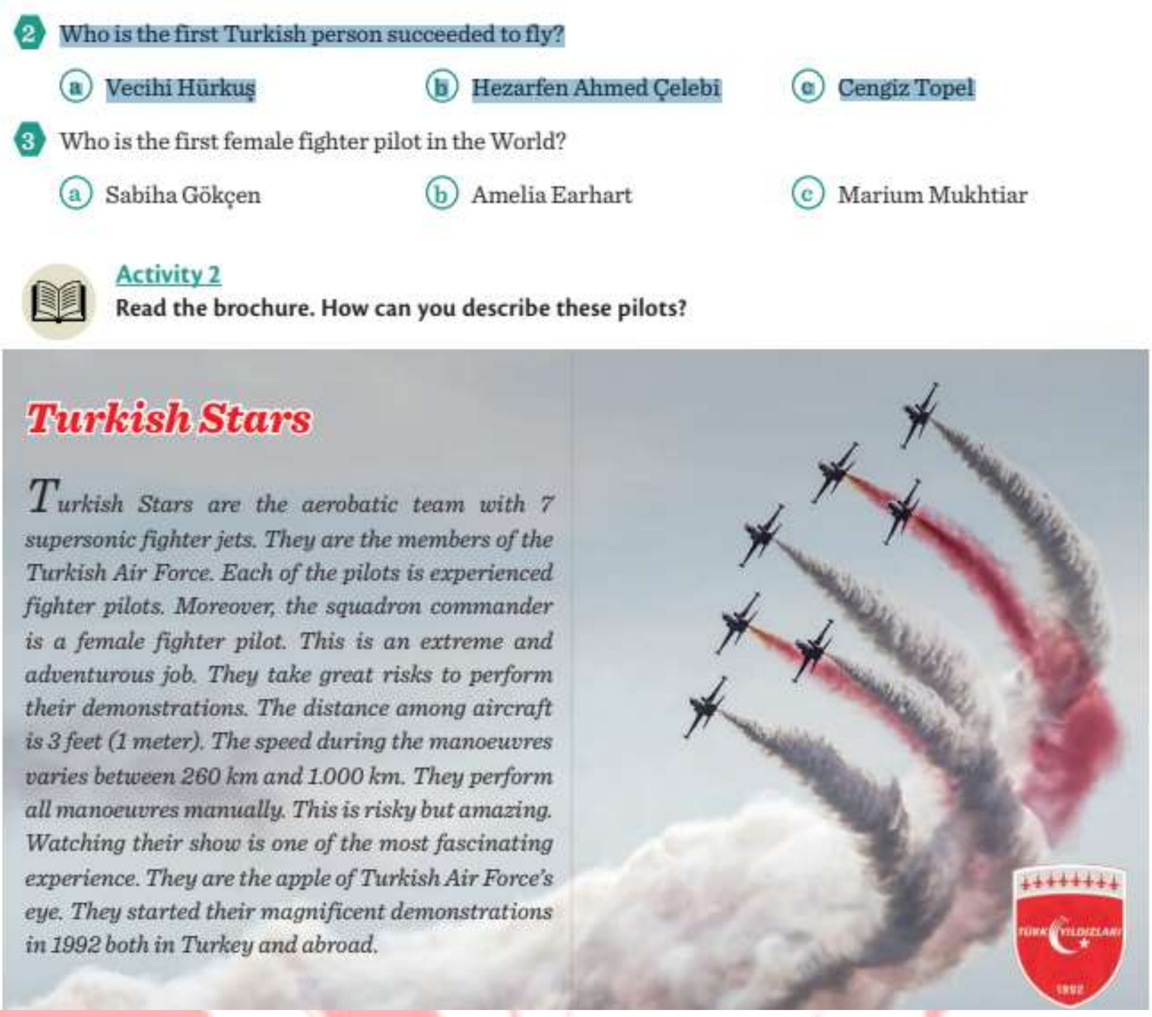

2 Who is the first Turkish person succeeded to fly?

(a) Vecihi Hürkuş (b) Hezarfen Ahmed Çelebi (c) Cengiz Topel

3 Who is the first female fighter pilot in the World?

(a) Sabiha Gökçen (b) Amelia Earhart (c) Marium Mukhtiar

Activity 2

Read the brochure. How can you describe these pilots?

Turkish Stars

Turkish Stars are the aerobatic team with 7 supersonic fighter jets. They are the members of the Turkish Air Force. Each of the pilots is experienced fighter pilots. Moreover, the squadron commander is a female fighter pilot. This is an extreme and adventurous job. They take great risks to perform their demonstrations. The distance among aircraft is 3 feet (1 meter). The speed during the manoeuvres varies between 260 km and 1.000 km. They perform all manoeuvres manually. This is risky but amazing. Watching their show is one of the most fascinating experience. They are the apple of Turkish Air Force's eye. They started their magnificent demonstrations in 1992 both in Turkey and abroad.

Figure 21. Turkish Stars (p.73)

Hezarfen Ahmed Çelebi

Hezarfen Ahmed Çelebi was a Turkish scientist. Also, he was an adventurer. He jumped from Galata Tower in 1632. With the help of handmade wings, he landed Üsküdar district successfully. It was one of the most adventurous experience in that century. His experience improved the aircraft industry.

Figure 22. Turkish Scientist (p.77)

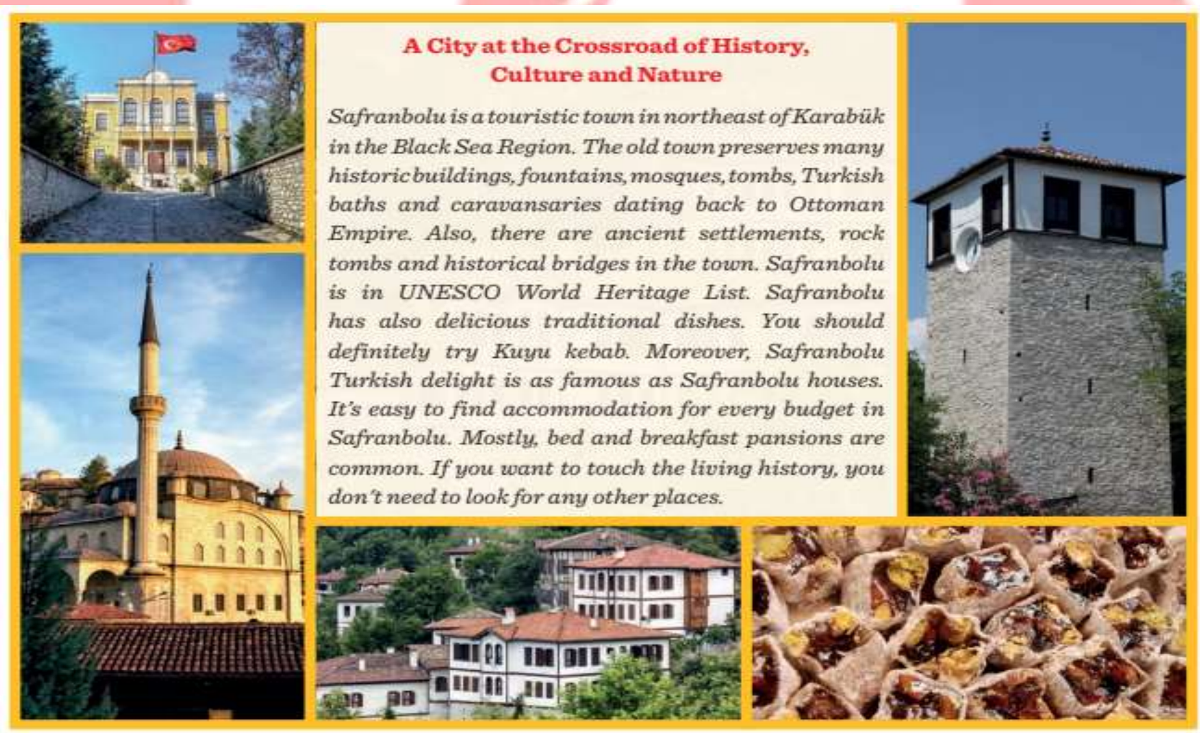

A City at the Crossroad of History, Culture and Nature

Safranbolu is a touristic town in northeast of Karabük in the Black Sea Region. The old town preserves many historic buildings, fountains, mosques, tombs, Turkish baths and caravansaries dating back to Ottoman Empire. Also, there are ancient settlements, rock tombs and historical bridges in the town. Safranbolu is in UNESCO World Heritage List. Safranbolu has also delicious traditional dishes. You should definitely try Kuyu kebab. Moreover, Safranbolu Turkish delight is as famous as Safranbolu houses. It's easy to find accommodation for every budget in Safranbolu. Mostly, bed and breakfast pansions are common. If you want to touch the living history, you don't need to look for any other places.

Figure 23. Safranbolu (p.88)

Do Your Best!

Read the interview. Prepare a travel plan by using maps and pictures to compare each destinations.

Esra : What type of holiday do you prefer?
Rose : Let me think. I prefer historical holiday. It's more interesting. In Antalya, Phaselis is my favorite touristic destination.
Esra : What about you İlknur?
İlknur : Hmmm. I'd rather have cultural holiday than historic holiday. It's more fascinating for me. Hatay is famous for its cultural wealth so I enjoy spending my holiday there.
Esra : What's your opinion, Tuğba?
Tuğba : I'm interested in natural beauties. So, I prefer going to Rize to relax and refresh.
Esra : Let's prepare a travel plan. First, we're going to Phaselis by car, then we're directing our route to Hatay by plane. Lastly, we're visiting Rize by bus. Let's enjoy our holiday.

Figure 24. Turkey (p.90)

Warm Up

Match the fields of science with well-known people. Share them with your classmates.

Electrical Engineering	Geometry	Mechanical Engineering	Medicine
Fatih Sultan Mehmet	Mustafa Kemal Atatürk	Louis Pasteur	Nikola Tesla

Figure 25. Turkish Personalities (p.108)

Activity 2
Read the texts. Suppose that you are a scientist. Which cure would you like to find?

Aziz Sancar was born in Savur, Mardin in 1946. He is a renowned Turkish academician, biochemist, molecular biologist and scientist. He is doing some researches on cancer, too. His specialty is DNA repair, checkpoints and circadian clock. He is the first Turkish scientist who is selected to National Center for Science Education in the USA. Thanks to his researches of DNA repair, he got the Nobel Prize in Chemistry in 2015. Now, he is the co-founder of the Aziz & Gwen Sancar Foundation to promote Turkish culture and to support Turkish students in the United States.

Canan Dağdeviren was born in İstanbul in 1985. She is a physics engineer. She is the first Turkish woman academician who is selected to Junior Fellow of Harvard. She invented a wearable heart chip working battery free. Also, she succeeded to develop a device diagnosing skin cancer. Moreover, she takes part in the list of Forbes, a global media company, at the age of 30 and below scientists. Now, she's conducting her scientific research at Massachusetts Institution of Technology (MIT), in the USA.

Figure 26. Turkish Personalities (p.109)

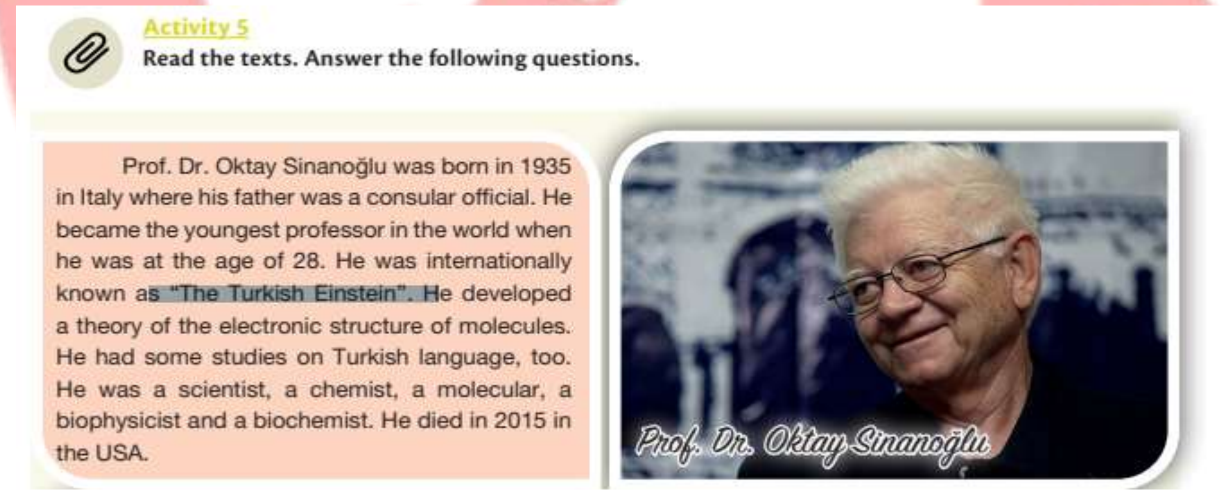
Activity 5
Read the texts. Answer the following questions.

Prof. Dr. Oktay Sinanoğlu was born in 1935 in Italy where his father was a consular official. He became the youngest professor in the world when he was at the age of 28. He was internationally known as "The Turkish Einstein". He developed a theory of the electronic structure of molecules. He had some studies on Turkish language, too. He was a scientist, a chemist, a molecular, a biophysicist and a biochemist. He died in 2015 in the USA.

Figure 27. Turkish Personalities (p.118)

Discussion and Conclusion

It is true that the ideology of textbooks can influence how students perceive and interpret the world, and it is important to critically examine the ideology of textbooks to ensure that they provide accurate and objective information and present diverse perspectives (Kalmus, 2004). The example of Turkish nationalism and its presence in textbooks is a good illustration of this point. The fact that higher-grade textbooks in Turkey contain more nationalistic compounds suggests that the ideology of Turkish nationalism is being reinforced and emphasized as students progress through their education. However, it is also important to note that the absence of nationalistic compounds in the 6th grade EFL textbook

does not necessarily mean that Turkish nationalism is not present in the curriculum. It is possible that the ideology of Turkish nationalism is being conveyed through other means, such as the selection of topics and themes, the way historical events are presented, or the language and rhetoric used in the textbooks. Therefore, a comprehensive analysis of the curriculum, textbooks, and teaching methods is needed to fully understand the impact of ideology on education in Turkey, and to ensure that students are exposed to diverse perspectives and objective information that promotes critical thinking and a nuanced understanding of the world. In addition to examining the presence of nationalistic compounds, it is important to consider the broader context of the education system in Turkey, including the political and social factors that influence the development and implementation of the curriculum and textbooks. Furthermore, the role of teachers in shaping students' attitudes and beliefs cannot be overlooked. Teachers play a crucial role in interpreting and conveying the information presented in textbooks, and their own beliefs and biases can influence the way students understand and interpret the content. Therefore, it is important to provide professional development and training opportunities for teachers to help them develop the skills and knowledge needed to teach from an objective and inclusive perspective. This could include training on cultural sensitivity, critical thinking, and the use of evidence-based teaching methods. Overall, critically examining the ideology of textbooks and the broader education system in Turkey is crucial to promoting an objective and inclusive education that fosters critical thinking and a nuanced understanding of the world. The reason for the higher frequency of nationalistic compounds in higher grade textbooks could be due to a few factors:

The content of higher grade textbooks tends to cover more complex and nuanced historical and cultural topics that are often intertwined with nationalistic sentiments. As students progress through their education, they may be exposed to more advanced concepts and ideas related to Turkish history, culture, and identity, which may be presented with a stronger emphasis on nationalistic themes and rhetoric. There may be a deliberate effort by textbook authors and publishers to promote nationalistic values and beliefs among students as they progress through their education. This could be influenced by political or social pressures to shape the education system in a certain way, or a desire to promote a particular version of Turkish identity and history. It is also possible that the higher frequency of nationalistic compounds in higher grade textbooks is a reflection of broader societal and cultural attitudes toward national identity and pride. As students get older and become more socially and politically aware, they may be more receptive to nationalistic language and rhetoric, and textbook authors and publishers may be responding to this demand.

It is important to note, however, that the presence of nationalistic compounds in textbooks is not inherently problematic (Ulum & Köksal, 2019). It is natural for textbooks to reflect the cultural and historical context in which they are written. However, it is important to ensure that textbooks provide accurate and objective information, present diverse perspectives, and avoid promoting narrow or exclusionary views of national identity and history. However, based on the observation made in Table 1 that the higher grade of the textbook tends to have a higher frequency of nationalistic compounds, it is possible that this trend may hold true for EFL textbooks as well. This could be because the content of higher grade EFL textbooks may cover more complex and nuanced historical and cultural topics that are often intertwined with nationalistic sentiments, such as Turkish history, politics, and society.

References

Ahmed, F., & Narcy-Combes, M. F. (2011). An Analysis of Textbooks from a Cultural. *Tesol Journal*, 5, 21-37.

Ansary, H., & Babaii, E. (2002). Universal characteristics of EFL/ESL textbooks: A step towards systematic textbook evaluation. *The Internet TESL Journal*, 8(2), 1-9.

Babaii, E. (2022). *ELT textbook ideology*. In Research Questions in Language Education and Applied Linguistics: A Reference Guide (pp. 689-693). Cham: Springer International Publishing.

Blair, K. (1995). Ideology, Textbook Production, and the Expert Reading of Popular Culture. *Teaching English in the Two-Year College*, 22(3), 179-86.

Ceylan, G., Gümüş, G., Kabukçu, G. (2022). *Happy English 5th Grade EFL Textbook*. Ankara: MEB.

Cho, K. (2017). Analysis of teacher perceptions of digital textbook use in Korea pilot schools. *International journal for educational media and technology*, 11(1).

Gann, R. (1995). The limits of textbook ideology. *Politics*, 15(2), 127-133.

İlter, B. (2021). *Mastermind 8th Grade EFL Textbook*. Ankara: MEB.

Kaldar, E.B., Karamil, L. (2021). *English Route 6th Grade Coursebook*. Ankara: MEB.

Kalmus, V. (2004). What do pupils and textbooks do with each other?: Methodological problems of research on socialization through educational media. *Journal of Curriculum Studies*, 36(4), 469-485.

Kara, Z. (2021). *Primary School 4th Grade EFL Textbook*. Ankara: MEB.

Koulaidis, V., & Tsatsaroni, A. (1996). A pedagogical analysis of science textbooks: How can we proceed?. *Research in Science Education*, 26, 55-71.

Kutlu, M.Z. (2021). *Primary School 3rd Grade EFL Textbook*. Ankara: MEB.

Pinto, L. E. (2007). Textbook publishing, textbooks, and democracy: A case study. *Journal of Thought*, 42(1/2), 99-121.

Prasad, B. D. (2008). Content analysis. *Research methods for social work*, 5, 1-20.

Şad, S.N. (2019). *Primary School 7th Grade EFL Textbook*. Ankara: MEB.

Setyono, B., & Widodo, H. P. (2019). The representation of multicultural values in the Indonesian Ministry of Education and Culture-Endorsed EFL textbook: a critical discourse analysis. *Intercultural Education*, 30(4), 383-397.

Tan, F. (2018). *Primary School 2nd Grade EFL Textbook*. Ankara: MEB.

Ulum, Ö. G., & Köksal, D. (2019). Ideological and hegemonic practices in global and local EFL textbooks written for Turks and Persians. *Acta Educationis Generalis*, 9(3), 66- 88.

Williams, D. (1983). Developing criteria for textbook evaluation. *ELT journal*, 37(3), 251- 255.

Xiong, T., & Qian, Y. (2012). Ideologies of English in a Chinese high school EFL textbook: A critical discourse analysis. *Asia Pacific Journal of Education*, 32(1), 75-92.

Zhang, Y., & Song, H. (2022). Linguistic Imperialism and Standard Language Ideology in an English Textbook Used in China. *Higher Education Studies*, 12(2), 112-125.

MUSTAFA KAMAL ATATÜRK – TÜRK DÜNYASININ ÖNDƏRİ, TÜRKİYƏ CÜMHURİYYƏTİNİN QURUCUSU KİMİ

MUSTAFA KEMAL ATATURK – AS THE LEADER OF THE TURKIC WORLD, THE FOUNDER OF THE REPUBLIC OF TURKEY

Qasımova Maya Rəhim qızı

Pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti, Azərbaycan, Bakı

ORCID ID: 0000-0001-9116-4331

ÖZƏT

Məqalədə Türkiyə Qurtuluş Savaşının öndəri, Türkiyə Respublikasının banisi və ilk prezidenti Mustafa Kamal Atatürk – böyük şəxsiyyət olaraq araşdırılmışdır. Mustafa Kamal Atatürkün keçdiyi həyat yolunun araşdırılması böyüməkdə olan gənc nəslə Türkiyə Cümhuriyyətinin yaradılması fəlsəfəsini başa düşməkdə və bu gününə qovuşması üçün hansı çətinliklərdən keçildiyini dərk etməkdə kömək edəcəkdir. Mustafa Kamal Atatürkü dərk etmək – gələcək nəsillərin Türkiyə Cümhuriyyətini daha da inkişaf etdirmək, irəliləməsini təmin etmək üçün bir təməlin, əsasın var olmasını dərk etmək deməkdir. Mustafa Kamal Atatürk milləti ilə bütünləşmiş lider, vətənpərvər, realist və sülhsevər bir şəxsiyyət, anadangəlmə hərbi özəlliklərə sahib bir dühadır. Mustafa Kamal Atatürk milli dövlətin yaradılması prosesində böyük çətinliklərlə qarşılaşmış, lakin millətindən güc alaraq və milli iradəsi sayəsində bu çətinliklər qarşısında Türkiyə Cümhuriyyətini qurmuşdur.

Açar sözlər: Mustafa Kamal Atatürk, Türkiyə Cümhuriyyətinin qurucusu, şəxsiyyət, istiqlal mücadiləsi.

ABSTRACT

The article examines the leader of the Turkish War of Independence, the founder of the Republic of Turkey and the first president Mustafa Kemal Ataturk – as a great personality. The study of the life path of Mustafa Kemal Ataturk will help the growing young generation to understand the philosophy of the creation of the Republic of Turkey and to realize what difficulties it has overcome in order to achieve its present day. To understand Mustafa Kemal Ataturk means to realize that there is a foundation, a basis for future generations to further develop the Republic of Turkey and ensure its progress. Mustafa Kemal Ataturk is a leader, patriot, realist and peace-loving personality integrated with his nation, a genius with innate military features. Mustafa Kemal Ataturk faced great difficulties in the process of creating a national state, but by taking power from his nation and thanks to his national will, he established the Republic of Turkey in the face of these difficulties.

Keywords: Mustafa Kemal Ataturk, founder of the Republic of Turkey, personality, struggle for independence.

Giriş

Bildiyimiz kimi, XIX əsr boyunca müəyyən islahatların həyata keçirilməsində müsbət irəliləyişlər əldə olunsa da, Türk milləti ilk növbədə müasir cəmiyyətlərlə ayaqlaşmağa çalışırdı və bu sahədə istənilən nəticəni əldə edə bilməmişdi. Həmçinin, XIX əsr boyunca Osmanlı Dövləti böyük güclərin imperialist hücumlarına məruz qaldığı üçün bürokratik yeniləmə cəhdlərini hərtərəfli və davamlı hala gətirə bilməmişdir. Osmanlı imperiyasının süquta uğraması Türkiyəni dünya xəritəsindən silinmək təhlükəsi ilə üzləşdirmişdi. Orta əsrlərin ən qüdrətli dövləti sayılan Osmanlı imperatorluğunun Afrika və Asiyadakı ərazilərini – Misiri, İraqı, Suriyanı, Fələstini, Yunanıstanı itirdiyi, Anadoludakı torpaqlarının

cənub hissəsinin fransızlara, qərb hissəsinin yunanlara, əsas hissəsinin İngiltərəyə verilməsinin planlaşdırıldığı bir dövrdə tale türk millətinə, ümumtürk dünyasına Mustafa Kamal Atatürkü bağışladı və o, türk xalqının xilaskarı oldu. Belə bir çətin zamanda türk xalqının yenilməz cəsarəti ilə böyük Atatürk dühasının birliyi sayəsində tarixdə analoqu olmayan, görünməmiş bir istiqlal mücadiləsi gerçəkləşdi. Və bu mücadilənin sonunda Böyük türk xalqının qazandığı misilsiz qələbə dünyanın güclü ölkələrini Türkiyəni bir dövlət kimi qəbul etmək məcburiyyəti qarşısında qoydu.

M.Atatürkün 1981-ci ildən 1938-ci ilədək keçən həyatı çökmə və dağılma mərhələsində olan Sultanlıq-Xilafət rejimindən Milli Cümhuriyyət Dövlət rejiminə keçidin dramı içərisində keçən bir yaşamdır. Bu zaman aşamasında “Mustafa Kemal Atatürkü, bəzi zamanlarda bir şeylər etməyə çalışan gənc zabit,... bəzi zamanlarda imperiyanın müxtəlif cəbhələrində vuruşan komandir, heç bir zaman ümidsizliyə düşməyən, bir dövlət və ya hökümət başçısına yol göstərən, səsini duyuran kişi və ən sonunda özünə güvənən bir dövlət adamı, yepyeni bir dövlət qavramının əsasını qoymuş, onun təməlini atmış bir dövlət adamı kimi görürük” (1).

Tarixdə Mustafa Kamal Atatürk kimi böyük hərbi qələbələr qazanmış başqa sərkərdələr də olmuşdur. Məsələn, Makedoniyalı İsgəndər dünyanın böyük bir hissəsini fəth etmişdir. Lakin Atatürk yalnız sərkərdə deyildi, o, həm də böyük dövlət xadimi, böyük mütəfəkkir idi. Atatürkün təməl prinsipləri adlandırılan siyasi irsi onun çox böyük mütəfəkkir olduğunun sübutudur.

Mustafa Kamal Atataürk Milli Dövlət quruculuğu yolunda çox böyük çətinliklərlə qarşılaşmış, əvvəldə dostlarına sözünü keçirə bilmədiyi, yalnız qaldığı zamanlar da olmuşdur. Hətta Mustafa Kamal Atatürk Anadolunu xarici işğalçılardan təmizləmək üçün Samsundan hərəkətə keçəndə təslimçi Sultan höküməti onu hədələyirdi, bunun heç bir nəticə vermədiyini görəndə isə həmin hökümət Mustafa Kamala ölüm hökmü çıxarır. Çünki Mustafa Kamal, heç olmazsa, türklərin əlində qalan axırıncı əraziləri işğalçılardan xilas etmək istəyirdi. Bütün bunlar Atatürkün hansı çətinliklərə məruz qaldığını, necə mürəkkəb bir hərbi və siyasi şəraitdə mübarizə apardığını göstərir. Bununla bağlı Yakup Kadri Karaosmanoğlu “Tərcüman” qəzetində nəşr etdirdiyi “Atatürk və Gənclik” məqaləsində yazır: “Mustafa Kamalın daim məchul qalan tərəfi, onun böyük Zəfərə çatmazdan öncə çəkdiyi əzab və işkəncələrdir. Dostlarına söz keçirə bilməz, rəhbərlərə dərdini anlada bilməz, dövlət və siyasət adamlarını yola gətirə bilməzsə, qapılarını döyər, açmazlar, çağırar, qışqırar, eşidən olmaz, “Dövlət batır” deyər, sultan gözlərini çəkər, məsul şəxslər dodaq büzərlər...Gəncliyə Atatürkün bu cəfa dövrü anlatılmalıdır ki, gənclik möhtac olduğu əzim və iradə dərsini ala bilsin” (3). Atatürk bütün həyatı və fəaliyyəti boyunca mənsub olduğu millətin ruhunu, iradəsini ifadə edirdi və onun bəzən daxili müqavimətlərə rast gələn mübarizəsi xalqın gələcək taleyinə, tərəqqisinə hesablandığından, nəticədə, bütün maneələri dəf edirdi.

Araşdırma və bulğular

Vətənini və millətini hər şeydən üstün tutan Atatürkün vətənpərvərliyi uşaqlıqdan bəri ona xas keyfiyyət idi. Məsələn, 1897-ci il Türk-Yunan müharibəsində iştirak etmək istəyi buna bariz bir nümunədir. Atatürk xatirələrində yazır: “Gəncliyimin ən həyəcanlı günlərini yaşadım. Gənc yaşıma baxmayaraq, könüllülər arasına qatılmaq istəyirdim”. Eyni şəkildə, o, Sakarya vuruşmasında üç qabırğa sümüyü qırılmış, oturaq halda iyirmi iki gün, iyirmi iki gecə yatmadan döyüşü idarə etmişdir (4).

Atatürk düşmənlərini belə asanlıqla bağışlayan alicənab bir lider idi. İstiqlal müharibəsi zamanı Afyon savaşında məğlub olub əsir düşən Yunan ordularının baş komandanı Trikopisin əlini sıxaraq “hər komandir məğlub ola bilir, üzülməyin generalım” deyə könlünü almış və qılıncını geri vermişdi. Lakin Atatürk vətəninə xəyanət edənlərə qarşı barışmaz mövqedə idi. Məsələn, Nazirlər Şurasının 26 may, 1920-ci il tarixli qərarı ilə vətənə xəyanət edənlərin vətəndaşlıq hüququndan məhrum olması və milliyətdən çıxarılmasını nəzərdə tutan “Hıyaneti Vataniye Kanunu”nun səs birliyi ilə qəbul edilməsini sağlamışdır (5).

Mustafa Kamal bir əsgər üçün vacib ola biləcək bir çox keyfiyyətlərə sahib idi: məsələn, güvən, cəsarət, məsuliyyət, müxtəlif ehtimalları çox yaxşı dəyərləndirmə, ani qərar qəbul etmə. Bununla belə, o, müharibə tərəfdarı deyildi. Ona görə də “Müharibə zəruri və həyati olmalıdır, qənaətindəyəm. Milləti müharibəyə götürüncə vicdan əzabı çəkməməliyəm. “Öldürəcəyik” deyənlərə qarşı “ölməyəcəyik” deyə müharibəyə girməliyik. Lakin millət həyati təhlükə qarşısında qalmadıqca, müharibə bir cinayətdir” deyirdi (6).

İsmet Bozdağ Atatürkün sülhsevərliyini vurğulayaraq demişdir: "Dünyanın ən hazırlıqlı əsgərlərindən biri olduğu halda sülh tərəfdarı idi. "Yurtta sülh, cihanda sülh ifadəsi" bunun sübutudur. Bütün həyatı boyunca sülhü qorumağa çalışdı. Hitleri, Mussolinini hərbi balladalar oxuduqları üçün sevmirdi. Bölgəsində və dünyada sülhü qorumaq üçün əlindən gələni etdi və bu çalışmaları içində gözlərini həyata yumdu. Sülh, barış Atatürk düşüncələrinin meyvəsidir. Haqqlar qüvvətlə yox edilməzlər, qüvvətlə qorunarlar. Qurtuluş mücadiləsi bu məntiqin zəfəridir" (7).

Cümhuriyyətin elanından sonra Atatürk yenilikçi, təşkilatçı və milyonlarla insanı yönləndirən lider olmuşdur. Türkiyə Cümhuriyyətini qurduqdan sonra yeni Türkiyəni həm siyasi quruluş, həm də sosial-mədəni dəyərlər baxımından müasir, qüdrətli bir dövlətə çevirmək üçün həyatın bütün sahələrini əhatə edən dünyəvi inqilablar həyata keçirilməli idi. Atatürkün həyata keçirdiyi bu inqilablardan biri də milli mənafe və dövlətçilik baxımından müstəsna əhəmiyyət kəsb edən – dil inqilabı idi. Bu yolda Atatürkün atdığı ilk addım – türk dilinin səs quruluşuna uyğun gəlməməklə bərabər, öyrənilməsinin mürəkkəbliyi səbəbilə geniş xalq kütləsinin savadsızlığına yol açan ərəb əlifbasından latın əlifbasına keçid haqqında qərarın qəbul edilməsi oldu. İslam dininin hökm sürdüyü bir ölkədə müqəddəs sayılan ərəb əlifbasını dəyişmək cəhdi böyük cəsarət tələb edirdi və bu addım, sözün əsl mənasında, böyük ictimai-siyasi məzmuna malik olan inqilab idi. Osmanlı imperatorluğu dövründə milli dil anlayışı yox idi, üç dilin – ərəb, fars, türkcənin qarışığından ibarət olan, sonralar "osmanlıca" adlandırılan rəsmi yazı dili formalaşdırılırdı ki, xalq dili ilə bu dil arasında dərin bir uçurum var idi. Atatürk dil siyasətini elmi əsaslar üzərində həyata keçirmək üçün nüfuzlu təşkilatın qurulması önəmliliyini əsas tuturdu, bu səbəbdən 1932-ci il 11 iyul tarixində Çankaya köşkündə aparılan uzun müzakirələrin sonunda "Türk Dilini Tədqiq Cəmiyyəti" adı ilə adlandırılacaq təşkilatın layihəsi hazırlandı. Atatürkün düşüncəsinə görə, dil – cəmiyyətdə və milli mədəniyyətdə bütünləşdirici və birləşdirici rol oynayan, milli birlik və bərabərliyin yaradılmasını təmin edən bir sərvətdir. Dil inqilabına düzgün istiqamət vermək məqsədilə Atatürkün yaşamı boyunca üç dil qurultayı çağırılmışdır. Atatürk əcnəbi xüsusiyyətlərini tam saxlayan və xalq tərəfindən mənimsənilməmiş sözləri dildən atmağı; türkcələşmiş, canlı danışıq dilində vətəndaşlıq hüququ qazanmış sözləri isə dildə saxlamağı düzgün yol hesab edirdi. Buna görə də, o, dilə dair xaricdə çıxan əsərləri ölkəyə gətizdirir, mütəxəssislərə oxutdurur, özü də gecə-gündüz araşdırmalar apararaq yeni sözlər üzərində düşünürdü. Hətta Atatürk riyaziyyatla bağlı bir çox yeni sözlər də düzəltməyə müvəffəq

olmuşdur: *eşit (bərabər), üçgen (üçbucaq), dörtgen (dördbucaq), uzay (fəza), çap (diametr), yarıçap (radius), gerekçe (dəlil, səbəb)* və s.

Atatürk şəxsi sərvətinin bir hissəsini ölmündən bir az öncə, Tarix və Dil Qurumlarına vəsiyyət etmişdir.

29 oktyabr 1923-cü ildən 1938-ci ildə ölümünə qədər dalbadal dörd dəfə prezident seçilmiş Mustafa Kamal Türkiyə tarxində ən uzun müddət bu vəzifəni icra edən prezident olmuşdur. Türkiyə tarixində misilsiz xidmətləri olan Mustafa Kamala 24 noyabr 1934-cü il tarixli 2587 saylı qanunla Atatürk soyadı verilmiş və bu soyadın başqaları tərəfindən istifadəsi qadağan edilmişdir.

Atatürk şəxsiyyətinin əzəməti yalnız Türkiyə sərhədləri ilə məhdudlaşmır, Atatürkün adı XX əsr dünya tarixinin yetişdirdiyi ən böyük siyasi, hərbi, dövlət xadimlərinin sırasındadır. Onun şəxsiyyəti haqqında dünyanın bir çox ölkələrində yüzlərlə kitab yazılmışdır. Osmanlı imperiyasının xarabalıqları üzərində müasir Türkiyə Cümhuriyyətini quran Mustafa Kamal Atatürk öz ağlı və cəsarəti ilə dünyada yüz milyonlarla insanın dərin ehtiramını qazanmış, ən məşhur siyasətçilər belə bu böyük şəxsiyyətə heyranlıqlarını gizlətməmişlər. Vinston Çörçill Atatürkün ölümünü nəinki Türkiyənin, bütövlükdə Avropanın böyük itkisi adlandırmışdı. Ruzvelt isə dərin üzüntü keçirdiyini dilə gətirmişdi. V.İ.Lenin Atatürk haqqında danışarkən, onun yaxşı bir təşkilatçı olduğunu qeyd etmişdir (8). BMT-nin mədəniyyət, elm və təhsil sahəsi üzrə ixtisaslaşmış təşkilatı olan UNESCO tərəfindən 1981-ci il "Atatürk ili" elan edilmişdi. Mustafa Kamal Atatürkün adını daşıyan beynəlxalq sülh, barış mükafatına layiq görülənlərdən biri də ümummilli liderimiz Heydər Əliyev olmuşdur.

Mustafa Kamal Atatürkün xatirəsi ölkəmizdə hər zaman ehtiramla yad olunur. Azərbaycanda Atatürk Mərkəzinin yaradılması bu istiqamətdə görülən ən mühüm addımlardan biridir. Azərbaycan Prezidentinin Sərəncamı ilə 2001-ci il mart ayının 9-da yaradılmış bu mərkəzin qarşısına "Türk dünyasının böyük öndəri, Türkiyə Cümhuriyyətinin banisi və ilk Prezidenti Mustafa Kamal Atatürkün türk xalqının tarixində tutduğu mühüm yeri nəzərə alaraq, Atatürk irsinin, ümumiyyətlə türk tarixi və

mədəniyyətinin daha dərindən öyrənilməsi və təbliğ olunması" vəzifəsi qoyuldu. H.Əliyev müsahibələrindən birində söyləmişdir: "Mustafa Kamal Atatürk XX əsrin dünyada ən böyük şəxsiyyətlərindən biridir. Dövlət adamı kimi, siyasət adamı kimi və dövlət başçısı kimi. Ölümündən sonra da Türkiyə xalqı onun qoyduğu yol ilə gedir. Görün yol nə qədər doğru-düzgün qurulub ki, o yoldan nə sağa, nə də sola dönmək mümkün deyil. Bu, Mustafa Kamal Atatürkün müdrikliyini göstərir, dahiliyini göstərir, öz xalqına böyük xidmətlərinin nəticəsini göstərir. Yalnız Mustafa Kamal Atatürkün iradəsi, ağlı, zəkası, qəhrəmanlığı, müdrikliyi ona imkan verdi ki, türk xalqının içindən çıxaraq Osmanlı imperatorluğunun dağıntılarının, külünün yerində yeni bir çağdaş dövlət yaratsın. Bilirsiniz ki, Türkiyəni o vaxt parçalamaq istəyirdilər. Mustafa Kamal Atatürkün başçılığı ilə, onun başqanlığı, rəhbərliyi ilə aparılan qurtuluş savaşı türk xalqını bütün bu ölkələrin Türkiyəyə qarşı yönəldilmiş cəhdlərindən xilas etdi. Mustafa Kamal Atatürk şəxsiyyəti bir də ona görə qiymətlidir ki, həm Türkiyə xalqı üçün, həm bütün türk dünyası üçün, həm də bütün dünya üçün o, qurub-yaratdığı cümhuriyyəti yaşada bilibdir" (9).

Türkiyə Cümhuryyətinin banisi Mustafa Kamal Atatürk 10 noyabr 1938-ci ildə uzun sürən xəstəlikdən sonra İstanbulda Dolmabaxça sarayında vəfat etdi. 21 noyabr 1938-ci ildə cənazəsi böyük mərasimlə Ankaraya yola salındı. Atatürk Ankara Etnoqrafiya Muzeyindəki müvəqqəti məzarına qoyuldu, 15 ildən sonra 1953-cü il noyabrın 10-da onun üçün tikilmiş Anıtkabirdəki son məzarında dəfn olundu. "Anıtkabir" (hərfi tərcümədə "xatirə qəbir") Türkiyə Qurtuluş Savaşının öndəri, Türkiyə Respublikasının banisi və ilk Prezidenti Mustafa Kamal Atatürkün mavzoleyidir. Mavzoley Türkiyə Hökumətinin keçirdiyi layihə müsabiqəsində təqdim olunan 48 layihə arasından seçilmiş – memarlar Emin Onat və Əhməd Orxan Ardanın birgə layihəsi əsasında tikilmişdir. "Benim naçiz vücudum elbet bir gün toprak olacaktır, ancak Türkiye Cümhuriyeti ilelebet payidar kalacaktır" - deyən cümhuriyyət qurucusu, görkəmli dövlət xadimi Mustafa Kamal Atatürkün anım mərasimi hər il noyabrın 10-da keçirilir və həmin gün Ankarada böyük öndərin uyuduğu "Anıt qəbir"ə insan seli axışır, duyğu dolu anlar yaşanır.

Qardaş Türkiyənin Mustafa Kamal Atatürkdən miras qalan, həm istiqlaliyyət uğrunda milli mübarizənin və qələbələrin ildönümünü xatırlatdığı, həm də insanlara sevinc və ruh yüksəkliyi bəxş etdiyi üçün böyük əhəmiyyət kəsb edən milli bayramları vardır.

23 Nisan Milli Suverenlik və Uşaq bayramı məhz bu tarixi günlərdəndir və 1921-ci ildən başlamış neçə illərdir ki, xüsusi təntənə ilə qeyd edilir. 1920-ci il aprelin 23-ü Türkiyənin Birinci Böyük Millət Məclisinin yarandığı, türk xalqının suverenliyini elan etdiyi gündür və həmin tarixdən bir il sonra, yəni 23 aprel 1921-ci ildə Uşaq Bayramının rəsmi şəkildə bəyan edilməsi haqqında qanun qəbul edilmişdir. Çox sayda mənəvi övladı olan Türkiyə Cümhuriyyətinin qurucusu və ilk dövlət başçısı Qazi Mustafa Kamal Atatürk Böyük Millət Məclisinin açılışı ilə birgə o günü türk uşaqlarına hədiyyə etmişdir. Vətənin müdafiəsinin uşaqların müdafiəsi ilə başladığını deyən Atatürk, bu dərin sevginin bayram şənliyi ilə həyata keçirilməsinin və əbədiləşdirilməsinin təşəbbüskarı olmuşdur. Atatürkün təşəbbüsü ilə qeyd olunan bu milli bayram 1979-cu ildən beynəlxalq səviyyəli uşaq bayramı kimi qeyd olunmağa başlamış, hazırda təxminən 50-dən çox ölkənin uşaqlarının qatıldığı bir bayrama çevrilmişdir. 2000-ci ilə qədər 23 Nisan şənlikləri və yarışlar Ankarada təşkil edilirdisə, sonrakı illərdə Türkiyənin müxtəlif yerlərində – İstanbul, Quşadası, Səlcuq, Antaliya kimi şəhərlərdə, 2011-ci ildə Bursada, 2012-ci ildə Konyada, 2013-cü ilə İzmirdə təşkil olunmuşdur. Türk milləti üçün müstəqilliyin sarsılmaz ifadəsi olan, hər il yüksək coşqu ilə qeyd olunan, türk milli ruhunu təmsil edən bu bayram Mustafa Kamal Atatürkün dünya uşaqlarına hədiyyəsi, qoyduğu mirasdır.

Bayram günü Türkiyə Respublikasının dövlət adamları Anıt qəbrini ziyarət edir, Atatürkün müxtəlif abidələrinin yanında rəsmi mərasimlər keçirilir. Rəsmi təbirlərin ardınca müxtəlif qurumlar, məktəblər tərəfindən təşkil edilən şənliklərə, yarışmalara yer verilir.

Həmin gün dövlətin idarəsinin uşaqların öhdəsinə buraxılması, Türkiyə prezidenti və Baş Naziri də daxil olmaqla şəhər valilərinin, bələdiyyə sədrlərinin, kənd və qəsəbə muxtarlarının öz yerlərini uşaqlara verməsi və onların verdiyi göstərişlərə əməl etməsi bayramın ən maraqlı məqamlarındandır. Bu, sabahın qurucusu kimi uşaqlara verilən həqiqi dəyərin ifadəsi kimi diqqəti cəlb edir.

Azərbaycan uşaqları da hər il böyük sevgi və fəxarət hissi ilə istər ölkəmizdə, istərsə də qardaş Türkiyədə düzənlənən 23 Nisan tədbirlərinə qoşulurlar.

Sonuç

Nəticədə, Türkiyə Cümhuriyyətinin qurucusu Atatürkün şəxsiyyətini onun öz sözlərilə ifadə etmək daha uyğun olacaq: "Beni görmek demek mutlak yüzümü görmek değildir. Benim fikirlerimi, benim duygularımı anlıyorsanız bu kafidir. İki Mustafa Kemal vardır: Biri ben, et ve kemik geçici Mustafa Kemal... İkinci Mustafa Kemal, Onu ben kelimesiyle ifade edemem. O ben değil, bizdir! O, memleketin her köşesinde yeni fikir, yeni hayat ve büyük ülkü için uğraşan aydın ve savaşçı bir topluluktur. Ben onların rüyasını temsil ediyorum. Benim teşebbüslerim, onların özlemini çektikleri şeyleri tatmin içindir. O Mustafa Kemal sizsiniz, hepinizsiniz. Geçici olmayan, yaşaması ve başarılı olması gereken Mustafa Kemal Odur (2).

Üstün zəkaya, nadir sərkərdəlik qabiliyyətinə və mükəmməl idarəetmə bacarıqlarına görə ad qazanmış Mustafa Kamal Atatürk nəinki Türk dünyasının, eləcə də bütün dünyanın diqqət mərkəzində olan şəxsiyyət idi. Onun gələcəyi görmə bacarığı və dərin düşüncəsi sayəsində Türkiyə bu qədər güclənə və özünü təsdiqləyə bildi. Bu gün bütün türk xalqı dünyada ən qüdrətli Türkiyə dövlətinin varlığı üçün bir böyük insana – Mustafa Kamal Atatürkə əbədi olaraq borcludur!

Kaynakça

1. Niyazi Berkes, Atatürk ve Devrimler, Adam Yayınları, İstanbul 1993, s. 74-75.
2. Utkan Kocatürk; Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, ATAM Yayınları, Ankara 1999, s. 406.
3. Hasan Rıza Soyak, Atatürk'ten Hatıralar, YKY, Ankara 1973, s.98.
4. İsmet İnönü; Devlet Kurucusu Atatürk, Belleten, C.33, S.129, Ocak 1969, s.18.
5. BCA; Bakanlar Kurulu Kararları, Karar No: 15.
6. Kocatürk Utkan; Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, ATAM, Ankara 1999
7. Bozdağ İsmet; Atatürk'ün Evrensel Boyutları, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.
8. Aydemir Şevket Süreyya; Tek Adam Mustafa Kemal, C.I-III, Remzi Kitabevi, 1999.
9. Heydər Əliyev Atatürk haqqında. Toplayanı və tərtib edəni Səfalı Nəzərli Bakı: "AzAtaM", 2003
10. Ulusal bir devlet kurucusu olarak Mustafa Kemal Atatürk. Serdar Sakin. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, № 15, 2003/2, 191-205 s.

YENƏ AYLARDAN NİSAN

Rəhilə Hümmətova

f.ü.f.d. dosent, Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti Filologiya fakültəsi Azərbaycan dili və onun tədrisi texnologiyası bölümü

ORCID ID: 0000-0003-2521-6361

ÖZET

Türk yavrularının səbirsizliklə, həsrətlə gözlədiyi böyük gün – 23 Nisan! Nisan ayının səmada parlayan günəşi yerə elə bir işıq salır, şəfəqləri elə bir istilik yayır ki, onun qarşısında "zəncirlər əriyir, tac və taxtlar yox olur". Bu, müstəqilliyin, suverenliyin işığıdır, onun nəfəsinin odu, alovudur!

Hər bir millətin, ulusun tarixində qürurla anılan, dövlət səviyyəsində xalqın bayramı olaraq böyük coşqu ilə keçirilən özəl günləri vardır. Bu elə bir gündür ki, bütün dünya millətləri səni bu gün münasibətilə təbrik edir, istəsə də, istəməsə də, diplomatik etiketlərə uyğun olaraq sənin böyük bir keçmişi, öz sözünü diktə etdiyi bu günü və sarsılmaz, daha da güclənmiş, zənginləşmiş gələcəyi olan bir dövlət kimi var olduğunu söyləmək məcburiyyətində qalır. Bu gün asanlıqla qazanılan adi günlərdən deyil. Bu gün türk millətinin azadlıq, barış, suverenlik, uğurları paylaşmaq, dövlət kimi var olduğunu hayqıran, könülləri fərəhləndirən, üzləri güldürən, duyğuları qanadlandıran möhtəşəm bir günüdür! Bu gün türk xalqının istiqlaliyyət, zəfər bayramıdır! 23 Nisan 1920-ci il böyük türk millətinin suverenliyini, müstəqilliyini elan etdiyi bir gündür. Bu gün həm də türk xalqının iradəsini təmsil edən Birinci Böyük Millət Məclisinin açıldığı böyük gündür. Bu tarixi gün bütün cahana qardaşlıq, bərabərlik, dostluq toxumlarını səpən, bu yöndə çağırışlar edilən bir gündür. 23 Nisan Türk Milli tarixinin yeni bir başlanğıcıdır, dövlətçilik üçün atılan addımlardır, yeni bir dönüş nöqtəsidir.

Türkiyə Böyük Millət Məclisinnnin 29 oktyabr 1923-cü ildə qəbul etdiyi qərarla Türkiyə Cümhuriyyətinin qurulduğu elan edildi. 1925-ci ildə bu günün türk dövlətinin yaranması günü kimi qeyd olunması barədə qanun qəbul olundu. Məqalədə Türkiyə Cümhuriyyətinin elanı, Mustafa Kamal Atatürkün dövlətçilik təcrübəsinin müasir Azərbaycan dövlətçiliyinin qurucusu Heydər Əliyev tərəfindən yüksək qiymətləndirilməsi, böyük şəxsiyyətin Cocuq Bayramı münasibəti ilə türk cocuqlarına ünvanladığı hikmətli çağırışlar yer almışdır.

Türk millətinin qəlbində onun müstəqilliyinin, suverenliyinin sarsılmaz ifadəsi olaraq ən önəmli yer tutan 23 Nisan Beynəlxalq Müstəqillik və Cocuq Bayramı hər il Türkiyə Cümhuriyyətində, Şimali Kipr Türk Cümhuriyyətində və eləcə də xarici ölkələrdəki səfirliklərdə, böyük elçiliklərdə, məktəblərdə, Azərbaycanda böyük coşqu ilə qeyd edilir.

Açar sözlər: 23 Nisan – böyük gün, Türkiyə Cümhuriyyəti, Mustafa Kamal Atatürk, cocuqlar millətin gələcəyidir

ABSTRACT

The big day that Turkish children are waiting for with impatience and longing - 23 Nisan! The sun of the month of Nisan, shining in the sky, casts such a light on the earth, its dawn spreads such heat that "chains melt, crowns and thrones disappear" in front of it. This is the light of independence, sovereignty, the fire of his breath!

Each nation has special days that are proudly celebrated in the history of the nation and celebrated with great enthusiasm as public holidays at the state level. This is a day when all the nations of the world congratulate you on this day, whether you like it or not, according to diplomatic etiquette, you have a great past, a present day dictated by your word, and an unshakable, stronger, richer future. has to say that there is. Today is not one of those easy days. Today is a great day of freedom, peace, sovereignty, sharing success, existence of the Turkish nation as a state, cheering hearts, making faces smile, giving wings to emotions! Today is the holiday of independence and victory of the Turkish people! Nisan 23, 1920 is a day when the great Turkish nation declared its sovereignty and independence. Today is also the great day of the opening of the First Grand National Assembly, which represents the will of the Turkish people. This historic day is a day that sows the seeds of brotherhood, equality, and friendship to the whole world, and calls in this direction. Nisan 23 is a new beginning of Turkish national history, steps taken for statehood, a new turning point.

On October 29, 1923, the Republic of Turkey was announced by the decision of the Grand National Assembly of Turkey. In 1925, a law was passed to celebrate this day as the day of the establishment of the Turkish state. The article contains the announcement of the Republic of Turkey, the high appreciation of Mustafa Kemal Atatürk's statehood experience by Heydar Aliyev, the founder of modern Azerbaijan statehood, and the wise appeals of the great personality to Turkish children on the occasion of Children's Day.

Nisan 23 International Independence and Children's Day, which holds the most important place in the heart of the Turkish nation as an unshakable expression of its independence and sovereignty, is celebrated with great enthusiasm every year in the Republic of Turkey, the Turkish Republic of Northern Cyprus, as well as in foreign embassies, embassies, schools, and Azerbaijan.

Key words: Nisan 23 – great day, Republic of Turkey, Mustafa Kemal Atatürk, children are the future of the nation

GİRİŞ

Yenə aylardan Nisan! Yağan yağmurlardan, qışın sərt soyuğundan sonra baharın xoş nəfəsini duyduğun, günəşin ana təbiətə yaydığı al şəfəqlərlə bəzəndiyin, istisinə qızındığın, yaşamaq-yaratmaq diləyinin coşduğu, könüllərin fərəhləndiyi, həyatın qaynadığı, güllərin, çiçəklərin açaraq ətrafa bihuşedici ətir yaydığı, qəlblərə mərhəmət, sevgi saldığı gözəl Nisan ayı! Sən yalnız qadir Tanrının sənə bəxş etdiyi qüdrətlə sevilmədin, Sən məmləkətimə, ulusuma, türk millətimə yaşatdığın zəfərlə, müstəqillik, Cocuq Bayramı ayı olaraq da sevildin, özü də əbədiyyən. Nisan ayı təsadüfən seçilmədi. Baharın bu gözəl ayında həyat yenilənir, qəlblər sevgi ilə aşıb-daşır, təbiətin özü kimi! Yağan yağmurlar da bütün pislikləri, kin-kidurəti, ağrı-acıları yuyub-aparır, ruhun arınır. Bax beləcə ana təbiətin Nisan ayına vurduğu naxışlar azad, hürr yaşayan türk millətinin cocuqlarının munis qəlblərinə böyük sevinc gətirir, kiçicik ürəkləri paylaşmaq, mərhəmət duyğuları ilə aşıb-daşır. İki bəxtiyarlıq qovuşur bu ayda – həm

Nisan ayının özü ilə gətirdiyi bahar coşqusu, həm də cocuqlara sunulan azadlıq, bərabərlik, bayram ovqatı! Bunlardır Nisan ayını özəl edən! Türk yavrularının səbirsizliklə, həsrətlə gözlədiyi böyük gün! Nisan ayının səmada parlayan günəşi yerə elə bir işıq salır, şəfəqləri elə bir istilik yayır ki, onun qarşısında "zəncirlər əriyir, tac və taxtlar yox olur". Bu, müstəqilliyin, suverenliyin işığıdır, onun nəfəsinin odu, alovudur!

ARAŞDIRMA VƏ BULĞULAR

Hər bir millətin, ulusun tarixində qürurla anılan, dövlət səviyyəsində xalqın bayramı olaraq böyük coşqu ilə keçirilən özəl günləri vardır. Bu elə bir gündür ki, andıqca köksün qabarır, sinədolusu, rahatlıqla nəfəs alırsan, başının üstündə, vətənin azad səmasında ehtişamla dalğalanan bayrağına fəxrlə baxırsan, öz ana dilində bütün cahana səslənib barışın insanlığın təməl daşı olduğunu duyurursan. Bu elə bir gündür ki, bütün dünya millətləri səni bu gün münasibətilə təbrik edir, istəsə də, istəməsə də diplomatik etiketlərə uyğun olaraq sənin böyük bir keçmişi, öz sözünü diktə etdiyi bu günü və sarsılmaz, daha da güclənmiş, zənginləşmiş gələcəyi olan bir dövlət kimi var olduğunu söyləmək məcburiyyətində qalır. Bu gün asanlıqla qazanılan adi günlərdən deyil. Bu gün türk millətinin qan yaddaşıdır, azadlıq, barış, suverenlik, eşit olmaq, uğurları paylaşmaq, dövlət kimi var olduğunu hayqıran, könülləri fərəhləndirən, üzləri güldürən, duyğuları qanadlandıran möhtəşəm bir günüdür. Bu gün türk xalqının istiqlaliyyət, zəfər bayramıdır, elə bizim, yəni Azərbaycan türklərinin də bayramıdır.Gününüz hər daima uğurlara vəsilə olsun, əziz türk millətimin gələcəyi, yurdun təməl daşı olan cocuqları!

23 Nisan 1920-ci il böyük türk millətinin suverenliyini, müstəqilliyini elan etdiyi bir gündür. Bu gün həm də türk xalqının iradəsini təmsil edən Birinci Böyük Millət Məclisinin açıldığı böyük gündür. Bu tarixi gün bütün cahana qardaşlıq, bərabərlik, dostluq toxumlarını səpən, bu yöndə çağırışlar edilən bir gündür. 23 Nisan Türk Milli tarixinin yeni bir başlanğıcıdır, dövlətçilik üçün atılan addımlardır, yeni bir dönüş nöqtəsidir. Qərbin topu, tüfəngi, zirehinə qarşı köksłərini sipər edərək vətən, torpaq uğrunda ölüm-dirim savaşına qalxan türk millətinin Türkiyə Böyük Millət Məclisini yaratdığı möhtəşəm bir gündür 23 Nisan günü! Hürr və azad Türkiyə Cümhuriyyətinin təməlinin atıldığı, milli müstəqilliyin elan edildiyi, tarixə qızıl hərflərlə, şəhidlərin, qazilərin müqəddəs qanları ilə yazılan heyrətamiz bir gündür 23 Nisan günü! Türk millətinin qəlbində onun müstəqilliyinin, suverenliyinin sarsılmaz ifadəsi olaraq ən önəmli yer tutan 23 Nisan Beynəlxalq Müstəqillik və Cocuq Bayramı hər il Türkiyə Cümhuriyyətində, Şimali Kipr Türk Cümhuriyyətində və eləcə də xarici ölkələrdəki səfirliklərdə, böyük elçiliklərdə, məktəblərdə, Azərbaycanda böyük coşqu ilə qeyd edilir.

Türkiyə Cümhuriyyətinin qurucusu qazi Mustafa Kamal Atatürk Paşamızın Böyük Millət Məclisinin açılışı ilə bərabər cocuqlara ərmağan etdiyi 23 Nisan Beynəlxalq Müstəqillik və Cocuq Bayramı 23 Nisan 1921-ci ildən etibarən Milli Bayram olaraq qəbul edildi.

Türkiyə Cümhuriyyətinin yaradılması Birinci Dünya Müharibəsi illərində və ondan sonra Osmanlı dövlətini parçalayıb yox etmək istəyənlər üzərində qələbənin nəticəsində yaradılıb. Birinci Dünya Müharibəsində Osmanlı Dövləti məğlubiyyətə uğradıqdan sonra ərazi işğala, parçalanmaya məruz qalmışdı. Osmanlı Dövləti 4 il sürən Birinci Dünya Müharibəsində dünya gücləri tərəfindən tamamilə işğal, pay-püş edilmiş və bu ağır məğlubiyyət "Sver" müqaviləsi ilə rəsmiləşdirilmiş, möhtəşəm bir imperiya acınacaqlı duruma düşmüşdü.

19 may 1919-cu ildə bir neçə zabit dostu ilə kiçik bir gəmidə Samsuna gələn Mustafa Kamal Paşa görüşdüyü insanlara soyuqqanlı, təmkin və qətiyyətli şəkildə demişdir: "Gəldikləri kimi də gedəcəklər.

Tək bir egemenlik var, o da milli egemenlikdir. Ölkəni yenə ulusun öz gücü qurtaracaqdır”. Mustafa Kamal Paşanın qətiyyətlə söylədiyi və inandığı bu gerçəklik özünü çox gözlətmədi.

Mehmet Akif Ersoyun təbirincə desək, “tək dişi qalmış canavar” (Qərb) Türkiyə üzərinə həyasızca axın etmiş, təpədən-dırnağa qədər silahlanaraq “əzəldən bəridir hürr yaşayan” milləti yer üzündən silməyə, torpaqlarına, müqəddəs məkanlarına sahiblənməyə çalışmışdır. Lakin ordunun hər bir nəfəri, əsgəri yalın əllə, vətən boyda sevgisi ilə, başlarının üstündə onları qisasa çağıran şəhid qardaşlarının ruhları ilə, yandırıcı günəşdə yorğun düşən əsgərlərə gölgə salan, sərinlik gətirən səmadakı bayrağı ilə, dilindəki duası, qəlblərindəki imanı, inamı ilə savaşa atıldılar və tarixi bir zəfər qazandılar. Təbii ki, bu zəfərin qazanılmasında Mehmet Akif Ersoyun yazdığı “İstiqlal Marşı” nın da misilsiz rolu olmuşdur. Milli Marş “vətən torpağına əmanət edilən şəhidlərimizin ruhunu üstlərinə kəfən bələyib düşməndən onların qisasını almağa, vətən uğrunda savaşa səslədi vətənin isimsiz qəhrəmanlarını”. (R.Hümmətova. “M.A.Ersoyun “İstiqlal Marşı” nın poetik dili)

Böyük türk millətinin, türk dövlətçiliyinin xilaskarı olmaq kimi taleyüklü, həm də şərəfli bir vəzifənin öhdəsindən gələn Mustafa Kamal Atatürkün başçılıq etdiyi hərəkatın mübarizəsi 1923-cü ildə milli qüvvələrin qalibiyyəti ilə başa çatdı. Türkiyə Cümhuriyyətinin Bakı Böyükelçisi olmuş Turan Moralı söyləyirdi: *“ Çanakkale savaşları sırasında “Anafartalar Kahramanı” sıfatıyla liderlik konumuna yükselen Mustafa Kemalın Anadoluda Kurtuluş hareketini başlatmasıyla, İstanbulda işgal koşulları altında varlığını sürdürmeye çalışan monarşiye alternatif teşkil edən, yeni bir dövlet yapılanmasının temelleri atıldı. 23 Nisan 1920`de, İstanbulun işgalinden sadece birkaç hafta sonra, Ankara`da paralel bir Meclis toplandı. Osmanlı Meclisinin işgalden kaçan bazı üyelerini, Anadolu`nun çeşitli bölgelerinden seçilmiş temsilçileri içeren bu meclis, kurtuluş savaşının yönetimini üstlendi ve Mustafa Kemal`i meclisin başkanı ve başkomutanı ilan etti. 1921`de Teşkilatı Esasiye Kanunu kabul edildi. “Hakimiyet kayıtsız, şartsız milletindir” hükmüne yer veren bu anayasa, ülke üzerinde halife-sultanın hakimiyetinin sona erdiğinin ilanı mahiyetindeydi. Hakimiyetin sadece halktan kaynaklana bileneceği kavramı, dini temele dayanan hakimiyet anlayışının sonunun ve laikliğe geçişin de haberçisiydi”.* (1, 24)

Beləliklə, Türkiyə Böyük Millət Məclisinnnin 29 oktyabr 1923-cü ildə qəbul etdiyi qərarla dünyaya yeni bir dünyəvi dövlətin –Türkiyə Cümhuriyyətinin qurulduğu elan edildi. Qazi Mustafa Kamal Atatürk dövlət başçısı seçildi. 1925-ci ildə bu günün türk dövlətinin yaranması günü kimi qeyd olunması barədə qanun qəbul olundu.

Mustafa Kamal Atatürkün – bu böyük şəxsiyyətin milləti üçün irəli sürdüyü və həyata keçirdiyi ideyaları, milli dövlət quruculuğu üçün irəli sürdüyü prinsipləri Türkiyənin həm keçmişini, həm də gələcəyini əks etdirir. Təbii ki, dünya yenilənir, müasir dünyanın, müasir dövlət quruculuğunun tələbləri XX əsrin əvvəllərində olduğu kimi davam edə bilməz. Lakin bir mütəffəkirin, müdrik bir dövlət qurucusunun təcrübələri köhnələ bilməz. Çünki dahilərin zamanı olmaz. Atatürk Paşamızın, bu böyük insanın simasında Türkiyənin dövlətçilik təcrübəsi, təbii ki, bütün türk xalqlarının siyasətində ilham mənbəyinə, inam yerinə çevrilmişdir. Müasir Azərbaycan dövlətçiliyinin qurucusu möhtərəm Heydər Əliyev Mustafa Kamal Atatürkün dövlət quruculuğundakı təcrübəsini yüksək qiymətləndirir: *“ Mənə böyük Atatürkün adını daşıyan Beynəlxalq Sülh Mükafatı təqdim olunubdur. Bu, mənim üçün, bütün Azərbaycan xalqı üçün, müstəqil Azərbaycan dövləti üçün böyük şərəfdir. Mən bununla fəxr edirəm. Atatürkün şəxsiyyəti, onun yaratdığı Türkiyə Cümhuriyyəti mənim üçün örnəkdir. Mən buna daim sadiq qalacağam. ... Mən əmin olduğumu bildirirəm ki, Türkiyə Cümhuriyyəti böyük öndər Mustafa Kamal*

Atatürkün yolu ilə əbədi olaraq gedəcəkdir. Türk xalqı nə qədər ki bu yolla gedəcək, o qədər də uğurlar əldə edəcəkdir".

Türk xalqı, onun dövlətçiliyinin təməl daşı, iradəsinin ən güclü ifadəçisi olan türk ordusu həmişə Mustafa Kamal Atatürkün müəyyən etdiyi yolla böyük əzm və inamla irəliləmişdir. Möhtərəm Heydər Əliyev bunu çox yüksək qiymətləndirərək deyirdi: *"Şəxsən mən hesab edirəm ki, Mustafa Kamal Atatürkün türk xalqı qarşısında xidmətləri əvəzsizdir. Yəni o qədər böyükdür ki, ona qiymət vermək çətindir. Amma bunların içərisində onun iki böyük xidməti vardır. Birincisi, Türkiyə Cümhuriyyətinin yaranması; ikincisi, türk ordusunun yaranmasıdır".*

Azərbaycanda Atatürk Mərkəzinin müdiri, AMEA-nın müxbir üzvü Nizami Cəfərov yazırdı: *"Milli dövlət quruculuğu prosesində Heydər Əliyevin daha çox Atatürkə əsaslanması, ondan ilham alması tamamilə təbiidir. Çünki Atatürkün ideyaları ardıcıl olaraq həyata keçmiş, böyük perspektivə malik Türkiyə dövləti yaranmışdır. Və Azərbaycan prezidentinin dediyi kimi, "Azərbaycan xalqı öz milli azadlığı uğrunda mübarizə apararkən, milli istiqlaliyyətinə nail olmağa, milli dövlətçiliyini yaratmağa çalışarkən daim Türkiyə xalqının dəstəyinə, dayağına arxalanmış, Mustafa Kamal Atatürkün qoyduğu yolla gedən Türkiyə Cümhuriyyətinin təcrübəsindən bəhrələnmişdir".* (1, 10)

23 Nisan Türkiyə Cümhuriyyətinin istiqlal uğruna, masmavi göylərin ənginliklərində nazlı-nazlı dalğalanan hilal uğruna, torpağının hər qarışı uğruna, əziz millətinin əbədi var olması uğruna son damla qanları qalana qədər savaşan, canlarını məkrli, azğın düşmənlərə qarşı sipər edənlərin, şəhidlərimizin, qazilərimizin bu vətəni ərmağan etdiyi bütün cocuqların bayramı, dünya cocuqlarının birlik, bərabərlik bayramıdır. Mustafa Kamal Atatürk inanırdı ki, hər qədəm basdığımız torpağın altında minlərlə kəfənsiz yatan şəhidin qudsal qanları ilə suvarılmış vətən torpağının cocuqları vətənin azad, müstəqil yaşaması üçün atalarının, babalarının əmanətini göz bəbəyi kimi qoruyacaq, bir hilal altında birləşəcək, yorulmaq bilmədən, əzmlə, fədakarlıqla çalışacaq, bilik və təfəkkürləri ilə xariqələr yaradacaq, Vətənin göylərində, eləcə də millətlər içərisində bayraqlarını qürurla dalğalandıracaqlar.

Mustafa Kamal Atatürk üzünü türk millətinə, gələcəyi olan cocuqlara tutaraq deyirdi: "Bütün cahan bilməlidir ki, artıq bu dövlətin və bu millətin başında heç bir qüvvət yoxdur, heç bir məqam yoxdur. Yalnız bir qüvvət vardır, o da milli müstəqillik, suverenlikdir. Yalnız bir məqam vardır, o da millətin qəlbi, vicdanı və mövcudiyyətidir. Müstəqillik qeydsiz-şərtsiz millətindir. Özgürlüyün də, ədalətin də dayandığı beynəlxalq müstəqillikdir. Beynəlxalq müstəqillik xalqın namusudur, qürurudur, şərəfidir. Beynəlxalq müstəqillik elə bir işıqdır ki, onun qarşısında zəncirlər əriyir, tac və taxtlar yox olur. Cümhuriyyəti biz qurduq, siz yaşadacaqsınız".

"Hədəfə yalnız cocuqları yetişdirməklə çata bilmərik. Cocuqlar gələcəyindir. Cocuqlar gələcəyi quracaq adamlardır. Ancaq gələcəyi quracaq olan bu cocuqları yetişdirəcək analar, atalar, qardaşlar hamısı indidən az-çox savadlanmalıdır ki, yetişdirəcəkləri cocuqları bu millət və məmləkətə xidmət edə biləcək, yararlı və faydalı ola biləcək şəkildə yetişdirsinlər! Heç olmazsa, yetişdirmək lüzumuna inansınlar! Məktəblərdən başqa, qəzetlər, kiçik jurnallar (dərgilər) kəndlərə (köylərə) qədər yayınlanıb paylanmalıdır. Bizim kəndlilərimiz (köylülərimiz) nə qəzet, nə jurnal oxumaz. Bilənlər bilməyənləri toplayıb oxutmağı, onlara oxumağı anlatmağı bir vəzifə bilməlidir! Cocuqları sağlıqlı və bilgili yetişdirilməyən xalqlar təməli çürük binalar kimi tez yıxılırlar. Cocuq yurdun təməlidir. Gələcəyimizi təmsil edən cocuqlarımız keçmişdən aldıqları güclə millətimizin sabahlarını şəkillləndirəcəklər".

Bayrağını başının üstündə, Allahı ürəyində, imanı, vətən sevgisini köksündə daşıyan əziz türk millətinin 23 Nisan Milli Müstəqillik və Cocuq Bayramı kutlu olsun!

SONUÇ. Hər bir millətin azad yaşamaq hüququ vardır. 23 Nisan günü türk millətinin azadlıq, barış, suverenlik günüdür. Bu gün türk xalqının istiqlaliyyət, zəfər bayramıdır. 23 Nisan Türk Milli tarixinin yeni bir başlanğıcıdır, dövlətçilik üçün atılan addımlardır, yeni bir dönüş nöqtəsidir. 23 Nisan 1920-ci il türk xalqının iradəsini təmsil edən Birinci Böyük Millət Məclisinin açıldığı böyük gündür. Türkiyə Böyük Millət Məclisinnnin 29 oktyabr 1923-cü ildə qəbul etdiyi qərarla Türkiyə Cümhuriyyətinin qurulduğu elan edildi. Qazi Mustafa Kamal Atatürk dövlət başçısı seçildi. 1925-ci ildə bu günün türk dövlətinin yaranması günü kimi qeyd olunması barədə qanun qəbul olundu. Mustafa Kamal Atatürkün dövlətçilik təcrübəsi bütün türk xalqlarının ilham mənbəyinə çevrilmişdir. Müasir Azərbaycan dövlətçiliyinin qurucusu Heydər Əliyev Mustafa Kamal Atatürkün dövlət quruculuğundakı təcrübəsini, ordu qurmaq siyasətini çox yüksək qiymətləndirmişdir. Mustafa Kamal Atatürk türk cocuqlarını elm, bilik əldə etməyə, böyük qurbanlar hesabına qazanılmış müstəqilliyi qoruyub-saxlamağa, keçmişdən dərs alaraq gələcəyini möhkəmləndirməyə səsləyir.

KAYNAKCA

1. Mustafa Kamal Atatürk və Türkçülük. Azərbaycanda Atatürk Mərkəzi (elmi konfransın materialları). Bakı, 29 oktyabr 2005
2. https://m.star.com.tr/güncel/23-nisan
3. https://www.mynet.com/23-nisan
4. https://www.cumhuriyet.com.tr/qaleri/23-nisan

TÜRK İSTİKLAL MÜCADELESİNDE BİRİNCİ MECLİS'İN TEŞEKKÜLÜ VE ROLÜ

THE ORGANIZATION AND ROLE OF THE FIRST ASSEMBLY IN THE TURKISH INDEPENDENCE STRUGGLE

MA Tekin ŞEKER

National Education Directorate, Diyarbakır

ORCID NO: 0000-0001-5297-8498

ÖZET

Bu çalışmada Büyük Millet Meclisinin açılış nedenleri, koşulları ve süreci, sosyal ve siyasal arka planı ile ele alınıp, olayın ana unsurları ile irdelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada hilafet ve saltanat makamlarını kurtarma düsturu ile harekete geçen istiklal mücadelesinin, modern bir ulus ve devlet yaratma ülküsüne nasıl evrildiği ele alınmıştır. Meclisin; devletin oluşturduğu değil, devleti oluşturan bir Meclis hüviyetinde olması nedeniyle bir yandan işgal kuvveleri ile, öte yandan da saltanat ile uğraştığı belirtilmiş, Meclisin yapısı ve işlevleri üzerinde durulmuştur. Meclisin, cumhuriyete giden süreçte önemli bir dönemeci teşkil ettiği ve devamında Meclisin açılış gününün ulusal egemenlik bayramı olarak belirlenmesinin, Meclisin kurucu kadrosunun Meclisi sadece bir hakimiyet aracı olarak görmeyip, milletin birleşme ülküsünü sosyokültürel bir paradigma ile ele aldığı değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Büyük Millet Meclisi, 23 Nisan 1920, Saltanat, Demokrasi, İstiklal Mücadelesi.

ABSTRACT

In this study, it is aimed to examine the reasons and conditions and process of the opening of the Grand National Assembly, with its social and political background, and to examine the main elements of the event. In the study, it is discussed how the struggle for independence, which took action with the principle of saving the caliphate and sultanate authorities, evolved into the ideal of creating a modern nation and state. of the assembly; It has been stated that since it is an assembly that constitutes the state, not the state, it deals with the occupation forces on the one hand and the sultanate on the other hand, and the structure and functions of the assembly are emphasized. The assembly constituted an important turning point in the process leading to the republic. Subsequently, it was evaluated that the opening day of the assembly was determined as the national sovereignty day, and the founding staff of the assembly did not see the assembly only as a means of sovereignty, but discussed the nation's unification ideal with a socio-cultural paradigm.

Keywords: Turkish Grand National Assembly, 23 April 1920, Sultanate, Democracy, Independence Struggle.

GİRİŞ

Osmanlı İmparatorluğu'nun yüzyıllar boyunca farklı kıta ve coğrafyalarda birbirinden bağımsız milletleri, tek bayrak altında toplayarak tarihte eşine az rastlanacak bir yönetim sergilediği aşikardır. Bu yönetim anlayışına bakıldığında bütün yetkilerin merkezde toplandığı bir sultan ve onun çevresinde kendisine biat çerçevesinde ona yardımcı olmak kaydıyla bir grubun varlığı temel esası teşkil etmiştir. İmparatorluğun kuruluş ve özellikle de yükseliş dönemlerinde bu tarz yönetim anlayışı herhangi bir olumsuz sonuç doğurmazken; gerileme döneminin başlaması ve dağılmaya doğru giden süreçte önemli sorunların nedenlerinden biri olmuştur. Başta ulus devletlerin doğmasına etki eden Fransız İhtilali ve sonrasındaki gelişmeler, başta devletin bünyesindeki gayrimüslimler olmak üzere diğer milletlerin kopuş çabalarını körüklemiştir. Devletin bütünlüğünü sağlamak için yapılan batı eksenli reformların yanında Tanzimat ve Islahat Fermanlarının ardından I. Meşrutiyet'in ilanıyla, Türk tarihinde ilk defa

hükümdarla birlikte bir Meclisin olduğu anayasal monarşiye geçilmiştir. İlk anayasa olan Kanuni Esasi ile halkın düşüncelerinin yapılan seçimler ile parlamentoya yansımasına rağmen, halkın bu yönetime katılma hevesi uzun sürmemiştir. Zira Balkanlar'daki ayrılıkçı hareketler ve Rusya'nın emelleri çerçevesinde gelişen olayların ardından dönemin padişahı II. Abdülhamit tarafından Meclis 14 Şubat 1878 tarihinde feshedilmiştir. Türk tarihinin dönüm noktalarından olan meşruti monarşiye 30 yıllık bir aranın ardından tekrar aynı padişahın iradesi ile 23 Temmuz 1908 tarihinde geçilmiştir. Devlet idarecileri tarafından yapılan tüm iyi niyetli bu çalışmalar bağımsızlık mücadelesi veren milletlerin ayrılışlarını engelleyememiştir. Üstelik 20. yüzyılın başlarında meydana gelen siyasi gelişmeler ve savaşların neticesinde asırların birikimi olan coğrafyalardan kopuş süreci hızlanarak artmış olmanın yanında bu defa bin yıllık Türk yurdu dünya savaşının sonucunda istilaya uğramıştır. Bu işgal girişimlerine karşı halkın tepkisi en net biçimde işgaller kabul edilemez düzeyinde olmuştur. Lider kadronun tutumu da millet ile aynı olmakla beraber istiklalin yanında saltanat yönetiminin de reddine yönelik çalışmalar olmuştur. Bu amaçla demokrasinin öğelerinden olan ve dağıtılan son Osmanlı Mebusan Meclisinin yerine halkın temsilini sağlamak amacıyla yeni bir Meclisi tüm dış etkenlerden bağımsız olarak açmak olmuştur. Bu düşüncenin öncülüğünü de Mustafa Kemal Atatürk yaparak 23 Nisan 1920 tarihinde Ankara'da Meclisin açılışını gerçekleştirerek yegane amacına ulaşmıştır.

Mustafa Kemal Atatürk, 19 Mayıs 1919'da Osmanlı Hükümetinin 9. Ordu müfettişi olarak Samsun ve çevresindeki Türk halkı ile Rum halkı arasındaki anlaşmazlıklara çözüm bulma ve çatışmaları sonlandırma amacıyla görevlendirilmiştir. Mevcut durum analizinin ardından ülkede bir bağımsızlık hareketinin doğması gerektiğini fark eden Mustafa Kemal kendisine bağlı ordu komutanları ile beraber Milli Mücadele hareketini başlatmıştır. Bu hareketin olgunlaşma süreci yerel ve ulusal düzeydeki kongreler ve mitingler yoluyla gerçekleşmiştir. İstiklali elde etme yolunda hareket eden halkın önünde de bir lider kadro doğarak mevcut düşünceleri eyleme geçirmek için gerekli planlamalar yapılmıştır. Lider kadronun Osmanlı'nın son dönem modernleşme çabalarından doğmuş bir grup olduğu düşünüldüğünde, amaçlarının sadece düşman işgalinde bulunan ana yurdu kurtarmak olmadığı kesindir. Temelde bağımsızlığı sağlamanın yanında aslında kendi yapılarında var olan ihtilalci ruhun yansıması olarak demokrasinin unsurlarını da hayata geçirmek en belirgin misyonlarından biri olmuştur. Bu amaçla meşrutiyet dönemlerinde tam anlamıyla siyasi yaşama yansımayan halk iradesinin tekrardan gerçekçi bir şekilde tecelli etmesini sağlamak özellikle Mustafa Kemal Atatürk'ün en belirgin arzularından olmuştur. Zira mevcut Osmanlı Mebusan Meclisi, 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Mütarekesi'nden sonra 21 Aralık 1918'de, Sultan Vahdettin tarafından kapatılmıştır. İçinde bulunan durum itibarıyla ülkenin işgal altında olması, temel motivasyonun vatanın özgürleşmesini sağlamak olmasına rağmen bağımsızlık hareketinin öncüleri tarafından milli hâkimiyet ilkesi beyannamelerde, mitinglerde ve kongrelerde dikkat çekici bir şekilde vurgulanmıştır. Öyle ki bağımsızlığa giden yolda milli egemenliğin işlerlik kazanması amacıyla Temsil Heyeti adıyla halkın düşüncelerini yansıtacak demokratik bir oluşum vuku bulmuştur. Bu kurulun çalışmaları ile hem ülkenin bağımsızlık süreci yönetilmiş hem de Osmanlı hükümetinden bağımsız olarak Ankara'da yeni bir Meclisin açılışı gerçekleştirilmiştir.

Büyük Millet Meclisinin Açılış Süreci

16 Kasım 1919 tarihinde Kuvay-ı Milliye'nin içerisinde bulunan ve Temsil Heyeti'nin içeriğini benimseyen ordu komutanları kapatılmış durumda olan Osmanlı Mebusan Meclisinin tekrardan açılması ve sonrası ile ilgili sürecin belirlenmesi amacıyla Sivas ilinde toplanmışlardır. 29 Kasım'a kadar yaptıkları çalışmalar sonucunda Meclisin, tüm tereddütlere karşın devletin merkezi olan İstanbul'da toplanacağını, Temsil Heyeti'nin düşüncelerini benimseyecek bir grubun kurulması gerektiğini ve Meclisin açılmasını takriben güven ortamının oluşmasına kadar Temsil Heyeti'nin görevini sürdürmesine dair karar almışlardır (Turan ve diğ., 2000: 117-118). Bu girişim üzerine Meclis 12 Ocak 1920'de Osmanlı Padişahının beyannamesi ile açılmıştır. Mustafa Kemal Atatürk, yapılan seçimler sonucunda Erzurum'dan mebus olarak seçilmesine rağmen Mecliste bulunmamış, ayrıca Meclis başkanı seçilmesine dair önceden alınan karar da uygulanamamıştır (Akyüz ve diğ., 1997: 120). Toplanan Mecliste kurulması planlanan Müdafaa-ı Hukuk Grubu'nun yerine de Felah-ı Vatan Grubu kurulmuştur. Meclis seçilmiş 168 milletvekilinden ancak 72 tanesinin katılımıyla açılmıştır (Turan ve diğ., 2000: 120). Meclis bağımsızlık yolunda önemli bir belgeye imza atmıştır. Bu belge, tarihte Misak-ı Milli

olarak yer alıp Anadolu'daki işgallere karşı Mondros mütarekesi öncesindeki Osmanlı topraklarının bütünlüğünü korumayı amaçlamaktaydı.

Misak-ı Milli beyannamesi ulusal yemin anlamına gelmekle beraber Meclis tarafından basın yayın organlarında yer alması sağlanmıştır. 24 Şubat 1920 tarihinde Fransızca tercümesi de Avrupa ülkelerinin parlamentolarına gönderilmiştir (Aydın, 2002: 61). Bu teşebbüs Anadolu'da işgal faaliyetlerindeki itilaf güçlerinin kaygılanmasına neden olmuştur (Akşin, 2004: 86). Mebusan Meclisi'nin Anadolu'daki örgütlemenin aleyhinde davranacağını düşünen ve bundan dolayı toplanmasına göz yuman itilaf güçleri burada alınan kararların beklentilerinin dışında olduğu için Osmanlı Devleti'nin hükümetine yönelik baskılarını artırıp bağımsızlık taraftarı gördükleri hükümet üyelerinin ve nihayetinde hükümetin de istifa etmelerini sağlamışlardır. İtilaf güçleri 16 Mart 1920 tarihinde de fiilen işgal etmiş bulundukları devletin başkenti İstanbul'u resmen işgal etmişlerdir.

16 Mart 1920 sabahında Boğaz'daki itilaf devletlerinin savaş gemileri İstanbul'a toplarını yönelterek askerlerini karaya çıkarmışlardır. Resmi dairelerin işgalini, karşı koyanların tevkifi takip etmiştir (Karal, 1994: 56). İşgalciler mevcut durumun geçiciliğine dikkat çekerek Osmanlı saltanatının güçlendirilmesi çabasında olduklarını buna karşın Anadolu'da meydana gelebilecek herhangi bir isyanın olması durumunda İstanbul'a el konulacağını bildirmişlerdir (Yalçın ve diğ., 2004: 88). İstanbul'un resmen işgali Osmanlı saltanatının çöküşüne giden yolda bir delil niteliğinde olmuş olup Mustafa Kemal Atatürk tarafından yeni tedbirlerin alınması ihtiyacı doğmuştur.

Yaşanan gelişmelerin ardından milletin hak ve hürriyetlerini koruma gereği Mustafa Kemal'in zihninde daha da belirgin bir hal almıştır. Zaten milli egemenliğin merkezde olduğu bir devlet tasavvuru kendisinde var olmakla beraber buna temel olacak bir meclisin açılmasına dair girişimleri başlatmıştır (Tosun, 1994: 38). Bu amaçla 17 Mart 1920 tarihinde ordu komutanlarına gönderdiği genelgede Osmanlı Devleti'nin bağımsızlığının ve hükümranlığının zedelenmiş olduğunu, bir meclisin olmadığını bundan dolayı da kurucu bir meclisin oluşturulması gerektiğini bildirmiştir (Akyüz ve diğ., 1997: 89). Kurucu Meclisin 15 gün içerisinde Ankara'da toplanılacağı belirtilirken yapılacak seçimlerde mebus adaylarının da millici olmalarına dikkat çekilmiştir (Küçük, 2002: 16). Yapılan seçimlerin ardından Meclisin açılış programı 21 Nisan 1920 tarihinde Mustafa Kemal Atatürk tarafından gerekli makamlara gönderilmiştir. Açılış programına bakıldığında 23 Nisan günü, cuma namazından sonra ülkenin geleceğinin yanında halifelik ve saltanat makamlarını da kurtarmakla görevli olacak Meclisin Ankara'da açılacağı yer almaktaydı (Atatürk, 1990: 294). Meclisin açılış konuşmasının ardından söz alan Mustafa Kemal, tüm milletvekillerinin olağanüstü yetkilerle görev yapacaklarını belirtmiştir. Açılış günün bir gün sonrasında Mustafa Kemal Atatürk, hükümetin kurulmasına yönelik teklifinde hilafet ve saltanat makamlarının esaretten kurtulmasının ardından bulundukları Meclisin belirleyeceği kanunlar doğrultusunda yerini alacağını ifade etmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, 24.4.1920: 31; Atatürk, 1990: 300). Böylece asırlardır varlığını sürdüren iki önemli makamın milli iradenin düzenleyeceği esaslar doğrultusunda yerini alacakları net bir şekilde belirtilmiştir.

24 Nisan 1920 tarihinde Meclis tarafından yayınlanan beyannamede, düşmana yardım edenler lanetlenerek milletini ve vatanını kurtarma çabasında olanlara yönelik Allah'ın tevfikinin üzerlerinde olması dilenmekteydi (TBMM Zabıt Ceridesi, 25.4.1920: 60). Meclisin açılışı ile beraber ülkenin işgallerden kurtarılmasına yönelik daha sistemli bir çalışma yürütülmüştür. Bu dönemde Ankara merkezli örgütlenme çabalarında bulunanlar itilafların güdümündeki İstanbul hükümeti tarafından asi olarak nitelendirilmiştir. Bu tür olumsuz kampanyaları önlemek amacıyla Meclis 9 Mayıs 1920 tarihindeki toplantısında Anadolu Ajansı'nın aracılığıyla bir beyanname yayımlamıştır. Beyannamede İslam dünyasının, dinimizin ve yurdumuzun saldırı altında olması dolayısıyla halifelik ve saltanat makamının İstanbul'da esaret altında olduğu belirtilmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, 9.5.1920: 246–248). Meclis, halkın iradesini yansıtmaya çalışırken amacını da beyannameler yoluyla da ilan etmeyi ihmal etmemiştir. Bundan dolayıdır ki 21 Ekim 1920'deki bildirisinde kuruluş amacının ülkenin milli sınırları dâhilinde bağımsızlığını sağlamak, halifelik ve saltanatı da kurtarmak olarak açıklamıştır (Çavdar, 1999: 190). Bu amaç doğrultusunda Meclis'te din adamı milletvekillerinin öncülüğünde, İstanbul hükümeti tarafından yayımlanıp Anadolu hareketinde bulunanların vatan haini olduğuna dair fetvaya karşı bir fetva verilerek silahlı mücadele teşvik edilmiştir (Selek, 1965: 70, 72).

Yeni Mecliste Mustafa Kemal başkanlığında 5 Mayıs 1920'de ilk kabine toplantısı yapılmıştır. Toplantıda Mustafa Kemal, bugüne kadar milli bir siyasetin takip edilmediğini dolayısıyla kendilerinin milli bir siyaset anlayışı güdeceklerini ifade etmiştir. Bu yeni anlayış milli sınırlar dahilinde kendi gücüne dayanmakla varlığını koruyan milletin kalkınmasına çalışan, ulaşılması mümkün olmayan idealler peşinde koşmayan ve medeni dünyada karşılıklı dostluk içerisinde bulunmaktır (Akyüz ve diğ., 1997: 93). Büyük Millet Meclisi, Türk ulusunun istiklalini yitirme durumu ile yüz yüze gelmiş iken bağımsızlık isteği ve azmiyle Mustafa Kemal'in önderliğinde milli mücadelenin kazanılmasını sağlamıştır. Bu dönemde Meclis hükümeti sistemi uygulanmış yasama, yürütme ve yargı yetkileri Meclis uhdesinde toplanmıştır. Hükümeti oluşturan üyeler Meclisin direktiflerini yerine getirmekle mükellef olup mebusların tayinleri ve azledilmeleri Meclisin yetkileri dahilinde olmuştur. Bu dönemde Meclis başkanı hükümetin başkanı olarak görev yapmıştır (Aslan, 2002: 52). Büyük Millet Meclisinin özelliklerine bakıldığında Milli Bir Meclis, İdealist ve Demokratik Bir Meclis, Olağanüstü Hal Meclisi, Fedakâr Bir Meclis, Kahraman Bir Meclis gibi nitelendirmelerin olduğu görülmekle beraber devletin oluşturduğu değil, devleti oluşturan bir Meclis hüviyetinde olduğu görülmektedir (Turan ve diğ., 2000: 135-136). Meclis ilk açıldığından ismi konulmadığından "Meclis-i Kebir", "Meclis-i Kebri-i Milli" ve "Kurultay" gibi isimler önerilmiştir. Önerilen isimlere bakıldığında farklı düşünce akımlarının simgelerinin olduğu görülmektedir. Ancak Meclisin açılış konuşmasını yapan Şerif Bey'in "Büyük Millet Meclisini" açtığını söylemesi üzerine Meclis, Büyük Millet Meclisi olarak adlandırılmıştır (Akın, 2001: 46). Olağanüstü bir dönemin ürünü olan Meclis'in sosyal yapısına bakıldığında ise mebuslar arasında toplumun farklı kesimlerinden temsilciler olmasına rağmen hepsinin ortak arzusu ülkenin bağımsızlığını ve halkın iradesinin yönetime yansımasını sağlamak olduğu görülmektedir.

Başlangıç itibarıyla toplumun farklı renklerine sahip olan ancak aynı ülküde birleşmiş olan Meclis istiklal mücadelesinin kazanılmasına doğru fikri ayrılıklar içinde kendini bulmuştur. Böylelikle doğan yeni gruplardan Mustafa Kemal'e yakın olan milliyetçi ve yenilikçi kimseler 10 Mayıs 1921 tarihinde Müdafa-i Hukuk Grubu adıyla bilinen birinci grubu teşkil etmişlerdir (Çavdar, 1999: 200). Mebusların bir bölümü de Temmuz 1922'de birinci gruba muhalif olan ancak ülkenin bağımsızlığını sağlamak isteyen; yönetimsel anlamda ise çoğunluğu halifelik ve saltanat taraftarı olanlar ikinci grubu kurmuşlardır (Şeker, 2006: 17).

Büyük Millet Meclisi, olağanüstü bir özelliğe sahip olduğundan Meclis hükümeti sistemini uygularken güçler birliği ilkesi ile tüm yetkileri bünyesinde toplamıştır. Gücünün kaynağını doğrudan Türk milletinden aldığından kendisinin üstünde herhangi bir gücü tanımamıştır (Kaya, 2002: 75). Meclisin böyle bir yönteme başvurmasının nedeni ülkenin olağan üstü bir döneme girmesi olmuştur. Bu durumdan çıkmak için kararların hızlıca alınıp uygulanması gerekmekteydi. Ancak bu şekilde ülkenin sömürge yapılması için çabalayan işgalcilere ve milli hareketi önleme gayretinde olan İstanbul hükümetine yönelik verilen mücadele başarılı olabilirdi. Zira ulusun temsilcileri sınırlarını kendilerinin belirleyeceği kararları almalı ve bu kararları denetime tabii tutmadan uygulamaya koymalı idi. Öyle ki İstiklal mücadelesinin başarıyla sonuçlanmasında bu sistemin belirgin bir etkisi görülmüştür (Küçük, 2002: 20) Kuruluş amacında ülkeyi işgalci güçlerden arındırma ve baskı altında olan halifelik ve saltanat makamlarını özgürleştirme olan birinci Meclis Lozan Antlaşmasını imzalayıp saltanatın ve dinsel yapının lehine tavır sergilemesi üzerine (Dursun, 1995: 37) 16 Nisan 1923 tarihinde feshedilmiştir. Yapılan seçimler sonucunda ise birinci gruba muhalif olan ikinci grup tasfiye edilerek ülkede ihtilalci kadrolar yönetimde etkin konuma gelmişlerdir.

SONUÇ

Birinci Meclisin temel prensibine bakıldığında mebuslar içerisinde fikir ayrılıkları olmasına rağmen yegane hedef ülkenin bağımsızlığını sağlamak ve bu amaç dışına çıkmamak olmuştur. Ancak bunun yanında egemenliğin herhangi bir şarta bağlı olmadan millete bırakılması ilkesiyle milli iradeyi en güzel şekilde tecelli ettirmek olduğu görülmektedir. Ülkenin istiklal savaşını yöneten Meclis aynı zamanda asırlara sığan saltanata dayalı yönetimi kabullenmeyerek milli hakimiyet ilkesini uygulamak için gerekli bütün tedbirleri almaktan geri kalmamıştır. İlk etapta tüm farklı kanaatlere kapısını kapatmayan Meclisin bu davranışın ana nedenini kendisini vatanın bütününü kurtarmaya adamış olduğundan gelecek desteklerden mahrum kalmayı göze almamasındandır. Ancak milli mücadelenin zaferle sonuçlanmasından sonra halkın iradesinin aksine olan görüşler kabul edilmemiştir. Zaten birinci Meclis cihan harbinden sonra mutlakiyetçi yönetim anlayışına sahip saltanatı kaldırmakla ülkede egemenliğin

tek adresi olmuştur. Bundan sonraki süreç ise milli hakimiyet ilkesi çerçevesinde ülkesini daha da ileri bir seviyeye taşımak olmuştur.

I. TBMM'nin siyasi özelliğinin yanında sosyal ve kültürel yönleri de dikkat çekmektedir. Nitekim bağımsızlık savaşının siyasi sembolünün yanında bugün dünyada eşi olmayan tek çocuk bayramının da kaynağını teşkil etmektedir. Bu bayram her yıl büyük bir coşkuyla kutlanan ve dünyanın dört bir yanından farklı ırk, renk ve inanca sahip olan çocukların katıldığı 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı'dır. Nitekim Mustafa Kemal Atatürk, kurtuluş savaşının başlangıcı olan 19 Mayıs 1919'da Samsuna çıkışını da Gençlik ve Spor Bayramı olarak da tüm gençlere armağan kılmıştır. Bu iki bayramda dikkat çekici nokta Türk tarihine yön veren önemli olayların başlangıçları olmasıdır. Anlaşılacağı üzere Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Türk milletinin birleşme sürecini yalnız siyasi ve askeri bakımdan değerlendirmeyerek sosyokültürel faaliyetler çerçevesinde inşa ederek halkın ortak değerlerde bir araya gelmesinin çabasında olmuştur.

KAYNAKÇA

Akın, R. (2001). *TBMM Devleti* (1920-1923), İstanbul, İletişim Yayınları.

Akyüz, Y. ve diğ. (1997). *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi,* Ankara, Yüksek Öğretim Kurulu Yayınları.

Atatürk, (Haz., Zeynep Korkmaz). (1990). *Nutuk,* Ankara, AKDTYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Aslan, Y. (2002). "Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti", *Türkler,* Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, (C.16, s.52).

Aydın, M. (2002). "Yeni Türk Devleti ve Misak-ı Milli", *Türkler,* Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, (C.16, s.61).

Çavdar, T. (1999). *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi,* Ankara, 2. Basım, İmge Yayınevi.

Dursun, D. (1995). *Laiklik, Değişim ve Siyaset,* İstanbul, İnsan Yayınları.

Karal, E. Z. (1994). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 1918-1944,* İstanbul, Maarif Matbaası.

Kaya, E. (2002). "Milli Mücadelenin Sınırları", *Türkler,* Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, (C.16, s.75).

Küçük, M. (2002). "Birinci TBMM'sinin Açılışı ve Anlamı", *Türkler,* Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, (C.16, s.16, 20).

Selek, S. (1965). *Milli Mücadele I. Anadolu İhtilali,* İstanbul, Güneş Matbaacılık.

Şeker, T. (2006). *"Demokrat Parti Dönemi Din Politikaları (1946-1954)"* Kütahya, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, (1920), Ankara, (s.31, 246).

Tosun, R. (1994). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi,* Kayseri.

Turan, R. ve diğ. (2000). *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi,* Ankara.

Yalçın, D. ve diğ. (2004). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi,* Ankara, Divan Yayınları, (C.1, s.88).

MEHMET AKİF ERSOY YARADICILIĞINDA "İSTİKLAL MARŞI" MİLLİ MARŞ JANRININ NÜMUNƏSİ KİMİ

MEHMET AKIF ERSOY'S "INDEPENDENCE ANTHEM" AS AN EXAMPLE OF THE NATIONAL ANTHEM GENRE

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Ulduz Fərhad qızı Qəhrəmanova

ADPU-nun "Ədəbiyyat" kafedrasında baş müəllim

XÜLASƏ

Açar sözlər: marş, himn, şeir, istiqlal, siyasi lirika

Himn bir janr kimi müasir ədəbiyyatda ictimai-siyasi lirikanın, vətəndaşlıq şeirinin ən xarakterik janrıdır. "Himn" yunanca "təntənəli nəğmə" deməkdir. Himn siyasi təbliğatda səfərbərlik rolunu oynayan janrdır. Himnin ifası əsasən bayram şənlikləri, siyasi nümayişlər, rəsmi dövlət qəbulları, hərbi paradlarda nəzərdə tutulur. Dövlət himninin mətni və melodiyası xalqın bütün sosial təbəqələrinə asan anlaşılmalıdır. Himnin (Milli Marşın) mətni ilə musiqisi üzvi bir vəhdət təşkil edir. Təntənəli, izdihamlı yığıncaqlarda, çıxışlarda və mübarizə səhnələrində himn bu gün milli şüar kimi oxunur.

"İstiklal Marşı" Türk bayrağının yanında Türkiyənin milli birliyinin ən önəmli simvollarından biridir. "İstiklal Marşında" Mehmet Akif Ersoy türk xalqını milli birliyə, Vətənin və millətin taleyi üçün mübarizəyə, qəhrəmanlığa səsləyir. Türk dövlətinin milli atributlarından sayılan himn "İstiklal Marşı"dır. "İstiklal Marşı"nın sözləri "Vətən şairi" və "Milli Şair" kimi tanınan Mehmet Akif Ersoy tərəfindən 1921-ci ildə yazılmışdır. Türk millətinin ruhunun dərinliklərinə işləyən İstiklal Marşı milli marş yarışması nəticəsində qəbul edilmişdir.

ABSTRACT

Anthem as a genre is the most characteristic genre of socio-political lyrics and civic poetry in modern literature. "Hymn" means "solemn song" in Greek. Anthem is a genre that plays the role of mobilization in political propaganda. The performance of the anthem is mainly intended for holiday celebrations, political demonstrations, official state receptions, and military parades. The text and melody of the national anthem should be easily understood by all social classes of the people. The text and music of the national anthem form an organic unity. Today, the anthem is sung as a national slogan in solemn, crowded gatherings, speeches and scenes of struggle.

"Istiklal Marşı" is one of the most important symbols of the national unity of Turkey, next to the Turkish flag. In the "Independence March" Mehmet Akif Ersoy calls the Turkish people to national unity, struggle for the fate of the Motherland and the nation, and heroism. The national anthem of the Turkish state is the "Independence Anthem". The words of "Istiklal Anthem" were written in 1921 by Mehmet Akif Ersoy, known as "Poet of the Motherland" and "National Poet". The National Anthem, which works deep into the soul of the Turkish nation, was adopted as a result of the national anthem competition.

Giriş

Mövzu baxımından siyasi lirikanın ən yüksək, ən yığcam, ən mənalı forması himndir. Himn bir janr kimi müasir ədəbiyyatda ictimai-siyasi lirikanın, vətəndaşlıq şeirinin ən xarakterik janrıdır. "Himn" yunanca "təntənəli nəğmə" deməkdir. Bu janr qədim yunanlarda tərif, tövsif, bir növ qəsidə xarakterində olan dini, rəsmi mahnı olubdu. Bu gün himn dövlətin qüdrətini, yaxud sinfi birliyini tərənnüm edən güclü ictimai-fəlsəfi mahnı kimi məşhurdur. Himndə az sözlə böyük, dərin ictimai siyasi mənalar ifadə etmək prinsipi gizlənir.

Araşdırma

Himn siyasi təbliğatda səfərbərlik rolunu oynayan janrdır. Himnin ifası əsasən bayram şənlikləri, siyasi nümayişlər, rəsmi dövlət qəbulları, hərbi paradlarda nəzərdə tutulur. Dövlət himninin mətni və melodiyası xalqın bütün sosial təbəqələrinə asan anlaşılmalıdır. Himnin dövlətçilik və istiqlal simvolu kimi mənşəyi türk xalqları, o cümlədən, Azərbaycan dövlətçiliyi tarixində də qədimdir. Belə ki, türk mifoloji düşüncəsində dövlətçilik ənənəsinə görə, bayraq və təbil ("əsgəri musiqi" anlamında işlədilir) dövlətdə istiqlalın ən müqəddəs rəmzlərindən sayılırdı. Bugünkü anlamda himni əvəz edən həmin tarixi təbil (əsgəri musiqi) müəyyən günlərdə və yerlərdə yalnız hökmdarın icazəsi, qərarı ilə çalınırdı. Dövlət musiqisi olan təbil çalınarkən hökmdar istisna olmaqla hamının onu ayaq üstə dinləməsi bir qanun idi. Türk dünyasındakı bu təbil, yəni milli marş XX əsrin əvvəllərindən etibarən müasir mənada Avropada himn adı ilə əvəz edildi.

Himnin (Milli Marşın) mətni ilə musiqisi üzvi bir vəhdət təşkil edir. Təntənəli, izdihamlı yığıncaqlarda, çıxışlarda və mübarizə səhnələrində himn bu gün milli şüar kimi oxunur. Əmək, rəşadət, hünər, fədakarlıq, vətən, xalq sevgisi, yeni həyat, ailə, dostluq, sədaqət və s. kimi mövzular müxtəlif dərin və zəngin hisslərlə himndə tərənnüm olunur.

N.Şəmsizadəyə görə, himn qəsidə janrına oxşar məzmunda tərif, təvsir ruhunda olan siyasi lirika nümunəsidir. Yunanlardan qalma ruh-təntənə onun pafosunu müəyyən edir. Himn dövlət atributlarından, rəmzlərindən biridir. Tarixilik, əzəmət, qürur və milli müəyyənlik himnə məxsus bədii-fəlsəfi cəhətlərdir. Bu gün bütün ölkələrin himni var. Məsələn: Fransızlarda Marselyoza, Azərbaycan Respublikasının Dövlət Himi, Türkiyə Cumhuriyyətinin "İstiklal Marşı" və s. buna bariz nümunədir.

Türk dövlətinin milli atributlarından sayılan himn "İstiklal Marşı"dır. "İstiklal Marşı"nın sözləri "Vətən şairi" və "Milli Şair" kimi tanınan Mehmet Akif Ersoy tərəfindən 1921-ci ildə yazılmışdır. Türk millətinin ruhunun dərinliklərinə işləyən İstiklal Marşı milli marş yarışması nəticəsində qəbul edilmişdir. Ümumi olaraq şeir 10 bənddən (kitadan) ibarətdir. Özəl gün və rəsmi tədbirlərdə İstiklal Marşının 2 bəndi (kitası) oxunur. Bu himnin bəstəkarı Osman Zeki Üngör, orkestri Edgar Manasdır. Şeir 1921-ci il 12 Mart tarixində Birinci Türkiyə Böyük Millət Məclisi tərəfindən İstiklal marşı olaraq qəbul edilmişdir.

Nəticə

"İstiklal Marşı" Türk bayrağının yanında Türkiyənin milli birliyinin ən önəmli simvollarından biridir. Türk bayrağına səslənən şair "dalğalan sən də şafaqlar gibi ey şanlı hilal" sözləri ilə Türk xalqının bayrağa olan sevgi və hörmətini qabardır. Şair türk milətinin bir millət kimi bu günə gəlmə səbəbini qəlbindəki inanc və cəsarətində axtarır. "İstiklal Marşında" biz şairin Türk xalqını milli birliyə, Vətənin və millətin taleyi üçün mübarizəyə, qəhrəmanlığa səsləyən misraların da şahidi oluruq. Məsələn:

Korkma, sönməz bu şafaklarda yüzən al sancaq

Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak
O benim milletimin yıldızıdır parlayacak!
O benimdir, o benim milletimindir ancak!

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılğın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım;
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Dalğalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilal!
Olsun artık dökülən kanlarımın hepsi helal.
Ebediyen sana yok, ırkıma yok izmihlal.
Hakkıdır, hür yaşamış bayrağımın hürriyet;
Hakkıdır, Hakka tapan milletimin istiklal.

Əgər, istiqlal və istiqbalın varsa, deməli, Vətənin var. Dövlətin varsa, Bayrağın, Gerbin, Himnin var, yəni bir millət kimi İmzan var imzalar içində ..., Türkiyəm!

Ədəbiyyat

1.Abi Aydın "Türkiyə ədəbiyyatı tarixi, Bakı: Bakı Universiteti nəşriyyatı, 2007

2.Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi, AMEA-nın Ədəbiyyat İnstitutu, 6 cildlik, IV cild, Bakı, 2011

3. Cəlal Mir, Xəlilov Pənah, "Ədəbiyyatşünaslığın əsasları", Bakı, Çaşıoğlu, 2005

4. Əlimirzəyev Xalid, "Ədəbiyyatşünaslığın elmi-nəzəri əsasları", Bakı, 2008

5. Əliyev Məmməd, "Ədəbiyyat nəzəriyyəsinin əsasları", Bakı, 2000

6. Əliyev Rafiq, "Ədəbiyyatşünaslığın əsasları", Bakı, 2001

7. Hacıyev Abbas, "Ədəbiyyat nəzəriyyəsi", Bakı, 1999

8. Xəndan Cəfər, "Ədəbiyyat nəzəriyyəsi", Bakı, 1958

9. Rəfili Mikayıl, "Ədəbiyyat nəzəriyyəsi", Bakı, 1958

10. Şəmsizadə Nizaməddin , "Ədəbiyyat nəzəriyyəsi", Bakı, 2012

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ÜN MİLLİ EGEMENLİK ANLAYIŞI

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'S APPROACH OF NATIONAL SOVEREIGNTY

Zafer SAYGILI

Dr., Deniz Kuvvetleri Komutanlığı

ORCID ID: 0000-0002-4500-9952

ÖZET

Egemenlik kavramı ortaya çıktığı ilk günden itibaren devletlerin en önemli konuları arasında yerini almıştır. Nitekim diğer tüm devletlerde olduğu gibi Osmanlı Devleti'nin yıkılma sürecinde Türk halkını esaret altında tutan emperyalist güçlere karşı egemenlik kavramının önemi ortaya çıkmıştır. Bu süreçte Mustafa Kemal Atatürk tam bağımsız, kayıtsız şartsız milli egemenlik esaslarına dayanan, huzur ve refaha sahip, aklın ve ilmin rehberliğinde çağdaş yeni güçlü bir devlet kurma fikrini ortaya koymuştur. Atatürk'ün yeni devlet kurma düşüncesinde Türk milletine siyasi, hukuki, askeri, ekonomik ve kültürel ve benzeri alandaki bağımsızlığı hak görmüştür. Bu düşünce, Türk milletinin bağımsızlık mücadelesinde hayati önem taşımıştır. Türk toplumunun ortak bir ideali haline gelmiştir. Nitekim bu süreçte Türk halkı için 23 Nisan 1920'de TBMM'nin[1] kurulmasıyla milli egemenliğin önemli bir adımı atılmıştır. Bu nedenle her yıl 23 Nisan gününde TBMM'nin kuruluş yıldönümü ulusal egemenlik bayramı olarak kutlanmaktadır. Dolayısıyla Türk milleti ve devleti için Atatürk ve milli egemenlik güncel ve önemli bir konu olmaya devam etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Egemenlik, Milli Egemenlik

ABSTRACT

The concept of sovereignty has taken its place among the most important issues of states since the first day it emerged. As a matter of fact, as in all other states, the importance of the concept of sovereignty has emerged against the imperialist powers that kept the Turkish people in captivity during the collapse of the Ottoman Empire. In this process, Mustafa Kemal Atatürk put forward the idea of establishing a modern, powerful state under the guidance of reason and science, fully independent, based on the principles of unconditional national sovereignty, having peace and prosperity. In Atatürk's idea of establishing a new state, the Turkish nation was entitled to independence in the political, legal, military, economic and cultural fields. This thought was of vital importance in the Turkish nation's struggle for independence. It has become a common ideal of Turkish society. As a matter of fact, in this process, an important step of national sovereignty was taken for the Turkish people with the establishment of the Turkish Grand National Assembly on April 23, 1920. For this reason, the anniversary of the establishment of the Turkish Grand National Assembly is celebrated every year on April 23, as the National Sovereignty Day. Therefore, Atatürk and national sovereignty continue to be a current and important issue for the Turkish nation and state.

Keywords: Atatürk, Sovereignty, National Sovereignty

GİRİŞ

Mustafa Kemal Atatürk, Türk milletinin egemenliğini savunarak Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasını sağlamış ve milli egemenlik düşüncesinin temel taşlarından birisi olmuştur. Atatürk, milli egemenlik düşüncesini ülkenin kurtuluş mücadelesi sürecinde ortaya koymuştur. Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra da bu düşünceyi savunmaya devam etmiştir. Atatürk'e göre, milli egemenlik, devletin yönetiminin Türk milleti tarafından yapıldığı bir sistemdir. Atatürk, milli egemenlik ilkesini, *"Egemenlik kayıtsız*

[1] Türkiye Büyük Millet Meclisi.

şartsız milletindir" şeklinde ifade etmiştir. Bu ilke, Türk milletinin kendi kaderini tayin etme hakkını ve kararlarını verme yetkisini ifade etmektedir. Ona göre, bir ülkenin egemenliği, o ülkenin halkına ait olmalıdır. Atatürk, milli egemenliği demokrasiyle birleştirmiş ve halkın iradesini temsil eden bir parlamento sistemi kurmuştur. Bu nedenle, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte milli egemenliğin temeli olan Meclis-i Mebusan[2] oluşturulmuştur. Böylece, Türk milleti kendi kendini yönetme yeteneğine sahip olmuştur. O'nun bu anlayışı, Türkiye Cumhuriyeti'nin bugünkü demokratik yapısının temelini oluşturur. Öte yandan Atatürk'ün milli egemenlik anlayışı Türk halkına verdiği önemin bir göstergesidir. O, Türk halkının gücüne ve kabiliyetine inanmış ve halkın yüksek potansiyelini keşfetmiştir. Bu nedenle, Atatürk'ün öncelikleri arasında Türk halkının eğitimi ve kültürünün geliştirilmesi yer almıştır. Ona göre, bir ülkenin gücü, halkının kültür, eğitim ve bilgi düzeyine bağlıdır. Ayrıca Atatürk, milli egemenlik düşüncesini, Türkiye'nin bağımsızlığı ve toprak bütünlüğünü koruma amacına da bağlamıştır. Ona göre, milli egemenlik, Türk milletinin ülkesine ve bağımsızlığına sahip çıkması ve yabancı güçlerin ülkeyi yönetmesine izin vermemesiyle mümkündür. Buna ilave olarak Atatürk'ün milli egemenlik düşüncesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin bağımsızlığına ve özgürlüğüne olan inancını yansıtır. Günümüz dünyasında, Türkiye Cumhuriyeti'nin demokratik yapısı ve halkının gücü, Atatürk'ün milli egemenlik anlayışının bir sonucudur.

1. Kavramsal Çerçeve

1.1. Egemenlik

"En üstün güç" anlamına gelen egemenlik, 16. yüzyılda feodal sistemin çökmesiyle birlikte orta çağın sonu ve yeni çağın başlarında kral devlet sistemine geçiş döneminde ortaya çıkmıştır (Küçük, 2016: 313). Egemenlik kavramı ise literatüre Fransız hukukçu Jean Bodin tarafından kazandırılmıştır (Özkaya, 2021:49). Bodin, 16. yüzyılın sonlarında yayınladığı "Les Six Livres de la Republique"[3] adlı eserinde egemenliği, "bütün vatandaşlar ve tebaa üzerinde kanunla kısıtlanmayan en üstün iktidar" şeklinde ifade etmiştir (Akyılmaz, 1999: 131). Egemenlik; otorite, yetki ve iktidar gibi kavramlarla yakından ilgili olmasına rağmen aynı şeyleri ifade etmemektedir (Okur, 2010: 289). Bu gelişmelere paralel olarak egemenlik devletin gücünü her alanda üstün bir biçimde göstermesi ve üstün devlet gücü olarak ifade edebilir (Feyzioğlu, 2012: 263). Türkçede kullanılması ise "üstünlük" anlamında kullanılan "egemenlik" kelimesinin söyleniş ve anlam bakımından Fransızcadaki "hegemonie" kelimesine benzemesinden gelmektedir (Dindar, 2014: 13). Özetle egemenlik, bir ülkenin bağımsızlığı ve otoritesi anlamına gelir. Bir devletin kendi kendini yönetme yetkisi ve gücü olarak tanımlanabilir.

1.2. İç ve Dış Egemenlik

Devlette egemenlik kavramı temelde tek olmakla birlikte iç ve dış olmak üzere iki farklı görünümü söz konusudur. İç egemenlik, bir devletin kendi toprakları ve vatandaşları üzerindeki tam ve eksiksiz egemenliği anlamına gelir. Bu kavram, bir devletin bağımsızlığının en önemli unsurlarından biridir (Nal ve Çirkin, 2021: 610). İç egemenlik, aynı zamanda bir devletin yönetiminde halkın iradesinin belirleyici olması anlamına gelir. Demokratik bir devlette, halkın iradesi yasaların hazırlanmasında ve yönetimde belirleyici olmalıdır. Bu nedenle, iç egemenlik ilkesi, demokratik yönetimlerin temel taşlarından biridir (Giritli, 1996: 354). Bu bağlamda, bir devletin iç işlerine başka bir devletin müdahale etmesi, iç egemenliğin ihlali anlamına gelir. Dış egemenlik ise, bir devletin diğer devletlerle olan ilişkilerinde bağımsızlığını ve egemenliğini koruma yeteneği anlamına gelir (Nal ve Çirkin, 2021: 609). Bu kavram, bir devletin uluslararası ilişkilerdeki özgürlüğünü ifade eder (Küçük, 2016: 318). Başka bir tanıma göre dış egemenlik, bir devletin toprak bütünlüğünü ve ulusal güvenliğini koruma anlamına da gelmektedir. Bir devlet, dış güçlerin müdahalesine karşı korunmak ve kendi ulusal çıkarlarını savunmak için dış politikasını kendi iradesine göre belirlemelidir (Giritli, 1996: 353). Sonuç olarak, iç egemenlik bir devletin kendi iç işlerindeki egemenliğini ifade ederken, dış egemenlik bir devletin uluslararası ilişkilerdeki egemenliğini ifade eder. İki kavram birbirini tamamlar ve bir devletin bağımsızlığı ve egemenliği için hayati öneme sahiptir.

---

[2] Millet Meclisi.

[3] Devletin Altı Kitabı.

1.3. Mili Egemenlik

Fransız Devrimi egemenlik için önemli bir olaydır. Bu olayın gerçekleştiği 1789 yılından sonra egemenliğin etkin şekli olan "ulusal egemenlik" benimsenmiştir. Fransız Devrimi'nin en önemli sonucu ulus devletin modern devlet ile özdeşleşmesidir. Bu durum egemenliğin ulusa devredilmesinin sonucu olarak gösterilebilir (Beriş, 2008: 59). Dolayısıyla milli egemenlik, bir milletin hiçbir etki ve baskı altında kalmadan, bağımsız olarak kendi kararlarını kendilerinin vermesi ve kendini yönetecek heyeti tayin etmesi anlamına gelir. Başka bir ifadeyle bir millet kaderini tayin ederken, kendi kuvveti ile bağımsız olarak tüm iç ve dış engelleri aşarak kendi siyasi düzenini oluşturma gücünü elde ettiğinde egemenliğe ulaşmıştır (Dal, 1985: 97). Diğer bir deyişle milli egemenlik, milletin devlete verdiği iktidardır. Yani milli egemenlik bir ülkenin yönetiminin bir kişi ya da gruba değil bütün millete ait olması anlamına gelir (Akyılmaz, 1998: 7). Kısaca halkın iradesiyle belirlenmiş yönetim şeklinde, devletin yönetiminde söz sahibi olanın halkın kendisi olduğu kabul edilir.

2. Mustafa Kemal Atatürk ve Mili Egemenlik Anlayışı

I. Dünya Savaşından ittifak devletleri ile birlikte yenik çıkan Osmanlı Devleti 30 Ekim 1918'de imzaladığı Mondros Mütarekesi ile ömrünü tamamladığını göstermiştir (Okur, 2010: 293). İstanbul'daki saltanatın mütareke sonrasında Anadolu'nun işgaline kayıtsız kalması ve İngilizlerin bütün taleplerine boyun eğmesi üzerine Mustafa Kemal Atatürk 5 Kasım 1918 tarihinde Ali Fuat Paşa'ya şöyle söylemiştir: *"Artık milletin bundan sonra kendi haklarını kendisinin araması ve müdafaa etmesi, bizlerin de mümkün olduğu kadar bu yolu göstermemiz ve bütün ordu ile beraber yardım etmemiz lazımdır".* Atatürk söylediği bu sözle milli egemenlik fikrini ilk kez ortaya koymuştur (Yalçın, 1995: 195). Böylece yeni bir devletin kurulması çalışmalarına başlanmıştır.

Atatürk, 19 Mayıs 1919 tarihinde Samsun'a çıkarken Anadolu'da kendisini bir hayli çetin ve zor meselelerin beklediğini biliyordu (Dindar, 2014: 20). Samsun'a ayak basar basmaz milli egemenlik konusunda *"benim kararım"* diyerek şu açıklamasını yapmıştır *"Efendiler, bu durum karşısında bir tek karar vardı. O da milli hakimiyete dayalı, kayıtsız şartsız bağımsız yeni bir Türk devleti kurmak!"* (Atatürk, 2015: 38). İzleyen süreçte Atatürk'ün 22 Mayıs 1919'da Samsun'dan sadarete[4] gönderdiği milli egemenliğe dayalı raporunda: *"Millet, milli hakimiyet esasını ve Türk milliyetçiliğini kabul etmiştir. Bunun için çalışacaktır"* demiştir. Atatürk bu raporu ile saltanata karşı gelerek ihtilalci düşüncesini ve gerçek amacını ortaya koymuştur. Bu düşüncesini şu sözlerle ifade etmektedir: *"Milli hakimiyet öyle bir nurdur ki onun karşısında zincirler erir, taç ve tahtlar batar, mahvolur. Milletlerin esareti üzerine kurulmuş müesseseler her tarafta yıkılmaya mahkumdur"* (Bulut, 2021: 404). Bunun üzerine kendisini İstanbul'a çağıran Sultan Vahdeddin'e bir telgraf göndererek halkın gücüne karşı onu uyarmıştır. Atatürk telgrafta şöyle söylemiştir: *"Devletimizin ve sizin mukaddes tahtınızın geleceğini yalnız bu güç kurtarmaya muktedirdir"* (Gronau, 1994: 151).

Sadarete gönderdiği rapordan bir ay sonra 22 Haziran 1919 tarihinde Amasya Genelgesini yayınlamıştır. Amasya genelgesinde *"Milletin istiklalini, yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır"* ifadesini görmekteyiz (Feyzioğlu, 2012: 265). Yine Amasya genelgesinden bir ay sonra 23 Temmuz 1919 tarihinde açılan Erzurum Kongresinde alınan kararlarda milli irade sözüne yer verildiği görülür. Bu maddelerden birisi şudur: *"Milli kuvvetleri amil ve milli iradeyi hakim kılmak esastır"* (Dindar, 2014: 20). 4 Eylül 1919 tarihinde açılan Sivas Kongresinde ise milletin temsilciliği kuvvetlendirilmiş ve milli hareketin bir kolu olarak "Hakimiyet-i Milliye" gazetesi çıkartılması kararlaştırılmıştır. Atatürk'ün 27 Aralık 1919 tarihinde Ankara'ya geçmesiyle birlikte 10 Ocak 1920 tarihinde gazete yayınlanmaya başlamıştır (Giritli, 1996: 347).

Atatürk'ün 19 Mart 1920 tarihinde yayınladığı genelgede Millet Meclisi için seçimlerin yapılmasına karar verilmiştir. Yine 22 Nisan 1920'de askeri ve mülki makamlara gönderdiği telgrafında Millet Meclisi'nin göreve başlayacağını ve bu tarihten sonra askeri ve mülki makamların ve bütün milletin başvuracağı tek yerin meclis olacağını duyurmuştur (Bulut, 2021: 405). Nihayetinde 23 Nisan 1920 tarihinde Ankara'da Meclis açılmış ve ilk konuşmayı Atatürk yapmıştır. Konuşmasında: *"Hakimiyetin kayıtsız şartsız Türk Milletine ait olduğunu ve TBMM'nin üzerinde herhangi bir kuvvetin bulunmadığı kabul edilerek, Milli irade esas kılınmış ve böylece kesin bir şekilde demokratik hayata geçilmiştir"!*

---

[4] Osmanlı Devleti'nde Başbakanlık.

demiştir (Göde, 1988: 51). Meclisin açılmasının ikinci gününde kabul edilen önergede "Büyük Millet Meclisi'nin üzerinde hiçbir gücün olmadığı" ilkesi benimsenmiştir (Bulut, 2019: 103). Böylece giderek güçlenen meclis milletin gerçek temsilcilerinden oluşmuş ve milletin iradesini temsil etmeye başlamıştır (Bulut, 2021: 405).

20 Ocak 1921 tarihinde meclis tarafından kabul edilen ilk Anayasa'da "Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir, idare usulü halkın kendi kendini idare etmesi esasına dayanır" maddesi ile egemenlik padişahtan alınıp millete verilmiştir (Giritli, 1996: 347). Bu süreç 1 Kasım 1922'de saltanatın kaldırılması, 29 Ekim 1923'te Cumhuriyetin ilanı ve 3 Mart 1924'de Halifeliğin kaldırılması ile devam etmiştir (Bulut, 2019: 103).

Atatürk cumhuriyetin ilanından sonra çeşitli beyanlarında özgürlükçü ve demokrasiden yana olduğunu görmekteyiz. Buna şu sözü örnek verilebilir: "*Büyük Millet Meclisi'nde ve millet önünde millet işlerinin serbestçe tartışılması, iyi niyetli kimselerle partilerin düşünce ve kanılarını ortaya koyarak milletin yüksek menfaatlerini aramaları benim gençliğimden beri aşık ve taraftarı olduğum bir sistemdir"* (Bayramoğlu, 2007: 190) Öte yandan Atatürk'ün hürriyete verdiği önem şu sözlerinden açıkça anlaşılmaktadır: *"Hürriyet olmayan bir memlekette ölüm ve izmihlal vardır. Her ilerlemenin ve kurtuluşun anası hürriyettir"* (Giritli, 1996: 356).

Atatürk Nutuk'ta teslimiyetçi olarak adlandırdığı Türk idareci ve aydınlarının kurtuluş yolu olarak ortaya koydukları yolları şöyle ifade etmiştir: *"Üç nevi karar ortaya atılmıştı. Birincisi, İngiltere himayesini talep etmek, İkincisi Amerika Mandasını talep etmek. Bu iki karar sahipleri Osmanlı Devleti'nin bir bütün halinde muhafazasını düşünenlerdi. Üçüncü karar Mahalli kurtuluş çarelerine yöneliktir."* Atatürk ise kendi kararının şu şekilde açıklamıştır: *"Efendiler, ben bu kararların hiçbirinde isabet göremedim. Çünkü bu kararların dayandığı deliller ve mantıklar çürük ve esassızdı... Osmanlı Devleti, onun istiklâli, Padişah ve Halife, Hükümet, bunların hepsi medlûlü kalmamış bir takım manasız lâflardan ibaretti... Efendiler, bu vaziyet karşısında bir tek karar vardı: O da millî hâkimiyete dayanan, kayıtsız ve şartsız yeni bir Türk Devleti kurmak"* (Atatürk, 2015: 38).

SONUÇ

Atatürk'ün milli egemenlik anlayışı, Türk milletinin bağımsızlığını ve egemenliğini korumak, kendi kendini yönetmek ve geleceğini belirlemek için gerekli olan temel bir ilkedir. Atatürk, milli egemenliği sadece bir siyasi ilke olarak değil, Türk toplumunun tüm alanlarına yayılan bir düşünce olarak da benimsemiştir. Ayrıca Atatürk'ün milli egemenlik anlayışı Türk milletinin kendi kendini yönetme hakkının yanı sıra, eşitlik, adalet ve demokrasi gibi evrensel değerleri de içerir. Atatürk'e göre, milli egemenlik Türk milletinin kendi kaderini tayin etme hakkına inanmasına dayanır. Ona göre, Türk milleti, tarih boyunca kendi hayatını kendi eliyle yöneten bir millettir. Ayrıca milli egemenlik ilkesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla birlikte bu tarihi gerçeği somutlaştırmıştır. Bununla birlikte geçmişte padişaha ait olan egemenlik tacını, padişahın başından alarak, milletin başına koymuştur. Atatürk'ün bu anlayışı, Türk milletinin bağımsızlığını ve kendi geleceğini belirleme hakkına olan inancının bir yansımasıdır. Onun milli egemenlik anlayışı Türk toplumunun ortak bir ideali haline gelmiştir. Dolayısıyla Türkiye'nin demokratik bir devlet olarak yönetilmesinde temel bir ilke olarak kabul edilmiştir.

KAYNAKÇA

Akyılmaz, B. (1998). "Milli Egemenlik Kavramının Gelişimi". *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2 (2), 0-0.

Akyılmaz, G. (1999). "Osmanlı Devleti'nde Egemenlik Kavramının Gelişimi". *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7 (1-2), 129-159.

Atatürk, M. K. (2015). *Nutuk*, Ankara: Kaynak Yayınları.

Bayramoğlu, S. (2007). "1929: Yönetimde Merkeziyetçiliğin İnşası", *Türkiye Cumhuriyeti İdare Tarihi Araştırması: Açıklamalı Yönetim Zamandizini 1929-1939*. (Ed.) Nuray Ertürk Keskin v.d. Ankara: SBF.

Beriş, H. E. (2008). "Egemenlik Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Geleceği Üzerine Bir Değerlendirme". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63 (01), 55-80.

Bulut, H. (2021). "Millî Mücadele Yıllarında Millî Egemenlik İlkesinin Doğuşu". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 0 (72), 401-408.

Bulut, M. (2019). "Türk Anayasal Gelişme Tarihinde Egemenlik Kavramının Geçirdiği Dönüşümün Ana Hatları", *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 14, 67-136.

Dal, K. (1985). "Millî Egemenlik ve Temsili", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi 2, 97-109.

Dindar, B. (2014). "Atatürk'ün Milli Egemenlik Anlayış". *Ondokuz Mayis University Journal of Education Faculty*, 4 (1), 14-24.

Feyzioğlu, A. (2012). "Kuvvet Doğuran Fikir Milli Egemenlik". Journal of Istanbul University Faculty of Theology, 0 (1), 263-267.

Giritli, İ. (1996), "Ulusal Egemenlik ve Atatürk". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,* 12: 347-356.

Göde, K. (1988), "Dünden Bugüne Türklerde Meclis Hayatı", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3, 51-62.

Gronau, D. (1994). *Mustafa Kemal Atatürk ve Cumhuriyetin Doğuşu,* (Çev.) Gülderen Karalp Pamir, İstanbul.

Küçük, A. (2016). "Egemenlik (Hakimiyet), Halk Egemenliği ve Milli Egemenliği ve Milli Egemenlik Tartışmaları ve Egemenlik Anlayışında Esaslı Dönüşüm" *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 0 (6), 311-361.

Nal, S. ve Çirkin, F. (2021). "Halk Egemenliği ve Milli Egemenlik Teorileri Bağlamında Anayasacılık". *İstanbul Hukuk Mecmuası*, 79 (2), 599-635.

Okur, M. (2010). "Milli Egemenlik ve Teşkilat-ı Esasiye Kanunu". *Atatürk Dergisi*, 3 (1), 289-304.

Özkaya, Ö. (2021). "Egemenlik Kavramının Gelişi Serüveni: Klasikten Küresele". *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi*, 4 (1), 46-61.

Yalçın, E. S. (1995). Mütareke Döneminde Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'daki Faaliyetleri (30 Ekim 1918-16 Mayıs 1919)". Tarih Araştırmaları Dergisi, 17 (28).